

بہ نامہ اولیٰ و ثانی

دانشگاه اصفهان

دانشکده‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی

گروه روستایی

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری گرایش روستایی

بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی

(مورد مطالعه: روستای سراقاسید شهرستان کوه‌رنگ)

استادان راهنما:

دکتر عباس امینی فسخودی

دکتر نرگس وزین

دانشجو:

فاطمه محمدی جعفرآبادی

بهمن ماه ۱۴۰۰

پاس از همه ی عزیزانی که در این مسیر یاریم نمودند به ویژه خانواده ی نازنینم

تقدیم به اندیشه‌های پویا و جسور

به شما استاد عزیز که مراد تهمیه و تدوین این پایان نامه راهمناهی ویاری نمودید و به همی اساتید گران سنگی که در این مسیر
مرا همراهان راهمناهی نمودند.

تقدیم به پدرم که زندگی را از دستاش و مادرم که محبت را از نگاهش آموختم؛

و خانواده ام به پاس ایثار و فداکاری ایشان به ویژه سعید ترابی که مرابه علم افزایی تشویق نمود.

تقدیم ویژه به برادر عزیزم عباس محمدی که همواره در طول تحصیل مشوق من بود و وجودش یاری دگر می من.

تقدیم به دوستان مهربانم که کمک شایان توجهی به بنده داشتند.

در پایان این نوشته را تقدیم می دارم به زنان عاشق پشه و پرتوان و مردان رنج دیده و نیکو سرشت روستای

سرا قاسید.

امید دارم که همه با هم با کوشش، توان افزایی و عشق، ایرانی آباد برای آیندگان سرزمین پر مهران به یادگار

گذاریم.

چکیده

گسترش گردشگری بدون در نظر گرفتن شاخص‌های پایداری اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست-محیطی، چالش‌های جدیدی را برای توسعه‌ی پایدار انواع گردشگری به ویژه گردشگری روستایی ایجاد کرده است. نکته‌ی مهم در پایداری این نوع گردشگری، این است که مبتنی بر اجتماع محلی باشد و بتواند به توان‌افزایی جامعه‌ی محلی به عنوان گردانندگان و ذی‌نفعان اصلی کمک شایانی بکند. از این رو پژوهش حاضر به ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید به عنوان یکی از روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری پرداخته تا به این ترتیب بتوان نسبت به مسائل و مشکلات موجود، اشراف و آگاهی یافت و در این زمینه اقدام به برنامه‌ریزی نمود و برای کاهش تأثیرات منفی مطرح‌شده از سوی جامعه‌ی میزبان و تقویت جنبه‌های مثبت این فعالیت مبادرت نمود.

پژوهش حاضر، پیمایشی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. همچنین از نظر هدف، یک بررسی کاربردی، از نظر وسعت ژرفانگر، از نظر دامنه، خرد و از نظر زمانی یک بررسی مقطعی است. جامعه‌ی آماری در این پژوهش ۳۸۰ خانوار ساکن در روستای سرآقاسید می‌باشند که ۱۰۰ خانوار به عنوان نمونه به روش ساده‌ی تصادفی انتخاب شدند. اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از روش کتابخانه‌ای و میدانی گردآوری شدند. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش، پرسش‌گری به شیوه‌ی پرسشنامه‌ی محقق‌ساخته بود که از طریق مصاحبه با افراد نمونه تکمیل شد. آزمون روایی پرسشنامه در این پژوهش، صوری و محتوایی بود و از نظرخواهی خبرگان استفاده شد. همچنین برای سنجش پایایی پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار ضریب آلفا در آن ۰/۸۷۲ محاسبه شد و به منظور توصیف و تبیین داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی انجام گرفت به این صورت که در بخش آمار توصیفی از طریق تنظیم جداول یک‌بعدی توزیع فراوانی، ترسیم نمودار، استفاده از گرایش‌های مرکزی مانند میانگین، به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته و در بخش آمار استنباطی با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی و همبستگی، اطلاعات به دست آمده را تجزیه و تحلیل نمودیم. یافته‌های تحلیل عاملی ۸ عامل مؤثر را استخراج نمود و مهم‌ترین عامل با نام «تقویت بنیه‌ی اقتصادی خانوار» نشان داد که گردشگری روستایی، بیشترین تأثیر را ابتدا در توانمندسازی اقتصادی و سپس در توانمندسازی اجتماعی ساکنین روستای سرآقاسید داشته است با این وجود گستره‌ی تأثیر گردشگری روستایی بر توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی بیشتر بوده است. همچنین در نتیجه‌ی مقایسه‌ی همبستگی بین تجربه‌ی عینی و عملی فعالیت‌های گردشگری با ابعاد تأثیرگذاری‌های آن بر توانمندسازی‌های اقتصادی و اجتماعی این تحلیل نشان داد که بیشترین همبستگی مثبت و معنی‌دار با ۴۱/۲ درصد و با ۹۹ درصد معنی‌داری بین تجربه‌ی فعالیت گردشگری و تقویت بنیه‌ی اقتصادی خانوار (توانمندسازی اقتصادی خانوار) وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: گردشگری روستایی، توانمندسازی، جامعه‌ی محلی، روستای سرآقاسید

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۹	فصل اول (کلیات تحقیق).....
۲۰	۱-۱- مقدمه.....
۲۱	۱-۲- بیان مسأله.....
۲۳	۱-۳- ضرورت و اهمیت پژوهش.....
۲۴	۱-۴- اهداف پژوهش.....
۲۴	۱-۵- پرسش‌های پژوهش.....
۲۴	۱-۶- جمعیت آماری و قلمرو زمانی پژوهش.....
۲۵	۱-۷- تعریف واژه‌های تخصصی.....
۲۵	۱-۷-۱- متغیر وابسته.....
۲۵	۱-۷-۲- متغیر مستقل.....
۲۵	۱-۸- کاربرد نتایج پژوهش.....
۲۶	۱-۹- محدودیت‌ها و موانع پژوهش.....
۲۷	فصل دوم (مفاهیم، مبانی نظری و بررسی پیشینه‌ی تحقیق).....
۲۸	۲-۱- مقدمه.....
۲۸	۲-۲- مفاهیم کاربردی پژوهش.....
۲۸	۲-۲-۱- روستا و توسعه‌ی روستایی.....
۳۰	۲-۲-۲- توسعه‌ی پایدار روستایی.....
۳۳	۲-۲-۳- جامعه‌ی محلی (اجتماع محلی).....
۳۳	۲-۲-۴- گردشگری.....
۳۶	۲-۲-۴-۱- گردشگری پایدار.....
۳۷	۲-۲-۴-۲- ابعاد گردشگری پایدار.....
۳۸	۲-۲-۴-۳- شاخص‌های پایداری گردشگری.....

۳۹۴-۴-۲-۲-۲ رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری
۴۱۵-۴-۲-۲-۲ سیر تاریخی گردشگری در ایران
۴۲۵-۲-۲-۲ گردشگری روستایی
۴۳۱-۵-۲-۲-۲ انواع گردشگری روستایی
۴۴۲-۵-۲-۲-۲ پیشینه‌ی تاریخی گردشگری روستایی
۴۵۳-۵-۲-۲-۲ فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی
۴۵۴-۵-۲-۲-۲ رویکردهای توسعه‌ی گردشگری روستایی
۴۶۵-۵-۲-۲-۲ اثرات و پیامدهای گردشگری روستایی
۴۹۶-۵-۲-۲-۲ فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی
۴۹۷-۵-۲-۲-۲ پیشینه‌ی گردشگری روستایی در ایران
۵۰۸-۵-۲-۲-۲ جاذبه‌ها و زمینه‌های گردشگری روستایی در ایران
۵۳۶-۲-۲-۲ توانمندسازی
۵۵۱-۶-۲-۲-۲ ابعاد توانمندسازی روستایی
۵۷۲-۶-۲-۲-۲ مشارکت و توانمندسازی
۵۸۳-۶-۲-۲-۲ اهمیت و اصول توانمندسازی
۵۸۴-۶-۲-۲-۲ رهیافت‌های توانمندسازی
۶۴۵-۶-۲-۲-۲ راهبردها و رویکردهای توانمندسازی روستایی
۶۵۶-۶-۲-۲-۲ مدل‌های توانمندسازی روستایی
۷۲۷-۶-۲-۲-۲ نظریه‌های راهبردی توانمندسازی و توسعه‌ی پایدار روستایی
۷۷۸-۶-۲-۲-۲ رهیافت توانمندسازی در ایران
۸۱۳-۲-۲-۲ پیشینه‌ی پژوهش
۸۹فصل سوم (روش تحقیق و معرفی محدوده‌ی مورد مطالعه)
۹۰۱-۳ مقدمه
۹۰۲-۳ روش‌شناسی تحقیق

- ۹۰ روش تحقیق ۱-۲-۳
- ۹۱ جامعه‌ی آماری ۲-۲-۳
- ۹۱ حجم نمونه ۳-۲-۳
- ۹۲ روش نمونه‌گیری ۴-۲-۳
- ۹۲ روش گردآوری اطلاعات ۵-۲-۳
- ۹۲ ابزار گردآوری داده‌ها ۶-۲-۳
- ۹۲ نوع پرسشنامه‌ی مورد استفاده ۱-۶-۲-۳
- ۹۳ اجزای پرسشنامه ۲-۶-۲-۳
- ۹۴ پایایی یا اعتماد و روایی یا اعتبار ابزار جمع‌آوری اطلاعات ۷-۲-۳
- ۹۴ روایی پرسشنامه ۱-۷-۲-۳
- ۹۵ پایایی پرسشنامه ۲-۷-۲-۳
- ۹۵ ابزار و شیوه‌ی پردازش و تحلیل داده‌ها ۸-۲-۳
- ۹۷ مفاهیم کلی تحلیل عاملی ۳-۳
- ۹۸ تحلیل کاوشی عامل‌ها ۱-۳-۳
- ۹۸ اعتبار تحلیل عاملی ۲-۳-۳
- ۹۹ تهیه‌ی ماتریس داده‌ها ۳-۳-۳
- ۹۹ محاسبه‌ی ماتریس همبستگی ۴-۳-۳
- ۹۹ استخراج عامل‌ها ۵-۳-۳
- ۹۹ دوران عامل‌ها ۶-۳-۳
- ۱۰۰ نام‌گذاری عامل‌ها ۷-۳-۳
- ۱۰۰ جغرافیای سیاسی محدوده‌ی مورد مطالعه ۴-۳
- ۱۰۰ جغرافیای سیاسی استان چهارمحال و بختیاری ۱-۴-۳
- ۱۰۲ جغرافیای سیاسی شهرستان کوهرنگ ۲-۴-۳
- ۱۰۲ جغرافیای سیاسی روستای سرآقاسید ۳-۴-۳

- ۱۰۵ ۳-۵- جغرافیای طبیعی محدوده‌ی مورد مطالعه.
- ۱۰۵ ۳-۵-۱- پارامترهای اقلیمی منطقه
- ۱۰۶ ۳-۵-۱-۱- دما (درجه‌ی حرارت).
- ۱۰۷ ۳-۵-۱-۲- بارش
- ۱۱۱ ۳-۵-۱-۳- باد
- ۱۱۱ ۳-۵-۱-۴- رطوبت
- ۱۱۱ ۳-۵-۱-۵- سرما و کولاک
- ۱۱۲ ۳-۵-۱-۶- سیل
- ۱۱۲ ۳-۵-۱-۷- زمین‌شناسی
- ۱۱۲ ۳-۵-۱-۸- ریزش
- ۱۱۵ ۳-۵-۱-۹- خاک‌شناسی
- ۱۱۵ ۳-۵-۱-۱۰- اقلیم و پوشش گیاهی و گونه‌های جانوری (فون و فلور)
- ۱۱۷ ۳-۶- جغرافیای انسانی محدوده‌ی مورد مطالعه.
- ۱۱۷ ۳-۶-۱- جمعیت
- ۱۱۸ ۳-۶-۲- ساختار سنی و جنسی
- ۱۱۹ ۳-۶-۳- نسبت جنسی
- ۱۲۰ ۳-۶-۴- نرخ باسوادی
- ۱۲۰ ۳-۶-۵- نرخ اشتغال و بیکاری
- ۱۲۰ ۳-۷-۱- بررسی زیرساخت‌های موجود (منابع اراضی، آب، انرژی و ... روستا)
- ۱۲۰ ۳-۷-۱- اراضی کشاورزی
- ۱۲۱ ۳-۷-۲- آب کشاورزی
- ۱۲۱ ۳-۷-۳- آب شرب
- ۱۲۲ ۳-۷-۴- فاضلاب
- ۱۲۳ ۳-۷-۵- انرژی

- ۱۲۳ ۳-۷-۶- مخابرات
- ۱۲۵ ۳-۷-۷- پسماندهای خانگی
- ۱۲۵ ۳-۷-۸- پسماندهای گردشگران
- ۱۲۶ ۳-۷-۹- فضولات حیوانی
- ۱۲۶ ۳-۷-۱۰- آموزش و پرورش
- ۱۲۷ ۳-۷-۱۱- بهداشت
- ۱۲۸ ۳-۷-۱۲- دسترسی
- ۱۳۱ ۳-۸-۸- ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی محدوده‌ی مورد مطالعه
- ۱۳۱ ۳-۸-۱- پیشینه و وجه تسمیه‌ی روستای سرآقاسید
- ۱۳۲ ۳-۸-۲- ویژگی‌های طبیعی روستای سرآقاسید
- ۱۳۳ ۳-۸-۳- ویژگی‌های اجتماعی روستای سرآقاسید
- ۱۳۴ ۳-۸-۴- ویژگی‌های فرهنگی روستای سرآقاسید
- ۱۴۱ ۳-۸-۵- ویژگی‌های اقتصادی روستای سرآقاسید
- ۱۴۴ ۳-۸-۶- ویژگی‌های کالبدی روستای سرآقاسید
- ۱۵۰ ۳-۹-۹- پتانسیل‌ها و جاذبه‌های گردشگری محدوده‌ی مورد مطالعه
- ۱۵۲ ۳-۹-۱- پتانسیل‌های گردشگری طبیعی
- ۱۵۶ ۳-۹-۲- مناطق تحت حفاظت سازمان محیط‌زیست در محدوده‌ی روستای سرآقاسید
- ۱۵۸ ۳-۹-۳- ایل‌راه‌ها
- ۱۵۸ ۳-۹-۴- فضاهای عشایری و کوچ
- ۱۵۹ ۳-۹-۵- صنایع دستی و سوغات
- ۱۶۰ ۳-۹-۶- گیاهان و محصولات کوهی
- ۱۶۱ ۳-۹-۷- محصولات باغی و دامی
- ۱۶۱ ۳-۹-۸- خشکبار
- ۱۶۱ ۳-۹-۱۰- پتانسیل‌های گردشگری تاریخی روستای سرآقاسید
- ۱۶۱ ۳-۹-۱۰-۱- فضاهای تاریخی و ارزشمند موجود در روستای سرآقاسید

- ۳-۱۰-۲- پتانسیل‌های گردشگری فرهنگی روستای سرآقاسید..... ۱۶۱
- ۳-۱۰-۳- بررسی فصول مراجعه‌ی گردشگران به روستای سرآقاسید..... ۱۶۲
- ۳-۱۰-۴- بررسی اقامت گردشگران در روستای سرآقاسید..... ۱۶۳
- ۳-۱۰-۵- ظرفیت گردشگری روستای سرآقاسید..... ۱۶۴
- ۳-۱۰-۶- نظام مدیریت گردشگری روستای سرآقاسید..... ۱۶۶
- ۳-۱۰-۷- دیدگاه کلی ساکنان روستای سرآقاسید نسبت به گردشگری..... ۱۶۶
- ۳-۱۰-۸- طرح‌های فرادست مرتبط با رویکرد گردشگری در محدوده‌ی مورد مطالعه ۱۶۶
- فصل چهارم (تجزیه و تحلیل داده‌ها) ۱۶۹
- ۴-۱- مقدمه..... ۱۷۰
- ۴-۲- یافته‌های توصیفی پژوهش ۱۷۰
- ۴-۲-۱- توصیف آماری ویژگی‌های دموگرافیکی نمونه (خانوار)..... ۱۷۰
- ۴-۲-۲- توصیف آماری متغیرهای پژوهش ۱۷۵
- ۴-۲-۲-۱- سنجش متغیر تجربه‌ی عینی و عملی فعالیت‌های گردشگری در خانوار ۱۷۵
- ۴-۲-۲-۲- توصیف آماری گویه‌های مرتبط با تأثیر رونق گردشگری بر توانمندسازی اقتصادی روستای مورد مطالعه ۱۷۸
- ۴-۲-۲-۳- توصیف آماری گویه‌های مرتبط با تأثیر رونق گردشگری بر توانمندسازی اجتماعی روستای مورد مطالعه ۱۸۰
- ۴-۳- یافته‌ها و نتایج تحلیل‌های استنباطی..... ۱۸۲
- ۴-۳-۱- تحلیل عاملی و تلخیص ابعاد تأثیرگذاری‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی در روستای سرآقاسید..... ۱۸۲
- ۴-۳-۲- همبستگی بین تجربه‌ی عینی و عملی فعالیت‌های گردشگری با ابعاد تأثیرگذاری‌های آن بر توانمندسازی‌های اقتصادی و اجتماعی..... ۱۹۳
- فصل پنجم (پاسخ به سؤالات، نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادات)..... ۱۹۶
- پاسخ به سؤالات، نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادات ۱۹۶
- ۵-۱- یافته‌های پژوهش..... ۱۹۷

- ۱۹۷ ۱-۱-۵- نتایج آمار توصیفی
- ۱۹۷ ۲-۱-۵- نتایج آمار استنباطی
- ۲۰۰ ۲-۵- پاسخ به سوالات پژوهش
- ۲۰۰ ۳-۵- نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادات
- ۲۰۰ ۱-۳-۵- نتیجه‌گیری
- ۲۰۷ ۲-۳-۵- پیشنهادات
- ۲۰۹ منابع و مآخذ
- ۲۱۶ پیوست‌ها
- ۲۱۶ پیوست ۱

فهرست شکل‌ها

صفحه	عنوان
۶۴	شکل (۱-۲) رهیافت‌های توانمندسازی
۶۷	شکل (۲-۲) مدل فورد و فوتلر
۹۶	شکل (۱-۳) نمای کلی از روش انجام تحلیل عاملی
۱۰۱	شکل (۲-۳) تقسیمات استان چهارمحال و بختیاری
۱۰۴	شکل (۳-۳) موقعیت سیاسی روستای سرآقاسید
۱۰۶	شکل (۴-۳) میانگین سالانه‌ی دما در ایستگاه‌های همدید استان چهارمحال و بختیاری
۱۰۸	شکل (۵-۳) میانگین بارش ماهانه‌ی ایستگاه‌های استان چهارمحال و بختیاری
۱۱۰	شکل (۶-۳) طبقات ارتفاعی محدوده‌ی روستای سرآقاسید
۱۱۴	شکل (۷-۳) جهات شیب محدوده‌ی روستای سرآقاسید
۱۱۶	شکل (۸-۳) پوشش گیاهی محدوده‌ی روستای سرآقاسید
۱۳۹۰ تا ۱۳۶۵	شکل (۹-۳) روند تحولات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور طی دوره‌ی ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰
۱۱۷	
۱۱۸	شکل (۱۰-۳) تحولات جمعیتی روستای سرآقاسید طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵
۱۲۱	شکل (۱۱-۳) اراضی کشاورزی روستای سرآقاسید
۱۲۲	شکل (۱۲-۳) فاضلاب در مسیل‌های روستای سرآقاسید
۱۲۴	شکل (۱۳-۳) پراکندگی تأسیسات برق، آب و گاز در محدوده‌ی روستای سرآقاسید
۱۲۵	شکل (۱۴-۳) پسماندها در روستای سرآقاسید
۱۲۷	شکل (۱۵-۳) چادرهای عشایری در مسیر کوهستانی روستای سرآقاسید
۱۲۹	شکل (۱۶-۳) سلسله مراتب راه‌های دسترسی به منطقه‌ی سرآقاسید
۱۳۰	شکل (۱۷-۳) موقعیت و کروکی روستای سرآقاسید
۱۳۲	شکل (۱۸-۳) نمایی از روستای سرآقاسید
۱۳۴	شکل (۱۹-۳) پوشش مردان بختیاری
۱۳۵	شکل (۲۰-۳) پوشش زنان بختیاری

- شکل (۳-۲۱) پوشش زنان سرآقاسید ۱۳۵
- شکل (۳-۲۲) آش کاردین ۱۳۶
- شکل (۳-۲۳) چوب بازی بختیاری ۱۳۷
- شکل (۳-۲۴) کتل بندی در مراسم سوگواری بختیاری ۱۳۸
- شکل (۳-۲۵) مراسم عروسی در روستای سرآقاسید ۱۳۹
- شکل (۳-۲۶) امامزاده آقاسید در روستای سرآقاسید ۱۴۰
- شکل (۳-۲۷) خشکه چینی‌های سنگی در ورودی روستای سرآقاسید ۱۴۵
- شکل (۳-۲۸) چشم انداز روستای سرآقاسید ۱۴۶
- شکل (۳-۲۹) سیمای بیرونی خانه‌های روستای سرآقاسید ۱۵۱
- شکل (۳-۳۰) چشمه‌های نمک روستای سرآقاسید ۱۵۳
- شکل (۳-۳۱) آبشار شیخ علیخان ۱۵۳
- شکل (۳-۳۲) غاریخی چما ۱۵۴
- شکل (۳-۳۳) نمایی از کوه‌های روستای سرآقاسید ۱۵۴
- شکل (۳-۳۴) جاذبه‌های گردشگری روستای سرآقاسید ۱۵۵
- شکل (۳-۳۵) منطقه‌ی حفاظت شده‌ی قیصری ۱۵۶
- شکل (۳-۳۶) مناطق حفاظت شده در محدوده‌ی روستای سرآقاسید ۱۵۷
- شکل (۳-۳۷) کوچ ایل بختیاری ۱۵۹
- شکل (۳-۳۸) وریس نمونه‌ای از صنایع دستی روستای سرآقاسید ۱۶۰
- شکل (۵-۱) مدل چرخه‌ی حیات محصول گردشگری باتلر ۲۰۶

فهرست جدول‌ها

عنوان	صفحه
جدول (۱-۱) مراحل اجرایی پژوهش.....	۲۶
جدول (۱-۲) شاخص‌های اصلی گردشگری پایدار.....	۳۹
جدول (۲-۲) فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی.....	۴۹
جدول (۳-۲) ابعاد هسته‌ای رویکرد توانمندسازی روان‌شناختی.....	۶۳
جدول (۴-۲) رویکردهای مرتبط با قدرت و توانمندسازی.....	۶۴
جدول (۱-۳) کمی‌سازی پاسخ به پرسش‌ها در طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت.....	۹۳
جدول (۲-۳) تحول تقسیم شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری طی هفت دوره سرشماری ۱۰۱	۱۰۱
جدول (۳-۳) ایستگاه‌های موجود در محدوده‌ی کوه‌رنگ.....	۱۰۵
جدول (۴-۳) میانگین درجه حرارت ایستگاه‌های شهرستان.....	۱۰۶
جدول (۵-۳) مقایسه‌ی بارندگی ایستگاه‌های کوه‌رنگ.....	۱۰۸
جدول (۶-۳) توزیع فصلی بارندگی در ایستگاه‌های سطح شهرستان.....	۱۰۹
جدول (۷-۳) مقایسه‌ی سرعت باد در ایستگاه‌های شهرستان کوه‌رنگ.....	۱۱۱
جدول (۸-۳) سرشماری جمعیت عمومی نفوس و مسکن.....	۱۱۸
جدول (۹-۳) ساختار جمعیتی و پراکندگی جمعیت روستا در گروه‌های سنی مختلف در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰.....	۱۱۹
جدول (۱۰-۳) نسبت سنی جمعیت روستای سرآقاسید.....	۱۱۹
جدول (۱۱-۳) تعداد افراد لازم‌التعلیم (بالای ۶ سال) روستای سرآقاسید.....	۱۲۰
جدول (۱۲-۳) نرخ اشتغال و بیکاری در روستای سرآقاسید.....	۱۲۰
جدول (۱۳-۳) انواع انرژی‌های مورد استفاده در روستای سرآقاسید.....	۱۲۳
جدول (۱۴-۳) ارتباطات مخابراتی روستای سرآقاسید.....	۱۲۳
جدول (۱۵-۳) انواع پسماندهای روستای سرآقاسید.....	۱۲۶
جدول (۱۶-۳) نحوه‌ی برخورد با انواع پسماندهای روستا.....	۱۲۶
جدول (۱۷-۳) شاخص‌های طبیعی (اکوسیستم‌های) آبی و خشکی روستای سرآقاسید.....	۱۳۲

- جدول (۳-۱۸) نوع محصولات و میزان تولید بخش کشاورزی در روستای سرآقاسید ۱۴۱
- جدول (۳-۱۹) تعداد شاغلین بخش های مختلف در روستای سرآقاسید ۱۴۳
- جدول (۳-۲۰) محاسبه ی میزان کل درآمد روستا از بخش های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۰ .. ۱۴۳
- جدول (۳-۲۱) کیفیت ابنیه ۱۴۷
- جدول (۳-۲۲) نوع مصالح به کاررفته در بناها ۱۴۷
- جدول (۳-۲۳) مالکیت اراضی داخل و خارج از محدوده ی روستا ۱۴۷
- جدول (۳-۲۴) کاربری اراضی (وضع موجود) ۱۴۸
- جدول (۳-۲۵) وضعیت آسایش اقلیمی ماه های مختلف سال بر اساس روش بیکر ۱۶۲
- جدول (۳-۲۶) متوسط ماهیانه ی تعداد گردشگران مراجعه کننده به روستای سرآقاسید ۱۶۳
- جدول (۳-۲۷) تنوع گردشگران بر حسب گروه سنی ۱۶۳
- جدول (۳-۲۸) تعداد واحدهای مسکونی خالی در روستای سرآقاسید ۱۶۴
- جدول (۳-۲۹) طرح ها و برنامه های فرادست مرتبط با رویکرد گردشگری روستای سرآقاسید ۱۶۷
- جدول (۴-۱) توزیع فراوانی بر حسب جنسیت ۱۷۱
- جدول (۴-۲) توزیع فراوانی بر حسب تأهل ۱۷۱
- جدول (۴-۳) توزیع فراوانی بر حسب گروه سنی ۱۷۱
- جدول (۴-۴) توزیع فراوانی بر حسب سطح تحصیلات ۱۷۲
- جدول (۴-۵) توزیع فراوانی بر حسب شغل ۱۷۳
- جدول (۴-۶) توزیع فراوانی بر حسب نوع سکونت ۱۷۳
- جدول (۴-۷) توزیع فراوانی بر حسب محل سکونت ۱۷۴
- جدول (۴-۸) توزیع فراوانی بر حسب وضعیت اقتصادی ۱۷۴
- جدول (۴-۹) توزیع فراوانی بر حسب تعداد اعضای خانوار ۱۷۵
- جدول (۴-۱۰) نگرش ساکنین روستا نسبت به فعالیت های مرتبط با گردشگری ۱۷۶
- جدول (۴-۱۱) متغیر تجربه ی فعالیت های گردشگری ۱۷۷
- جدول (۴-۱۲) سطوح تجربه ی فعالیت های گردشگری ۱۷۸
- جدول (۴-۱۳) رونق گردشگری در بعد اقتصادی ۱۷۹

جدول (۴-۱۴) رونق گردشگری در بعد اجتماعی	۱۸۱
جدول (۴-۱۵) نتایج روایی متغیرها برای انجام تحلیل عاملی با آزمون بارتلت و کیرزمایر	۱۸۴
جدول (۴-۱۶) عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آن‌ها از مجموعه‌ی متغیرهای اولیه	۱۸۴
جدول (۴-۱۷) بارگیری عامل‌های استخراجی از متغیرها (ماتریس عوامل چرخیده) و نام‌گذاری آن‌ها	۱۸۶
ادامه‌ی جدول (۴-۱۷) بارگیری عامل‌های استخراجی از متغیرهای اولیه و نام‌گذاری آن‌ها	۱۸۷
جدول (۴-۱۸) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل اول از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۸۸
جدول (۴-۱۹) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل دوم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۸۸
جدول (۴-۲۰) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل سوم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۸۹
جدول (۴-۲۱) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل چهارم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۸۹
جدول (۴-۲۲) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل پنجم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۹۰
جدول (۴-۲۳) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل ششم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۹۰
جدول (۴-۲۴) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل هفتم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۹۱
جدول (۴-۲۵) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل هشتم از دیدگاه جامعه‌ی محلی	۱۹۱
جدول (۴-۲۶) عامل‌های استخراجی و مجموعه تأثیرات توسعه‌ی گردشگری روستایی در توانمندسازی روستاییان روستای سرآقاسید و میانگین مقیاس متغیرهای اصلی مربوطه	۱۹۲
جدول (۴-۲۷) نحوه و میزان اثرپذیری جامعه‌ی محلی از ابعاد اجتماعی و اقتصادی گردشگری روستایی	۱۹۳
جدول (۴-۲۸) همبستگی عامل‌های استخراجی با متغیر تجربه‌ی فعالیتهای گردشگری	۱۹۳
جدول (۴-۲۹) همبستگی از روش تحلیل واریانس یک‌طرفه	۱۹۴
جدول (۴-۳۰) تحلیل دانکن	۱۹۵
جدول (۵-۱) عامل‌های استخراجی و مجموعه تأثیرات توسعه‌ی گردشگری روستایی در توانمندسازی روستاییان روستای سرآقاسید و میانگین مقیاس متغیرهای اصلی مربوطه	۱۹۹
جدول (۵-۲) نحوه و میزان اثرپذیری جامعه‌ی محلی از ابعاد اجتماعی و اقتصادی گردشگری روستایی	۲۰۰

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

تا اواسط دهه‌ی ۸۰ میلادی بیشتر کشورهای در حال توسعه در خاورمیانه با بحران‌های اقتصادی مواجه بودند که علت آن تا حدودی قدیمی‌تر شدن راهبردهای توسعه‌ی دولت‌محور و معطوف به داخل و همچنین کاهش درآمدهای نفتی و به تبع آن کاهش دستمزدهای پرداختی بود^۱ (باولدر، وست ویو، ۱۹۹۸). این بحران‌ها باعث ایجاد فشارهای داخلی برای آزادسازی اقتصادی شد و همچنین فشارهای خارجی از سوی صندوق بین‌المللی پول و سایر نهادهای کمک‌کننده باعث شد این کشورها در ازای دریافت کمک‌ها و وام‌های اقتصادی، برنامه‌هایی در راستای تنظیم ساختار اقتصادی اجرا کنند. در چنین شرایطی بسیاری از کشورهای این منطقه به توسعه‌ی گردشگری به عنوان موتور جدید رشد اقتصادی روی آوردند.

در دهه‌های اخیر نیز با کاهش قیمت نفت در منطقه و کاهش ارزش پول ملی کشورهای این منطقه که از سیاست‌های تغییر ساختاری نشأت می‌گرفت، اقتصاد جهانی گردشگری تقویت شد و جریان‌های گردشگری در سرتاسر منطقه رشد یافتند. با رشد قابل توجه گردشگری در منطقه، و به وجود آمدن بحث‌های «توسعه‌ی پایدار»^۲ به ویژه در کشورهای در حال توسعه، گردشگری به عنوان یکی از راهبردهای توسعه مورد توجه قرار گرفت. به دلیل برنامه‌ریزی دقیق‌تر و بهره‌مندی بیشتر، در سال‌های اخیر، اشکال گوناگونی از گردشگری معرفی گردیدند که یکی از شگفت‌انگیزترین و مردمی‌ترین آن‌ها «گردشگری روستایی»^۳ می‌باشد که در دهه‌ی ۱۹۹۰ توجهات بیشتری را به خود جلب کرد و از آن زمان تا کنون شمار گردشگران به نواحی روستایی رو به فزونی نهاد.

با توجه به این که یکی از رویکردهای اصلی دولت در راستای رفع محرومیت و ایجاد محرک‌های توسعه، در راستای تحقق اهداف تعیین شده در سند چشم انداز بیست ساله‌ی کشور، بهره‌گیری از توان‌های مناطق محروم، بلاخص روستاها، مقوله‌ی گردشگری است (رحیمی و رنجبر دستنایی، ۱۳۹۱)، همچنین با توجه به ساختار منحصربه‌فرد بسیاری از روستاهای ایران، گردشگری روستایی در دهه‌ی اخیر با استقبال عمومی مواجه شد و برنامه‌ریزان در بخش توسعه و گردشگری را تشویق نمود تا این مقوله را به عنوان یک راهکار برای توسعه‌ی پایدار مورد توجه قرار دهند.

امروزه بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گزاران توسعه، از صنعت گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه‌ی پایدار یاد می‌کنند. اینسکیپ (۱۹۹۱)، موضوع گردشگری پایدار را تأمین نیازهای گردشگران حاضر و مناطق میزبان و در ضمن حفظ و بهبود فرصت‌ها برای آینده تعریف کرد. به‌طور مشابه مک کرچر^۴ نیز

^۱ برای بررسی جامع، بنگرید به ریچارد و جی واتربری، اقتصاد سیاسی خاورمیانه، ویراست دوم.

^۲ Sustainable Development

^۳ Rural Tourism

^۴ McKercher

گردشگری پایدار را به شرح زیر تعریف کرد: گردشگری هنگامی پایدار است که منابع فرهنگی و زیست-محیطی، اجتماعی، اقتصادی و رفاه یک ناحیه را تأمین و حفظ کند.

امروزه سازمان جهانی گردشگری^۵، گردشگری را عاملی برای فقر زدایی، به ویژه در مناطق روستایی و دورافتاده معرفی کرده است. گردشگری پایدار روستایی بر این باور است که تداوم توسعه‌ی گردشگری در مناطق روستایی، در گرو مشارکت فعالانه‌ی اجتماعات محلی است و همان‌طور که هیوود (۱۹۸۸) نیز متذکر شده است اجتماعات محلی، هسته‌ی مرکزی مقاصد توریستی روستایی هستند و اجتماعات موفق و فعال، معیاری برای سنجش میزان موفقیت صنعت گردشگری روستایی محسوب می‌گردند.

با تکیه بر تجربیات گوناگون، منابع انسانی^۶ امروزه با ارزش‌ترین ثروت هر کشور محسوب می‌شوند و بنابراین در این پژوهش به بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی پرداخته می‌شود چرا که زمانی گردشگری روستایی موفقیت‌آمیز و در راستای توسعه‌ی پایدار خواهد بود که جامعه‌ی محلی در ابعاد مختلف، توانمند شده باشد و با دادن اختیار به آنان توسط برنامه‌ریزان طرح‌های توسعه‌ی گردشگری، از توان بالقوه‌ی آنان در مدیریت این نوع گردشگری در روستای خود استفاده‌ی بهینه گردد.

در این فصل پس از بیان ماهیت مسأله‌ی پژوهشی و بیان ضرورت انجام تحقیق در مورد آن، اهداف و سؤالات تحقیق مطرح شده و در ادامه، روش تحقیق و قلمرو تحقیق بیان گردیده است.

۲-۱- بیان مسأله

گردشگری؛ صنعتی پاک و صلح‌آمیز در میان صنایع جهان است که درآمد قابل توجه و اشتغال رضایت‌بخشی برای یک کشور فراهم می‌آورد. این صنعت در تجارت جهانی سهم بالایی از درآمد را به خود اختصاص داده است و عنصر مهمی در بهبود و تنظیم موازنه‌ی بازرگانی و تراز پرداخت‌های بسیاری از کشورها شده است. همچنین گرایش مردم جهان به یافتن آسان‌ترین و مؤثرترین راه برای گفتگو و صلح-جهانی سبب شده است که نقش گردشگری در این تعاملات، روزبه‌روز حیاتی‌تر گردد.

سازمان جهانی گردشگری (۲۰۲۱) گردشگری را پدیده‌ای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تعریف می‌کند که شامل فعالیت افرادی است که به محیطی خارج از محیط معمول زندگی خود با اهدافی نظیر گذران اوقات فراغت، کسب‌وکار و غیره سفر می‌کنند (این افراد ممکن است بومی یا غیربومی باشند) و به مدت کمتر از یک سال متوالی در آن‌جا اقامت می‌کنند؛ به گونه‌ای که در کنار فعالیت‌های خود، برخی هزینه‌های گردشگری را نیز انجام دهند.

^۵ UNWTO

^۶ Human resources

با مطرح شدن رویکرد توسعه‌ی پایدار در دنیا، توجه به توسعه‌ی پایدار روستایی نیز به‌عنوان بخشی مهم از توسعه، مورد توجه بسیاری قرار گرفت. هدف توسعه‌ی پایدار روستایی، گسترش امکانات و بهبود شرایط زندگی نسل کنونی و نسل‌های آتی به‌ویژه اقشار آسیب‌پذیر روستایی است به نحوی که به منابع روستایی، جامعه و محیط زیست روستا آسیبی وارد نشود. توسعه‌ی پایدارگردشگری روستایی نیز در سال‌های اخیر به‌عنوان راهکاری برای توسعه‌ی پایدار نواحی روستایی در نظر گرفته شده‌است و یکی از پارامترهای اصلی موفقیت یک کشور محسوب می‌گردد که فرصت‌های زیادی را برای ذی‌نفعان گردشگری فراهم کرده‌است.

هر چند گردشگری روستایی در مجموع، موضوع جدیدی نیست اما اهمیت آن و نقشی که در توسعه‌ی پایدار جوامع محلی و توانمندسازی آنان ایفا می‌کند، به‌تازگی مورد تأیید قرار گرفته است (داس ویل^۷ ۱۳۸۸). برای توسعه و پیشرفت مناطق محلی باید به توانمندی‌ها، استعدادها و قابلیت‌های این جوامع در بهره‌گیری از منابع طبیعی، اجتماعی و تکنولوژی پیشرفته اهتمام ویژه‌ای گردد تا در جهت رشد و پرورش خودباوری، اعتمادبه‌نفس و شکوفایی جامعه حرکت مؤثر صورت پذیرد که در این راستا توانمندسازی جوامع محلی، اصلی اساسی و از پیش‌شرط‌های توسعه‌ی پایدار است (شاطریان و کیانی سلمی، ۱۳۹۵).

گردشگری روستایی عبارت است از فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های مختلف روستایی و پیرامون آن‌ها که دربردارنده‌ی آثار مثبت و منفی برای محیط زیست روستا، انسان و طبیعت است (سقایی، ۱۳۸۳). بدیهی است که این چنین برداشتی از گردشگری روستایی می‌تواند زمینه‌های مختلف فعالیت‌های گردشگری چون سکونت‌گاه‌ها، رویدادها، جشنواره‌ها، ورزش‌ها و تفریحات گوناگون را دربرگیرد که در محیط روستا شکل می‌گیرند (صالحی فرد، ۱۳۹۰). گردشگری روستایی می‌تواند در توانمندسازی مردم محلی و توسعه‌ی منابع انسانی، تنوع‌بخشی اقتصادی و رشد آن، خلق فرصت‌های شغلی، حل معضل بیکاری، ارتقای استانداردهای زندگی از طریق تأمین خدمات اجتماعی و پرکردن شکاف بین نواحی شهری و روستایی در زمینه‌های مختلف و کاهش مهاجرت روستایی به کلان‌شهرها نقش عمده‌ای داشته باشد (مهدوی و دیگران، ۱۳۸۷).

جامعه‌ی محلی رکن اساسی برای سنجش پایداری گردشگری روستایی هستند. جوامع محلی که زمانی سیستم‌های مدیریتی غلط داشتند، اکنون با اشتغال از طریق گردشگری روستایی توانسته‌اند شکوفا شوند و شکوفایی توانمندی‌های بالقوه‌ی آن‌ها موجب مدیریت بهینه‌ی این شکل از گردشگری توسط ذی‌نفعان گردشگری به‌ویژه ساکنان روستا شود.

⁷ Daswil

کشور ایران دارای شماری بسیار از روستاهای شگفت‌انگیز در مناطق مختلف است که هر کدام ویژگی‌های منحصر به فرد خود را دارند اما با وجود این پتانسیل‌ها، تا به امروز نتوانسته سهم قابل توجهی از درآمدهای گردشگری چه در سطح بین‌المللی و چه داخلی، به‌ویژه از طریق گردشگری روستایی به خود اختصاص دهد.

روستای سرآقاسید در استان چهارمحال و بختیاری در مرکز رشته‌کوه‌های زاگرس، یکی از روستاهای هدف گردشگری این استان است که علاوه بر آن که از طبیعت و بافت معماری خاصی برخوردار است، از نقطه نظر فرهنگی و اجتماعی نیز جذاب است. مردم روستا از ایل چهار لنگ بختیاری و زبان آن‌ها لری بختیاری است و فرهنگ حاکم بر روستا فرهنگی سنتی و بومی است. در ماه‌های اردیبهشت و خرداد زمانی که عشایر بختیاری از مناطق گرمسیر خوزستان به چهارمحال و بختیاری وارد می‌شوند، از مسیر روستای سرآقاسید عبور می‌کنند و تماشایی‌ترین صحنه‌ها را به تصویر می‌کشند. این روستا با وجود پتانسیل‌های بالا، نتوانسته است جایگاه خود را در پایداری توسعه‌ی روستایی ارتقا دهد و برای توسعه‌ی پایدار خود، توجه علمی و فنی بیشتری را می‌طلبد تا بتوان با استفاده از راهبردهای مناسب، از توان بالقوه‌ی این روستای تاریخی و فرهنگی در گردشگری، سهم چشمگیری از درآمد و اشتغال را برای مردم محلی و سرمایه‌گذاران در این بخش ایجاد کرد.

با توجه به مطالب گفته شده و با توجه به شعار روز جهانی گردشگری سال ۲۰۲۰ با عنوان «توسعه‌ی گردشگری روستایی» که نشان‌گر اهمیت این نوع از گردشگری برای پایداری جوامع روستایی و همچنین رشد روزافزون گردشگران به سمت روستاها است و با توجه به نقش بسیار مهم جامعه‌ی محلی به عنوان بخشی کاملاً تأثیرگذار در ارزیابی پایداری گردشگری روستایی، این پژوهش به بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید می‌پردازد تا بررسی کند که گردشگری روستایی به چه میزان باعث توانمندسازی جامعه‌ی محلی به عنوان گردانندگان و ذی‌نفعان اصلی این شکل از گردشگری در روستای سرآقاسید شده است و به این ترتیب بتوان نسبت به مسائل و مشکلات موجود، اشراف و آگاهی یافت و در این زمینه اقدام به برنامه‌ریزی نمود و برای کاهش تأثیرات منفی مطرح شده از سوی جامعه‌ی میزبان و تقویت جنبه‌های مثبت این فعالیت مبادرت نمود.

۱-۳- ضرورت و اهمیت پژوهش

جوامع محلی نقش مهمی در روند توسعه‌ی گردشگری ایفا می‌کنند و حمایت آن‌ها برای توسعه، برنامه‌ریزی و عملکرد موفق توسعه‌ی گردشگری و دستیابی به معیشت پایدار ضروری است. پروژه‌های گردشگری با محوریت جامعه، قرار است به نفع جامعه بوده و به معیشت آن‌ها کمک کند. با این حال، اکثر پروژه‌های گردشگری مبتنی بر جامعه، به دلیل ساختارهای نهادی ضعیف یا سوءمدیریت، در نهایت به نفع جوامع نیست.

توجه به جوامع محلی (ساکنان روستا) و توانمندسازی آنان، به عنوان گردانندگان و ذی‌نفعان اصلی این نوع گردشگری، برای دستیابی به اهداف توسعه‌ی پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است و بررسی این موضوع که چقدر این پروژه‌ها در این مسیر موفق بوده‌اند از مسائل مهمی است که توجه پژوهشگران این حوزه را می‌طلبد.

روستای سرآقاسید از توابع شهرستان کوه‌رنگ در استان چهارمحال و بختیاری به سبب وجود جاذبه‌ها و پتانسیل‌های مختلف طبیعی، انسانی، برای گذران اوقات فراغت، روزبه‌روز شاهد رشد و توسعه‌ی گردشگری است. این فعالیت به نوعی با زندگی ساکنان روستا عجین شده است. در این راستا شناخت رابطه‌ی توسعه‌ی گردشگری روستایی و توانمندسازی به ویژه توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی می‌تواند مؤلفه‌ی مهمی برای طرح راهکارها در جهت توسعه‌ی این فعالیت و ارتقای توانمندسازی در این ناحیه‌ی روستایی باشد. بنابراین این پژوهش در راستای این سوال مهم تدوین یافته است که:

«گردشگری روستایی چه نقشی در توانمندسازی ساکنان روستای سرآقاسید داشته است؟»

۱-۴- اهداف پژوهش

۱) بررسی نقش توسعه‌ی گردشگری روستایی در ابعاد و جوانب مختلف توانمندسازی اقتصادی جامعه-ی محلی در روستای سرآقاسید

۲) بررسی نقش توسعه‌ی گردشگری روستایی در ابعاد و جوانب مختلف توانمندسازی اجتماعی جامعه-ی محلی در روستای سرآقاسید

۱-۵- پرسش‌های پژوهش

۱) نقش توسعه‌ی گردشگری در توانمندسازی اقتصادی جامعه‌ی محلی روستای سرآقاسید چگونه است؟

۲) نقش توسعه‌ی گردشگری در توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی روستای سرآقاسید چگونه است؟

۱-۶- جمعیت آماری و قلمرو زمانی پژوهش

جمعیت آماری پژوهش حاضر، شامل تمامی خانوارهای ساکن در روستای مورد مطالعه بوده است که طبق آخرین آمار در سال ۱۳۹۵ تعداد ۳۸۰ خانوار بوده‌اند که از این میان ۱۰۰ نفر از سرپرستان خانوار در سن فعالیت روستا به عنوان نمونه انتخاب گردیدند.

زمان مورد مطالعه: تابستان سال ۱۴۰۰

۱-۷- تعریف واژه‌های تخصصی

۱-۷-۱- متغیر وابسته: توانمندسازی؛ شامل: ۱. توانمندسازی اقتصادی، ۲. توانمندسازی اجتماعی

۱) **تعریف نظری توانمندسازی اقتصادی:** توانمندسازی اقتصادی افراد، جوامع و ملت‌ها به معنای ایجاد قابلیت‌های لازم در کسب مسئولیت‌های جمعی در فعالیت‌های اقتصادی به منظور دستیابی به یک زندگی بهتر و مدیریت توسعه‌ی خود است (رکن الدین افتخاری و حیدری ساریان، ۱۳۹۴).

۲) **تعریف نظری توانمندسازی اجتماعی:** در فرایند توانمندسازی اجتماعی نابرابری امکانات و دسترسی به آن تقریباً کم می‌شود و تعادل در محیط حکم‌فرما می‌شود. بنابراین دسترسی برابر به فرصت‌های اجتماعی در مناطق روستایی بیشتر می‌شود و متعاقب آن انسجام اجتماعی بهبود می‌یابد و افراد و خانوار روستایی در جهت کار تعاونی و اشتراک مساعی در امور زندگی و اجتماعی، مخاطرات عقیم ماندن توسعه‌ی روستایی را تقلیل می‌دهند. همچنین در فرایند توانمندسازی بایست به تفاوت فرهنگی یا گرایش‌های ملی و محلی توجه شود (همان).

۱-۷-۲- متغیر مستقل: گردشگری روستایی

تعریف نظری گردشگری روستایی: کنفرانس جهانی گردشگری روستایی^۸ (۲۰۰۶)، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره‌مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد.

۱-۸- کاربرد نتایج پژوهش

نتایج تحقیق حاضر می‌تواند در:

- وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری ایران

- اداره‌ی کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری

- فرمانداری منطقه‌ی کوه‌رنگ

- دهیاری روستای سرآقاسید

- مراکز دانشگاهی و کلیه‌ی پژوهشگران علاقه‌مند در این زمینه مورد استفاده قرار گیرد.

⁸ Rural Tourism Conference

۱-۹- محدودیت‌ها و موانع پژوهش

اصولاً تحقیقات میدانی که جامعه‌ی آماری گسترده‌ای را پوشش می‌دهند مشکلات متعددی را در زمان اجرا در بردارد. در این پژوهش نیز مشکلات و محدودیت‌های متعددی پیش‌روی بوده که مهمترین آن‌ها عبارتند از:

۱. کمبود منابع فارسی در بحث توانمندسازی که باعث شد محقق ساعت‌ها وقت خود را صرف جستجوی منابع نماید.

۲. صعب‌العبور بودن مسیر دسترسی به روستا از دیگر مشکلات این پژوهش بود.

۳. دسترسی نداشتن به اطلاعات لازم به دلیل شرایط کرونایی و سختی بسیار در دریافت اطلاعات مربوط به طرح‌های هادی روستا نیز وقت بسیاری به خود اختصاص داد.

۴. همکاری محدود زیربخش‌های سازمانی در روند جمع‌آوری اطلاعات و تبیین وضع موجود

زمان مورد نیاز بر حسب ماه								مراحل پژوهش
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱		
						*	مطالعات مقدماتی و تعیین موضوع	
					*		استفاده از اینترنت، کتب، مجلات داخلی و خارجی و پایان نامه‌ها برای گردآوری ادبیات و پیشینه‌ی پژوهش	
				*			نظر خواهی از خبرگان در مورد ادبیات، مدل و مؤلفه‌ها	
			*	*			جمع‌آوری اطلاعات در مورد گردشگری روستایی و توانمندسازی جامعه‌ی محلی	
		*					استخراج و طبقه‌بندی و سامان‌دهی داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده و انجام عملیات میدانی	
		*					ارزیابی اعتبار اطلاعات	
	*						تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش‌های آماری	
*							نتیجه‌گیری و استنباط	
*							تهیه و تنظیم گزارش نهایی	

جدول (۱-۱) مراحل اجرایی پژوهش

فصل دوم

مفاهیم، مبانی نظری و بررسی پیشینه‌ی تحقیق

۲-۱- مقدمه

در این فصل در گام نخست مفاهیم عمده‌ی موضوع تحقیق همچون روستا، گردشگری، گردشگری روستایی، جامعه‌ی محلی، توانمندسازی، ابعاد توانمندسازی روستایی، رهیافت‌ها و راهبردهای توانمندسازی، مدل‌های توانمندسازی کانگر، باندورا، فولر، رابینز، کرینو و فرندال، باون و لاولر، توماس و ولتهوس، گائو، بلاسکو، ساختار، رفتار، زمینه و مدل بلانچارد و همکاران بررسی شده است. در ادامه به مرور تحقیقات صورت گرفته، در زمینه‌ی توانمندسازی جوامع محلی و گردشگری روستایی در ایران و کشورهای خارجی پرداخته شده است.

۲-۲- مفاهیم کاربردی پژوهش

۲-۲-۱- روستا و توسعه‌ی روستایی

کلمه‌ی روستا از ریشه‌ی رستن و رویدن و به معنای رستگاه است. صورت‌های معرب آن به روستا، روستاق، رستاق، اسلاق، رزداق و به معنی زمین مزروع و مسکونی خارج از شهر است (ودیعی، ۱۳۵۵). در تعریفی جامع سعیدی (۱۳۹۱) روستا را این‌گونه تعریف می‌کند: روستا عبارت است از فضایی اجتماعی که در آن با توجه به تراکم نسبی ناچیز جمعیت، نوع خاصی از فعالیت‌های اقتصادی-عمدتاً فعالیت‌های کشاورزی-غلبه دارد. در این نوع اجتماع، فعالیت‌های بخش صنعت و به خصوص بخش خدمات و بازرگانی محدود است. روابط اجتماعی-اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی معمولاً در عرصه‌های محدود و مشخص جریان دارد و ساکنان روستایی هویت اجتماعی مشترکی دارند که با نام روستا مشخص می‌شود. این مجموعه مکانی-فضایی مبتنی بر روابط اجتماعی-اقتصادی خاص و بستگی‌ها و پیوندهای ویژه‌ی محیطی-اکولوژیک اجتماع معینی را به وجود می‌آورد که می‌توان آن را «فضای روستایی» خواند. هر فضای روستایی خود از عرصه‌های گوناگون تشکیل می‌شود که هر یک از آن‌ها نمایانگر یکی از جنبه‌های زندگی در اجتماع روستایی است؛ مانند عرصه‌ی اقتصادی، عرصه‌ی فرهنگی، عرصه‌ی اجتماعی و عرصه‌ی سیاسی.

زمان برپایی اولین روستاها - که ابتدا در دره‌های آبرفتی خاورمیانه برپا شد - به آغاز عصر نوسنگی بازمی‌گردد. همیاری در آمایش زمین، کنترل و مهار آب رودخانه‌ها، سازماندهی آبیاری و تنظیم شبکه‌های آبرسانی و تقسیم محصول همه و همه اسکان در مسکن‌هایی به هم پیوسته را ایجاب می‌کرد. در بیشتر کشورهای جهان سوم که بخش عمده‌ای از جمعیت در روستا زندگی می‌کنند و ساختار کهنه و قدیمی پابرجاست، هنوز روستا اهمیت و جایگاه خاصی دارد. همان‌گونه که در سال ۱۹۹۰ به عنوان نمونه در هندوستان ۷۳ درصد، در چین ۶۶/۶ درصد، در ایران ۴۳/۳ درصد، در اندونزی ۶۹/۵ درصد و در افغانستان ۸۱/۸ درصد از جمعیت کل کشور هنوز در روستاها زندگی می‌کنند. در مورد بسیاری از کشورهای آفریقایی و آمریکای جنوبی نیز ارقام مشابه است (همان).

✓ جغرافیای روستایی

جغرافیای روستایی عبارت است از بررسی و شناخت مکانی-فضایی و ساختاری-کارکردی اجتماع روستایی. به عبارت دیگر بررسی، تحلیل و شناخت اجتماعی روستایی با توجه به نقش نیروها و روندهای گوناگون محیطی-اکولوژیک و اجتماعی-اقتصادی در فضای حاصل از فعالیت‌های روستایی و نیز ساختار و کارکردهای گوناگون آن در مکان، وظیفه‌ی اصلی جغرافیای روستایی است (سعیدی، ۱۳۹۱).

✓ توسعه‌ی روستایی

در دوران معاصر به ویژه پس از جنگ جهانی دوم، با گسترش شهرگرایی، روستاها نیز دگرگونی‌های پر دامنه‌ای یافته است. روند این دگرگونی‌ها بیش از هر چیز با فرایند گسترش شهرگرایی و رشد بی‌رویه-ی شهرها از یک سو و کاهش اهمیت سکونتگاه‌های روستایی از سوی دیگر، همگام بوده است. کاهش جمعیت روستایی، رها شدن بسیاری از زمین‌های زراعی، استفاده‌ی غیر زراعی از زمین‌های بارور، پایین آمدن سطح زندگی روستاییان و ارائه‌ی نامناسب خدمات عمومی و رفاهی در سکونتگاه‌های روستایی نسبت به مراکز شهری، افزایش نابرابری‌های شهر و روستا، اختلاف طبقاتی و به طور کلی معضلات و نارسایی‌های متعدد و پیچیده‌ای که کشورهای مختلف به ویژه کشورهای غیر صنعتی با آن دست به گریبان هستند، پیامدهای این دگرگونی‌ها بوده است (سعیدی، ۱۳۹۱).

دگرگونی‌های دهه‌های اخیر و روند شتابان شهرگرایی در مقابل روستاگریزی، به ویژه در کشورهای جهان سوم ماهیتی متفاوت داشته و جوامع روستایی را هم از لحاظ کیفی و هم از نظر کمی با تحولات مسئله‌ساز روبه‌رو ساخته است، به طوری که روز به روز از جمعیت ساکن در روستاها کاسته و در مقابل، جمعیت شهرها به نحوی ناهنجار افزوده می‌شود. سابقه‌ی این روند به پس از جنگ جهانی دوم باز می‌گردد که طی آن بسیاری از سکونتگاه‌های روستایی از طریق رشد و گسترش فیزیکی (کالبدی) دچار دگرگونی مورفولوژیک شد و به شهرک‌های کوچک و بزرگ تبدیل گردید. از سوی دیگر گسترش فعالیت‌های شهری که بیشتر در بخش‌های دوم و سوم اقتصادی (صنعت و خدمات) متمرکز است به-طور کلی از جمعیت شاغل در بخش اول (کشاورزی) که به طور سنتی خاص عرصه‌های روستایی بوده است کاسته و بدین‌سان موجب جابه‌جایی بخش قابل توجهی از نیروهای فعال از روستاها به سوی شهرها شده است.

از آنجا که معمولاً برنامه‌ریزی‌های مختلف روستایی در کشورهای گوناگون، به ویژه در کشورهای توسعه نیافته به صورتی ناهماهنگ به انجام می‌رسد، اجرای یک برنامه، مثلاً افزایش سطح تولید، موجب مسائل تازه‌ای مثلاً آسیب‌دیدگی محیط زیست می‌شود؛ از این رو هماهنگی نهادی و سازمانی و یکپارچگی توسعه‌ی روستایی باید پیوسته مورد توجه و تأکید خاص قرار گیرد (همان).

توجه به توسعه‌ی روستایی^۹ تنها به این علت نیست که خیل عظیمی از جمعیت کشورهای جهان سوم در مناطق روستایی زندگی می‌کنند، بلکه به این علت است که بسیاری از مسایل و مشکلات شهرهای کشورهای جهان سوم، مانند بیکاری شهری، تراکم جمعیت، شکل‌گیری کمربند فقر شهری، حاشیه-نشینی، بروز ناهنجاری‌ها و کجروی‌های اجتماعی و در کل، بحران شهری در بی‌توجهی به روستاها نهفته است (ماریلین و سیلبرفین، ۲۰۰۴).

۲-۲-۲- توسعه‌ی پایدار روستایی

تا کنون تعاریف مختلفی از واژه‌ی توسعه مطرح شده‌است که از آن جمله می‌توان به تعریف گرت ناگل^{۱۰} (۲۰۰۵) اشاره نمود. وی معتقد است که توسعه، به پیشرفت در چند حوزه اشاره دارد که این حوزه‌ها شامل موارد زیر هستند:

- ویژگی‌های جمعیتی از قبیل کنترل زاد و ولد و افزایش امید به بقا
- پیشرفت‌های اقتصادی از قبیل رشد در تولید ناخالص داخلی^{۱۱} (GDP)، رشد در میزان درآمد ناخالص ملی^{۱۲} (GNI) یا برابری قدرت خرید^{۱۳} (PPP)

- توانمندسازی اجتماعی از قبیل عدالت در حقوق زنان، بهبود روابط و مشارکت بیشتر در فرآیندهای سیاسی

- توسعه در بهبود آزادی‌های فردی، کیفیت زندگی و نظایر این‌ها نیز تأکید دارد.

به طور کلی تعاریف توسعه‌ی پایدار شامل دو عنصر، معنای توسعه و پایداری و ماندگاری آن است. عنصر اول به فرایندی اشاره دارد که شرایط زندگی مردم را بهبود می‌بخشد و عنصر دوم، براساس ابعاد سه‌گانه-ی پایداری زیست‌محیطی، پایداری عوامل فرهنگی و اجتماعی و پایداری اقتصادی تعریف می‌شود (کاظمی، ۱۳۸۵).

در یک روند تاریخی در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ توسعه به معنای رشد سریع اقتصادی بود و فقرا چشم به بهره‌مندی از رشد سریع همه‌جانبه و از بالا به پایین داشتند، ولی در اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰، به تدریج دیدگاه‌های سنتی در زمینه‌ی توسعه‌ی روستایی که متأثر از دیدگاه‌های کلی توسعه یعنی رشد اقتصادی بود، تغییر یافت و مباحث اجتماعی و سیاسی نیز وارد مباحث توسعه‌ی روستایی شد.

^۹ Rural development

^{۱۰} Garrett Nagle

^{۱۱} Gross Domestic Product

^{۱۲} Gross National Income

^{۱۳} Purchasing Power Parity

در اوایل دهه‌ی ۱۹۸۰، مناطق روستایی در بسیاری از کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه از تحولات زیربنایی در اقتصاد ملی و ناحیه‌ای تأثیر پذیرفتند، اما مناطق کمی توانستند از مشکلات کاهش جمعیت، پایین آمدن سطح اشتغال‌زایی و درآمد، خدمات دولتی کم و از دست دادن هویت روستایی و فرهنگی‌های پیدا کنند. بنابراین باید پذیرفت که اتخاذ سیاست‌های جدید برای کمک به بهبود اقتصادی اجتماعی جوامع روستای نیاز بود (اولاند و همکاران^{۱۴}، ۱۹۹۲).

توسعه‌ی پایدار روستایی با هدف برطرف ساختن احتیاجات انسانی جامعه‌ی روستایی و بهبود کیفیت و سطح زندگی روستایی، قالب و چارچوب مناسبی برای نگرش به نحوه‌ی بهره‌برداری از منابع و ایجاد رابطه‌ی متعادل و متوازن بین انسان و اجتماع و طبیعت است. در این الگوی توسعه‌ی روستایی، رهیافت مشارکت، عاملی مؤثر در افزایش توان جوامع روستایی است. مشارکت در حقیقت اهرمی است که افراد ناتوان را به سوی توانمندی‌ها هدایت کرده و توانایی‌های بالقوه‌ی آنان را بالفعل می‌سازد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴).

نقش و جایگاه روستاها در فرایندهای توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مقیاس محلی، منطقه-ای، ملی و بین‌المللی و پیامدهای توسعه‌نیافتگی مناطق روستایی چون فقر گسترده، نابرابری فزاینده، رشد سریع جمعیت، بیکاری، مهاجرت، حاشیه‌نشینی شهری و... موجب توجه به توسعه‌ی روستایی و حتی تقدم آن بر توسعه‌ی شهری گردیده است (ازکیا، ۱۳۸۳).

✓ تعریف و مفهوم توسعه‌ی پایدار

توسعه‌ی پایدار به عنوان پارادایم قالب در سده‌ی بیست و یکم به طور روز افزونی در گفتارها و نوشتارهای صاحب‌نظران و دولتمردان به عنوان تنها راه حل برای معضلات موجود جهانی به ویژه مشکلات زیست محیطی مطرح شده است در همین راستا مفهوم کارایی بوم‌شناختی^{۱۵} که شورای توسعه پایدار تجارت جهانی مطرح کرده روز به روز بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد و در گردهمایی‌های جهانی به طور مرتب دانش داده می‌شود (الکینگتون^{۱۶}، ۲۰۰۲).

مفهوم توسعه‌ی پایدار به شیوه‌های گوناگون در قالب مفاهیم متنوعی چون بیان چشم‌انداز و آرمان‌ها (لی^{۱۷}، ۱۹۹۳)، تبادل ارزش‌ها (کلارک^{۱۸}، ۱۹۸۹)، توسعه‌ی اخلاقی (رولستون^{۱۹}، ۱۹۹۴)،

^{۱۴} Holland et al.

^{۱۵} Eco-efficiency

^{۱۶} Elkington, J

^{۱۷} Lee

^{۱۸} Clark

^{۱۹} Rolston

بازسازماندهی اجتماعی (گور^{۲۰}، ۱۹۹۲)، یا فرایند تحول به سمت آینده‌ی بهتر (ویدرمن^{۲۱}، ۱۹۹۴) به- کار رفته است. ایده‌ی محوری توسعه‌ی پایدار، مؤثرتر از همه توسط کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه^{۲۲} در سال ۱۹۸۷ تبیین شد. بر اساس تعریف این کمیسیون، توسعه‌ی پایدار توسعه‌ای است که بتواند «احتیاجات نسل حاضر را بدون فدا کردن توانایی نسل‌های آینده برای برآورده‌سازی نیازمندی‌هایشان تأمین کند». از آن زمان تاکنون این بیان موجز و پرمحتوا به طور فزاینده‌ای توسط دولت‌ها، نهادهای بین‌المللی، سازمان‌ها و شرکت‌های تجاری، مؤسسات علمی و دانشگاهی و گروه‌های غیردولتی پذیرفته و تأیید شده است (گلادوین^{۲۳}، ۱۹۹۷).

✓ پایداری روستایی و گردشگری

شرایط زندگی روستایی ارتباط نزدیکی با ایده‌های سنتی و رمانتیک روزهای خوب گذشته، زندگی بی‌ریا و ساده، و برخوردار از رابطه صحیح انسانی با محیط طبیعی دارد. بنابراین احساس غربت نسبت به گذشته، نیاز به بهبود پیوند از دست رفته با طبیعت از یک طرف و زندگی شهری بسیار پیچیده، به شدت سازمان یافته، بی‌نام، مصنوعی، فشرده، استرس‌زا و غیر انسانی از طرف دیگر سبب توجه به نواحی روستایی شده است (کاستن هولز^{۲۴}، ۱۹۹۹).

دیدگاه‌ها و نظریات مختلفی در مورد توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی و نحوه‌ی ارتباط آن با توسعه‌ی روستایی وجود دارد، به گونه‌ای که بسیاری، توسعه‌ی گردشگری را راه حل بسیاری از مشکلات نواحی روستایی می‌دانند و به همین دلیل گردشگری، عنصر اساسی برای احیا و بازسازی نواحی روستایی شناخته می‌شود. بعضی آن را به عنوان بخشی از بازار گردشگری می‌دانند و معتقدند می‌توان آن را با اشکال دیگر گردشگری مقایسه کرد. برخی نیز معتقدند که گردشگری روستایی را می‌توان به عنوان فلسفه‌ای برای توسعه‌ی روستایی محسوب کرد (رضوانی ۱۳۹۴). در این راستا یکی از مهم‌ترین راهبردهای توسعه‌ی روستایی، گردشگری روستایی و همراهی آن با فرصت‌های کارآفرینی بود (ادگل و هارپوف^{۲۵}، ۱۹۹۳).

رویکرد پایداری نسبت به گردشگری روستایی، توسط بسیاری از محققان که بیشتر نگران حفظ اقتصاد و محیط زیست هستند، پذیرفته شده است (مک کلینچی^{۲۶}، ۱۹۹۹). اجتماعات روستایی به ندرت

^{۲۰} Gore

^{۲۱} Viederman

^{۲۲} WCDE

^{۲۳} Gladwin

^{۲۴} Kastenholz, D.

^{۲۵} Edgell & Harbaugh

^{۲۶} Mc Clinchey

می‌توانند بدون ساختار اقتصادی متنوع به لحاظ اقتصادی، پایدار باشند. گردشگری و تفریحات بیش از پیش در حال تبدیل شدن به بخش مهمی از این ساختار است. این امر به طور غیرمستقیم توجه به پایداری از نظر فرصت‌های گردشگری، هماهنگ سازی این فرصت‌ها و قابلیت آن‌ها در جذب و تداوم گردشگران را مدنظر قرار می‌دهد. همچنین به نحوه‌ی هماهنگ سازی مناسب این فرصت‌ها با تلفیق فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی نواحی روستایی دلالت می‌کند. به این ترتیب توسعه‌ی روستایی پایدار باید گردشگری را به عنوان حلقه‌ای از زنجیره‌ی سیاستگذاری در نظر بگیرد که بخش دولتی و خصوصی برای توسعه‌ی روستایی تنظیم می‌کنند (باتلر^{۲۷} و همکاران، ۱۹۹۸).

تنوع سازی اقتصاد روستایی و تعیین راهبردهای جایگزین مانند گردشگری، فرصت‌های شغلی متعددی را در سکونتگاه‌های روستایی به وجود می‌آورد (قادری، ۱۳۸۲).

۲-۲-۳- جامعه‌ی محلی^{۲۸} (اجتماع محلی)

واحدهای اجتماعی که با منابع طبیعی و قلمرو مشخص خود دارای وابستگی منسجم و تاریخی هستند، اقشار سنتی و جوامع محلی می‌باشند. تعریف جامعه‌ی محلی بستگی به ساختار اجتماعی و نهادی منطقه‌ی مورد نظر دارد. جامعه‌ی محلی مجموعه‌ای است تفکیک‌ناپذیر و مرتبط با یکدیگر و نمی‌توان با نگاه انتزاعی، بخشی را مورد توجه قرار داد و بقیه را نادیده گرفت. هر چند جوامع محلی سهم بسیار مهمی در توسعه‌ی صحیح و پایداری اکوتوریسم در منطقه‌ی خود دارند و مشارکت آن‌ها در انجام کار ضروری است، اما اثرات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگری نیز بر جوامع محلی بسیار زیاد هستند (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹).

در این پژوهش منظور از جامعه‌ی محلی، اهالی ساکن در روستای موردنظر می‌باشد.

۲-۲-۴- گردشگری

واژه‌ی توریسم یا گردشگری نخستین بار در سال ۱۸۱۱، در مجله‌ای انگلیسی به نام اسپورتینگ^{۲۹} (مجله‌ی ورزش) مطرح شد. در آن زمان این لغت به معنای مسافرت به منظور تماشای آثار تاریخی و بازدید از مناظر طبیعی برای کسب لذت به کار می‌رفت (محلاتی، ۱۳۸۰).

سازمان جهانی گردشگری، گردشگری را چنین تعریف می‌کند: گردشگری عبارت است از مجموعه کارهایی که یک فرد در سفر و در مکانی غیر از محیط عادی خود برای مدتی که کمتر از ۲۴ ساعت و بیشتر از یک سال نیست، انجام می‌دهد، و هدف آن سرگرمی، تفریح، استراحت، ورزش، دیدار با اقوام و

^{۲۷} Butler et al.

^{۲۸} Local community

^{۲۹} Sporting Magazine

آشنایان، کسب و کار، مأموریت، شرکت در سمینار یا کنفرانس، درمان، مطالعه، تحقیق، فعالیت‌های مذهبی و فعالیت‌هایی از این قبیل است (سازمان جهانی گردشگری، ۱۹۹۹).

در فرهنگ دهخدا عمل و شغل جهانگردی و سیاحت، به معنی گشتن و گردش آمده است (انوری، ۱۳۸۲).

در قانون توسعه‌ی صنعت ایرانگردی و جهانگردی مصوب مهرماه ۱۳۷۰، مجلس شورای اسلامی هر نوع مسافرت انفرادی یا گروهی که بیش از ۲۴ ساعت و به‌منظور کسب‌وکار نباشد، ایرانگردی و جهانگردی تعریف شده است.

مرور تعاریف متعدد ارائه شده توسط صاحب نظران، نشان می‌دهد که دشواری‌های زیادی در ارائه‌ی تعریفی واحد از گردشگری وجود دارد. در مجموع می‌توان گفت گردشگری یعنی حرکات مکانی موقت مردم به مکان‌ها و مقصدهایی غیر از مکان‌های معمول کار و سکونت آن‌ها، فعالیت‌هایی که در مدت اقامت در این مقصدها انجام می‌دهند و نیز تسهیلات ارائه شده برای تأمین نیازهای آن‌ها. براساس این تعریف کسانی که در طول مدتی کمتر از ۱۲ ماه با اهدافی چون تفریح، استراحت، گذراندن تعطیلات، امور پزشکی و سلامتی، تحصیل، مأموریت‌های مذهبی، ورزش، تجارت و یا دیدار با خویشاوندان خود از مکان دائمی و یا مکان معمول اقامت خود به مکان دیگری مسافرت می‌کنند، گردشگر محسوب می‌شوند.

باتوجه به انگیزه‌های اصلی و فرعی مسافرت مکان یا مقصد مورد بازدید و اثرات و پیامدهای حاصل از آن بر محیط‌زیست و ابعاد اجتماعی-فرهنگی و اقتصادی جامعه‌ی محلی، می‌توان گردشگری و گردشگران را به انواع و دسته‌های مختلف تفکیک و طبقه‌بندی کرد (رضوانی، ۱۳۹۴).

به جهت وجود عوامل مختلف، گونه‌شناسی‌های مختلفی از گردشگری وجود دارد. کیفیت گونه‌ها ممکن است از فرهنگ و کشوری، به فرهنگ و کشور دیگر فرق کند (الوانی، ۱۳۷۳).

گردشگری را می‌توان برحسب عوامل مختلف ذیل گونه‌شناسی و دسته‌بندی کرد:

اهداف تعیین شده، میزان سرمایه، انگیزه، مقصد، زمان تعطیلات، زمان ماندگاری گردشگر، فعالیت‌های تفریحی جنبی، توان بالقوه‌ی طبیعی و فرهنگی، امکانات سرمایه‌گذاری، ارزش‌های فرهنگی، امکانات بهداشتی، ورزشی، علمی و

وانس اسمیت از شش گونه‌ی گردشگری که براساس انگیزه‌ی گردشگری است، به‌صورت زیر نام می‌برد:

- (۱) گردشگری قومی^{۳۰}
- (۲) گردشگری فرهنگی^{۳۱}
- (۳) گردشگری تاریخی^{۳۲}
- (۴) گردشگری طبیعت‌گرا^{۳۳}
- (۵) گردشگری تفریحی^{۳۴}
- (۶) گردشگری کاری^{۳۵}

دسته بندی دیگری از انواع گردشگری به شرح ذیل است (رضوانی، ۱۳۷۹):

- (۱) توریسم تفریحی و استفاده از تعطیلات
- (۲) توریسم درمانی
- (۳) توریسم فرهنگی و آموزشی
- (۴) توریسم اجتماعی
- (۵) توریسم ورزشی
- (۶) توریسم مذهبی و زیارتی
- (۷) توریسم بازرگانی
- (۸) توریسم سیاسی

دسته بندی دیگر، از نظر مکانی و موضوعی بدین گونه تقسیم بندی شده است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۶):

الف) گردشگری از نظر مکان مقصد:

- (۱) گردشگری شهری
- (۲) گردشگری روستایی
- (۳) گردشگری عشایری، قومی، قبیله ای
- (۴) گردشگری در طبیعت
- (۵) گردشگری ساحلی و دریایی
- (۶) گردشگری کوهستانی
- (۷) گردشگری هوا- فضا
- (۸) گردشگری زیست محیطی

^{۳۰} Ethnic Tourism

^{۳۱} Cultural Tourism

^{۳۲} Historical Tourism

^{۳۳} Nature-oriented tourism

^{۳۴} Recreational tourism

^{۳۵} Tourism Business

ب) گونه های گردشگری از نظر موضوع:

- ۱) گردشگری دریایی
- ۲) گردشگری برف
- ۳) گردشگری فرهنگی و هنری (گردشگری میراث)
- ۴) گردشگری اجتماعی
- ۵) گردشگری علمی - آموزشی
- ۶) گردشگری درمانی
- ۷) گردشگری در طبیعت
- ۸) اکوتوریسم
- ۹) گردشگری ورزشی
- ۱۰) گردشگری و چشم اندازهای کشاورزی و عشایری
- ۱۱) گردشگری شکار و صید
- ۱۲) گردشگری تجاری
- ۱۳) گردشگری سیاسی
- ۱۴) گردشگری آثار جنگ
- ۱۵) گردشگری زیارت اهل قبور
- ۱۶) گردشگری از گنوها
- ۱۷) گردشگری فضاهای صنعتی - معدنی
- ۱۸) گردشگری تبهکاری
- ۱۹) گردشگری مجازی

۲-۲-۴-۱- گردشگری پایدار

استفاده‌ی محدود و نخستین از مفهوم و اساس موضوع توسعه‌ی پایدار در اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰ مطرح و در اواخر دهه‌ی ۸۰ متداول شد. با رشد و گسترش فناوری‌های نوین و به تبع آن رشد گردشگری انبوه و صنعتی شدن آن، زمینه‌های تخریب‌های زیست محیطی و آثار منفی گردشگری افزایش یافت و انتقادهای علمی نسبت به این نوع گردشگری و آثار آن شدت گرفت و گردشگری رویکرد توسعه‌ی پایدار جایگزین آن شد. بر این مبنا اصطلاح گردشگری پایدار برای اولین بار حدود سه دهه قبل، پس از ظهور و پیدایش توسعه‌ی پایدار به کار برده شد و پس از آن مفاهیم توسعه‌ی پایدار در گردشگری مورد استفاده گسترده قرار گرفته و به طور خاص به عنوان پاسخ مناسب به چالش‌های ناشی از مقیاس، دامنه و عواقب ناشی از توسعه‌ی صنعت گردشگری مدنظر قرار گرفت (رکن الدین افتخاری و سجاسی قیداری، ۱۳۹۶).

دستورالعمل‌ها و شیوه‌های مدیریت توسعه‌ی گردشگری پایدار، برای همه‌ی انواع گردشگری در مقاصد مختلف، از جمله گردشگری انبوه و بخش‌های مختلف گوشه گردشگری‌ها^{۳۶} قابل اجرا است. اصول پایداری به جنبه‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی توسعه‌ی گردشگری اشاره دارد و باید تعادل مناسبی بین این سه بعد ایجاد شود تا پایداری آن در دراز مدت تضمین شود. بنابراین گردشگری پایدار باید:

۱. از منابع زیست محیطی که عنصری کلیدی در توسعه‌ی گردشگری هستند، استفاده‌ی بهینه داشته باشد، فرآیندهای اکولوژیکی ضروری را حفظ کرده و به حفظ میراث طبیعی و تنوع زیستی کمک کند.
۲. به اصالت فرهنگی-اجتماعی جوامع میزبان احترام بگذارد، میراث فرهنگی ملموس و موجود و ارزش‌های سنتی آن‌ها را حفظ کند و به درک و تاب‌آوری بین فرهنگی کمک کند.
۳. حصول اطمینان از عملیات اقتصادی بلندمدت، با ارائه‌ی مزایای اجتماعی و اقتصادی برای همه‌ی ذینفعان که به‌طور عادلانه توزیع شده‌اند، از جمله فرصت‌های شغلی پایدار و درآمدزا و خدمات اجتماعی به جوامع میزبان و کمک به کاهش فقر.

توسعه‌ی گردشگری مستلزم مشارکت آگاهانه‌ی همه‌ی ذینفعان و رهبران سیاسی برای اطمینان از مشارکت گسترده و ایجاد وفاق عمومی است. دستیابی به گردشگری پایدار یک فرآیند مستمر و پیوسته است و مستلزم نظارت مداوم بر تأثیرات آن است که شامل اقدامات پیشگیرانه و یا اصلاحی لازم در زمان لازم می‌باشد. گردشگری پایدار همچنین باید سطح بالایی از رضایت گردشگران را حفظ کرده و تجربه‌ی معناداری را برای گردشگران تضمین کند، آگاهی آن‌ها را در مورد مسائل پایداری افزایش داده و شیوه‌های گردشگری پایدار را در بین آن‌ها ترویج دهد (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۰۵).

امروزه پایداری، به نحو گسترده‌ای به عنوان رویکردی بنیادین برای هر نوع توسعه از جمله توسعه‌ی گردشگری پذیرفته و در مباحث سیاسی و محیطی، گردشگری پایدار به عنوان مفهومی نو برای مقابله با آثار مخرب توسعه‌ی گردشگری مطرح شده است (کوسیس^{۳۷}، ۲۰۰۰).

۲-۲-۴-۲- ابعاد گردشگری پایدار

گردشگری پایدار دارای ابعاد مختلف بوم‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است که درباره‌ی ویژگی‌های هر یک بحث خواهیم کرد (رضوانی، ۱۳۹۴):

^{۳۶} Niche Tourism

^{۳۷} Kousis

پایداری بوم‌شناختی

شرایط پایداری بوم‌شناختی باید به طور جدی مطرح شود چراکه تنها شیوه‌ای است که می‌توان با آن پایداری را به طور عمومی درک کرد. مالدونادو و دیگران^{۳۸} (۱۹۹۲) معتقدند که محاسبه‌ی ظرفیت تحمل روش مهمی برای ارزیابی اثرات محیطی و پایداری بوم‌شناختی است.

پایداری اجتماعی

پایداری اجتماعی اشاره به توانایی یک اجتماع، اعم از محلی یا ملی برای پذیرش بازدیدکنندگان در دوره‌های زمانی کوتاه یا بلند دارد، به گونه‌ای که هیچ‌گونه ناهماهنگی و تضادی در ساخت اجتماعی جامعه به وجود نیاید و یا به حداقل ممکن کاهش پیدا کند.

پایداری فرهنگی

پایداری فرهنگی به ثبات یا سازگاری در چارچوب شاخص‌های فرهنگی یک جامعه در مقابل فشار حاصل از آن‌چه که فرهنگ گردشگر نامیده می‌شود و به اثرات فرهنگی به‌جامانده از گردشگران اشاره دارد.

پایداری اقتصادی

شرایط پایداری اقتصادی اهمیت کمتری نسبت به سایر موضوعات مربوط به توسعه‌ی گردشگری ندارد. پایداری در این زمینه اشاره به سطح بهره‌مندی اقتصادی از فعالیت کافی یا تأمین هزینه‌ی حاصل از حضور گردشگران و کاهش اثرات حضور آن‌ها و یا کسب درآمد مناسب در مقایسه با مشکلات ایجاد شده در جامعه‌ی محلی دارد.

۲-۴-۳- شاخص‌های پایداری گردشگری

امروزه جدیدترین ابزارهای پایداری، شاخص‌های پایداری هستند (رضوانی، ۱۳۹۴).

شاخص‌های پایداری مجموعه‌ای از سنج‌های مختلف است که تصمیم‌گیران و برنامه‌ریزان برای اصلاح فعالیت‌ها و فرایندهای توسعه‌ی گردشگری روستایی کمک می‌کند و می‌تواند به عنوان ابزاری برای مدیریت برنامه‌های موجود و چارچوبی برای طراحی فعالیت‌های آینده عمل کند (سازمان جهانی گردشگری، ۱۹۹۶).

^{۳۸} Maldonado et al.

جدول (۱-۲) شاخص‌های اصلی گردشگری پایدار

شاخص اصلی	شیوه‌ی سنجش	گروه‌بندی شاخص
حفاظت از محیط	میزان استفاده از محل بر اساس شاخص اتحادیه بین‌المللی حفاظت طبیعت و منابع طبیعی (IUCN)	بوم‌شناختی
فشار	تعداد گردشگران بازدیدکننده از محل (حداکثر ماه)	بوم‌شناختی
تراکم استفاده	تراکم استفاده در اوج دوره (نفر/هکتار)	بوم‌شناختی
پیامدهای اجتماعی	نسبت گردشگران محلی (اوج دوره و بر حسب زمان)	اجتماعی
کنترل توسعه	وجود اقدامات زیست‌محیطی یا کنترل رسمی بر توسعه محل و تراکم استفاده	برنامه‌ریزی
مدیریت مواد زاید	درصد فاضلاب از محل	بوم‌شناختی
فرایند برنامه‌ریزی	وجود برنامه منطقه‌ای سازمان‌یافته برای مقصد گردشگری	برنامه‌ریزی
اکوسیستم‌های بحرانی	تعداد گونه‌های نادر و در معرض خطر	بوم‌شناختی
رضایت مصرف‌کننده	سطح رضایت گردشگران (بر اساس پرسشنامه)	اقتصادی
رضایت محلی	سطح رضایت افراد محلی	اجتماعی
مشارکت گردشگری در اقتصاد محلی	سهام فعالیت اقتصادی گردشگری	اقتصادی

منبع: سازمان جهانی گردشگری (۱۹۹۹)

۲-۴-۴- رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری

برنامه‌ریزی گردشگری مانند خود برنامه‌ریزی، سابقه‌ی زیادی دارد. گتز^{۳۹} (۱۹۹۱) پنج سنت برنامه‌ریزی گردشگری را مطرح کرد که هر یک از آن‌ها مفاهیم، روش‌ها و سوگیری‌های خاص خود را دارند (هال^{۴۰}، ۲۰۰۰).

۱. رویکرد بهره‌بردارانه

اساس ایده‌ی بهره‌بردارانه، ریشه در سودمداری اقتصادی و ازهم‌گسیخته‌ی اروپای قرن نوزدهم و سرمایه‌داری پیشرو در آمریکای شمالی دارد. بر اساس این رویکرد، ساکنان مقصد گردشگری در فرایندهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در زمینه‌ی توسعه‌ی گردشگری مشارکت ندارند. این رویکرد

^{۳۹} Getz, D.

^{۴۰} Hall

چیزی کمتر از ترویج توسعه است و بنابراین برنامه‌ریزی واقعی در همه‌ی زمینه‌ها انجام نمی‌شود (هال و پیچ، ۲۰۰۲).

۲. رویکرد اقتصادی

این رویکرد گردشگری را به عنوان یک صنعت (مشابه صنایع دیگر) در نظر می‌گیرد و با نگرش اقتصادی بر توسعه و بازاریابی تأکید دارد. در این رویکرد، اهداف اقتصادی نسبت به مسائل روانشناختی و اجتماعی اولویت بیشتری دارد. در نهایت در این رویکرد به این موضوع که چه کسانی از توسعه‌ی گردشگری سود برده و یا زیان می‌بینند توجهی نمی‌شود (رضوانی، ۱۳۹۴).

۳. رویکرد فضایی-کالبدی

این رویکرد در جنبه‌های فضایی گردشگری و برنامه‌ریزی منابع طبیعی، بر اساس تحلیل دقیق منابع و موضوع دسترسی تأکید دارد. در این رویکرد برنامه‌ریزی روستایی و شهری با برنامه‌ریزی گردشگری تلفیق می‌شود و بر حفاظت از منابع طبیعی و مدیریت اثرات زیست‌محیطی ناشی از گردشگری تأکید می‌کند (اوانز^{۴۱}، ۲۰۰۴). اما اغلب به ویژگی‌های اجتماعی و فرهنگی یک مقصد گردشگری توجهی ندارد.

۴. رویکرد برنامه‌ریزی مبتنی بر اجتماع محلی

گردشگری مبتنی بر اجتماع محلی، به دنبال توانمندی مردم، افزایش مشارکت ساکنان در فرآیند تصمیم‌گیری و توزیع درآمد گردشگری است. به ویژه منابع مالی منطقه‌ای و محلی باید برای ایجاد جامعه‌ای خودکفا استفاده شود و بر همین اساس برنامه‌ریزی و مدیریت باید بر مؤثرترین شیوه‌ی استقرار سرمایه انسانی محلی و دیگر منابع در کنار استفاده از دانش بومی اجتماع محلی و ابزار غیررسمی در برنامه‌ریزی با حمایت مقامات منطقه‌ای و کشوری متمرکز شود (کریس و سیراکایا، ۲۰۰۵).

مشارکت مردم در گردشگری، عنصری ضروری در توسعه‌ی گردشگری پایدار روستایی است. تحقیقات در زمینه‌ی برنامه‌ریزی گردشگری اجتماع محور شالوده‌ی گردشگری پایدار را تشکیل می‌دهد (شارپلی، ۱۳۸۰).

۵. رویکرد جامع و یکپارچه

رویکرد جامع و یکپارچه بر این نکته تأکید دارد که اهداف، سیاست‌ها و راهبردهای توسعه‌ی گردشگری باید بر اساس درک کاملی از چگونگی عملکرد نظام گردشگری اتخاذ شود (الوانی، ۱۳۸۵).

^{۴۱} Evans

رویکرد دیگری که در کتاب گردشگری روستایی (اکبراقلی، ۱۳۹۳) مطرح شده است به شرح زیر است:

۶. نظریه‌ی مشارکت افراد دارای نفع

منظور از گروه دارای نفع، مجموعه افرادی است که بر اساس علایق و نیازهای مشترک گرد هم آمده و تلاش می‌کنند تا بر فرآیند سیاست‌گذاری تأثیر بگذارند و البته تمایلی ندارند که مانند حکومت از ابزار رسمی قدرت استفاده کنند (متیوز^{۴۲}، ۱۹۹۰) از جمله این گروه‌ها می‌توان به گروه‌های حامی مصرف-کننده، طرفداران محیط‌زیست، شرکت‌های منفرد، تشکل‌های صنفی و تجاری و سازمان‌های غیردولتی اشاره کرد.

۲-۴-۵- سیر تاریخی گردشگری در ایران

سرزمین ایران با توجه به چشم‌اندازهای طبیعی زیبا و نیز میراث غنی تاریخی و فرهنگی آن جاذبه‌ی زیادی برای سایر اقوام و ملل جهان دارد و به همین دلیل از گذشته‌های دور تا کنون، مورد توجه جهانگردان و سیاحان زیادی بوده است.

از دیدگاه سازمانی و تشکیلاتی اولین بار در سال ۱۳۱۴ مدیریت امور گردشگری در وزارت کشور به نام «اداره‌ی امور جهانگردی» تأسیس شد و بعد از سال ۱۳۲۰ اداره جای خود را به «شورای عالی جهانگردی» داد. این شورا هفته‌ای یک‌بار در وزارت کشور تشکیل شد و به امور گردشگری رسیدگی می‌کرد. در سال ۱۳۳۳ با مطرح شدن اهمیت جلب گردشگری خارجی از جنبه‌های اقتصادی و ایجاد حس متفاوت در بین کشورهای مختلف توجه به گردشگری بیشتر شد و دوباره اداره امور جهانگردی در وزارت کشور تأسیس شد. در سال ۱۳۴۲ «سازمان جلب سیاحان» تأسیس شد که با تهیه، تنظیم و اجرای طرح‌ها و برنامه‌ریزی وسیع و دامنه‌دار خود اقداماتی را برای توسعه‌ی گردشگری به عمل آورد. در سال ۱۳۵۴ این سازمان با وزارت وقت ادغام شد و با نام «وزارت اطلاعات و جهانگردی» به فعالیت خود ادامه داد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۸ شورای انقلاب برای جلوگیری از تداخل وظایف و هماهنگی بیشتر، تأسیس «سازمان ایرانگردی و جهانگردی» را با اهداف و خط‌مشی‌های جدید تصویب کرد و امور گردشگری در این سازمان متمرکز شد. در سال ۱۳۷۵ به منظور اصلاح قسمتی از نظام ایرانگردی و جهانگردی کشور و برای ایجاد هماهنگی بیشتر، معاونت امور سیاحتی و زیارتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با سازمان مراکز ایرانگردی و جهانگردی ادغام شد و با نام جدید سازمان ایرانگردی و جهانگردی و وابسته به این وزارتخانه وظیفه‌ی برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت بر این بخش را عهده‌دار شد. از سال ۱۳۸۳ سازمان ایرانگردی و جهانگردی از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جدا شد و با سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی در یک سازمان واحد با اسم «سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری» به فعالیت خود ادامه داد (رضوانی، ۱۳۹۴).

در راستای سیاست‌های دولت، در تاریخ ۱۴ مرداد ۱۳۹۸ شورای نگهبان با طرح مجلس شورای اسلامی مبنی بر تبدیل این سازمان به وزارت‌خانه موافقت نموده و «وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی» شکل گرفت.

۲-۲-۵- گردشگری روستایی

گردشگری اشکال مختلفی دارد که اکنون شکلی نوین از گردشگری با عنوان گردشگری روستایی، با هدف توسعه‌ی پایدار جوامع محلی در نواحی روستایی و به عنوان ابزاری برای توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی و یکی از مهم‌ترین مشاغل مدرن در مناطق روستایی ارتقاء یافته است. هر چند گردشگری روستایی در مجموع موضوع جدیدی نیست اما اهمیت آن و نقشی که در توسعه‌ی پایدار جوامع محلی و توانمندسازی آنان ایفا می‌کند، به‌تازگی مورد تأیید قرار گرفته است (داس ویل، ۱۳۸۶).

گردشگری روستایی می‌تواند به طور ساده به عنوان مسافرت به نواحی روستایی تعریف شود اما محققان بر این عقیده اند که این موضوع بسیار پیچیده تر از این است (مک دونالد و جولیف^{۴۳}، ۲۰۰۳)

گردشگری روستایی عبارت است از کلیه فعالیت‌های گردشگری که در محیط روستا صورت می‌گیرد که تمام این فعالیت‌ها بر طبیعت، فرهنگ و بافت سنتی روستا و صنایع روستایی به ویژه صنایع دستی روستایی مبتنی است. علاوه بر این، آثار مثبت و منفی متعددی در محیط روستا از بعد طبیعی، اجتماعی و اقتصادی دارد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹).

کنفرانس جهانی گردشگری روستایی^{۴۴} (۲۰۰۶)، گردشگری روستایی را شامل انواع گردشگری با برخورداری تسهیلات و خدمات رفاهی در نواحی روستایی می‌داند که امکان بهره مندی از منابع طبیعی و جاذبه‌های طبیعت را همراه با شرکت در زندگی روستایی (کار در مزرعه و کشاورزی) فراهم می‌آورد.

گردشگری در نواحی روستایی ۱۰ تا ۲۵ درصد همه‌ی انواع فعالیت گردشگری را به خود اختصاص می‌دهد. ولی فقدان آماری منظم برای گردشگری روستایی، مانع از تحلیل دقیق در این زمینه است (رضوانی، ۱۳۹۴).

موضوع سند سال ۱۹۹۴، راهبردهای گردشگری روستایی و توسعه بود (سازمان همکاری و توسعه‌ی اقتصادی^{۴۵}، ۲۰۰۱). هدف این سند بررسی گردشگری روستایی به عنوان راهبرد بالقوه‌ای جهت خروج نواحی روستایی از زوال بود (ای واند^{۴۶}، ۱۳۹۷). پس از آن نیز شعار روز جهانی گردشگری ۲۰۲۰ با

^{۴۳} Macdonald and Joliffe

^{۴۴} Rural Tourism Conference

^{۴۵} OEDC

^{۴۶} E. Wanda

عنوان «گردشگری و توسعه‌ی روستایی» همزمان با بحران جهانی شیوع بیماری کووید-۱۹، به اهمیت توجه به این شاخه از گردشگری بیش از پیش افزود.

مطالعات انجام شده در کشورهای فرانسه، اتریش، سوئیس، انگلستان، ایرلند، تایلند و ژاپن نشان می‌دهد که گردشگری روستایی به سرعت در اقتصاد روستایی رشد کرده و مکمل فعالیت‌های کشاورزی شده است. از آنجا که بخش اعظم مشکلات عقب‌ماندگی و توسعه‌نیافتگی روستایی ناشی از فقدان این صنعت است، گردشگری روستایی با حل مسائل و مشکلات مذکور می‌تواند به توسعه روستایی منجر شود (غفاری و ترکی هرچکانی، ۱۳۸۸).

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های اقتصاد گردشگری روستایی، رغبت بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری به‌علت کوچک‌بودن و تنوع و ساده‌بودن طرح‌ها است (پاپلی یزدی، ۱۳۵۲).

۲-۵-۱- انواع گردشگری روستایی

بر اساس تعریف کمیسیون اروپایی (۱۹۸۶) گردشگری روستایی تنها شامل گردشگری کشاورزی نمی‌شود، بلکه همه‌ی فعالیت‌هایی که گردشگران در مناطق روستایی انجام می‌دهند را در برمی‌گیرد. از این رو می‌توان گفت که افراد به دلایل مختلف و با انگیزه‌های متفاوت از نواحی روستایی بازدید می‌کنند و بنابراین می‌توان با توجه به اهداف گردشگران، گردشگری روستایی را به هشت دسته به شرح زیر تقسیم کرد (رضوانی، ۱۳۹۴):

۱) گردشگری طبیعی^{۴۷}: که بیشتر در تعامل با جاذبه‌های اکولوژیکی قرار دارد.

۲) گردشگری فرهنگی: که با فرهنگ تاریخ و میراث فرهنگی و باستانی مردم روستای مرتبط است.

۳) اکوتوریسم: نوعی گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی (مانند رودخانه، دریاچه، کوهستان و...) با زندگی و هنرهای اجتماعی مردم محلی که خود نیز در تعامل با جاذبه‌های طبیعت در ارتباط می‌باشد.

۴) گردشگری دهکده^{۴۸}: در این نوع گردشگری، گردشگران در مسکن دهکده‌ها اقامت کرده و در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی دهکده مشارکت می‌کنند.

۵) گردشگری کشاورزی^{۴۹}: که گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی بر اکوسیستم مناطق میزبان با فعالیت‌های سنتی کشاورزی در تعامل و یا در آن مشارکت می‌کنند (شریف‌زاده و مرادنژادی، ۱۳۸۱)

^{۴۷} Natural Tourism

^{۴۸} Village Tourism

^{۴۹} Agrotourism

۶) **گردشگری مزرعه:** این نوع گردشگری با توجه به محیط شکل گیری آن متفاوت است و البته به عنوان گردشگری کشاورزی نیز شناخته می شود گردشگری مزرعه شامل اقامت و گاهی اوقات مشارکت در فعالیت های کشاورزی در مزرعه بوده و در بین خانوارهای کشاورز به عنوان مکمل و جایگزین فعالیت های اقتصادی رواج پیدا می کند.

۷) **گردشگری روستایی یا گردشگری محلی-روستایی:** این نوع گردشگری که می تواند شامل موارد بالا نیز باشد شامل اردو زدن، اقامت در منازل اجاره ای، گشت و شکار در حیات وحش، بازاریابی صنایع دستی، جشنواره های فرهنگی، ورزش های ماجراجویانه، راهپیمایی، بازدید از مکان های تاریخی، جشنواره های موسیقی و در واقع هر گونه فعالیت تفریحی ممکن در نواحی روستایی است (هولاند جی و همکاران^{۵۰}، ۲۰۰۳).

۸) **گردشگری سبز^{۵۱}:** اگرچه در بعضی کشورها اصطلاح گردشگری سبز به گردشگری روستایی اطلاق می شود یعنی گردشگری در مناطق سرسبز اما اغلب برای توصیف نوعی از گردشگری به کار می رود که بیشتر طرفدار محیط زیست است. این نوع گردشگری با نام های مختلف مانند گردشگری مسئول گردشگری انعطاف پذیر گردشگری سودمند یا گردشگری بدیل شناخته شده است گردشگری سبز بهترین روش برای توسعه ارتباط همزیستی بین محیط زیست طبیعی و اجتماعی است.

۲-۵-۲-۲- پیشینه تاریخی گردشگری روستایی

برای گردشگری روستایی نمی توان نقطه ی آغازین را بیان کرد؛ چرا که شروع بازدید از جوامع روستایی توسط شهروندان سایر مناطق چندان مشخص نیست. ولی می توان حدس زد که از زمان شکل گیری شهرها و گسترش تمدن های بشری، انسان به دلیل روابط اقتصادی و اجتماعی و با انگیزه های مختلف همواره گردشگری را تجربه کرده است (شریف زاده و مرادنژادی، ۱۳۸۱).

گردشگری روستایی به عنوان یک فعالیت تفریحی اجتماعی، در نیمه ی دوم قرن هجدهم در انگلستان و اروپا ظاهر شد. قبل از آن هم مناطق روستایی مورد استفاده فعالیت های تفریحی قرار گرفته بودند، اما شرکت در این فعالیت های تفریحی محدود به اقشار برتر جامعه بود. طی قرن نوزدهم و بیستم به دلیل توسعه ی حمل و نقل و سهولت جابه جایی، راه یابی به روستا آسان شد. رشد سریع تقاضا برای گردشگری روستایی از سال ۱۹۴۵ آغاز شد. البته در همین زمان، گردشگری روستایی شاهد رشد برجسته و گردشگری بین المللی شاهد رشد جمعیت بود و افزایش تقاضا برای گردشگری روستایی تا اندازه ای منجر به توسعه ی گردشگری شد (شارپلی، ۱۳۸۰).

^{۵۰} Holland. J., et al.

^{۵۱} Green Tourism

۲-۲-۵-۳- فعالیت های گردشگری در نواحی روستایی

کمیسیون نواحی روستایی در انگلستان انواع فعالیتهایی را که می‌تواند به عنوان هدف بازدید از نواحی روستایی در نظر گرفته شود به شرح زیر مشخص کرده است (شارپلی، ۱۹۹۷):

- بازدید از دریا ساحل یا قله صخره‌ای
- بازدید از بناهای تاریخی، خانه‌های مجلل، موزه‌ها، باغ‌ها یا پارکها در نواحی روستایی
- بازدید از پارک‌های روستایی
- بازدید از باغ وحش، پارک‌های سیاحتی یا حیات وحش در نواحی روستایی
- بازدید از ذخایر طبیعت در نواحی روستایی
- رانندگی، تفرج، گردش دسته جمعی و مانند آن در نواحی روستایی
- پیاده روی طولانی پیاده روی یا پرسه زنی به مساحت حداقل ۲ مایل (۳/۲ کیلومتر)
- تماشای پرندگان و مطالعه طبیعت در نواحی روستایی
- ماهیگیری در نواحی روستایی
- اسب سواری یا گاری سواری در نواحی روستایی
- تیراندازی در نواحی روستایی
- شکار در نواحی روستایی
- انجام دیگر فعالیت‌های ورزشی رسمی و غیررسمی
- تماشای هر نوع فعالیت ورزشی سازمان یافته
- ملاقات با دوستان و بستگان در نواحی روستایی
- انجام هر نوع کار حفاظتی و تفریحی در نواحی روستایی (کاشت درخت یا پاک کردن مسیرها)

۲-۲-۵-۴- رویکردهای توسعه‌ی گردشگری روستایی

توسعه‌ی گردشگری روستایی در دهه‌ی ۱۹۹۰ توجهات را به خود جلب کرد و مطالعات انجام شده در این زمینه، درک ما را نسبت به این پدیده افزایش داده است. بر اساس نظر لانگ و لن (۲۰۰۰) گردشگری روستایی به مرحله‌ی دوم توسعه‌ی خود رسیده است. مرحله‌ی اول آن با گسترش مشارکت محصولات گردشگری و توسعه‌ی کسب و کار شراکتی مشخص شد. در مرحله‌ی دوم، پیچیدگی‌هایی به-

وجودآمده و پرسش‌هایی با توجه به جایگاه آن در سیاست‌ها، یکپارچگی آن در عمل و نقش مهم آن در تجدید ساختار نواحی روستایی و فرآیند توسعه‌ی گردشگری مطرح است.

به هر حال درباره‌ی نقش گردشگری دو رویکرد متفاوت اصلاح طلبانه و ساختاری به شرح زیر مطرح است:

۱) گردشگری؛ ساز و کاری برای توسعه‌ی روستایی (رویکرد اصلاح طلبانه)

رشد و گسترش سرمایه داری موجب تغییر روابط متقابل جوامع روستایی با سرمایه‌ی جهانی شده است. بسیاری از نواحی روستایی وابستگی زیادی به منابع طبیعی دارند و تخریب زیست‌محیطی، تأثیر جمعیت و به‌ویژه تجدید ساختار جهانی، جوامع روستایی را برای یافتن ابزاری برای بقای خود تشویق می‌کند. گردشگری می‌تواند راهبردی برای توسعه‌ی روستایی، ابزاری برای توسعه‌ی پایدار و سیاستی برای بازساخت سکونتگاه‌های روستایی باشد (رضوانی، ۱۳۹۴).

۲) ارزیابی دوباره‌ی پیامدهای گردشگری در جوامع روستایی (رویکرد ساختارگرا)

انتقادات در دیدگاه ساختار گران نسبت به گردشگری، با اثرات آن بر فرهنگ، محیط‌زیست و روابط اجتماعی ارتباط دارد. همان‌طور که رید^{۵۲} (۲۰۰۳) خاطر نشان کرد، تحلیل گردشگری باید با انتقاد از سرمایه‌داری همراه باشد. از دیدگاه بسیاری از محققان، گردشگری خط مقدم فرایندهای جهانی شدن و عامل تغییر در حمل و نقل، ارتباطات و سرمایه‌گذاری‌های مالی است (براون^{۵۳}، ۲۰۰۰).

۲-۲-۵-۵- اثرات و پیامدهای گردشگری روستایی

یکی از حوزه‌های اصلی موردعلاقه برای جغرافی‌دان‌ها و همچنین دیگر محققان گردشگری، اثرات گردشگری و تفریحات بر جامعه‌ی مقصد است (هال و پیج^{۵۴}، ۲۰۰۲). پیامدهای گردشگری اغلب در یک چارچوب نظریه‌ای شامل اثرات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی و فرهنگی بررسی می‌شود، این اثرات جدا از یکدیگر نیستند.

در این رابطه رویکردهای سنتی در این زمینه را مرور می‌کنیم در این راستا جعفری^{۵۵} (۲۰۰۱) چهار رویکرد معرفی می‌کند که به پلنفرم پروفیسور جعفری^{۵۶} شناخته می‌شود. این چهار پلنفرم به ترتیب زمان وقوع آن‌ها طبق بررسی پژوهش‌های انجام‌شده بر اساس بازه‌های زمانی متفاوت و شرایط خاص خود عبارتند از:

^{۵۲} Reid

^{۵۳} Brown

^{۵۴} Hall & Page

^{۵۵} Jafari, J.

^{۵۶} Jafari's Platform Model

۱) رویکرد جانب دارانه و حمایتی^{۵۷} (تدافعی)

رویکرد تدافعی که در طی دوره‌ی پس از ۱۹۴۵ شروع شد، بر منافع مثبت اقتصادی توسعه‌ی گردشگری تأکید داشت (بوین^{۵۸}، ۲۰۰۵).

در این دیدگاه که مربوط به بعد از جنگ جهانی دوم بود، نگاه‌ها به گردشگری مثبت بود و تنها به سود حاصل از گردشگری توجه داشتند و کسانی که در این دوره به سفر می‌رفتند به آن به‌عنوان یکی از فرم‌های مصرف‌گرایی نگاه می‌کردند و بنابراین مناطق خوش آب‌وهوا با گردشگری انبوه مواجه شد و به حریم خصوصی حیات وحش و محیط‌زیست تعرض شد و گردشگران به تجربه‌ی فرهنگ‌های دیگر، طبیعت بکر، فرار از شرایط بعد از انقلاب صنعتی، رهایی، آرامش و حتی شرکت در همایش‌های ادبی و موسیقی تمایل پیدا کردند. در این مرحله به آسیب‌های گردشگری پرداخته نمی‌شد و فقط این‌که گردشگری چقدر به اقتصاد و درآمد و اشتغال‌زایی کمک می‌کند، مورد توجه قرار می‌گرفت. در این دوره گردشگری را باعث توزیع ثروت و مکمل دیگر فعالیت‌های اقتصادی می‌دانستند که می‌تواند صلح ایجاد کند و حتی به بحث آموزش هم کمک کند و باعث حفاظت از میراث و فرهنگ گردد و هیچ نوع انتقادی به عملکرد گردشگری وجود نداشت. همچنین در همین زمان، تبلیغات برای گردشگری شکل گرفت.

لازم به ذکر است که کشور ایران نیز هنوز در بحث گردشگری و به‌ویژه گردشگری روستایی، در این جایگاه به سر می‌برد.

۲) رویکرد هشدارآمیز^{۵۹} (احتیاط‌آمیز)

این پلتفرم در سال‌های ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰ توسعه پیدا کرد. در این مرحله دیدگاه‌های منفی گردشگری بروز پیدا می‌کنند و یک سری مدل‌های گردشگری در این دهه در جهان مطرح می‌شوند؛ مثل مدل «شاخص رنجش داکسی» و دیدگاه در این دوره این‌گونه بود که اگر می‌خواهید گردشگری را توسعه بدهید باید به آسیب‌های آن نیز توجه داشته باشید و هشدارهایی در این مرحله عنوان شدند از قبیل این که گردشگری باعث ایجاد چالش در جامعه‌ی محلی می‌شود و ممکن است فرهنگ جامعه‌ی محلی را دست‌خوش تغییر کند، یا گردشگری فصلی است و نباید فقط به اقتصاد گردشگری تکیه کنیم. درآمد حاصل از آن می‌تواند خیلی زود به دلیل همه‌گیری یک بیماری مثل بیماری کوید-۱۹ که در حال حاضر دچار آن هستیم و یا وقوع جنگ در یک کشور و با کوچک‌ترین تورم و ناامنی دچار نوسان بسیار شدید شود. حتی ممکن است باعث گسترش جنایت و فحشا و دزدی گردد و به دلیل عدم فهم متقابل گردشگران و جامعه‌ی محلی، جامعه‌ی محلی دچار بیگانگی‌ها شده و مثلاً در شهرهایی (به‌عنوان

^{۵۷} Advocacy platform

^{۵۸} Boyne

^{۵۹} Cautionary platform

مثال یزد)، ملاحظه می‌کنیم که مردم محلی از محله‌های قدیمی که هدف گردشگری شهر هستند فراری شده و از آن‌جا نقل مکان کرده و عملاً گردشگری باعث حذف جامعه‌ی محلی در آن منطقه شده است.

در اواخر دهه‌ی ۱۹۷۰ کوهن اظهار کرد که توجه به طور کلی به اثرات منفی گردشگری است (کوهن، ۱۹۸۷). گردشگری به عنوان یک تهدید برای فرهنگ جامعه‌ی محلی و حتی کاهش سود اقتصادی به دلیل اثرات منفی خود مطرح شد.

۳) رویکرد سازگاران^{۶۰}

این رویکرد با دیدگاه متعادل‌تری در دهه‌ی ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ دنبال شد. که بر اساس آن جنبه‌های مثبت و منفی گردشگری با هم در نظر گرفته می‌شود و علاوه بر این در این دوره چند نوع گردشگری غیر انبوه مانند «گردشگری بدیل» و «اکو توریسم» به عنوان الگوهایی از گردشگری که خسارت کمتری به محیط زیست وارد می‌کند ارائه شد (بویین، ۲۰۰۵).

در این دوره به سازگاری گردشگری با فرهنگ جامعه‌ی محلی و شرایط مکانی و جاذبه‌های یک مقصد گردشگری پرداختند؛ یعنی به سازگاری بین گردشگران، صنعت گردشگری، سرمایه‌گذاران و جامعه‌ی محلی و ارتباط مؤثرشان با یکدیگر توجه بیشتری شد. در این راستا با تخصصی کردن گردشگری، از گردشگری انبوه جلوگیری شد و گردشگری‌های کوچک مقیاس با توزیع گردشگران در مناطق روستایی مطرح شد و تورها تخصصی‌تر شدند.

۴) رویکرد دانش‌بنیان^{۶۱}

این پلتفرم در سال‌های ۱۹۹۰ و بعد از آن توسعه پیدا کرد. در این مرحله به گردشگری به عنوان یک علم نگاه شد که باید نسبت به آن دیدگاه علمی داشته باشیم. این پلتفرم از مفهوم توسعه‌ی پایدار الهام گرفته است که در آن رویکرد جامع‌نگر و سیستمی به عنوان یک اصل مهم مطرح شد. در این دوره، دپارتمان‌های گردشگری در سرتاسر دنیا شکل گرفتند، دانشگاه‌ها این رشته را تدریس کردند، مجله‌های گردشگری چاپ شدند و گردشگری، شکل علمی به خودش گرفت. در این دوره بحث رفاه اجتماعی مقاصد گردشگری و توسعه‌ی پایدار با هم مطرح شدند.

^{۶۰} Adaptancy platform

^{۶۱} Knowledge-based platform

۲-۵-۶- فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی

برنامه‌ریزی گردشگری روستایی می‌تواند بر اساس فرایندی منطقی و راهبردی برای دستیابی به پیامدهای مطلوب باشد. جدول زیر فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی را نشان می‌دهد که در اکثر شرایط برنامه‌ریزی گردشگری کاربرد دارد:

جدول (۲-۲) فرآیند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی

مراحل	فرایندها
تنظیم اهداف	تعیین اهداف مقایسه، هماهنگی و ارتباط اهداف با برنامه‌ها و اهداف کلی‌تر
بررسی وضع موجود	داده‌های کمی (الگوها، روندها) داده‌های کیفی (عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی)
تحلیل و استنتاج	ارزیابی داده‌های موردبررسی تحلیل ترکیبی داده‌ها پیش‌بینی نیازمندی‌ها و ظرفیت‌ها
پیشنهادها	آماده‌سازی برنامه‌های مختلف انتخاب سیاست‌های مناسب
اجرا و مدیریت	فرایند اجرا، نظارت و ارزشیابی مستمر

منبع: شارپلی (۱۹۹۷)

۲-۵-۷- پیشینه‌ی گردشگری روستایی در ایران

گردشگری روستایی اگرچه واژه‌ی نوینی در صنعت گردشگری کشور است، اما در واقع ریشه و اصل آن به سفرهای زندگی بشری مربوط است. زیرا در ابتدا، زندگی اجتماعی پس از غارنشینی و کوچ‌نشینی، روستانشینی بوده و آن زمانی که انسان متوجه اوقات فراغت خویش شد و اقدام به سفر کردن نمود، اولین گام‌ها در جهت گردشگری روستایی برداشته شد (اکبراقلی، ۱۳۹۳).

کشور ایران از کانون‌های مهم شکل‌گیری تمدن بشری در جهان بوده و نخستین آثار مدرنیته در این سرزمین به هزاره‌ی پنجم پیش از میلاد مربوط می‌شود. به همین دلیل کشور ما در دوره‌های مختلف

تاریخی مورد توجه افراد بسیاری بوده که با اهداف مختلف از جمله تجارت و داد و ستد در امور علمی، تحقیقاتی، فرهنگی و تفریحی به آن سفر کرده اند. درباره‌ی گردشگری داخلی می‌توان اظهار داشت که با توجه به وجود آداب و رسوم متنوع در کشور، از جمله پناه بردن به طبیعت در ایام مختلف سال به صورت دسته جمعی و گروهی زمینه‌های اولیه‌ی گردش و تفریح در طبیعت و نواحی روستایی وجود داشته که با گذشت زمان زمینه‌های بیشتر و جدیدتری برای توسعه و تداوم به وجود آمده است (رضوانی، ۱۳۹۴).

در واقع می‌توان گفت که از سال ۱۳۸۳ طرح گردشگری روستایی در ایران کلید خورد و بر همین اساس مطالعاتی در زمینه‌ی روستاهای هدف گردشگری در سراسر کشور انجام شد، به گونه‌ای که تا کنون ۳۷۵ روستا به عنوان روستای هدف گردشگری در سطح کشور شناسایی شده است.

در پنجاه سال گذشته عوامل زیادی موجب رشد و گسترش گردشگری روستایی شده‌اند. تأثیرپذیری این صنعت از توسعه‌ی فناوری در زمینه‌ی حمل و نقل با بررسی تاریخ راه آهن (قرن نوزدهم در اروپا)، اتومبیل (گسترش مالکیت آن در جهان اول، پس از دهه‌ی ۱۹۵۰) و غیره به طور کامل واضح است.

با توجه به سابقه و روند توسعه‌ی گردشگری روستایی در ایران می‌توان اظهار داشت این نوع گردشگری، هنوز در مراحل ابتدایی تری نسبت به جهان قرار دارد. به همین دلیل از مجموع هزاران روستای مستعد گردشگری در کشور، بیشتر چند روستا در این زمینه شهرت دارند و برای عموم مردم شناخته شده‌اند. لذا گردشگری روستایی در ایران در مجموع در مرحله‌ی آغازین قرار دارد (اکبراقلی، ۱۳۹۳).

۲-۲-۵-۸- جاذبه‌ها و زمینه‌های گردشگری روستایی در ایران

جاذبه‌های گردشگری تا زمانی که به صورت بالقوه‌اند و به فعلیت تبدیل نشده‌اند، ارزشی برای گردشگری ندارند. ولی اگر این توان‌ها و جاذبه‌ها به صورت بالفعل در بیایند، نقش بسیار مهمی در توسعه‌ی گردشگری روستایی خواهند داشت. گردشگری یک فعالیت اقتصادی است که به نحوی میراث طبیعی و فرهنگی را خرید و فروش می‌کند (عبدالله‌زاده، ۱۳۸۰).

جاذبه‌ها و توان‌های گردشگری کشور از تنوع و کیفیت فراوانی برخوردار است. این جاذبه‌ها را می‌توان در قالب جاذبه‌های طبیعی و انسانی به شرح زیر بررسی کرد:

✓ جاذبه‌های طبیعی

ایران از نظر سیمای طبیعی و چهره‌ی جغرافیایی، دیدنی‌ها و زیبایی‌های زیادی را از جمله آتشفشان‌ها، رشته‌کوه‌ها، غارها، آب‌های سطحی، حوضه‌های آبریز، رودها و دریاها، آب‌های معدنی، رستنی‌ها، مراتع، جنگل‌ها، مناطق حفاظت شده، جزیره‌ها و انواع جانوران در خود جای داده‌است:

✓ منابع آبی و هیدرولوژیکی

منابع آب‌های سطحی از قابلیت گردش پذیری زیادی برخوردار هستند. این نوع منابع شامل سفره‌های آب زیرزمینی و آب‌های جاری مانند رودخانه، دریاچه، چشمه، تالاب، آبشار، گل‌فشان و غیره است.

✓ محیط کوهستانی

فلات ایران در کمربند کوهستانی نیم‌کره‌ی کوهستانی شمالی واقع است و حدود ۷۵ درصد سطح ایران را در بردارد که ۸۶/۲ میلیون هکتار آن را کوه‌های مرتفع و ۳۰/۵ میلیون هکتار آن را کوهپایه‌ها و تپه‌های مرتفع تشکیل می‌دهند. کوهستان‌های ایران از جمله کوهستان‌های فعال جهان محسوب می‌شوند (یاوری، ۱۳۸۵). بافت روستایی، سیمای ظاهری کوهستان‌ها، که به علت تنوع در نوع سنگ‌های تشکیل دهنده، دارای چشم‌اندازهای متفاوت و زیبا هستند و ... همه و همه جاذبه‌های قدرتمندی برای جذب گردشگر روستایی به شمار می‌روند.

✓ پوشش گیاهی

وجود پنج ناحیه‌ی رویشی گیاهی همراه با تنوع آب‌وهوایی از دیگر جاذبه‌های مهم طبیعی گردشگری در کشور محسوب می‌شود که عبارتند از:

ناحیه‌ی رویشی خزری: در شمال کشور

ناحیه‌ی رویشی خلیجی و عمانی: در جنوب کشور

ناحیه‌ی رویشی زاگرس: در غرب کشور

ناحیه‌ی رویشی ایرانی و تورانی: در بخش‌های وسیعی از مرکز و شرق کشور

ناحیه‌ی رویشی ارسباران: که از نقاط جنگلی کوهستانی استثنایی در جهان است.

✓ اقلیم

روستاها به دلیل دارا بودن آب‌وهوای سالم و اقلیم متنوع و گوناگون برای تمدد اعصاب و آرامش خیال جایگاه مناسبی به شمار می‌روند. برای آگاهی از چگونگی توسعه‌ی گردشگری یک منطقه در آینده باید به ویژگی‌های اقلیمی آن توجه داشت و بر پایه‌ی اقلیم هر روستا می‌توان فصل مناسب برای گردشگری را شناسایی کرد، ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها را شناخت و بر اساس آن برنامه‌ریزی کرد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴).

✓ حیات جانوری

تماشای زندگی حیوانات، تورهای صید و صیادی، تماشای کوچ پرندگان و حیوانات مهاجر در ماه‌های خاصی از سال، آشنایی با نحوه‌ی زندگی حیوانات از نزدیک، مطالعه‌ی گونه‌های مختلف جانوری و غیره، یکی از جاذبه‌های مهم گردشگری روستایی است (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۶).

✓ مناطق زیست‌محیطی

این مناطق مجموعه‌ای از منابع و جاذبه‌های بارزش و نادر جانوری و گیاهی را به صورت یک‌جا در خود دارند و به همین دلیل منبع مهمی برای انواع گردشگری متکی بر طبیعت از جمله اکوتوریسم در نواحی روستایی هستند. در ایران این مناطق حدود ۸/۱۱ میلیون هکتار وسعت دارند و به چهار دسته به شرح زیر تقسیم می‌شوند (رضوانی، ۱۳۹۴):

۱) پارک ملی

۲) پناهگاه حیات وحش

۳) مناطق حفاظت شده

۴) آثار طبیعی ملی

✓ جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی

نواحی روستایی کشور علاوه بر جاذبه‌های طبیعی دارای جاذبه‌های متنوع و متعدد تاریخی و فرهنگی نیز هستند که می‌تواند مورد توجه گردشگران داخلی و خارجی قرارگیرد. بر اساس آمارهای موجود، حدود ۶۰ درصد آثار تاریخی و بخش عمده‌ای از مساجد و حسینیه‌ها، مصلاها و زیارتگاه‌های موجود در کشور در نواحی روستایی واقع است (رضوانی، ۱۳۹۴).

از جمله جاذبه‌های فرهنگی و منابع انسانی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۹۴):

- مردم‌شناسی
- نوع معیشت روستاییان
- موسیقی رقص و بازی‌های محلی
- آداب و رسوم و سنن محلی
- پوشاک محلی
- اماکن تاریخی و باستانی
- ✓ جاذبه‌های اقتصادی

جاذبه‌های اقتصادی نیز می‌تواند در کنار سایر جاذبه‌ها و به‌عنوان جاذبه‌ی اصلی برای جذب گردشگر به نواحی روستایی بسیار مؤثر باشد. این جاذبه‌ها با انواع فعالیت‌های اقتصادی در مقصدهای گردشگری مرتبط است. در نواحی روستایی کشور انواع فعالیت‌های زراعی، باغداری، دامپروری، شیلات، پرورش طیور و زنبور عسل رواج دارد. خرید این محصولات به قیمت ارزان و با کیفیت بالا و طبیعی همراه با مشاهده‌ی این نوع فعالیت‌ها و آشنایی با مراحل تولید و فرآوری آن‌ها جاذبه‌ی مهمی برای جذب گردشگر در نواحی روستایی است، به‌ویژه این که به طور معمول، هر ناحیه‌ای در تولید محصولات خاصی شهرت داشته و محصولات با کیفیت بالا تولید می‌کند (رضوانی، ۱۳۹۴).

امروزه مفاهیم جدیدی مانند ظرفیت‌سازی و توانمندسازی نیز در ادبیات توسعه‌ی روستایی وارد شده است (لاستاس^{۶۲} و همکاران، ۱۹۹۹).

۲-۲-۶- توانمندسازی

در واژه‌نامه‌ی انگلیسی آکسفورد، «توانمندسازی^{۶۳}» به معنای اعطای قدرت به مردم بیان شده و اعطای قدرت به مردم یعنی ارتقای توانایی، توانا کردن آنان برای انجام دادن، عمل و اقدام است. در فرهنگ واژه‌نامه‌ی وبستر از توانمندسازی به عنوان تفویض اختیار یا اعطای قدرت قانونی به دیگران تعبیر و به سه جزء تقسیم شده است:

Em: در اول اسم به معنای قراردادادن در داخل، عازم کاری شدن، رفتن به داخل، که em سبب تغییر اسم به فعل می‌شود.

Power: به فرد اجازه می‌دهد دیگران را قانع کند تا فعالیت‌ها یا موارد مورد بحث را طبق انتظار تغییردهند و به دارنده‌ی قدرت فرصت می‌دهد تا دیگران را قبل از درگیرشدن به عواقب یا جریان عمل آگاه کند یا باز دارد.

Ment: موقعیت یا وضعیت ناشی از یک عمل خاص، مثل شروع کردن، تکامل دادن، گسترش دادن و توانمند کردن است.

متون توسعه‌ی روستایی و توانمندسازی نشان می‌دهد واژه‌ی توانمندسازی، نخست از فلسفه‌ی فعالان ایالات متحده در اواخر ۱۹۶۰ به بعد ابداع و به صورت یک واژه‌ی شناخته شده به جریانی در دهه- ۱۹۸۰ تبدیل و وارد بحث‌های توسعه شد. در واژه‌نامه‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی، توانمندسازی به معنای توزیع قدرت، اطلاعات، دانش و پاداش‌ها در سازمان، نهاد، جوامع و فضای کسب‌وکار، فضای زندگی و

^{۶۲} Lusthaus

^{۶۳} Empowerment

سکونتگاه‌های انسانی است. در فرهنگ دهخدا، توانمندی به معنای نیرومندی و قدرت و توانمندسازی معادل نیرومند و قدرتمند کردن بیان شده است.

توانمندسازی واژه‌ای است که در علوم سازمانی بسیار استفاده شده است ولی روی تعاریف آن توافقی حاصل نشده است. هدف توانمندسازی این است که مغزهای افراد نیز مانند بازوان آن‌ها به کار افتد. سازمان بین‌المللی کار، توانمندسازی را مترادف با کاهش فقر، تقویت اشتغال‌زایی، کاهش بیکاری و افزایش رفاه اجتماعی می‌داند و بیان می‌کند که توانمندسازی، فرآیند انرژی‌زایی است به گونه‌ای که احساس اعتماد و کنترل افراد را هم به خود، و هم به سازمان افزایش می‌دهد و به رشد شخصی و رضایتمندی افراد گروه منجر می‌شود (رکن‌الدین افتخاری و حیدری ساربان، ۱۳۹۶).

تعریف سازمان ملل متحد^{۶۴} از مقوله‌ی توانمندسازی، پنج محور عمده را شامل می‌شود که عبارت است از احساس ارزش داشتن، حق مالکیت و تصمیم‌گیری، حق دسترسی به فرصت‌ها و منابع، حق کنترل زندگی خود در محیط اجتماعی و قدرت تأثیرگذاری بر جریان تغییرات اجتماعی به منظور فراهم کردن نظام عادلانه‌ی اقتصادی در محدوده‌ی ملی و جهانی. با این تعریف، افراد باید به شهروندانی تبدیل شوند که در سرنوشت خود سهم هستند. این به معنای تصمیم‌گیری و مشارکت در امور زندگی، خانوادگی و اجتماعی است (سازمان ملل متحد، ۱۹۹۵).

اساس توانمندسازی تابعی از خودآگاهی، توانایی ادراکی (خودآثربخشی) و اعتقاد افراد به توانایی‌های خود است تا از عهده‌ی آن چیزی که می‌خواهند انجام دهند برآیند (وود و باندورا^{۶۵}، ۱۹۸۹).

توانمندسازی به معنی قدرت بخشیدن است. بدین معنی که به افراد کمک کنیم تا احساس اعتمادبه‌نفس خود را بهبود بخشند و بر احساس ناتوانی و درماندگی خود چیره شوند. همچنین بدین معنی است که انگیزه‌ی درونی را برای انجام یک وظیفه بسیج کنیم. توانمندسازی افراد به معنی تشویق آنان است (سوفیا^{۶۶} و همکاران، ۲۰۱۳).

توانمندسازی به معنای مشارکت افراد در تصمیم‌گیری‌هایی است که بر فعالیت آن‌ها مؤثر است؛ یعنی این که فضایی برای افراد فراهم شود تا بتوانند ایده‌های خوبی را بیافرینند و آن‌ها را به عمل تبدیل کنند. توانمندسازی، عنصر حیاتی در دنیای نوین است (حیدری ساربان، ۱۳۹۲).

سابقه‌ی استفاده از اصطلاح توانمندسازی به دموکراسی صنعتی و دخیل بودن کارکنان در تصمیم‌گیری‌های سازمان تحت عناوین تیم‌سازی، مشارکت و مدیریت کیفیت جامع برمی‌گردد. این اصطلاح

^{۶۴} United Nations

^{۶۵} Wood & Bandura

^{۶۶} Sofia

در سال ۱۹۸۰ به سرعت موضوع روز شد و توسط نظریه‌پردازانی چون کانگر و کانگو^{۶۷} (۱۹۸۸)، اسپریتز^{۶۸} (۱۹۹۵)، کنت بلانچارد^{۶۹}، جان پی کارلوس^{۷۰} (۲۰۰۰) و آلن راندلف در مورد بسط و گسترش فرار گرفت (چراغی، ۱۳۹۶).

سولیوانپ (۱۳۹۴) نشان می‌دهد که تا قبل از ۱۹۹۰، توانمندسازی فقط از طریق مقالاتی که قابل دسترسی بود که در مورد موضوعاتی همچون مدیریت مشارکتی، کنترل کیفیت جامع، توسعه‌ی فردی، دوایر کیفیت و برنامه‌ریزی استراتژیک تدوین شده بود. دهه‌ی ۱۹۹۰ شماره مقالاتی به عنوان «توانمندسازی» افزایش یافت (هونالد، ۱۹۹۷).

۲-۶-۱- ابعاد توانمندسازی روستایی

با توجه به واکاوی‌های انجام‌شده در پژوهش‌ها، شاخص توانمندی با ابعاد متنوعی، موردسنجش قرارگرفته‌است.

توانمندسازی روستایی در چهارچوب پارادایم توسعه‌ی پایدار، دارای ابعاد اقتصادی، نهادی، اجتماعی-فرهنگی، روان‌شناختی و محیطی است که در زیر هر یک از آن‌ها توضیح داده می‌شود (رکن‌الدین افتخاری و حیدری ساربان، ۱۳۹۶):

• بعد اقتصادی

بر اساس اسناد و تجارب، این فرض پذیرفته شده است که توسعه‌ی پایدار روستایی، منافع اقتصادی ماندگار و درازمدتی نصیب جوامع روستایی می‌کند.

از آن جایی که مشکل عمده در مناطق روستایی، نبود فرصت‌های اشتغال و مزمن بودن بیکاری است. توانمندسازی، فرصت اشتغال کافی و دائم فراهم می‌آورد.

توانمندسازی اقتصادی افراد جوامع و ملت‌ها، به معنای ایجاد قابلیت‌های لازم در کسب مسئولیت‌های جمعی در فعالیت‌های اقتصادی به منظور دستیابی به یک زندگی بهتر و مدیریت توسعه‌ی خود است.

افزایش تولید، کاهش بیکاری، افزایش درآمد سرانه، ارتقای رفاه خانوار روستایی، به کارگیری سرمایه‌های سرگردان، کوتاه شدن دست واسطه‌ها به دلیل عرضه‌ی مستقیم محصولات به مصرف‌کنندگان، افزایش پس‌انداز واقعی، آشنایی روستاییان با مسائل بازاریابی و بازاریابی محصولات تولیدی، حرکت از کشاورزی معیشتی به کشاورزی مبتنی بر بازار، شناسایی زنجیره‌های تولید، کاهش سرانه‌ی مصرف

^{۶۷} Conger & Kanungo

^{۶۸} Spertizer

^{۶۹} Kent Blanchard

^{۷۰} John. P. Carlos

انرژی، ارتقای بهره‌وری، تغییرات مبانی علمی و فنی تولید از حالت سنتی به مدرن، افزایش ظرفیت‌های تولیدی اعم از فیزیکی، اجتماعی و انسانی، تقلیل فقر و نابرابری، شناسایی زنجیره‌های تولید، تقویت توانایی بازاریابی و دسترسی به اعتبارات تولیدی از جنبه‌های اقتصادی توانمندسازی است.

• بعد نهادی

توانمندسازی، گامی مهم در توسعه‌ی روستایی محسوب می‌شود. زیرا کارایی افراد ساکن در مناطق روستایی را به شدت افزایش می‌دهد و ابزاری مدیریتی محسوب می‌شود که مدیریت امور کسب‌وکار و فعالیت‌های کشاورزی و همانند آن را در مناطق روستایی به وسیله‌ی خود محقق می‌کند.

توانمندسازی افراد، بعدی از فرآیند توانمندسازی است که طی آن در جامعه، آموزش و بهداشت همگانی بالا می‌رود و فرصت‌های توسعه بیشتر می‌شود و در نهایت کیفیت زندگی افراد از همه نظر در جامعه بهبود پیدا می‌کند (بانک جهانی^{۷۱}، ۱۹۹۹).

توانمندسازی نهادی، به بهبود عدالت اجتماعی، ارتقای زمینه‌ی مشارکت افراد محلی، هدایت تغییرات اجتماعی، تمرکززدایی، مردم‌سالاری، توزیع قدرت مداخله‌ی روستاییان در فرایند برنامه‌ریزی، رهبری دموکراتیک سکونتگاه‌های روستایی، ارتقای شیوه‌های مداخله در محیط و مدیریت سکونتگاه‌های روستایی و مشارکت در فعالیت‌های رهبری روستایی، تقویت خودگردانی محلی، اعتمادسازی، کمک به مدیریت توسعه‌ی پایدار روستایی، برانگیختن نیروها و استعدادها بالقوه‌ی افراد برای سازندگی و ایجاد انگیزه در جهت خوداتکایی و رهبری توسعه‌ی روستایی منتهی می‌شود.

• بعد اجتماعی (فرهنگی / روانشناختی-سیاسی)

در فرایند توانمندسازی، بایست به تفاوت فرهنگی یا گرایش‌های ملی و محلی توجه شود. توجه نکردن به تفاوت‌های فرهنگی به شکست فرآیند توانمندسازی منتهی می‌شود.

به باور برخی از صاحب‌نظران و اندیشمندان، مزایای گسترش و توسعه‌ی گردشگری در نواحی روستایی به‌ویژه از منظر توانمندسازی اجتماعی عبارتند از: بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه‌ی محلی، افزایش قدرت تصمیم‌گیری روستاییان، تقویت تعامل اجتماعی، ارتقای سطح دانش و آگاهی عمومی، تقویت انسجام و همبستگی جوامع روستایی، تغییر در الگوهای رفتاری، آداب و سنن، بهزیستی اجتماعی، توانمندسازی فقرای روستایی، تقویت مشارکت اجتماعی، توسعه‌ی ارتباطات فرهنگی با توجه به ارزش‌های جامعه، رضایتمندی روستایی، تقویت اعتماد به نفس، تقویت و توسعه‌ی روحیه‌ی کارآفرینی روستاییان، ارتقای شاخص‌های سلامت، تجدید حیات اجتماعی و اقتصادی نواحی

^{۷۱} World bank

روستایی، تقویت زیرساخت‌های آموزشی در نواحی روستایی، تقویت زیرساخت‌های اجتماعی، بهبود زیرساخت‌های ارتباطی، توسعه‌ی اجتماعی، یکپارچگی و انسجام اجتماعی جوامع روستایی (برد^{۷۲} و همکاران ۲۰۰۹؛ ویلیمس^{۷۳} ۱۹۹۸؛ بریدنهنن^{۷۴}، ۲۰۱۱ و گامس^{۷۵} و همکاران، ۲۰۰۷).

• بعد محیطی

توسعه‌ی روستایی برای رسیدن به پایداری، نیازمند ظرفیت‌سازی و توانمندسازی محیطی است. توانمندسازی محیطی به مدیریت بهینه‌ی منابع پایه از جمله آب و خاک، استفاده از وارینه‌های محلی و بومی، ترویج کشاورزی پایدار، تناوب زراعی و بهره‌برداری بهینه از محیط، حفظ منابع، شناسایی فرصت‌های بالقوه و بالفعل محیط و خلق آن‌ها، کاهش مخاطرات اکوسیستم سالم و تنوع‌زیستی و توجه به مزیت‌های مطلق و نسبی و رقابتی منتهی می‌شود.

۲-۶-۲-۲- مشارکت و توانمندسازی

مشارکت یکی از ملزومات توانمندسازی به شمار می‌رود.

به نظر عبدالحی، مشارکت به منزله‌ی وسیله‌ای است برای گسترش و توزیع دوباره‌ی فرصت‌ها به‌منظور مشارکت در تصمیم‌گیری اجتماعی، کمک به توسعه و بهره‌مند شدن از ثمرات آن. از نظر او این مشارکت را می‌توان در موارد زیر تجزیه و تحلیل کرد:

الف) تصمیم‌گیری

ب) اجرا

ج) تقسیم منافع

د) بازنگری و ارزش‌یابی

آن‌چه در مدیریت توسعه‌ی پایدار روستایی دارای اهمیت است، افزایش مشارکت جامعه‌ی محلی به عنوان اصلی‌ترین ذینفعان این توسعه است.

در توانمندسازی نیز استفاده از دانش بومی و تلفیق آن با دانش نوین، اصل مهمی است؛ ضمن این‌که، این رویکرد باعث جامعه‌ی مشارکتی با ابعاد وسیعی آن می‌شود. همچنین در رویکرد جدید (توانمندسازی)، مدیریت از پایین به بالا است. رویکرد مدیریتی از پایین به بالا یعنی: «مشارکت دادن اقشار محروم و حاشیه‌نشین جامعه برای اجرای طرح‌ها و همچنین توجه به دخالت دادن آن در تصمیم-

^{۷۲} Byrd

^{۷۳} Wilims

^{۷۴} Bridenhanenn

^{۷۵} Gumus

گیری‌هایی است که در حکم وسیله‌ای برای گسترش و توزیع دوباره‌ی فرصت‌ها با هدف همیاری در توسعه و بهره‌مندی همگانی از مواهب آن می‌باشد (ازکیا، ۱۳۸۴).

۲-۶-۳- اهمیت و اصول توانمندسازی

سن (۱۹۳۲)، برای درک کامل‌تر نقش توانمندی‌های انسان نکات زیر را کلیدی می‌داند:

(۱) اثرات مستقیم آن بر رفاه و آزادی مردم

(۲) نقش غیرمستقیم آن‌ها با تأثیر بر تغییرات اجتماعی

(۳) نقش غیر مستقیم آن‌ها با تأثیر بر تولید اقتصادی

از اصول کلیدی توانمندسازی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. فرصت‌های اقتصادی^{۷۶}

۲. توسعه‌ی اجتماعی پایدار^{۷۷}

۳. مشارکت‌های مبتنی بر جامعه^{۷۸}

۴. دورنمای استراتژیک برای تغییر^{۷۹} (چراغی، ۱۳۹۶).

۲-۶-۴- رهیافت‌های توانمندسازی

مطالعات در این چارچوب نشان می‌دهد که در توانمندسازی، سه رهیافت مهم که در زیر درباره‌ی آن‌ها بحث می‌شود، وجود دارد:

(۱) رهیافت ارتباطی

این رهیافت، توانمندسازی را تلاش و فعالیت‌های مدیریتی می‌داند که استفاده‌ی درست و کنترل منابع در محیط کار را به افراد و گروه‌ها و سازمان‌ها یاد بدهد (نیهف و همکاران^{۸۰}، ۲۰۰۱).

حامیان این رهیافت، مفهوم توانمندسازی را تلاشی برای ارتقای سطح مشارکت افراد در فرآیند تصمیم‌گیری می‌دانند.

^{۷۶} Economic opportunity

^{۷۷} Sustainable community development

^{۷۸} Partnership community-based

^{۷۹} Strategic vision for change

^{۸۰} Niehoff et al.

یکی از مدل های مشهور رهیافت ارتباطی توانمندسازی، به بون^{۸۱} و لاولر^{۸۲} تعلق دارد. به زعم آنها توانمندسازی به توزیع قدرت، اطلاعات، دانش و پاداش در تمام سطوح می انجامد و در این میان بیشترین قدرت، اطلاعات، دانش و پاداش های داده شده نصیب آنها می شود که توانمندتر هستند. رهیافت ارتباطی، به «رویکرد تلقین موازین» نیز مصطلح است. در این رهیافت از افراد خواسته می شود ضمن ابراز ایده های خود، مسائل و مشکلات را نیز خودشان حل کنند و در این مسیر، قدم هایی بردارند که در اداره ی مجموعه تأثیرگذار باشد (رکن الدین افتخاری و حیدری ساربان، ۱۳۹۶).

۲) رهیافت انگیزشی

در واقع صاحب نظران این رهیافت، بر این باورند که توانمندسازی در تمایلات انگیزشی افراد ریشه دارد. بعضی از اندیشمندان بر این عقیده هستند که بین انگیزش افراد و تنوع مهارت، هویت کار، معنی داری وظایف و استقلال افراد رابطه ی معنی داری وجود دارد (کمپیون و استیونز^{۸۳}، ۲۰۰۱). در این زمینه به- زعم لاولر، بالارفتن انگیزش افراد به خودمختاری و خودمدیریتی منجر می شود و در موفقیت افراد به ویژه در محیط کار تأثیر به سزایی دارد (لاولر، ۱۹۹۴).

همچنین می توان گفت رهیافت انگیزشی، مستلزم هزینه ی بالاست. زیرا برای به ثمر رسیدن، آموزش بیشتری نیاز دارد. در نهایت می توان گفت دوام و بقای این رهیافت تا به امروز به این دلیل بوده است که تأثیر بیشتری بر تصمیم های استراتژیک مرتبط با ساختار قدرت داشته است.

در واقع انگیزه ها یا نیازهای درونی یک فرد به هدف ها یا آرزوهایی که در محیط زندگی به شمار می روند، معطوف می شوند. فرد، آنها را دست یافتنی و دست نیافتنی (ممکن و ناممکن) تفسیر می کند. این تفسیر، بر انتظار یا توقع او تأثیر می گذارد؛ اگر انتظار قوی باشد نیروی انگیزه افزایش خواهد یافت (بلانچارد و هرسی، ۱۳۸۰).

در واقع، توجه به بعد انگیزشی در توانمندسازی است که می تواند رفتارهای جوامع روستایی برای هدف و فعالیت هدف که همان توسعه ی پایدار مناطق روستایی است رهنمون کند. در حقیقت رهیافت انگیزشی بر مبنای نظریه ی انگیزش مک کلند شکل گرفته است. مک کلند، نیاز به موفقیت را اساسی ترین نیاز و مشارکت در دست یافتن به موفقیت را به عنوان عامل انگیزشی، زمینه ساز توانمندسازی می داند. از منظر انگیزشی، فرایند توانمندسازی دو هدف عمده را دنبال می کند:

^{۸۱} Bowen

^{۸۲} Lawler

^{۸۳} Campion & Stevens

۱) کاهش احساس بی قدرتی بین افراد (۲) تقویت و پرورش کفایت نفس (رکن الدین افتخاری و حیدری ساربان، ۱۳۹۶).

✓ نظریه‌ی انگیزش

این نظریه را آبراهام مازلو^{۸۴} مطرح کرد. مازلو نیازهای انسان را به پنج دسته تقسیم می‌کند. به اعتقاد مازلو، در این دسته‌بندی، دسته‌ای که بیشترین نیروی انگیزش را دارد، «نیازهای فیزیولوژیکی» است که از نیازهای اساسی انسان است و طبقه‌ی اول را تشکیل می‌دهد. پس از آن به ترتیب، طبقات بالاتر اهمیت دارند (مازلو، ۲۰۰۵). در مرحله‌ی آخر به «خودشکوفایی» می‌رسد که با توانمندسازی مترادف است.

چرخه‌ی انگیزش دربرگیرنده‌ی پنج گام است که عبارتند از:

(گام اول) به وجود آمدن نیاز شدید

(گام دوم) به وجود آمدن تنش

(گام سوم) وادار کردن فرد به حرکت برای برآورده کردن نیاز

(گام چهارم) دسترسی یافتن به هدف نهایی

(گام پنجم) رسیدن به رضایتمندی و تقلیل تنش.

چنانچه از منظر توسعه‌ی روستایی به مسأله نگاه کنیم، در خواهیم یافت که توسعه‌ی روستایی، برای مسئولان و متولیان امر، به عنوان یک نیاز مطرح است. نگرانی درباره‌ی امنیت غذایی، واردات محصولات کشاورزی، خروج ارز، نبود اشتغال‌زایی و تخلیه‌شدن روستا به علت نبود توجه به این بخش و ... تخصیص بودجه‌ی پژوهشی بیشتر برای تحقیق و تفحص در این بخش برای غلبه بر این مشکلات، قرار دادن بخش کشاورزی به عنوان سنگ بنای توسعه در چشم انداز بیست ساله، مددجویی از دستاوردهای کشورهای موفق در جهت توسعه‌ی روستایی و ... از جمله اقدامات مهم برای رفع نیاز در این زمینه است. نیل به هدف، معادل توسعه‌ی روستایی است. توجه به نیازها و بخش‌های دیگر اقتصاد کشور، برای مثال توجه به توسعه‌ی صنعتی و غیره در قالب تقلیل تنش و نیل به رضایت مطرح می‌شود. بنابراین عواملی که انگیزه‌ی روستاییان را برای فعالیت بیشتر در مناطق روستایی افزایش می‌دهد بایستی شناسایی کرد.

^{۸۴} Maslow

درباره‌ی نظریه‌های انگیزش می‌توان گفت هرچقدر نیازهای روستاییان از پایین به بالا بیشتر باشد به عبارتی از پایین به بالا میل کند، بالطبع توانمندسازی آن‌ها افزایش می‌یابد، زیرا با دور شدن از نیازهای فیزیولوژیکی، شاهد توانمندسازی بیشتری خواهیم بود. در این مرحله یک انگیزش درونی در روستاییان ایجاد می‌شود، تا بدون مشوق و محرک‌های خارجی سراغ مطالب نو و جدید بروند و به لحاظ کاری و کسب‌وکار، دانش خود را افزایش دهند و به توانمندی بالا برسند و همچنین مطابق نظریه‌ی آلدرفر، هرزبرگ، مک کلند، آرگریس، تأمین نیازهای زیستی، انگیزشی و نیاز به موفقیت و ... سبب می‌شود در روستاییان و متولیان درگیر در توسعه‌ی مناطق روستایی، در برخورد با مسائل کاری خود، ایجاد تعهد درونی شود که این امر موتور محرک جدی و اساسی در ارتقای توانمندی و متعاقب آن توسعه‌ی روستایی است.

در نهایت این‌که با رهیافت توانمندسازی ارتباطی، که بیشتر بر انگیزش درونی، فعالیت‌های کاری، خودتصمیم‌گیری و کفایت‌نفس، غنی‌سازی شغلی و بر کارگروهی در محیط و سکونتگاه‌های انسانی، فضای کسب‌وکار و غیره تأکید می‌کند، می‌شود زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی در ابعاد اقتصادی (بهبود وضعیت الگوی مصرف مواد غذایی، افزایش میزان بهره‌وری، ایجاد تعادل در روابط اقتصادی منطقه، تحول در نقش‌های اقتصادی و تجاری، تقویت سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی، احیای نظام معیشت روستایی، توسعه‌ی سرمایه‌گذاری و کارآمد شدن نظام اعتبارات در مناطق روستایی، ایجاد تنوع شغلی و منابع کسب درآمد از طریق توسعه‌ی زنجیره‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، کوتاه کردن دست واسطه‌ها با عرضه‌ی مستقیم محصولات به مصرف‌کنندگان) اجتماعی-نهادی (دسترسی به خدمات بهداشتی، تقویت انسجام اجتماعی، کاهش تعارضات و درگیری، افزایش رضایتمندی از خود، توسعه و ترویج انواع بیمه‌های درمانی و ایجاد تشکیلات مراجع قضایی و حقوقی مناسب، حل اختلافات) و اکولوژیکی-محیطی (دفع سالم و بهداشتی زباله، نبود آلودگی منابع آب و خاک و حفظ محیط زیست، مدیریت منابع طبیعی به عنوان مؤلفه‌ی اصلی نظام معیشت روستایی) را محقق کرد (رکن الدین افتخاری و حیدری ساریان، ۱۳۹۶).

۳) رهیافت شناختی

نظریه‌پردازان این رهیافت، معتقدند توانمندسازی موضوعی چندوجهی است و نمی‌توان صرفاً بر پایه‌ی یک مفهوم خاص آن را بررسی کرد. از همین‌رو توانمندسازی را به عنوان فرایند افزایش انگیزش درونی وظایف محول به افراد تعریف کرد که در یک مجموعه از ویژگی‌های شناختی ذیل متجلی می‌شود:

- ۱- مؤثر بودن؛ ۲- شایستگی (کفایت نفس)؛ ۳- معنی‌داری؛ ۴- حق انتخاب (رکن الدین افتخاری و حیدری ساریان، ۱۳۹۶).

به زعم کوبرگ^{۸۵}، توانمندسازی نه تنها نگرش افراد را تغییر می‌دهد بلکه میزان عملکرد، اثربخشی افراد، نوآوری، کارایی و بهره‌وری و در نهایت عملکرد آن‌ها را در واحد کاری نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد (کوبرگ، ۱۹۹۹).

طبق تحقیقات توماس و ولتهوس در سال ۱۹۹۰، چهار بعد برای رهیافت توانمندسازی روان‌شناختی در نظر گرفته شده است. این ابعاد عبارتند از: «احساس خودتعیینی، معنی‌دار بودن، احساس شایستگی (خوداثربخشی) و تأثیر». «میشرا در سال ۱۹۹۲ یک بعد «اعتماد» به این عناصر اضافه کرد که در زیر به طور مختصر به آن‌ها پرداخته می‌شود:

• احساس خودتعیینی^{۸۶}

خودتعیینی، به احساس انتخاب برای اجرا و نظم بخشیدن به فعالیت‌ها اطلاق می‌شود. هنگامی که افراد به جای این‌که با جبر در کاری درگیر شوند یا از انجام دادن آن خودداری کنند خود، داوطلبانه در وظایف خویش درگیر شوند، احساس خودتعیینی و به عبارتی خودسامانی می‌کنند (وتن و کمرون، ۱۳۸۵).

• احساس شایستگی (خوداثربخشی)

وقتی افراد توانمند می‌شوند احساس می‌کنند اثر بخش هستند و قابلیت و تبحر لازم را برای انجام دادن موفقیت‌آمیز یک کار دارند. تحقیقات نشان می‌دهد که خوداثربخشی در چیرگی بر ترس‌ها (باندورا، ۱۹۹۷) اعتیاد به الکل و مواد مخدر (سی من و اندرسون، ۱۹۸۳) و افسردگی (سیلگ من) عامل مهمی به شمار می‌رود.

• تأثیر^{۸۷} یا پذیرفتن شخصی نتیجه^{۸۸}

افراد توانمند احساس می‌کنند که می‌توانند نتایج را کنترل کنند. آنان بر این باورند که می‌توانند با تأثیر گذاشتن بر محیطی که در آن کار می‌کنند یا نتایجی که تولید می‌شود زمینه تغییر را فراهم کنند. افراد توانمند معتقدند که می‌توانند تأثیر زیادی بر شغل، پیامدهای شغلی و همین‌طور محیط اطراف خود بگذارند (رکن‌الدین افتخاری و حیدری ساریان، ۱۳۹۶).

^{۸۵} Koberg

^{۸۶} Self determination

^{۸۷} Impact

^{۸۸} Personal consequence

• معنی دار بودن^{۸۹}

اسپریتر بر این باور است که معنی داری عبارت است از: تناسب بین الزامات کاری و باورها و ارزش‌ها و رفتارها. افراد توانمند درباره‌ی آن چه تولید می‌کنند، دقت می‌کنند و به آن اعتقاد دارند. آنان در آن فعالیت، از نیروی روحی و روانی سرمایه‌گذاری می‌کنند و از سرگرمی و اشتغال خویش، از نوعی احساس اهمیت شخصی^{۹۰} برخوردار می‌شوند. از دیدگاه اپلبام و هانگر^{۹۱} معنی داری، فرصتی است برای افراد تا احساس کنند اهداف شغلی مهم و با ارزشی دنبال می‌کنند (بیگی نیا، سرداری و نجاری نژاد، ۱۳۸۹).

• اعتماد

افراد توانمند حسی دارند به نام اعتماد. آن‌ها مطمئن هستند که با آن‌ها منصفانه و یکسان رفتار خواهد شد. اعتماد؛ به معنای احساس امنیت شخصی است. پژوهش درباره‌ی اعتماد نشان داده است افرادی که اعتماد می‌کنند آمادگی بیشتری دارند تا صداقت و صمیمیت را جانشین تظاهر و بی‌مایگی کنند. آنان بیشتر مستعد صراحت، صداقت و سازگاری هستند تا فریبکاری؛ آنان بیشتر پژوهشگران خودسامان، خودباور و مشتاق یادگیری هستند.

جدول زیر پنج بعد هسته‌ای رویکرد توانمندسازی روانشناختی را نشان می‌دهد:

جدول (۲-۳) ابعاد هسته‌ای رویکرد توانمندسازی روانشناختی

مؤلفه	بعد
احساس شایستگی شخصی	خوداثربخشی
احساس انتخاب شخصی	خودتعیینی (خودسامانی)
احساس توان تأثیرگذاری	پذیرفتن شخصی نتیجه
احساس ارزشمندی کار	معنی دار بودن
احساس امنیت	اعتماد

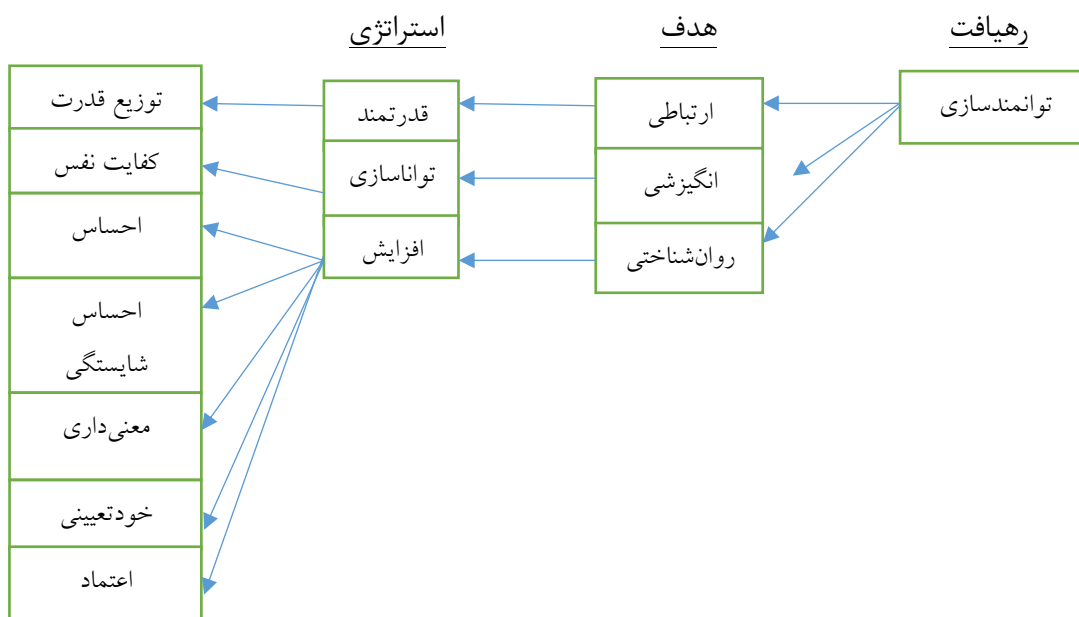
منبع: وتن و کمرون (۱۹۶۶)

^{۸۹} Meaning

^{۹۰} Personal significant

^{۹۱} Appelbaum & Hongger

شکل (۱-۲) رهیافت‌های توانمندسازی

منبع: محمدی (۱۳۸۵)

۲-۲-۶-۵- راهبردها و رویکردهای توانمندسازی روستایی

بر اساس دسته‌بندی فلسفی بوریل و مورگان، می‌توان رویکردهای مرتبط با قدرت و توانمندسازی را در قالب جدول زیر طبقه‌بندی کرد (اعرابی و فیاضی، ۱۳۸۷).

جدول (۲-۴) رویکردهای مرتبط با قدرت و توانمندسازی

توانمندسازی ساختارگرا	توانمندسازی انسان‌گرا
توانمندسازی کارکردگرا	توانمندسازی تفسیرگرا

منبع: اعرابی و فیاضی (۱۳۸۷)

۱) توانمندسازی کارکردگرا

طبق این رهیافت، توانمندسازی ابزاری مدیریتی است. مدیریت از سازوکارهای مدیریت مشارکتی، تفویض اختیار، تصمیم‌گیری غیرمتمرکز، افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه استفاده می‌کند. هدف وی از توانمندسازی، افزایش اثربخشی و کارایی سازمانی، فضای کسب‌وکار و سکونتگاه‌های انسانی است، که نوعی بهره‌کشی به شمار می‌رود ولی با ظاهری زیباتر از گذشته به نام توانمندسازی.

۲) توانمندسازی تفسیرگرا

در این رهیافت، واقعیت جنبه‌ی ذهنی دارد و یک سازه‌ی اجتماعی است. باید برای افراد یک ایدئولوژی فراهم کرد که به برطرف کردن مسئله‌ی استثمار از ذهن آن‌ها کمک کند. اگر بتوان ذهن آن‌ها را تغییر داد، به یقین می‌توان آن‌ها را توانمند کرد. البته این کار، تدریجی انجام می‌شود.

۳) توانمندسازی ساختارگرا

این رهیافت، معتقد است که ریشه‌ی بی‌عدالتی، استثمار، سلطه و ناتوانمندی عده‌ی زیادی از افراد اجتماع، در ساختار جامعه قرار دارد. طبق این دیدگاه، برای توانمندسازی باید ساختارها را شکست و طرحی نو بنا کرد که در آن بویی از سلطه به مشام نرسد.

۴) توانمندسازی انسانگرا

این دیدگاه می‌خواهد با تکیه بر ارزش‌های والای انسانی و توجه به انسان و شأن و منزلت او، طرحی نو دراندازد تا ریشه‌ی ناتوانی را بخشکاند. این دیدگاه، به جامعه‌ی انسانی توجه زیادی می‌کند و قصد دارد با ایجاد تغییرات بنیادی در ساختارها، انگاره‌ها و نگرش‌های مربوط به انسان، به پاس انسان بودن افراد جامعه، تمامی زمینه‌های توانمندسازی را برای آنان فراهم کند.

۲-۶-۶-۲- مدلهای توانمندسازی روستایی

مدل را می‌توان نوعی انتخاب انتزاعی از واقعیت که بیانگر جنبه‌های خاصی از آن است تعریف کرد. مدل‌ها ابزارهای عملی هستند که با کمک آن‌ها می‌توان به درکی از واقعیت، البته نه کل واقعیت، بلکه بخش مفید و قابل فهم آن دست یافت.

در اینجا یازده مدل (کانگر، باندورا، فولر، رابینز، کرینو و فرندال، باون و لاولر، توماس و ولتهوس، گائو، بلاسکو، ساختار، رفتار، زمینه و مدل بلانچارد و همکاران) از مدل‌های مهم مختلف توانمندسازی به ترتیب تکامل زمانی به اختصار تشریح شده است (رکن‌الدین افتخاری و حیدری ساریان، ۱۳۹۶):

✓ مدل توانمندسازی کانگر

کانگر (۱۹۸۶) پس از پذیرفتن توانمندسازی به مثابه یک ساختار انگیزشی، آن را این‌گونه تعریف کرده است: فرآیند افزایش احساس خوداثربخشی در میان اعضای سازمان، از طریق شناسایی و از بین بردن وضعیت‌هایی که به ضعف منجر می‌شوند. به نظر کانگر توانمندسازی عمل تقویت باورهای فردی به احساس خوداثربخشی است.

مطابق مدل توانمندسازی کانگر، این امکان وجود دارد که با تأکید بر خوداثربخشی و توانمندی‌های فردی تک تک افراد ساکن در مناطق روستایی، بتوان زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی را در ابعاد

اقتصادی (تقویت انجمن‌های کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، نیازسنجی و نظرسنجی از کشاورزان درباره‌ی موانع افزایش بهره‌وری، توانایی تشخیص و ایجاد فرصت‌های جدید در بازار و به‌سازی مسکن)، اجتماعی-نهادی (افزایش استانداردهای آموزشی در سطح مدارس روستایی، برگزاری دوره-های آموزشی مهارتی، آشنایی با کانال‌ها و منابع اطلاعاتی، ایجاد تناسب بین آموزش مروجان و فعالیت‌های کسب و کار روستایی، تدوین قوانین مناسب کارآفرینی، انتقادپذیری و تقویت نگرش سیستمی) و محیطی-اکولوژیکی (توسعه‌ی امکانات حمل و نقل و حفظ تنوع گونه‌های جانوری و گیاهی و استفاده‌ی بهینه از پتانسیل‌های طبیعی) فراهم کرد.

✓ مدل آلبرت باندورا

حاصل تحقیق باندورا در روان‌شناسی، معرفی چهار ابزار برای توانمندسازی دیگران است:

۱- استفاده از حمایت احساسی مثبت در فشارها و هیجانات کاری

۲- استفاده از ترغیب و تشویق مثبت‌ها

۳- داشتن مدل از افراد موفق آشنا

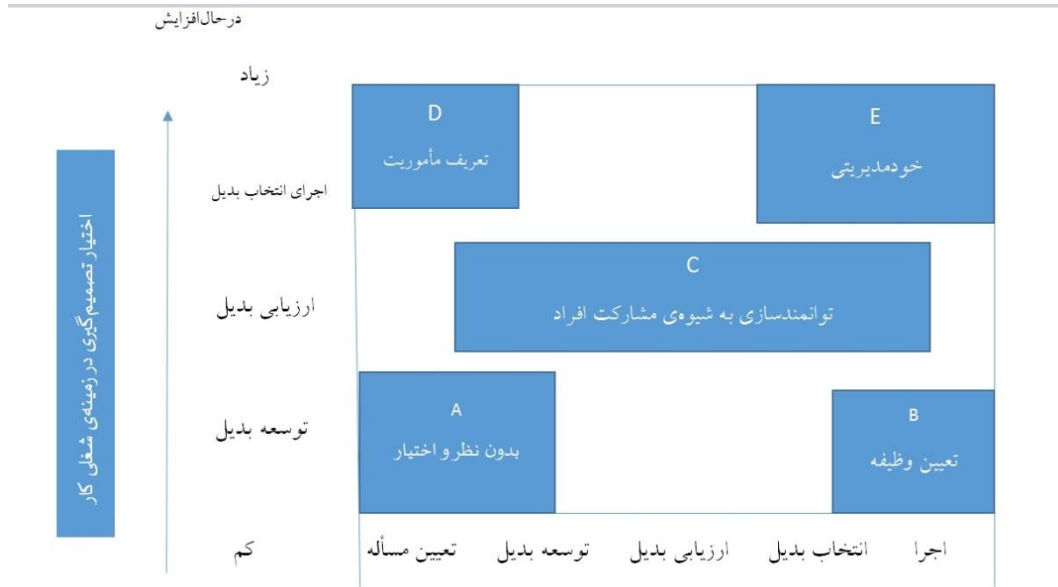
۴- تجارب واقعی از تسلط در اجرای موفق کار (تجربه موفق)

واضح است که مدل باندورا، با تزریق انرژی و به‌کارگیری تشویق و استفاده از تجربیات کشاورزان پیشرو و استفاده از دانش بومی جوامع روستایی، توانایی توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی را از نظر اقتصادی (ارتقای بهره‌وری ماشین‌آلات کشاورزی، امنیت غذایی و یکپارچه‌سازی اراضی و اصلاح و احیای اراضی)، اجتماعی-نهادی (عدالت اجتماعی و توسعه‌ی توانمندی‌های علمی و فنی، مشارکت ذینفعان در برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی، تقویت نیروی انسانی، توزیع عادلانه ثروت و گرایش به سرمایه‌گذاری) محیطی-اکولوژیکی (کاهش مصرف انرژی و منابع تجدیدناپذیر و استفاده‌ی معقول و منطقی از انرژی و منابع تجدیدپذیر و استفاده‌ی بهینه از مراتع و جنگل‌ها) دارد.

✓ مدل فورد و فوتر

فورد و فوتر با توجه به دو بعد محتوای شغل و زمین-شغل و ترکیب آن‌ها با فرایند تصمیم‌گیری، مدل زیر را ارائه کردند:

شکل (۲-۲) مدل فورد و فوتلر

منبع: فورد و فوتلر (۱۹۹۷)

نمودار شامل گام‌های عمده در فرایند تصمیم‌گیری می‌شود. بعد افقی نشان‌دهنده‌ی افزایش اختیار در تصمیم‌گیری، درباره‌ی محتوای کار و بعد عمودی نشان‌دهنده‌ی افزایش اختیارات در تصمیم‌گیری درباره‌ی زمینه‌های شغلی همزمان با افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری است. حاصل ترکیب این دو بعد، پنج نقطه است که از نظر میزان درجه‌ی توانمندسازی متفاوت است.

این مدل با تقویت مشارکت روستاییان در زمینه‌ی کسب و کار و فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی و ارتقای توانمندی‌های روستاییان در زمینه‌ی اقتصادی (میزان توانایی کارآفرینی، توسعه‌ی صنایع تبدیلی، رونق بازارهای محلی، افزایش درآمد ناخالص، افزایش سطح کشت)، اجتماعی-نهادی (عضویت در تعاونی‌های تولید روستایی، تقویت ارزش‌های معنوی تولیدی در نظر روستاییان، تقویت انسجام اجتماعی، تعلق اجتماعی، شمول اجتماعی و انطباق اجتماعی)، محیطی-اکولوژیکی (اجرای پروژه‌های آبخیزداری و مرتع‌داری، مشارکت در احیای منابع طبیعی، دقت در مصرف کود و سم برای حفظ محیط‌زیست) به توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی شتاب بیشتری می‌بخشد.

✓ مدل نولر

نولر مدل چهار بعدی برای توانمندسازی ارائه کرده است. وی آن را مدل ایده آل وبری می نامد. وی معتقد است «ما از توانمندسازی فردی یا گروهی از افراد در موقعیتی معین، وقتی در شرایط زیر هستند سخن می گوئیم»:

۱. توانایی کامل تصمیم گیری را دارند.

۲. مسئولیت کامل اجرای هر نوع تصمیم گیری را بر عهده دارند.

۳. دسترسی کامل به ابزارهای مرتبط با تصمیم گیری و اجرای آن را دارند.

۴. مسئولیت کامل پذیرش پیامدهای هر نوع تصمیم گرفته شده را دارند.

این حالتی مطلوب است که همیشه در سازمان ها مشاهده نمی شود.

با استعانت از مدل مولر، می توان گفت ارتقای توانایی تصمیم گیری روستاییان در فعالیتهای توسعه ای و برنامه های عمرانی مناطق روستایی، ارتقای مسئولیت پذیری، آشنایی با نهادهای دولتی و پاسخگو بودن در برابر وظایف خود در فضای کسب و کار روستایی، زمینه های توسعه ای پایدار مناطق روستایی از جنبه های اقتصادی (کاهش فقر از طریق پیشرفت اقتصادی، کمک به اقتصاد کشاورزی و بهبود ساختار تولید کشاورزی، ایجاد اشتغال و کمک به افزایش راندمان تولید)، اجتماعی-نهادی (توسعه ای پایه های اجتماعی جوامع روستایی، تقویت مشارکت مردم در برنامه های توسعه ای روستایی و ارتقای سطح زندگی و ارتقای شاخص های سلامت) و محیطی-اکولوژیکی (تقلیل میزان مخاطرات طبیعی احتمالی، کمک به حاصل خیزی خاک و اعمال الگوی مناسب آبیاری برای صیانت از منابع خاک) فراهم می شود.

✓ مدل رایبیز و کرینو و فرندال

به اعتقاد این سه پژوهشگر اگرچه در بسیاری از مطالعات، توانمندسازی به منزله ای یک محرک غریزی یا واکنش فرد در برابر یک محرک غریزی تعریف شده است، در واقع توانمندسازی پذیرش یک طرح خاص است؛ پذیرش ساختار جدید شغل، انتقال قدرت، تفویض اختیار، مشارکت در اطلاعات و مشارکت در منابع. این سه پژوهشگر معتقدند با تمرکز روی عوامل محیطی و عناصر فردی می توان به بهترین حالت فرآیند توانمندسازی دست یافت.

با عنایت به این مدل و ظرفیت سازی فردی و محیطی می توان بستر لازم را برای توسعه ای پایدار مناطق روستایی از منظر اقتصادی (کاهش هزینه های تولید، دسترسی سهل به نهادهای کشاورزی و بهره وری مطلوب از منابع روستایی، افزایش سطح مکانیزاسیون کشاورزی و توسعه ای کشاورزی)، اجتماعی-نهادی (ارتقای ظرفیتهای شناختی اجتماعات روستایی، توسعه ای تعلیمات عمومی و حرفه ای، ارتقای

شاخص‌های رفاه اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی)، اکولوژیکی-محیطی (حفظ منابع طبیعی، حفظ گونه‌های گیاهی و جانوری، حفظ کشتزارها با اقداماتی نظیر انجام دادن طرح‌های آبخیزداری و تقلیل استفاده از نهاده‌های شیمیایی مانند آفت‌کش و علف‌کش) فراهم کرد.

✓ مدل توانمندسازی باون و لاولر

باون و لاولر (۲۰۰۲) توانمندسازی را نوعی راهبرد در سهیم کردن هر چه بیشتر افراد در قدرت می‌دانند. در مدل توانمندسازی باون و لاولر دسترسی به اطلاعات مهمی در تصمیم‌گیری بازی می‌کند. آشکار است که با تسهیم اطلاعات و گردش قدرت در بین نخبگان می‌توان زمینه‌های توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی را از نظر اقتصادی (بهره‌وری عوامل تولید، کاهش هزینه‌های تولید، افزایش درآمد خالص، تجاری شدن و تراکم کشت، عملیات بهتر کشت، ارتقای کارایی بهره‌برداری از زمین و استفاده‌ی بهینه از نهاده‌های کشاورزی)، اجتماعی-نهادی (افزایش مشارکت در کار و تولید، بهبود تماس‌های ترویجی، گسترش مجرای اطلاع‌رسانی مناسب، فراهم شدن زمینه‌ی لازم برای انجام دادن خدمات زیربنایی و برقراری توازن بین توسعه‌ی روستایی و شهری) و اکولوژیکی-محیطی را (حفظ جنگل‌ها، حفظ منابع ژنتیکی، مدیریت پسماند و پساب و حفظ منابع طبیعی پایه مانند آب و خاک) محقق کرد.

✓ مدل توانمندسازی مگ لاگان ونل

مگ لاگان ونل (۱۹۹۷) یک رویکرد چندبعدی درباره‌ی توانمندسازی افراد ارائه کرده‌اند. به اعتقاد مگ لاگان افراد توانمند، اختیارات و مسئولیت‌هایشان را به سطوح دیگر سازمان که به صورت مستقیم، همکاران را برای حل مسأله هماهنگ می‌کند تفویض کنند. با تفویض اختیارات و مسئولیت در سازمان‌ها و سکونتگاه‌های انسانی به‌ویژه شهر و روستا می‌توان اثرات مثبتی از منظر اقتصادی (استفاده‌ی بهینه از نهاده‌های مکانیکی، بیولوژیکی و شیمیایی، ارتقای بازدهی ماشین‌آلات کشاورزی در فرایند عملیات کشاورزی، فراهم شدن بستر مناسب برای کشاورزان برای استفاده از فناوری‌های جدید و افزایش میزان درآمد)، اجتماعی-نهادی (فرهنگ‌سازی عمیق برای ارتقای حیطه‌های شناختی، روانی-حرکتی و عاطفی کشاورزان توسعه‌ی عوامل سرمایه‌های اجتماعی افزایش رضایتمندی و زمینه‌سازی برای دسترسی کشاورزان به فناوری اطلاعات) و اکولوژیکی-محیطی (بهبود مدیریت منابع آب کشاورزی، بهبود مدیریت خاک، کنترل آفات و امراض، استفاده‌ی بهینه از کودها و مدیریت نوسان‌های بارندگی) بر جای گذارد.

✓ مدل توانمندسازی توماس و ولتهوس

این دو پژوهشگر در مدل مفهومی خود توانمندسازی کارکنان و افراد دیگر، ابعاد چهارگانه توانمندسازی یعنی تأثیر، انتخاب، شایستگی و معنی‌داری را بیان کرده‌اند. همان‌طور که پیشتر گفته شد، ارتقای

توانمندسازی روانشناختی به توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی از بعد اقتصادی (تقویت کارآفرینی و اشتغال‌زایی، کاهش بیکاری و توسعه‌ی کشاورزی)، اجتماعی-نهادی (تقویت حس مسئولیت‌پذیری و افزایش اعتمادبه‌نفس، خودمدیریتی، خودآغازگری، خوداتکایی، خوداثربخشی و تقویت پذیرش اجتماعی) و محیطی-اکولوژیکی (مدیریت آب‌های سطحی و سفره‌های آب زیرزمینی، حفظ درجه‌ی حاصلخیزی خاک، جلوگیری از بیابان‌زایی و مدیریت تالاب‌ها) کمک می‌کند.

✓ مدل توانمندسازی گائو^{۹۲}

مؤسسه‌ی گائو (۲۰۰۱) به نمایندگی از کمیته‌ی امور دولتی سنای آمریکا، پژوهشی انجام داد به عنوان سرمایه‌ی انسانی و اقداماتی که توانمندسازی افراد منجر شده بود و نتیجه‌ی آن را در شش گام اساسی برای توانمندسازی افراد ارائه کرد. بر اساس این نتایج توجه به توانمندسازی افراد و درگیر کردن آنان در امور اجرایی تغییر را آسان‌تر می‌کند. طبق این مدل، درگیر شدن اجتماعات روستایی در فرایند تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و ارزشیابی برنامه‌های توسعه‌ی مناطق روستایی، به توسعه‌ی پایدار روستایی در بعد اقتصادی (بهبود وضعیت امنیت غذایی، توانایی بازاریابی و بازررسانی محصولات کشاورزی، افزایش تولیدات روستایی با کیفیت متنوع و افزایش میزان پس‌انداز)، اجتماعی-نهادی (امنیت شغلی، عدالت اجتماعی و فضایی و تقویت زیرساخت‌های آموزشی) و محیطی-اکولوژیکی (ترویج کشاورزی زیستی و نظام کشاورزی کم‌نهاد، مدیریت آفات و حفظ کیفیت محیطی) منتهی می‌شود.

✓ مدل بلاسکو

بلاسکو برای تشریح فرایند توانمندسازی از یک مدل چهار مرحله‌ای استفاده می‌کند که عبارت است از: «آمادگی»، «ایجاد تصویر واقعی از افراد»، «تجسم آینده» و «تغییر» (فتحی‌زاده، ۱۳۸۸).

بنابر این مدل توانمندسازی، مدلی مؤثر در بهبود و ایجاد تحول در سازمان و فضای کسب‌وکار و ... است. با نهادینه‌شدن روح پاسخگویی، نوآوری، ابتکار، انعطاف‌پذیری و اراده‌ی تغییر در افراد ساکن در مناطق روستایی، می‌توان بنیان و شالوده‌ی توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی را از منظر اقتصادی (بهره‌وری حداکثری از منابع، افزایش میزان تولیدات کشاورزی در واحد سطح و کاهش هزینه‌ی تولید در واحد سطح و افزایش میزان درآمد ناخالص)، اجتماعی-نهادی (عضویت در تشکل‌های مدنی، تقویت انسجام اجتماعی، تعاون اجتماعی، شمول اجتماعی، انطباق اجتماعی و مشارکت اجتماعی) و محیطی-اکولوژیکی (تأکید بر کشاورزی باز، استفاده‌ی بهینه از منابع طبیعی، انتخاب درست ارقام و وارپته‌های موردکشت، تقویت حاصل‌خیزی خاک و به حداقل رساندن آثار سوء نهاده‌های شیمیایی بر محیط‌زیست) پی‌ریزی کرد.

^{۹۲} GAO

✓ مدل ساختار، رفتار، زمینه

در این الگو همه‌ی مواردی که حاکی از روابط نسبتاً ثابت بین اجزای سازمان است، مانند قوانین و مقررات طراحی شغل، سیستم پاداش و ساختار و طرح سازمانی در شاخه‌ی ساختار قرار دارد؛ اموری که به انسان‌ها در سازمان مربوط می‌شود مانند توانایی، مهارت، نگرش، سبک سرپرستی و شخصیت افراد در شاخه‌ی رفتاری قرار دارد.

شاخه‌ی زمینه‌ای که در واقع زیرساخت دو شاخه‌ی دیگر است، شامل فضا و فرهنگ سازمانی می‌شود که متغیرهای زیربنایی همچون نمادها، ارزش‌ها و باورها را در فرهنگ سازمانی و اهداف، ساختار پاداش و ارتباطات، روش‌های کمکی در رهبری را در جو سازمانی مدنظر دارد.

شایان ذکر است که باورهای فرهنگی افراد و اجتماعات روستایی در رفتار آن‌ها در جهت هدایت مسیر توسعه‌ی روستایی به سمت پایداری از بعد پایداری اقتصادی (حفظ و بهبود سودآوری کشاورزان، افزایش درآمدهای فردی و عمومی ساکنان روستایی، ارتقای میزان تأمین نیاز از مراکز روستا، سرمایه‌گذاری در روستا و افزایش میزان پس‌انداز)، اجتماعی-نهادی (حفظ نیروی حیات جامعه‌ی روستایی، کاهش میزان اختلافات و تعارضات، بهبود کیفیت زندگی روستاییان و خروج مناطق روستایی از حالت انزوای فرهنگی و اجتماعی) و اکولوژیکی-نهادی (حفاظت از منابع آب و خاک و منابع طبیعی، تلفیق کشاورزی با دامپروری، مصرف کود سبزی به جای کود شیمیایی، مبارزه بیولوژیکی علیه آفات، بیماری‌ها و علف‌های هرز و تناوب زراعی و کشت مخلوط، تضمین حیات منابع طبیعی، حفظ تنوع زیستی، ثبات اتمسفر و عملکردهای دیگر بوم نظام) بسیار تعیین کننده است.

✓ مدل بلانچارد و همکاران

از نظر آنان همه‌ی افراد سازمان، محرم تلقی می‌شوند و اطلاعات ویژه وجود ندارد. انسان‌ها بدون اطلاعات نمی‌توانند مسئولانه عمل کنند. با تسهیم اطلاعات هدف‌گذاری نیز به جای رأس سازمان با مشارکت انجام می‌گیرد تا تعهد ایجاد کند. همزمان با کار تیمی افراد رشد می‌کنند.

✓ مدل اسکات و ژاف

اسکات و ژاف در کتاب خودشان به عنوان «توانمندسازی» معتقدند سازمان توانمند ویژگی‌های زیر را خواهد داشت:

(۱) توسعه‌ی روابط مشارکتی

(۲) رهبری تسهیل کننده

۳) ساختن گروه‌های هدفمند

در نهایت این که با تسهیم اطلاعات، ایجاد خودمختاری و تقویت تشکل‌های محلی، هدایت مسیر توسعه‌ی روستایی به سمت پایداری، از بعد پایداری اقتصادی (باز توزیع درآمد و اشتغال، به‌کارگیری سرمایه‌های سرگردان، ارائه‌ی خدمات اقتصاد محلی و ارتقای پایگاه اقتصادی زنان روستایی)، اجتماعی-نهادی (بهبود خدمات اجتماعی، برقراری ارتباطات اجتماعی جدید، ارتقای خود اثربخشی، افزایش مشارکت در فعالیت‌های توسعه‌ای به دلیل افزایش آگاهی و بهبود کیفیت زندگی روستاییان) و اکولوژیکی-محیطی (حفظ تنوع زیستی، تقویت بینش اکولوژیک، بهبود فعالیت‌های بیولوژیک خاک، به‌کارگیری دشمنان طبیعی، تنوع کودهای آلی و جلوگیری از فرسایش آبی و بادی) بسیار تعیین‌کننده است.

۲-۶-۷- نظریه‌های راهبردی توانمندسازی و توسعه‌ی پایدار روستایی

در توسعه‌ی جدید، مردم فعال و پویا هستند و به متن‌کشانده و خودشان متقاضیان توسعه قلمداد می‌شوند و نقش بیرونی‌ها فقط نقش تسهیل‌گری است (رکن الدین افتخاری، ۱۳۸۴). چنین نگرشی بر اندیشه‌هایی مبتنی است که تفسیرکننده‌ی فرآیند توانمندسازی است و عبارتند از:

• نظریه‌های رفتاری (نگرش رفتاری توانمندسازی)

در این نظریه به لحاظ جامعه‌شناختی-روان‌شناختی به توسعه‌ی فرد بها داده می‌شود. به طبع توسعه‌ی فرد هم به ارتقای توانایی آن منتهی می‌شود (اوبرین^{۹۳}، ۱۹۹۸).

با نگاه به توسعه‌ی پایدار نظریه‌ی رفتاری توانمندسازی، شکوفا کردن استعدادهای اجتماعات روستایی و ارتقای توانمندی و مهارت‌های فردی آن‌ها از بعد اقتصادی، به تقویت تنوع اقتصاد روستایی، کاهش فقر، کاهش سوء تغذیه و تأمین امنیت غذایی و از نظر اجتماعی، به تقویت مشارکت اجتماعی، منزلت اجتماعی و تقویت اعتماد اجتماعی-نهادی، از زاویه‌ی محیطی، به حفظ تنوع زیستی، استفاده نکردن بی‌رویه از منابع طبیعی و تخریب نکردن محیط زیست کمک می‌کند.

• نظریه‌ی برابری (عدالت^{۹۴})

آدامز^{۹۵} معتقد است که همه‌ی افراد، خود را بر اساس میزان درون داد / برون داد با دیگران مقایسه می‌کنند. در این میان اگر میزان درون داد / برون داد افراد، برابر نباشد افراد به شیوه‌های مختلف تلاش می‌کنند به برابری برسند (ایجاد انگیزه). نهایت این که طی این کوشش، توانمندی افراد افزایش می‌یابد

^{۹۳} Obrein

^{۹۴} Equity theory

^{۹۵} Adams

(گرین‌والد^{۹۶}، ۲۰۰۳). و ارتقای توانمندی افراد در فضای کسب و کار سازمان‌ها و مناطق روستایی از بعد اقتصادی به افزایش بهره‌وری نیروی کار، دسترسی آسان به منابع اعتبارات و کاهش بیکاری از بعد اجتماعی-نهادی و تقویت گرایش روستاییان به عضو شدن در نهادهای مردمی و تشکل‌های مدنی، تقویت اعتماد متقابل، مشارکت فعال در برنامه‌های توسعه‌ی روستا و مسئولیت‌پذیری و از جنبه‌ی اکولوژیکی-نهادی به ترویج و اشاعه‌ی کشاورزی پایدار، رعایت تناوب زراعی و مدیریت پایدار منابع می‌انجامد.

• نظریه‌ی هزینه-فایده

طبق نظریه‌ی هزینه-فایده، برکلی^{۹۷} موارد زیر را برای تسریع فرایند توانمندسازی پیشنهاد می‌کند که عبارتند از:

۱- دارا بودن پتانسیل هم‌افزا

۲- توانایی کسب دانش مرتبط، جهت تصمیم‌گیری با هزینه‌ی پایین

۳- پیدا کردن طرق مبارزه با مسائل سواری مجانی با هزینه‌ی پایین

۴- در این بین، هم‌افزایی و همیاری توانمندی‌ها معادل تسهیم قدرت، انرژی بخشیدن به افراد، ارتقای خوداثربخشی با تقلیل احساس بی‌قدرتی و ارتقای فرصت‌های انگیزش درونی در کار است، که در مناطق روستایی اثرات خود را در زمینه‌ی اقتصادی در افزایش درآمد، یکپارچه‌سازی اراضی زراعی و تسهیل بازاریابی محصولات کشاورزی و در زمینه‌ی اجتماعی-نهادی در افزایش میزان رفاه، افزایش شاخص سلامت و افزایش میزان دانش و مهارت، قانون محوری، تبادل و اشتراک اطلاعات و دانش و رضایتمندی و در زمینه‌ی اکولوژیکی-محیطی در حفظ فرایندهای اکولوژیکی، حفظ گونه‌های موجود در طبیعت، رعایت حقوق مکان‌ها، بهره‌برداری بهینه از محیط و جلوگیری از تخریب محیط‌زیست.

• نظریه‌ی انتظار / اشتیاق

این نظریه بر این پایه استوار است که موفقیت در فرایند توانمندسازی، اشتیاق بیشتری در فرد ایجاد می‌کند.

با معرفی برنامه‌ی توانمندسازی در محیط کار، افراد به این باور می‌رسند که فرصت مشارکت بیشتری دارند و انرژی درونی خود را برای تحقق خواسته‌های خود آزاد کنند (ونوس و همکاران^{۹۸}، ۲۰۰۶). در

^{۹۶} Greenwald

^{۹۷} Brickley

^{۹۸} Wanous et al.

واقع تلاش افراد در محیط کارشان وقتی نتیجه مثبت می‌دهد که از اعتماد به نفس بالا برخوردار باشند و چنین فرایندی موجب می‌شود، توانمندی بیشتری کسب کنند (مارچ و سیمون^{۹۹}، ۱۹۸۵)؛ هم‌چنین اگر افراد در قبال کاری که انجام دهند پاداش بگیرند، فرایند توانمندسازی افراد شتاب بیشتری به خود می‌گیرد.

• نظریه‌ی سیستم‌های اجتماعی

جورج هومانس^{۱۰۰}، مدل سیستم‌های اجتماعی را مطرح کرد. این مدل بر این مبنا استوار است که سیستم‌های اجتماعی، حاوی سه عنصر هستند: فعالیت‌ها یا تلاش‌ها^{۱۰۱}؛ کارهایی هستند که مردم بایستی انجام دهند، تعاملات^{۱۰۲}؛ رفتارهایی هستند که بین افراد، هنگام انجام دادن وظایفشان ایجاد می‌شود و گرایش‌ها^{۱۰۳}؛ نگرش‌هایی هستند که بین افراد و داخل گروه انجام می‌شود. هومانس (۱۹۸۴) عقیده داشت اگرچه مفاهیم سه‌گانه جدا از هم هستند، ارتباطی نزدیک بین آن‌ها وجود دارد و آن‌ها به‌طور متقابل به هم وابسته هستند.

طبق نظریه‌ی سیستم‌های اجتماعی، با فعالیت و تلاش و تعاملات رفتاری می‌توان گرایش‌هایی را در روستاییان ساکن در مناطق روستایی ایجاد کرد که از نظر اقتصادی به بهبود ارائه‌ی بیشتر خدمات اقتصاد محلی، ورود روش‌های نوین کشاورزی به مناطق روستایی، به‌کارگیری سرمایه‌های سرگردان و بازتوزیع درآمد و اشتغال و از منظر اجتماعی-نهادی به احیای دانش بومی، کاهش مخاطرات اجتماعی، تقویت حس تعلق مکانی و ارتقای امنیت اجتماعی و از نظر اکولوژیکی-محیطی به تقویت استفاده‌ی بهینه از منابع طبیعی موجود، کاهش مخاطرات طبیعی، کاهش ریسک‌های کشاورزی و بهبود زیرساخت‌های فیزیکی کمک کنند.

• نظریه‌های سبک رهبری

متون توسعه نشان می‌دهد که سبک رهبری کارآمد، جزء مکمل ایجاد یک محیط برای پرورش افراد توانمند است.

رهبری عبارت است از: توانایی نفوذ افراد که اهداف را علاقه‌مندانه تعیین و تحقق می‌بخشند و حس وفاداری و همکاری، همراه با احترام را در آن‌ها به وجود آورند (دافتوری و ریکس^{۱۰۴}، ۱۹۸۴).

^{۹۹} March & Simon

^{۱۰۰} George Homans

^{۱۰۱} Activities

^{۱۰۲} Interactions

^{۱۰۳} Attitudes

^{۱۰۴} Daughtorey & Riks

چنین برداشتی از رهبری، تفسیرهایی را موجب شده است. در این زمینه می‌توان به تقسیم‌بندی «آرتور جاگو» در سال ۱۹۸۲ اشاره کرد که نظریه‌های رهبری را در چهار نوع مختلف تقسیم‌بندی کرده است: نظریه‌ی نوع اول) خصوصیات فردی رهبری

نظریه‌ی نوع دوم) رفتار رهبری

نظریه‌ی نوع سوم) موقعیتی و اقتضایی

نظریه‌ی نوع چهارم) رفتارهای خاص رهبری

در نظریه‌ی نوع چهارم، توجه اصلی روی مقتضیات رفتاری رهبر است که از نظر پیروان، عملکرد مؤثری را به بار می‌آورد. نظریه‌ی مسیر-هدف رابرت هاوس، نظریه‌ی تصمیم‌گیری تجویزی جاگو، تیون و وروم و مدل رهبری وضعی بلانچارد از جمله نظریه‌های نوع چهارم هستند. از آن جا که رفتارهای خاص رهبری -از نظریه‌ی نوع چهارم که بر مقتضیات رفتاری رهبر متمرکز است- از نظر پیروان، عملکرد مؤثرتری داشته است و در فرآیند توانمندسازی افراد، نقش اساسی دارد به این دلیل نظریه‌ی مسیر-هدف رابرت هاوس، مدل رهبری وضعیتی هرسی بلانچارد در زیر تفسیر می‌شود:

✓ نظریه‌ی مسیر-هدف

نظریه‌ی مسیر-هدف بر این اصل تأکید می‌کند که چگونه رهبران، زبردستان را به انجام دادن اهداف طرح‌ریزی شده برمی‌انگیزانند و از آن جایی که نظریه‌ی مسیر-هدف بر انگیزش افراد متمرکز می‌شود، عملکرد و رضایت شغلی افراد را بالا می‌برد.

با عنایت به نظریه‌ی مسیر-هدف مبنی بر تحریک انگیزه‌ی اجتماعات روستایی به انجام دادن اهداف طرح‌ریزی شده رهبری، تقویت رضایت شغلی و اعتقاد روستاییان به تلاش و فعالیت خود در زمینه‌ی توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی مهیا می‌شود، به این علت که از منظر اقتصادی زمینه‌ی باز توزیع درآمد و اشتغال، تقویت مکانیزاسیون امنیت غذایی و تقویت کارآفرینی و از منظر اجتماعی-نهادی زمینه‌ی شکوفایی اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، بهبود وضعیت مهارت‌های فنی و مدیریتی، تقویت تعاملات اجتماعی و تعلق اجتماعی و از منظر محیطی-اکولوژیکی حفظ منابع طبیعی پایه و ترویج کشاورزی پایدار در عرصه بروز و ظهور پیدا می‌کند.

✓ نظریه‌ی دوره‌ی زندگی (مدل وضعی)

هرسی و بلانچارد نظریه‌ی دوره‌ی زندگی را مطرح کردند، که سپس به مدل وضعی تغییر نام داد. در این نظریه، دو سبک کلی رهبری وظیفه‌مدار و رابطه‌مدار در قالب چهار سبک، ترکیب و به عنوان موقعیت نیز

میزان بلوغ و رشد مرئوسان در سه عامل انگیزه‌ی توفیق طلبی، مسئولیت‌پذیری و میزان تحصیلات و تجربیات خلاصه شده است.

✓ سبک رهبری آمرانه

این سبک رهبری، مختص افراد نابالغ است که باید به صورت آمرانه رهبری شوند.

در این جا رهبر بر ارتباطات متمرکز می‌شود، زیرا دست‌یابی به اهداف و نگهداری نیازهای اجتماعی - هیجانی زیردستان برایش اولویت بیشتری دارد. در این جا رهبر، تصمیم‌نهایی را در چگونگی و چرایی انجام هدف می‌گیرد (بلانچ و همکاران^{۱۰۰}، ۲۰۰۲).

رهیافت‌ها نظریه‌ها و راهبردهای مدل‌های توانمندسازی، نشان دادند که توصیف تبیین و آینده‌نگری برنامه‌ریزی توانمندسازی نظیر جوامع روستایی و عشایری، تحولات شگرفی را تجربه کرده است.

واکاوی درباره‌ی رهیافت‌های مطالعه و ترسیم‌شده نشان می‌دهد که رهیافت ارتباطی، به عنوان یک فرایند از بالا به پایین و ماشینی تعریف می‌شود و قدرت وابستگی خود را در ارتباط با دیگران نشان می‌دهد. بنابراین در این رهیافت، توانمندسازی به معنای تفویض اختیار است.

رهیافت انگیزشی، به معنای توان افزایشی است و توان افزایشی جوامع روستایی عبارت است از ایجاد شرایط لازم برای انگیزه‌ی افراد روستایی در انجام دادن وظایف از طریق پرورش خودباوری و کاهش احساس بی‌قدرتی در آنان.

در رویکرد توانمندسازی روان‌شناختی، افراد به شرایط توانمندسازی ساختاری عکس‌العمل نشان می‌دهند. همچنین با نگاه به مدل‌های ترسیم‌شده می‌توان گفت که به باور باندورا در توانمندسازی، باور به خوداثربخشی و نقش آن در ایجاد حس قدرت شخصی، مهم است. وی در مدل خود بر توانمندسازی روان‌شناختی تأکید می‌کند. نولر نیز معتقد است ارتقای ویژگی‌های شغلی فرد، نظیر ایجاد ابزارهای تصمیم‌گیری در شغل و ارائه‌ی مسئولیت‌های تصمیم‌گیری در شغل، زمینه‌ی توانمندسازی شغلی فرد را ایجاد می‌کند.

مک لاگان و نل یک رهیافت چندبعدی درباره‌ی توانمندسازی افراد، کارکنان، سکونت‌گاه‌های انسانی در مدل خود ارائه داده‌اند. در یکی از این ابعاد، او معتقد است که داشتن کارکنان آگاه، شایسته و با مهارت بالا می‌تواند در توانمندسازی فردی تأثیر داشته باشد. بر اساس اعتقادات وی، اقدامات روان‌شناسی و توسعه‌ی شغلی می‌توانند در توانمندسازی فرد مؤثر باشد.

کانگر در مدل خود، توانمندسازی را به عنوان فرایند افزایش احساس خوداثربخشی در میان اعضای سازمان جوامع روستایی، از طریق شناسایی و حذف وضعیت‌هایی که به ضعف منجر می‌شوند تعریف می‌کند. کانانگو معتقدند احساس جوامع روستایی، کارکنان و افراد دیگر از توانایی خود، عاملی مهم در توانمندسازی است و ایجاد احساس و اطلاع از خوداثربخشی در زیردستان، در توانمندسازی اهمیت به‌سزایی دارد. از طرف دیگر برخی ترتیبات شغلی، نظیر فرصت مشارکت در تصمیم‌گیری و استقلال کاری و توانمندسازی مؤثر است.

رایینز، کرینو و فرندال، توانمندسازی را به منزله‌ی یک محرک غریزی یا واکنش فرد در برابر یک محرک غریزی تعریف کردند و عواملی نظیر پذیرش ساختار جدید شغلی، انتقال قدرت، تفویض اختیار، مشارکت در اطلاعات و مشارکت در منابع، در موفقیت توانمندسازی می‌تواند نقش داشته باشد. این سه پژوهشگر معتقدند با تمرکز بر عوامل محیطی و عناصر فردی می‌توان به بهترین حالت فرایند توانمندسازی دست یافت.

مؤسسه‌ی گائو معتقد است توجه به توانمندسازی کارکنان و درگیر کردن آنان در امور اجرایی، تغییر را آسان‌تر می‌کند. کویین و اسپریتزر، توانمندسازی را به دو صورت دیدگاه ایستا و پویا بررسی کردند. از نظر دیدگاه ایستا، فراهم کردن برخی تغییرات فردی و ایجاد حس و انگیزه‌ی مفید بودن، می‌تواند در انجام دادن بهینه‌ی کار مؤثر باشد. کنت بلانچارد و زیگاری معتقدند برخی اقدامات سازمانی نظیر تفویض اختیار به کارکنان، می‌تواند عاملی باشد که کارکنان احساس شایستگی کنند و فعالیت‌های خود را با توان بیشتری انجام دهند. همان‌گونه که مدل توماس و ولتهوس اشاره کردند، منشاء فردی برخی از ویژگی‌های روان‌شناختی نظیر اثرگذاری، انتخاب، شایستگی، صلاحیت و معنی‌دار بودن به توانمندسازی منتهی می‌شود (رکن الدین افتخاری و حیدری ساربان، ۱۳۹۶).

۲-۶-۸- رهیافت توانمندسازی در ایران

هرچند موضوع توانمندسازی، سه دهه است که به عنوان یک مفهوم وارد فعالیت‌های توسعه‌ی روستایی ایران شده است و در ساختارهای سیاستگذاری‌ها، تغییرات نگرشی به وجود آورده است، این تغییرات در زمینه‌های اجتماعی، عملیاتی و نیز ارزیابی کنش‌ها و عملکرد دولت در اجرای برنامه‌ها و طرح‌های توسعه‌ی روستایی تأثیر گذاشته است. اما باید گفت امروزه بدون حضور مردم، مشارکت در اجرای طرح‌های توسعه‌ای مشکل و حتی با شکست روبه‌رو خواهد شد زیرا مردم، استفاده‌کنندگان نهایی طرح‌ها یا گردانندگان آن هستند.

واکاوی اسناد نشان می‌دهد در دهه‌های اخیر، مفهوم توانمندسازی کشاورزان و جوامع روستایی تا حدودی به بخش جدایی‌ناپذیر سیاست‌های سازمان‌های دولتی و غیردولتی و توسعه، برای حمایت از توسعه‌ی روستایی تبدیل شده است، به‌گونه‌ای که رهیافت توانمندسازی در ادبیات توسعه‌ی روستایی

ایران، به انتقال ابتکارات به جامعه‌ی روستایی با رویکرد نبود تمرکز و تفویض قدرت، بیش از جنبه‌های دیگر توجه کرده است. علاوه بر این توانمندسازی جوامع روستایی به منظور کنترل بیشتر بر زندگی خویش و افزایش دامنه‌ی انتخاب و تقاضای خدمات بیشتر و بهره‌مند شدن از آن‌ها نیز مدنظر بوده است. دلیل تأکید بر سیاست توانمندسازی جوامع روستایی ایران، در این امر نهفته است که دولت نمی‌تواند به تنهایی برنامه‌های توسعه‌ی روستایی و طرح‌های توسعه‌ای را پیاده کند. بلکه فقط می‌تواند شرایط را برای اجرای این طرح‌ها و برنامه‌ها تسهیل و انجام دادن آن را امکان‌پذیر کند. اگر قرار باشد هدف از اجرای طرح توسعه‌ی روستایی منافع مردم باشد، قدرت سیاسی و اقتصادی در روستاها و مناطق مختلف کشور نیز باید در دست خود مردم باشد و مردم، خود حافظ حقوق انسانی و مکانی خود باشند و برگزاری انتخابات شوراهای شهر و روستا به منظور واگذاری امور مردم و استقبال عمومی نیز در این زمینه، نمونه‌ای از بسترسازی‌های توانمندسازی در ایران است.

افزون بر این، اسناد نشان می‌دهد توانمندسازی روستایی در سطح کلان، ملی و منطقه‌ای در ایران به سه شکل بلندمدت، میان‌مدت و پادمانی کوتاه‌مدت انجام می‌شود. اشکال پادمانی کوتاه، توانمندسازی را با جهاد کشاورزی، آموزش دربارہ‌ی بخش کشاورزی و سازمان فنی حرفه‌ای در بعد، وجهه‌های مختلف با رهیافت عمومی و فعالیت‌های اقتصادی دیگر در مناطق روستایی و شکل بلندمدت و میان‌مدت آن را وزارت آموزش و پرورش و شکل بلندمدت آن را وزارت علوم تحقیقات و فناوری در سطح منطقه‌ای و ملی انجام می‌دهد.

اما تحلیل محتوای برنامه‌های توسعه در ایران نشان می‌دهد که در برنامه‌های قبل از انقلاب اسلامی، هر چند ادبیات توانمندسازی به شکلی که امروز وجود دارد نبود، برخی جهت‌گیری‌های برنامه‌ای را می‌توان در چهارچوب توانمندسازی و بسترسازی آن دانست. برای نمونه، اصلاحات ارضی در برنامه‌ی سوم پیش از انقلاب اسلامی را که مهم‌ترین تحول در جامعه‌ی روستایی ایران است، می‌توان در این زمینه ارزیابی کرد.

دولت‌های پیش از انقلاب اسلامی نیز با اجرای برنامه‌های عمرانی در چارچوب پارادایم نوسازی، توسعه‌ی روستایی را مطرح کردند و در برنامه‌ی سوم عمرانی، برای نخستین بار توسعه‌ی روستایی به عنوان زیرمجموعه‌ای از بخش کشاورزی، موردتوجه قرار گرفت. در این برنامه با سرمایه‌گذاری‌های دولت، اسباب اجرای ۱۹۰۰ طرح روستایی شامل راه، حمام، مدرسه، تأمین آب و غیره فراهم شده در برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی روستایی، خود به عنوان یک بخش تلقی شد که عمدتاً توسعه‌ی زیرساخت‌های روستایی را در برمی‌گرفت. در این برنامه، اجرای پروژه‌ها منوط بود به این که یک سوم هزینه‌ها را روستاییان تأمین کنند، که این امر خود موجب بازآفرینی مشارکت روستاییان داوطلب اما حداقلی برای توسعه‌ی زیرساخت‌های روستایی شد. در برنامه‌ی پنجم عمرانی، که آخرین برنامه‌ی اجرا شده پیش از انقلاب

اسلامی است، با بهره‌گیری از تجارب گذشته برای توسعه‌ی روستایی، برنامه‌های راهبردی و ساختاری تدوین شد. راهبردهای اصلی توسعه‌ی روستایی در این برنامه که استمرار مدرنیزاسیون روستا بود، با ایجاد روستا-شهرهای جدید، تمرکززدایی حداقلی و مشارکت محلی در این سطح و توزیع متعادل‌تر سرمایه‌گذاری‌ها، وارد مرحله‌ای دیگر از فرایند تحولی نوسازی روستایی شد.

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ محرومیت‌زدایی از مناطق روستایی و مشارکت‌های مردمی و بهره‌گیری از نیروی انسانی بالقوه‌ای که در جوامع روستایی وجود داشت، مورد توجه و اهتمام قرار گرفت. با تشکیل نهادهایی چون هیأت‌های هفت نفره‌ی واگذاری زمین، تعاونی‌های مشاع‌های روستایی، مراکز خدمات روستایی و عشایری، جهاد سازندگی، شورای اسلامی، خانه‌ی همیار، طرح شهید رجایی و ورود کمیته‌ی امداد امام خمینی به روستا، تلاش شد به بهزیستی و بهبود وضعیت اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی روستاییان کمک شود. این برنامه برخلاف برنامه‌های قبل از انقلاب که از الگوی رشد اقتصادی نوسازی پیروی می‌کردند، عمدتاً بر اساس الگوی عرضه-در پاسخ به نیازهای اساسی و با هدف اولیه‌ی توزیع مجدد منابع- شکل گرفت (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳).

بر اساس واکاوی‌ها، در اولین برنامه‌ی اجرا شده در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی (۱۳۶۸-۱۳۷۲) خطوط اصلی بخش کشاورزی و جوامع روستایی، تشویق و کمک به روستاییان در واحدهای تعاونی و حمایت از ایجاد واحدهای کشاورزی نو و اولویت دادن به ارائه‌ی کمک‌های فنی و مالی در سازماندهی جامعه‌ی روستایی، حول محور تعاونی‌های تولید بوده است. به منظور گسترش فعالیت‌های آموزشی و ترویجی برای توانمندسازی جوامع روستایی و افزایش محصولات کشاورزی به برنامه‌ی گسترش مراکز خدمات روستایی توجه و پیش‌بینی شد ۵۹ مرکز خدمات شهرستان و ۳۰۰ مرکز خدمات دهستان ایجاد شود. اما در عمل به علت مشکلات اجرایی و تشکیلاتی فقط ۳ مرکز خدمات شهرستان و ۹۹ مرکز خدمات دهستان ایجاد شد. این در حالی بود که بیش از ۱۰۰ درصد هدف سرمایه‌گذاری در این مرکز محقق شده بود (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۲).

همچنین برای دستیابی به نوسازی کشاورزی و تولید در روستاها تلاش‌هایی در قالب حمایت از تولیدکنندگان بخش کشاورزی، افزایش مهارت، بهداشت و آگاهی روستاییان، تشویق و توسعه‌ی صنایع روستایی درآمدزا، گسترش آموزش فنی و حرفه‌ای با اولویت بخش کشاورزی و استفاده‌ی حداکثری از ظرفیت‌های تولیدی و انسانی با توجه به رشد بخش کشاورزی انجام شد. در فصل نیروی انسانی و اشتغال نیز، توسعه و حمایت از مشاغل مولد با تأکید بر خوداشتغالی تولیدات خانگی و بخش غیرمزدبگیری اشتغال، از جمله سیاست‌های ایجاد اشتغال بود که مورد توجه قرار گرفت؛ در واقع غلبه‌ی چالش‌های اقتصادی، به علت گستردگی فقر شدید، درآمد پایین، وابستگی اقتصادی و تورم بالا و غیره موجب شد کشاورزی، محور توسعه قرار گیرد و فعالیت‌هایی با هدف تنوع فرصت‌های شغلی، اجرای

نظام‌های مناسب به بهره‌برداری و یکپارچگی کشت انجام شود (رکن الدین افتخاری، سجاسی قیداری و صادقلو، ۱۳۸۶).

در سیاست‌های کلی برنامه‌ی دوم، آنچه مطرح شد تمرکز تدریجی فعالیت‌های دولت در تحقیقات و ترویج و آموزش حفاظت از منابع بخش کشاورزی با مشارکت مردم، تأمین نیروی انسانی متخصص و تأمین اجتماعی تولیدکنندگان کشاورزی و روستاییان، تقویت ارتباط بین تحقیقات، کاربرد و آموزش بود (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۷۵).

در قانون برنامه‌ی سوم توسعه، استفاده از نیروهای متخصص و کارآفرین بخش آب و کشاورزی با اولویت دادن به روستاییان برای احیای اراضی بزرگ مقیاس مدنظر بود. ولی ماده‌ی مشخص و سیاست مدون برای تحقیق و ترویج آن وجود نداشت؛ با این حال در عملکرد اعتبارات هزینه‌ای بخش کشاورزی و منابع طبیعی دو فصل مجزا تحت عنوان تحقیقات و آموزش وجود داشته که اعتبارات آن‌ها در حد هدف برنامه تحقق یافته است.

در برنامه‌های چهارم توسعه، بنا به گسترش ادبیات توانمندسازی و دلایلی از جمله ایجاد امنیت شغلی، ارتقای امنیت غذا و تغذیه، برابری فرصت‌های دستیابی به آموزش، اشتغال سرمایه و کار آبرومندانه، توزیع عادلانه‌ی درآمد، افزایش تأمین نیازهای اساسی مردم و کاهش فقر و محرومیت و پیشگیری از آن به ابتکار، نوآوری، کارآفرینی و ارتقای ظرفیت‌های شناختی روستاییان، توجه ویژه شد.

برنامه‌ی پنجم (۱۳۸۹-۱۳۹۳) که دومین برنامه از سند چشم‌انداز است، در قالب الزامات این سند و اهداف موردنظر آن تهیه می‌شد. بنابراین آرمان اصلی این برنامه، دستیابی به جایگاه اول اقتصادی و علمی و فناوری در منطقه به همراه تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین الملل است. بدین ترتیب تمامی اسناد و احکام مربوط به این برنامه در حد توان به گونه‌ای تدوین شد تا این آرمان در افق چشم‌انداز تحقق یابد. در این برنامه، با توجه به چالش‌های اساسی توسعه‌ی پایدار روستایی (اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی و چالش‌های موجود برای تجهیز و مدیریت منابع) می‌توان گفت هرچند در رهیافت برنامه‌ی پنجم در بخش مدیریت منابع مبتنی بر مشارکت روستاییان و توانمندسازی آنان، تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد و تعاونی‌ها، بهبود شاخص‌های توسعه‌ی انسانی در جوامع روستایی و عشایری، افزایش سطح مهارت‌های فردی و اجتماعی، افزایش سطح تعامل درون‌گروهی و برون‌گروهی، افزایش سرمایه‌ی اجتماعی روستاها، منطقه‌گرایی (نبودتمرکز) و توجه به استعدادها و امکانات محلی دیده می‌شود و به افزایش صنایع تبدیلی و تکمیلی، افزایش اشتغال در فعالیت‌های زودبازده، حمایت و توسعه‌ی بسترهای ایجاد فرصت‌های شغلی جنبی کشاورزی، صنعتی و خدماتی به ویژه خدمات نوین در مناطق روستایی، توسعه و گسترش کارآفرینی و مشاغل مولد برای نیروی کار مازاد روستا و از طریق آن افزایش درآمد

روستاییان برای تقویت راهبردهای اقتصاد روستا توجه شده، بر اساس گزارش‌های منابع رسمی و تحقیقات دانشگاهی در اجرا با ناکارایی روبه‌رو شده است.

در واقع همان‌طور که پیشتر گفته شد، به دلیل اهمیت حیاتی روستا در ساختار اکولوژیکی ایران، دست‌اندرکاران توسعه‌ی روستایی هرچند تلاش کردند در تدوین و اجرای ۱۰ برنامه‌ی پیش و بعد از انقلاب به روستا و تا حدودی به توانمندسازی روستاییان بپردازند، این برنامه‌ها در توسعه‌ی مناطق روستایی و توسعه‌ی ملی کشور موفقیت چندانی کسب نکرده است. به باور عده‌ای دلیل این امر توجه صرف به نظریه‌ی عرضه (خدمات‌رسانی به روستا) بدون توجه به افزایش مقدار تولید در واحد سطح بوده است، که خود از یک‌سونگری در برنامه‌های توسعه‌ی روستایی حکایت می‌کند. زیرا به توسعه‌ی مناطق روستایی، نگرش سیستماتیک وجود ندارد. چون یافته‌های علمی نشان می‌دهد برای این که برنامه‌های توسعه‌ی روستایی با موفقیت همراه باشد، باید سرمایه‌گذاری رفاهی به موازات سرمایه‌گذاری زیربنایی و تولیدی و نیز با توانمندسازی منابع انسانی فعال در مناطق روستایی آن‌هم در چارچوب نظریه‌ی تقاضا با رهیافت برنامه‌ریزی منطقه‌ای و محلی همراه باشد در غیر این صورت نه‌تنها به توسعه‌ی نواحی روستایی منجر نمی‌شود، بلکه خود به عاملی مهاجرت‌زا تبدیل و سبب می‌شود روستا از جمعیت روستایی تخلیه شود و به مناطق شهری سرازیر شوند، که این امر به تغییر کارکرد روستاییان از حالت تولیدی به مصرفی در نواحی شهری می‌انجامد، که هزینه‌ی زیادی در زمینه‌ی اشتغال‌زایی، خدمات‌رسانی و غیره بر دوش دولت می‌گذارد (رکن الدین افتخاری و حیدری ساربان، ۱۳۹۶).

۲-۳- پیشینه‌ی پژوهش

در مورد موضوع بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید، تا کنون پژوهشی صورت نگرفته است. اما در مورد گردشگری روستایی و توانمندسازی جامعه‌ی محلی مطالعاتی انجام شده است که تعدادی از آن‌ها در زیر آورده شده‌اند:

پژوهش‌های داخلی:

کیانی سلمی و عباسیان (۱۳۹۹) در مقاله‌ی ای با نام «تحلیل پیامدهای توسعه‌ی گردشگری بر توانمندسازی مناطق روستایی» به بررسی نقش گردشگری بر توانمندسازی روستاییان روستاهای بخش مرکزی نظنز پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که حضور گردشگر، اگرچه از نظر اشتغال و درآمد سودمند است، با این وجود فقدان اثرات اقتصادی معنادار گردشگری از طرف جامعه‌ی محلی وجود دارد اما توانمندسازی اجتماعی و فرهنگی در سطح بالاتری از توانمندی اقتصادی قرار دارد.

قنبری موحد و وادی (۱۳۹۸) در مطالعه‌ی ای تحت عنوان «بررسی نقش اکوتوریسم اجتماع محور بر توانمندسازی جامعه‌ی محلی» بیان می‌کنند که اکثر جوامع از پتانسیل بالقوه‌ی فرهنگی و منابع طبیعی خود آگاه نیستند. بنابراین این مطالعه از نظر چارچوب توانمندسازی، به عنوان مکانیسم

مناسب برای کمک به تجزیه و تحلیل تأثیرات اجتماعی، اقتصادی، روانشناختی و سیاسی اکوتوریسم بر جوامع محلی، اکوتوریسم اجتماع محور را مورد بررسی قرار داده‌اند.

اکبر زاده و دیگران (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان «نقش توانمندسازی جوامع محلی در مدیریت پایدار منابع طبیعی، مطالعه‌ی موردی: حوزه‌ی رامه شهرستان آرادان» بیان کردند که مقوله‌ی مدیریت پایدار منابع طبیعی با تکیه بر توانمندسازی و توان‌افزایی جوامع محلی و مشارکت آن‌ها در مراحل تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، اجرا و پایش به عنوان یکی از راهکارهای حفاظت بهتر منابع طبیعی است. چنان‌که نتایج این پژوهش نشان داده است که مشارکت مردم در هر پروژه‌ای، ضامن اجرا و پایداری آن پروژه است و این مسأله، در حفاظت از منابع طبیعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین نتایج پژوهش نشان داده است که با تغییر نگرش و دیدگاه مردم حوزه‌ی رامه در شهرستان آرادان، در اثر برگزاری کارگاه‌های مختلف توانمندسازی، آنان نسبت به منابع طبیعی اطراف خود حساس شده و درصدد حفاظت و احیای این منابع در غالب تشکل‌های محلی برآمده‌اند.

ایراندوست (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «تأثیر توسعه‌ی گردشگری روستایی بر توانمندسازی جامعه‌ی محلی» به بررسی نقش توسعه‌ی گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی، روانی، اقتصادی و سیاسی روستای لفور پرداخته است و نتایج این پژوهش نشان داد که به‌طور کلی گردشگری موجب توانمندسازی این روستا شده است.

نظری شهرکی (۱۳۹۴) در پژوهشی تحت عنوان «طرح پیشنهادی اکوموزه‌ی روستای سراقاسید و تأثیر آن بر گردشگری منطقه» از روستای سراقاسید به عنوان یکی از روستاهای پلکانی ایران در استان چهارمحال و بختیاری نام می‌برد و شکل‌گیری اکوموزه در این روستا را یکی از راه‌های حفظ آداب و رسوم سنتی آن منطقه عنوان می‌کند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ایجاد اکوموزه در این روستا اثرات مثبت اقتصادی و اجتماعی در پی خواهد داشت و اقدامی مناسب در جهت حفظ معماری، محیط‌زیست روستا، شناخت فرهنگ بومی و اشتغال‌زایی جامعه‌ی محلی و توسعه‌ی گردشگری است.

کرمی دهکردی و دیگران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ی تحت عنوان «واکاوی کیفی مشکلات گردشگری روستایی با استفاده از نظریه مبنایی» به بررسی مشکلات گردشگری روستای سراقاسید پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیدند که علیرغم وجود جاذبه‌های بسیار زیبا در این منطقه و انتخاب آن به عنوان کانون گردشگری و روستای هدف گردشگری و انجام تبلیغات گسترده برای معرفی آن (تبلیغات اینترنتی، تلویزیونی و ...) برنامه‌ای مدون برای روستای مذکور جهت رفع موانع و افزایش کیفیت گردشگری روستا صورت نپذیرفته است و در نهایت با مراجعه‌ی گردشگر به این کانون گردشگری و پیشینه‌ی ذهنی از تبلیغات از این منطقه، گردشگر با عدم وجود امکانات مواجه می‌شود. این گونه موارد سبب افت گردشگری برای منطقه و استان خواهد بود.

بیات و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «گردشگری روستایی در ایران» بیان می‌کنند که به طور کلی مجموعه‌ی مطالعات به عمل آمده در این حوزه قابل تقسیم به پنج محور شامل: سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری با ۹۵ مقاله، آثار و پیامدهای گردشگری با ۳۹ مقاله، ارزش‌گذاری اقتصادی گردشگری با ۶ مقاله، تحلیل گسترش جغرافیایی با ۸ مقاله و سنجش پایداری گردشگری با ۴ مقاله، می‌باشند. که ۶۳ درصد از این تعداد پژوهش‌ها به سعی جغرافی‌دانان، ۱۰ درصد در حوزه‌ی کشاورزی، ۹ درصد میان‌رشته‌ای، ۶ درصد توسط جامعه‌شناسان روستایی، ۵ درصد توسط متخصصان معماری و شهرسازی و ۷ درصد سایرین، به رشته‌ی تحریر درآمده است. در میان جدیدترین این مطالعات، تعداد زیادی از محققان به موضوعات در خصوص توسعه‌ی گردشگری روستایی پرداخته‌اند (مه‌دیان و احمدوند، ۱۳۹۳؛ غفاری و همکاران ۱۳۹۳؛ قدیری و همکاران، ۱۳۹۳؛ لطیفی و همکاران، ۱۳۹۳؛ رحمانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ افتخاری رکن‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۲؛ سلمانی و همکاران، ۱۳۹۲؛ تولایی و همکاران، ۱۳۹۲؛ بابایی و مولایی، ۱۳۹۲؛ مطیعی و همکاران، ۱۳۹۲؛ آمار، ۱۳۹۲؛ ازکیا و کامور، ۱۳۹۲؛ رضا نژاد و قاسم‌زاده، ۱۳۹۲؛ حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۹۲؛ خدادادی و محمدی نژاد، ۱۳۹۲؛ یعقوبی، ۱۳۹۲).

سامانی، بدری و سلمانی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «ارزیابی گردشگری پایدار روستایی مورد شناسی: بخش سامان شهرستان شهرکرد»، ارزیابی وضعیت حاضر و نحوه‌ی پیشرفت به سوی پایداری گردشگری به خصوص در نواحی روستایی را باعث توسعه‌ی روستایی در ابعاد متفاوتی می‌دانند و شاخص‌های پایدار گردشگری در نواحی روستایی بخش سامان، به لحاظ اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، محیطی - کالبدی و نهادی را که منجر به ایجاد پایداری گردشگری در محیط روستایی می‌شوند، مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که برای رسیدن به توسعه‌ی پایدار در بخش گردشگری باید پایداری را در همه‌ی ابعاد آن در نظر گرفت.

خواجه شاهکویی و دیگران (۱۳۹۱) در مطالعه‌ی تحت عنوان «نقش گردشگری در توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی» به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی بوده‌اند که گردشگری روستایی تا چه اندازه توانسته است زنان روستایی را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی توانمند سازد؟ نتایج این پژوهش بیانگر آن است که نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصادی و فرهنگی زنان، به ترتیب در رتبه‌ی اول و دوم اهمیت قرار دارد. از طرف دیگر، بعد اجتماعی توانمندسازی زنان در رتبه‌ی آخر اهمیت قرار دارد.

مطالعات **حیدری ساربان و همکاران در سال‌های ۱۳۹۱، ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳** با عنوان‌های «ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی»، «نقش توانمندسازی روان‌شناختی بر تقویت کارآفرینی روستایی» و «توانمندسازی، گامی اساسی در جهت نیل به توسعه‌ی روستایی» نشان داد که

گردشگری در توانمندسازی روستایی، نقش به‌سزایی دارد. همچنین بین ابعاد شایستگی، اثرگذاری، معنی‌داری و خودتعیینی با متغیر تقویت کارآفرینی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

در یافته‌های میدانی **مطیعی، لنگرودی و همکاران (۱۳۹۱)** نیز با عنوان «تبیین عوامل مؤثر بر توانمندسازی روستاییان در توسعه‌ی کارآفرینی» ده عامل مؤثر بر افزایش توانمندی روستاییان برای توسعه‌ی کارآفرینی شناسایی شدند که به ترتیب اولویت در تأثیرگذاری عبارتند از: عامل پشتکار، عامل سازمانی، مالی و اقتصادی، عامل آموزش و الگوی نقش، عامل استقلال فردی و تجربه‌های قبلی، عامل خلاقیت، احساس موفقیت و عامل مرکز کنترل درونی. در نتیجه می‌توان گفت وجود عوامل فردی و محیطی یادشده در افزایش توانمندی روستاییان برای ایجاد و توسعه‌ی یک کسب‌وکار تأثیر دارد.

رستمی (۱۳۸۸) در پژوهش خود با عنوان «امکان سنجی توسعه‌ی گردشگری روستایی به منظور دستیابی به توسعه‌ی پایدار اقتصادی؛ مطالعه‌ی موردی: روستای اورامان تخت» گردشگری روستایی را راه‌حلی کلی برای رفع همه‌ی مشکلات نواحی روستایی نم‌داند، اما آن را یکی از شیوه‌هایی که آثار اقتصادی مهمی دارد و می‌تواند به کندشدن روند تخلیه‌ی سکونتگاه‌های روستایی کمک کند برشمرده است.

مهدوی حاجیلویی و دیگران (۱۳۸۷) در مطالعه‌ی تحت عنوان «اثرات گردشگری بر توسعه‌ی روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره‌کن و سولقان» به شناخت اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی گردشگری در روستاهای آن منطقه که دارای قابلیت گردشگری هستند، پرداختند. نتایج این پژوهش نشان دادند که گردشگری در زمینه‌ی اقتصادی اثرات محدود، از لحاظ زیست‌محیطی اثرات منفی و از نظر اجتماعی اثرات مثبتی داشته است.

بر اساس مطالعات **(امامی و همکاران^{۱۰۶}، ۲۰۱۶)** اجرای پروژه‌ی ترسیب کربن در شناسایی و رفع مشکلات، نشان داد که مشارکت حداکثری و کار گروهی در بین جوامع محلی، بالا بردن میزان مسؤلیت‌پذیری نسبت به حفاظت از جنگل‌ها و مراتع و همچنین در افزایش امید به آینده‌ای بهتر در منطقه، بیشترین تأثیر را داشته است. در عین حال افراد مورد مطالعه، معتقد بودند که اجرای پروژه‌ی ترسیب کربن، کمترین تأثیر را در بالا بردن توان مالی و اقتصادی مردم گذاشته است.

پژوهش‌های خارجی:

آن^{۱۰۷} و آلرکن^{۱۰۸} (۲۰۲۰) در پژوهشی تحت عنوان «گردشگری روستایی چگونه می‌تواند پایدار باشد؟» مقالات مرتبط با گردشگری پایدار روستایی را در پایگاه داده‌های مختلف در بازه‌ی زمانی ده ساله بین

¹⁰⁶ Emami et al.

¹⁰⁷ An

سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹ مورد بررسی قرار داده‌اند. آن‌ها در این پژوهش، ۷۶ مقاله‌ای که مفهوم گردشگری پایدار روستایی را در خود گنجانده بودند، به صورت جامع در یک جدول قرار دادند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مقالات بسیاری در مورد گردشگری پایدار روستایی، از دیدگاه پایداری جامع‌نگر و بدون تعصب نسبت به هیچ کدام از ابعاد مختلف پایداری شامل جنبه‌های زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی در زمینه‌ی گردشگری روستایی نوشته شده‌اند. همچنین مطالعات به تلاش‌هایی برای فهم گردشگری پایدار از منظر مشتری نیز اشاره کرده بودند و آن را در حال افزایش نشان دادند؛ چرا که وفاداری مشتری در پایداری بسیار اهمیت دارد. این مطالعه از این نظر قابل توجه است که وضعیت دانش پایداری در بخش گردشگری روستایی را برای اولین بار به طور سیستماتیک و به صورت تجزیه و تحلیل محتوایی و کاربردی در ادبیات دانشگاهی ارزیابی کرده است که می‌تواند دانش و درک افراد را نسبت به این موضوع گسترش و تعمیق دهد.

لی و جان^{۱۰۹} (۲۰۱۹) در پژوهشی تحت عنوان «آیا گردشگری اجتماع‌محور می‌تواند به توسعه‌ی پایدار کمک کند؟» بیان می‌کنند که گردشگری یک روش مؤثر برای کاهش فقر در برخی از جوامع سنتی محسوب می‌شود زیرا گردشگری مشاغل مختلفی را نسبت به معیشت سنتی و نیز فرصت‌های فروش محصولات محلی به وجود می‌آورد.

خلید و دیگران^{۱۱۰} (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «توانمندسازی جامعه و گردشگری پایدار» به صورت نظری بیان می‌کنند که حمایت جوامع محلی از گردشگری، نقش به‌سزایی در توانمندسازی آن جامعه با هدف پایداری گردشگری در یک منطقه ایفا می‌کند.

هراواتی و دیگران^{۱۱۱} (۲۰۱۴) در پژوهشی تحت عنوان «گردشگری روستایی و توانمندسازی جامعه بر اساس منابع محلی برای بهبود رفاه جامعه» به ارزیابی موفقیت توانمندسازی جامعه‌ی محلی از طریق گردشگری روستایی بر پایه‌ی منابع محلی برای بهبود رفاه جامعه‌ی محلی در روستای پنتینگساری^{۱۱۲} در کشور اندونزی پرداخته‌اند. نتایج مطالعه نشان می‌دهد که توانمندسازی جامعه‌ی محلی از خود آن جامعه سرچشمه می‌گیرد و مبتنی بر دانش بومی است و آن‌ها می‌توانند از طریق توانمندسازی و استفاده از دانش بومی خود، محدودیت مکانی روستای خود را به منفعتی برای افزایش رفاه خود تبدیل کنند.

¹⁰⁸ Alarcón

¹⁰⁹ Lee & Jan

¹¹⁰ Khalid et al

¹¹¹ Herawati et al

¹¹² Pentingsari

نوردین و دیگران^{۱۱۳} (۲۰۱۴) در پژوهشی با موضوع «توانمندسازی جوامع محلی از طریق کارآفرینی گردشگری»، کارآفرینان خرد گردشگری در جزیره ی لانگ کاوی را مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که فعالیت‌های کارآفرینی در افزایش سطح درآمد، شغل، فرصت‌ها و استانداردهای زندگی جامعه‌ی محلی تأثیر معنادار و مثبتی داشته است.

والتون (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان «اکوتوریسم و پایداری: تأثیرات اجتماعی بر جوامع روستایی» هدف خود را بررسی اثرات حضور گردشگران در یک منطقه بر اکوتوریسم و پایداری آن منطقه بیان می‌کند. وی با تأکید بر اهمیت موضوع نگرش علمی به مسئله‌ی پایداری به بررسی اثرات مثبت و منفی توسعه‌ی گردشگری می‌پردازد و با شمردن فایده‌ها و مضرات این نوع توسعه، به ارائه‌ی پیشنهادهای برای برطرف کردن و مدیریت صحیح و هرچه کمترشدن آسیب‌ها همت می‌گمارد.

پارتو و لانگو^{۱۱۴} (۲۰۱۲) معتقدند که توانمندی، کلید موفقیت و پایداری طرح‌های توسعه در عرصه‌های منابع طبیعی است. توانمندسازی، اصلی اساسی در توسعه‌ی مشارکتی تلقی می‌شود و بدون توجه به این مقوله نمی‌توان به شاخص‌های رشد و توسعه از طریق توانمندسازی جوامع محلی در زمینه‌های مختلف دست یافت؛ لذا برای توسعه‌ی پایدار و پیشرفت مناطق محلی باید به توانمندی‌ها، استعدادها و قابلیت‌های این جوامع و بهره‌گیری از منابع طبیعی، اجتماعی و تکنولوژی پیشرفته اهتمام ویژه‌ای شود.

لوگار^{۱۱۵} در تحقیق خود در سال ۲۰۱۰، به ارزیابی تأثیرات منفی ایجاد شده‌ی صنعت گردشگری روی محیط زیست، جامعه، فرهنگ و حتی اقتصاد توجه می‌کند و با ابزار و تصمیم‌گیری‌های سیاسی سعی در بهبود و پایدارترکردن گردشگری در شهر مورد مطالعه‌ی خود داشته است.

هاسان^{۱۱۶} (۲۰۰۹) در تحقیق خود با عنوان «بررسی ارتباط تسهیلات اعطایی با توانمندسازی اجتماعات روستایی» به این نتیجه رسیده است که فعال بودن به جای منفعل بودن توجه به فرایند و محتوا به جای توجه به محتوا توجه به کمیت و کیفیت به جای توجه به کیفیت، انجام دادن کار به جای منتظر ماندن برای اخذ دستور برای انجام دادن کار از جمله عوامل توانمندسازی روستاییان محسوب می‌شود.

¹¹³ Nordin et al

¹¹⁴ Pareto & Longo

¹¹⁵ Logar

¹¹⁶ Hasan

کریس سی و سراکایا^{۱۱۷} (۲۰۰۵) در پژوهشی تحت عنوان «ارزیابی نگرش اجتماع محلی نسبت به گردشگری پایدار» بیان کردند که رویکرد گردشگری پایدار، یکی از کارآمدترین رویکردهای جایگزین برای توسعه است که توان بالقوه‌ای در کاهش آثار منفی حاصل از گردشگری انبوه دارد.

ماجری^{۱۱۸} در مطالعه‌ای که در آمریکای لاتین درباره «مشارکت کشاورزان در حفاظت از محیط زیست» انجام داد به این نتیجه رسید که با توانمندسازی روستاییان زمینه برای توسعه‌ی پایدار مناطق روستایی با اقدامات زیر محقق می‌شود که عبارتند از میزان استفاده از مواد آلی میزان استفاده از سموم و کود شیمیایی میزان تناوب زراعی میزان فرسایش خاک میزان آلودگی منابع آب (شبکه‌ی راهنما در ایرلند^{۱۱۹}، ۲۰۰۴).

کبیر^{۱۲۰} (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای عوامل مؤثر بر توانمندسازی روستاییان داشتن آگاهی بالای اقتصادی، نبود آپارتاید آموزشی، نبود تبعیض‌های جنسیتی و نژادی، نبود آسیب‌های اجتماعی، نبود بیکاری، نبود کم‌کاری، نبود بیکاری پنهان، پایین بودن فشار و استرس‌های روحی و محیطی، اعتقاد فرد به توانایی‌های خود برای انجام دادن کار، بالا بودن میزان رضایت شغلی، داشتن انگیزش و نبود احساس عجز اکتسابی، انعطاف بیشتر در مواجهه با سختی‌ها و ... بیان کرده است.

رزماری^{۱۲۱} (۱۹۹۳) در مطالعات خود دریافت که بین شرکت در کلاس‌های ترویجی و آموزشی انجام دادن فعالیت‌های درآمدزایی گروهی شرکت در کار و فعالیت‌های عامل‌المنفعه گروهی و عضویت در تعاونی تولیدی و توانمندسازی جوامع روستایی رابطه معنی داری وجود دارد.

رکن‌الدین افتخاری و حیدری ساریان (۱۳۹۶) بیان می‌کنند که در مؤسسه‌ی توسعه‌ی کارآفرینی هند (۱۹۸۳) نیز پژوهشی با عنوان «توانمندسازی منابع انسانی در مناطق روستایی» انجام شد که نشان داد توجه به توانمندسازی افراد روستایی درگیر در فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی و درگیر کردن آن‌ها در تمامی فعالیت‌های توسعه‌ای مناطق روستایی، به آسان‌تر شدن تغییر کمک می‌کند. بر این مبنای درگیرکردن روستاییان در زمینه‌ی فعالیت‌های توسعه‌ای، تعامل با آن‌ها و ایجاد حس تعهد در آن‌ها می‌تواند در توانمندسازی منابع انسانی در مناطق روستایی مؤثر باشد.

¹¹⁷ Chris C. and Sirakaya

¹¹⁸ Mujeri

¹¹⁹ Irish LEADER Netwrok

¹²⁰ Kabeer

^{۱۲۱} Rosemary

کشور پاکستان نیز به منظور توانمندسازی روستاییان، افزایش دسترسی به آموزش، بهبود کیفیت آموزش و دروس ویژه برای آموزش پایه در منطقه‌ی روستایی و توسعه‌ی روستا را در سرلوحه‌ی برنامه‌های خود قرار داده است (حیدری ساریان، ۱۳۹۲).

با این حال همان‌طور که ملاحظه شد، هیچ‌کدام از پژوهش‌ها به بررسی نقش گردشگری روستایی در روستای سرآقاسید نپرداخته بودند.

فصل سوم

روش تحقیق و معرفی محدوده‌ی مورد مطالعه

۳-۱- مقدمه

هدف از هر نوع بررسی و پژوهش علمی، کشف حقیقت است. حقیقت نیز بر پایه‌ی کاوش و تجسس و کشف عوامل منطقی در اجزای موضوع تحقیق قرار دارد. بنابراین هر پژوهش‌گر پس از تعیین موضوع باید به انتخاب روش پژوهش بپردازد. زیرا روش‌ها هستند که به اعتبار علمی و اطمینان یافته‌های موردنظر می‌افزایند. هدف از انتخاب روش پژوهش آن است که پژوهش‌گر مشخص نماید چه شیوه و روشی اتخاذ نماید تا او را هر چه دقیق‌تر و سریع‌تر در دستیابی به پاسخ‌هایی برای پرسش‌های تحقیق موردنظر کمک نماید. فصل حاضر به جنبه‌های روش‌شناسانه‌ی پژوهش اختصاص دارد. بر این اساس در این فصل به تفصیل به روش تحقیق، جامعه‌ی آماری، حجم نمونه مشخص می‌گردد. افزون بر این به روش نمونه‌گیری، روش گردآوری اطلاعات، ابزار گردآوری داده‌ها، نوع پرسشنامه‌ی مورد استفاده، اجزای پرسشنامه، پایایی یا اعتماد و روایی یا اعتبار ابزار جمع‌آوری اطلاعات اشاره می‌شود. در نهایت به ابزار و روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها اشاره شده و مفاهیم کلی تحلیل عاملی بیان می‌شود. در ادامه‌ی فصل نیز به تفصیل به معرفی محدوده‌ی مورد مطالعه یعنی روستای سرآقاسید پرداخته شده است و از جنبه‌های مختلف جغرافیای سیاسی، طبیعی، انسانی و فرهنگی مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی محدوده‌ی مورد مطالعه نیز مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر آن پتانسیل‌ها و جاذبه‌های گردشگری طبیعی، تاریخی و فرهنگی و ظرفیت گردشگری‌پذیری این روستا بررسی شده و در انتها طرح‌های فرادست روستای سرآقاسید مورد بررسی اجمالی قرار گرفتند.

۳-۲- روش‌شناسی تحقیق

۳-۲-۱- روش تحقیق

انتخاب روش تحقیق بستگی به اهداف و ماهیت موضوع پژوهش و امکانات اجرایی آن خواهد داشت و شکی نیست که داشتن شیوه و روش صحیح پژوهش، محقق را در رسیدن به نتیجه‌ی مطلوب یاری خواهد کرد. به اعتقاد کرلینجر^{۱۲۲} روش پیمایش یا زمینه‌یابی جمعیت‌های کوچک و بزرگ با انتخاب و مطالعه‌ی نمونه‌های منتخب از آن جامعه‌ها، برای کشف میزان نسبی شیوع، توزیع و روابط متقابل متغیرهای روان‌شناسی و جامعه‌شناختی را مورد بررسی قرار می‌دهد (کرلینجر، ۱۳۷۷). همچنین می‌توان از پیمایش برای هدف‌های توصیفی، تبیینی و اکتشافی استفاده کرد. از تحقیق پیمایشی عمدتاً در مطالعاتی استفاده می‌شود که در آن‌ها فرد، واحد تحقیق است. اگرچه می‌توان این روش را برای واحدهای دیگر تحلیل، از قبیل گروه‌ها یا کنش‌های متقابل به کار برد، باید از عده‌ای از افراد به

منزله‌ی پاسخگو یا خبررسان استفاده کرد. پیمایش وسیله‌ی خوبی برای سنجش نگرش‌ها و جهت‌گیری‌ها در جمعیت‌های بزرگ است (ببی^{۱۳۳}، ۱۳۹۸).

پژوهش حاضر، پیمایشی و از نظر روش، توصیفی است. همچنین از نظر هدف، یک بررسی کاربردی، از نظر وسعت ژرفانگر، از نظر دامنه، خرد و از نظر زمانی یک بررسی مقطعی است. در روش مقطعی، گردآوری داده‌ها درباره‌ی یک یا چند صفت در یک زمان واحد از طریق نمونه‌گیری از جامعه انجام می‌شود. بنابراین روش تحقیق حاضر را باید روش پیمایش مقطعی دانست.

در این پژوهش برای ترسیم نقشه و تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزارهای SPSS، ARC GIS و EXCEL استفاده گردید و برای پاسخ به سؤالات از مدل تحلیل عاملی استفاده شده است.

۳-۲-۲- جامعه‌ی آماری

هدف محقق، شناسایی جامعه و تعیین پارامترهای مربوط به آن است. برای این کار یا باید به کلیه‌ی افراد جامعه مراجعه کند و صفت و ویژگی مورد نظر تحقیق خود را در آن جا جویا شود و یا باید تعدادی از افراد جامعه‌ی مورد تحقیق را مورد مطالعه قرار دهد و از طریق حجم کوچک‌تری به روش معینی به صفات و ویژگی‌های جامعه دست یابد (بست، ۱۳۷۱).

جامعه‌ی آماری در این پژوهش شامل تمام خانوارهای ساکن در روستای سرآقاسید می‌باشند که بر اساس آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، مجموع جمعیت این روستا ۱۶۹۸ نفر در قالب ۳۸۰ خانوار روستایی بوده است.

۳-۲-۳- حجم نمونه

نمونه، گروه کوچک‌تری از جامعه است که برای مشاهده و تجزیه و تحلیل انتخاب شده است و با مشاهده‌ی مشخصات نمونه‌ای که از یک جامعه انتخاب شده است می‌تواند مشخصات کل جامعه استنتاج معینی به عمل آورد (بست، ۱۳۷۱). انجام هر تحقیق عملی مستلزم صرف هزینه و زمان است، به همین دلیل امکان بررسی کامل جمعیت (جامعه) به صورت سرشماری وجود ندارد. به همین دلیل پژوهشگران با توجه به چنین واقعیتی در صدد برمی‌آیند که از طریق نمونه‌گیری اطلاعات احتمالی را با استفاده از تحلیل داده‌های به دست آمده پیرامون نمونه به دست آورند و در نهایت از طریق تعمیم، این اطلاعات را به جامعه‌ی اصلی منتسب نمایند. محقق باید با توجه به مقتضیات روش تحقیق، ماهیت داده‌ها، نوع ابزار گردآوری آن‌ها، ساختار جامعه‌ی آماری و نمونه‌ای که معرف کیفیات و کمیات جامعه باشد را انتخاب نماید (خاکی، ۱۳۷۸).

تعداد حجم نمونه‌ی پژوهش حاضر، با توجه به این که پژوهش در اواخر تابستان که فصل کوچ برخی خانوارهای روستای مورد مطالعه به سمت قشلاق بوده است انجام گرفت؛ شامل ۱۰۰ نفر از سرپرستان خانوار در سن فعالیت روستا می‌باشد.

۳-۲-۴- روش نمونه‌گیری

در این پژوهش با توجه به اهداف تحقیق و ویژگی‌های جامعه‌ی آماری، روش نمونه‌گیری ساده‌ی تصادفی مورد استفاده قرار گرفته است.

۳-۲-۵- روش گردآوری اطلاعات

گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش یکی از مراحل اساسی آن است. هر پژوهش‌گر با توجه به موضوع، اهداف و مکان مورد مطالعه، از روش‌های خاصی استفاده می‌کند.

به منظور گردآوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در این پژوهش از روش‌های زیر استفاده شده است:

✓ مطالعات کتابخانه‌ای یا اسنادی

در این بخش از منابع و مدارک علمی نظیر: مقالات، بررسی پایان نامه‌ها کارشناسی ارشد و دوره‌ی دکتری، پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوه، جزوات و مطالعه‌ی متون تخصصی از طریق کتب، نشریات و جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی استفاده شده است. همچنین آمار و ارقام مورد نیاز از بانک اطلاعات مرکز آمار تهیه شده است.

✓ مطالعات میدانی

در این پژوهش در روش میدانی از تکنیک پرسشنامه به منظور گردآوری داده‌ها و اطلاعات استفاده شده است که به منظور ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید با مراجعه به خانوارهای روستایی، پرسشنامه‌ها تکمیل گردیده است.

۳-۲-۶- ابزار گردآوری داده‌ها

ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق، پرسش‌گری به شیوه‌ی پرسشنامه‌ی محقق ساخته است که از طریق مصاحبه با افراد نمونه تکمیل می‌شود. مقیاس داده‌ها در این تحقیق رتبه‌ای است. برای رتبه‌بندی داده‌های تحقیق، طیف لیکرت برگزیده شد.

۳-۲-۶-۱- نوع پرسشنامه‌ی مورد استفاده

پرسشنامه، یکی از ابزارهای رایج تحقیق و روش مستقیم برای کسب داده‌های پژوهش است. پرسشنامه مجموعه‌ای از سؤالات (عبارات یا گویه‌ها) است که پاسخ دهنده با ملاحظه‌ی آن‌ها، پاسخ لازم را ارائه می‌دهد. این پاسخ، داده‌ی مورد نیاز پژوهشگر را تشکیل می‌دهد. سؤالات پرسشنامه را نوعی محرک-

پاسخ می‌توان محسوب کرد. پرسشنامه به دو صورت باز و بسته طرح می‌شود. در سؤال‌های بسته، محقق پاسخ‌های احتمالی را از قبل مشخص کرده و پاسخ مجموعه‌ای از گزینه‌ها را ارائه می‌دهد تا پاسخ‌دهنده از میان آن‌ها یکی را انتخاب کند. پاسخ‌دهنده این نوع سؤالات را به سرعت درک می‌کند و به سهولت به آن‌ها پاسخ می‌دهد؛ ضمن آن که محقق در استخراج داده‌ها می‌تواند به راحتی آن‌ها را مقوله بندی و تجزیه و تحلیل نماید و سؤال‌های باز، پرسش‌هایی هستند که پاسخ از قبل تهیه شده ندارند و پاسخ‌گو جوابی را که تشخیص می‌دهد با کلمات و عبارات خود عرضه می‌دارد. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از این عبارات، مشکل بوده و نیازمند نوعی سیستم کدگذاری ویژه است (مقیمی، ۱۳۸۰: ۲۹-۳۱).

در این تحقیق نیز در کنار سایر روش‌های گردآوری اطلاعات، از پرسشنامه‌ی بسته و با سؤالات دو و پنج-گزینه‌ای استفاده شده است که نمره‌گذاری آن به روش لیکرت می‌باشد. در سؤالات پنج‌گزینه‌ای، گزینه‌ها از نمره‌ی صفر شروع شده و به دنبال آن نمرات ۱ و ۲ و ۳ به نمره‌ی ۴ ختم شده‌اند. اشخاص مورد پژوهش، مختار به انتخاب یکی از گزینه‌ها هستند.

جدول (۱-۳) کمی‌سازی پاسخ به پرسش‌ها در طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت

گزینه‌ی انتخابی	بسیار زیاد	زیاد	کم	بسیار کم	اصلاً
امتیاز	۴	۳	۲	۱	۰

منبع: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۲-۶-۲- اجزای پرسشنامه

برای انجام این پژوهش از پرسشنامه‌ی خانوار استفاده شده است که در زیر اجزای این پرسشنامه توضیح داده می‌شود:

این پرسشنامه شامل سه بخش است که در بخش اول سؤالات، ویژگی‌های دموگرافیک و عمومی پاسخ-دهندگان از جمله جنسیت، وضعیت تأهل، سن، میزان تحصیلات، شغل، نوع سکونت، محل زندگی دائم، وضعیت اقتصادی، مدت زمان سکونت در روستا، تعداد افراد خانوار، تعداد افرادی از خانوار که ساکن در روستا و شاغل و باسوادند مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بخش دوم پرسشنامه شامل ۱۰ پرسش تخصصی در مورد ارتباط و تجربه‌ی مستقیم و عملی خانوار با مقوله‌ی گردشگری می‌باشد که با بلی و خیر پاسخ داده می‌شوند.

بخش آخر نیز شامل سؤالات چندگزینه‌ای هستند که شامل ۳۸ پرسش است که بررسی می‌کند رونق گردشگری روستایی چه تأثیری در ابعاد و جوانب مختلف اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای مورد مطالعه دارد.

۳-۲-۷- پایایی یا اعتماد و روایی یا اعتبار ابزار جمع آوری اطلاعات

در پژوهش‌های میدانی لازم با استفاده از نوعی ابزار از میدان تحقیق گردآوری می‌شود. از آن جا که در پژوهش‌های این‌چنینی واحدهای اندازه‌گیری دقیق و ثابتی برای اندازه‌گیری صفات و متغیرهای گوناگون وجود ندارد، سلیقه و فردیت پژوهشگر نقش زیادی را ایفا می‌کند و «این مسئله سبب می‌شود که دو سؤال اساسی همواره برای پژوهشگران مطرح باشد که عبارتند از:

۱. ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه‌ی مورد نظر را می‌سنجد؟

پاسخ به این سؤال روایی و اعتبار ابزار را نشان می‌دهد. از جمله روش‌های دستیابی به روایی و اعتبار ابزار می‌توان به اعتبار محتوا^{۱۲۴}، اعتبار ملاکی^{۱۲۵} و اعتبار سازه^{۱۲۶} اشاره کرد. همچنین پاسخ به سؤال زیر نیز اعتماد و پایایی ابزار را نشان خواهد داد:

۲. ابزار اندازه‌گیری در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی را به دست خواهد داد؟

لازم به ذکر است که روش‌های مختلفی نیز برای دستیابی به اعتماد و پایایی ابزار سنجش وجود دارد که به موارد زیر می‌توان اشاره کرد: اجرای دوباره (روش بازآزمایی)؛ روش موازی (همتا)؛ روش تصنیف (دو نیمه کردن)؛ روش کودر-ریچاردسون و روش آلفای کرونباخ^{۱۲۷} (سرمد، بازرگان، حجازی، ۱۳۷۶).

۳-۲-۷-۱- روایی پرسشنامه

اعتبار معمولاً به دقت، ثبات و تکرارپذیری نتایج آزمون اشاره دارد؛ یعنی نتایج آزمون در طول زمان چقدر پایدار است و اعتبار، شرط لازم برای آزمون است (خلعتبری، ۱۳۵۸: ۱۳۶). اعتبار دارای انواع مختلفی است که در این تحقیق از اعتبار صوری استفاده شده است: «اعتبار صوری، یکی از مشتقات اعتبار محتوایی است که در آن آمار صورت نمی‌گیرد و فقط چند نفر متخصص یا آزمودنی نظر می‌دهند که سؤال‌ها ابهام ندارد و از نظر دستوری صحیح است. اگر اعتبار صوری موجود باشد رابطه‌ی حسنه راحت‌تر برقرار می‌شود» (خلعتبری، ۱۳۵۸: ۱۳۷). رایج‌ترین تعریف روایی در این خلاصه شده است: آیا چیزی را اندازه می‌گیریم که قصد اندازه‌گیری آن را داریم؟ تأکید در این پرسش بر چیزی است که اندازه‌گیری می‌شود (کرلینجر، ۱۳۸۲). در این جا سعی می‌گردد مشخص شود که آیا نتایج حاصل از

¹²⁴ Context validity

¹²⁵ Criterion validity

¹²⁶ Construct validity

¹²⁷ Cronbach's Alpha

اندازه‌گیری با ابزار مشخص، قابل اعتماد است یا خیر؟ یعنی ابزار اندازه‌گیری ما (پرسشنامه) با چه یا صحتی، موضوع مورد بررسی را قابل اندازه‌گیری می‌کند و اگر پرسشنامه مربوط تحت همان شرایط اجرا شود آیا همان نتایج قبلی به دست می‌آید یا خیر؟ (کلانتری، ۱۳۸۵).

آزمون روایی که در این پژوهش به کار گرفته شده، صوری و محتوایی است. به این صورت که پس از بررسی ادبیات موضوع و پیشینه‌ی تحقیقات مرتبط انجام شده، پرسشنامه طراحی شد. پرسشنامه‌ی طراحی شده به اساتید راهنما و کارشناسان داده شد تا نظر خود را در خصوص جامع بودن، در نظر گرفتن تمامی جنبه‌های پدیده، استحکام سؤالات و رابطه‌ی منطقی بین گویه‌ها و همچنین مناسب بودن طراحی سؤالات اعلام کنند که پس از اعلام نظر این افراد و انجام اصلاحات لازم، اقدام به تکثیر پرسشنامه و انجام پژوهش گردید.

۳-۲-۲- پایایی پرسشنامه

پایایی یعنی اگر امروز آزمونی در این مقطع زمانی خاص انجام شد، چقدر احتمال دارد که در مقاطع زمانی آتی، اگر همین آزمون انجام گیرد نتایج تقریباً مشابه داشته باشند.

روش‌های مختلفی برای سنجش پایایی وجود دارد. زمانی که مقیاسی از نوع لیکرت وجود داشته باشد و محقق بخواهد از طریق گویه‌های مختلف، یک مفهوم پیچیده را اندازه‌گیری کند، برای سنجش درونی مقیاس می‌تواند از آماره‌ی «آلفای کرونباخ» استفاده کند. اگر مقدار به دست آمده بیشتر از 0.70 باشد، پایایی ابزار اندازه‌گیری قابل قبول تلقی می‌گردد (کلانتری، ۱۳۸۲). بنابراین اگر ضریب آلفای کرونباخ بیشتر و مساوی با ۰/۷ باشد، پایایی برقرار است و اگر کمتر از ۰/۷ باشد، پایایی برقرار نیست.

به منظور سنجش پایایی، در پژوهش پیش رو با استفاده از نرم‌افزار SPSS، یک نمونه‌ی اولیه شامل ۳۰ پرسشنامه پیش‌آزمون شد و سپس با استفاده از داده‌های به دست آمده از پرسشنامه، میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای کل گویه‌های پرسشنامه برابر است با ۰/۸۷۲ که پایایی پرسشنامه را نشان می‌دهد و بنابراین پرسشنامه‌ی کارشناسان هم از پایایی لازم برخوردار است.

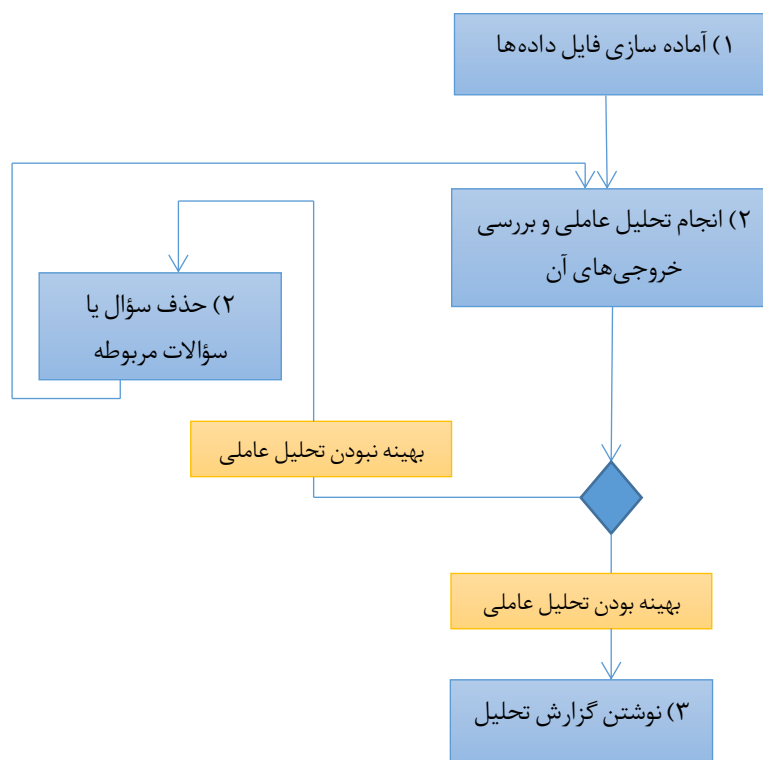
۳-۲-۸- ابزار و شیوه‌ی پردازش و تحلیل داده‌ها

پس از گردآوری اطلاعات، به منظور توصیف و تبیین داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده می‌شود. بخش تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو قسمت تشکیل شده است: ۱) آمار توصیفی و ۲) آمار استنباطی.

در بخش آمار توصیفی از طریق تنظیم جداول یک‌بعدی توزیع فراوانی، ترسیم نمودار، استفاده از گرایش‌های مرکزی مانند میانگین، به تجزیه و تحلیل داده‌ها می‌پردازیم و در بخش آمار استنباطی با استفاده از روش‌های زیر، اطلاعات به دست آمده را تجزیه و تحلیل می‌کنیم:

بدین صورت که ابتدا پرسشنامه‌ها جمع‌آوری گردیده و سپس با تنظیم فایل و ورود کدها، نام و برچسب متغیرها و تعریف سطوح اندازه‌گیری داده‌ها وارد صفحه‌ی داده‌ها گردیده و سپس مورد پردازش قرار می‌گیرند. به کمک جداول دو بعدی و آزمون‌های مناسب به بررسی رابطه‌ی بین متغیر مستقل با متغیر وابسته می‌پردازیم و سپس با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی جهت پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش اقدام می‌کنیم.

شکل (۱-۳) نمای کلی از روش انجام تحلیل عاملی

منبع: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۳- مفاهیم کلی تحلیل عاملی

گالتون آماردان اواخر قرن نوزده اولین کسی بود که بنیان‌های اولیه‌ی تحلیل عاملی را بنا نهاد. تحلیل عاملی نامی عمومی است برای برخی از روش‌های آماری چند متغیره که هدف اصلی آن خلاصه کردن داده‌ها است (کلانتری، ۱۳۸۹). این تکنیک از لحاظ آماری پیشرفته بوده و تعدادی متغیر را بر اساس یک فرایند آماری با یکدیگر ترکیب و با تشکیل یک عامل آن را به عنوان نماینده‌ی شاخص‌های مربوط می‌داند. بر اساس این تکنیک این امکان در اختیار محقق قرار می‌گیرد تا هم‌زمان شاخص‌های زیادی را جهت گروه‌بندی مختلف مکانی، فضایی به کار گیرد (قرخلو و حبیبی، ۱۳۸۵). تحلیل عاملی شامل دو دسته فرایندها یعنی استخراج عوامل و چرخش فاکتورهاست. این تکنیک یکی از پیچیده‌ترین و در عین حال در زمره‌ی بهترین و کاربردی‌ترین روش‌هاست (طالبی و زنگی آبادی، ۱۳۸۰). هدف این روش کشف ساده‌ترین الگو از میان الگوهای مربوط به روابط میان متغیرهاست. این روش به دنبال درک این مطلب است که آیا متغیرهای مشاهده شده را می‌توان بر پایه‌ی تعداد کمتری متغیر (عامل) به گونه‌ی وسیع و اساسی تبیین کرد؟ از جمله ویژگی‌های تحلیل عاملی این است که از عامل اول به سمت عامل بعدی موارد زیر وجود دارد:

- میزان واریانس از ۱+ دور می‌شود و به ۵+ نزدیک می‌شود.
- از تعداد متغیرهای بارگذاری شده در عامل‌ها کاسته می‌شود.
- از همگونی متغیرها کاسته می‌شود.
- قدرت تأثیرگذاری عامل‌ها کمتر می‌شود.
- مقدار ویژه‌ی عامل‌ها کاهش می‌یابد.
- ممکن است در عامل نهایی هیچ متغیری بارگذاری نشود.
- می‌تواند در صورت عدم نیاز به میزان مشخصی از واریانس، تعدادی عامل نهایی حذف شود (زنگی آبادی، ۱۳۷۸).

تحلیل عاملی یکی از تکنیک‌های آماری پیچیده و گسترده است که هدف آن نشان دادن متغیرهای زیادی در تعداد کمتری از متغیرهای فرضی می‌باشد. در واقع هدف خلاصه سازی یک ماتریس بزرگ به تعداد کمتری از عامل‌ها است که می‌توان ویژگی‌های اکثر متغیرها را داشته باشند.

در تحلیل عاملی، این مزیت وجود دارد که هیچ محدودیتی در مورد تعداد متغیرها وجود ندارد و تعداد آن‌ها را می‌توان در صورت داشتن آمار و اطلاعات مربوط به حد کافی افزایش داد و این اطمینان وجود دارد که ورود متغیرها، ایرادی به عامل و شاخص تلفیقی وارد نمی‌نماید زیرا متغیر جدید یا بعد دیگری از

توسعه را علاوه بر ابعاد مطرح شده در متغیرهای قبلی وارد مدل می‌کند که نتیجه را بهبود بخشیده و مفید خواهد بود (آهنگری و سعادت مهر، ۱۳۸۶). مراحل تحلیل عاملی را می‌توان به صورت زیر خلاصه کرد:

(۱) تهیه‌ی ماتریس استاندارد (۲) محاسبه‌ی ماتریس ضرایب همبستگی (۳) استخراج عامل‌ها (۴) چرخش عوامل (از روش واریماکس) (۵) نام‌گذاری عامل‌ها (۶) محاسبه‌ی نمرات عاملی (۷) رتبه‌بندی عامل‌ها

اگر در تحلیل عاملی هدف خلاصه‌کردن تعداد شاخص‌ها به عوامل معنادار باشد باید از تحلیل عامل نوع R استفاده کرد. در صورتی که هدف ترکیب و تلخیص تعدادی از مکان‌ها یا نواحی جغرافیایی در گروه‌های همگن در درون یک سرزمین باشد، باید از تحلیل نوع Q استفاده گردد (تقوایی و قائدرحمتی، ۱۳۸۵).

۳-۳-۱- تحلیل کاوشی عامل‌ها

تحلیل کاوشی عامل‌ها، یک شیوه‌ی تحلیل عاملی مکرر استفاده شده برای پیدا کردن الگوها به شیوه‌ای است که پاسخگویان به سؤالات پاسخ می‌دهند و ساختار اصلی الگوها را از پاسخ‌ها می‌توان کشف کرد. علت استفاده از تحلیل عاملی این است که متغیرهای تحقیق را می‌توان به عامل‌های کمتری تبدیل کرده و به تحلیل و نتیجه‌گیری پرداخت. نتایج اصلی به دست آمده از این تحلیل، ۵ گام اصلی است که در زیر به آن‌ها اشاره می‌شود:

گام اول شناخت متغیرها، گام دوم محاسبه‌ی یک ماتریس همبستگی برای متغیرها، گام سوم استخراج عامل‌های چرخش نیافته برای انتخاب مدل درخور اطلاعات، گام چهارم چرخ عامل‌ها برای قابل تفسیر ساختن داده‌ها و گام پنجم تفسیر و نامگذاری عامل‌های چرخش یافته.

۳-۳-۲- اعتبار تحلیل عاملی

می‌توان هر مجموعه‌ای را که دارای تعدادی متغیر است در یک تحلیل عاملی وارد کرد، اما برون‌داد ممکن است بدون اعتبار یا بی‌فایده باشد. تعدادی از روش‌ها برای ارزیابی این که آیا متغیرهای وارد شده توانایی عامل‌شدن را دارند یا نه را باید مورد بررسی قرار داد. باید منطقی بودن راه حل ارائه شده توسط تحلیل عاملی را در نظر گرفت که ماتریس داده‌ها برای تحلیل عاملی باید حاوی اطلاعات معنی‌داری باشد. معنی‌داری اطلاعات موجود در یک ماتریس از طریق آزمون مربع کای KMO و بارتلت صورت می‌گیرد. معنی‌دار بودن آماره‌ی کی دو (مربع کای) و آزمون بارتلت حداقل شرط لازم برای تحلیل عاملی است. چنان‌چه مقدار این آماره، بزرگ‌تر از 0.7 باشد همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها

برای تحلیل عاملی مناسب خواهند بود و اگر مقدار آن بین $0/5$ تا $0/69$ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسبند ولی دقت زیادی را می‌طلبند و اگر مقادیر کمتر از $0/5$ باشد، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهد بود (دواس، ۱۳۷۶).

در آزمون بارتلت فرض صفر این است که متغیرها فقط به خودشان همبستگی دارند. رد فرض صفر حاکی از آن است که ماتریس همبستگی دارای اطلاعات معنی‌داری است و حداقل شرایط لازم برای تحلیل عاملی وجود دارد؛ این آزمون را «آزمون کرویت» نیز گویند. چنانچه مقدار این آماره بزرگتر از $0/70$ باشد همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب خواهند بود و اگر مقدار آن بین $0/5$ تا $0/69$ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب‌اند ولی دقت زیادی را می‌طلبند و اگر مقادیر کمتر از $0/5$ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهد بود (همان).

۳-۳-۳- تهیه‌ی ماتریس داده‌ها

ماتریس داده‌ها در این بخش عبارت است از ماتریسی از جدول که ستون‌های آن شامل عامل‌ها و سطرهای آن متغیرها یا شاخص‌های اولیه می‌باشد.

۳-۳-۴- محاسبه‌ی ماتریس همبستگی

برای انجام محاسبات در مراحل بعدی و پیدا کردن ارتباط درونی بین شاخص‌ها، از ماتریس همبستگی استفاده و شاخص‌ها در جهت مثبت مرتب شده‌اند.

۳-۳-۵- استخراج عامل‌ها

با استفاده از ماتریس همبستگی، عامل‌ها استخراج می‌شوند و عوامل مشترک و اهمیت نسبی هر یک از شاخص‌ها معلوم می‌گردد، سپس بردارهای ویژه‌ی غیر صفر محاسبه می‌شود. بردارهای ویژه در حقیقت مقدار بارگذاری متناظر با هر شاخص برای عامل مربوطه است که اصطلاحاً «بار عاملی» تعریف می‌شوند (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

۳-۳-۶- دوران عامل‌ها

اگر هر شاخص روی یک عامل محل شود و یا مقادیر بارگذاری شده‌ی هر شاخص در عامل، بزرگ و مثبت و یا نزدیک به صفر باشد، در آن صورت تفسیر عوامل ساده خواهد بود. در صورتی که مقادیر بارگذاری شده‌ی هر شاخص شامل مقادیر متوسط روی چند عامل باشد، کار تفسیر عامل سخت خواهد بود. برای رسیدن به حالت مطلوب، عوامل چنان دوران داده می‌شوند تا ساختار ساده‌ای به دست آید. برای دوران عامل‌ها از روش‌های واریماکس کواریماکس و اکوماکس می‌توان استفاده کرد.

۳-۳-۷- نام‌گذاری عامل‌ها

با توجه به میزان همبستگی هر یک از شاخص‌ها، می‌توان اسامی و عناوین مناسبی را برای هریک از آن‌ها انتخاب کرد. عامل‌سازی شاخص‌ها و نام‌گذاری عوامل در پژوهش انجام گرفته است.

۳-۴- جغرافیای سیاسی محدوده‌ی مورد مطالعه

۳-۴-۱- جغرافیای سیاسی استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری در نیمه‌ی جنوبی کشور و بین عرض‌های جغرافیایی ۳۱ درجه و ۹ دقیقه و ۳۰ ثانیه تا ۳۲ درجه و ۴۹ دقیقه و ۵ ثانیه شمالی و طول‌های جغرافیایی ۴۹ درجه و ۲۹ دقیقه و ۵۶ ثانیه تا ۵۱ درجه و ۲۶ دقیقه و ۴۹ ثانیه شرقی واقع شده است. از نظر موقعیت جغرافیایی در حاشیه-ی بخش مرکزی فلات ایران قرار دارد که به عنوان حلقه‌ی اتصال جنوب غرب و مرکز کشور مطرح است. قسمت عمده‌ی استان چهارمحال و بختیاری در شرق توده‌ی کوهستانی بلند زردکوه بختیاری قرار گرفته و مرزهای آن از شمال به استان‌های لرستان و اصفهان و از شرق به استان اصفهان و از جنوب ب استان کهگیلویه و بویراحمد و از غرب به استان خوزستان محدود شده است. استان چهارمحال و بختیاری از نظر موقعیت طبیعی در میان استان‌های همجوار خود از ویژگی‌های منحصر به فردی برخوردار است. این استان با میانگین ارتفاعی ۲۱۳۵ متر از سطح دریاهاى آزاد به «بام ایران» نیز معروف است. هیچ‌کدام از استان‌های همجوار و حتی استان‌های کشور چنین سرزمین بلندی نیستند و در همین رابطه، بلندترین قله‌ی ارتفاعی نیز در میان استان‌های همجوار به استان چهارمحال و بختیاری تعلق دارد. زردکوه بختیاری با بیش از ۴۰۰۰ متر ارتفاع از سطح دریاهاى آزاد، بلندترین قله‌ای است که در این منطقه دیده می‌شود. همین ویژگی ارتفاعی، سبب ایجاد یک نقطه با بارش حدود ۱۴۰۰ میلی-متر در استان شده که در داخل فلات مرکزی ایران بی‌بدیل است و به همین دلیل نسبت به استان‌های همجوار خود، از منابع آبی بهتری برخوردار است و سه رودخانه‌ی پرآب ایران یعنی کارون، دز و زاینده‌رود از کوه‌های این استان سرچشمه می‌گیرد (سازمان برنامه و بودجه‌ی کشور، ۱۳۹۸).

جدول (۲-۳) تحول تقسیم شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری طی هفت دوره سرشماری

سال	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
شهرستان- های استان	شهرکرد	شهرکرد	شهرکرد و فارسان	شهرکرد و فارسان	شهرکرد، فارسان و کوهرنگ	شهرکرد، فارسان، کوهرنگ و کیار	شهرکرد، فارسان، کوهرنگ، کیار، بن و سامان
	بروجن	بروجن	بروجن و لردگان	بروجن، لردگان و اردل	بروجن، لردگان و اردل	بروجن، لردگان و اردل	بروجن، لردگان و اردل

منبع: سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کشور، مرکز آمار ایران (۱۳۴۵ تا ۱۳۹۵)

شکل (۲-۳) تقسیمات استان چهارمحال و بختیاری

منبع: مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)

۳-۴-۲- جغرافیای سیاسی شهرستان کوه‌رنگ

شهرستان کوه‌رنگ در مختصات جغرافیایی ۳۵ درجه و ۶۶ دقیقه‌ی عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۳۷ دقیقه‌ی طول شرقی قرار گرفته است. این شهرستان اگرچه موجودیت خود را با منفک شدن از شهرستان فارس در سال‌های اخیر به دست آورده است لیکن با مساحتی بالغ بر ۱/۳۷۱۳ کیلومتر مربع و معادل ۱/۳۴ درصد مساحت ناحیه، از نظر مساحت دومین شهرستان ناحیه به شمار می‌آید که در قسمت شمال غرب ناحیه و استان چهارمحال و بختیاری به مرکزیت شهر چلگرد استقرار یافته است. از لحاظ موقعیت نسبی از سمت شمال به استان لرستان، از غرب به استان خوزستان و از شرق به شهرکرد از جنوب به شهرستان اردل ختم می‌شود. شهرستان کوه‌رنگ به لحاظ ویژگی‌های محیطی، از مراکز عمده‌ی گردشگری و سکونتگاه‌های عشایری ناحیه و استان محسوب می‌شود و تعداد ایل‌راه‌های عشایری در این شهرستان و برخورداری از پیست اسکی چلگرد با شیب مناسب و طول نسبتاً زیاد و به عنوان مهم‌ترین پیست‌های زاگرس با نقش فرامنطقه‌ای، لزوم توجه به قابلیت‌های این شهرستان را بیش از پیش گوشزد می‌نماید.

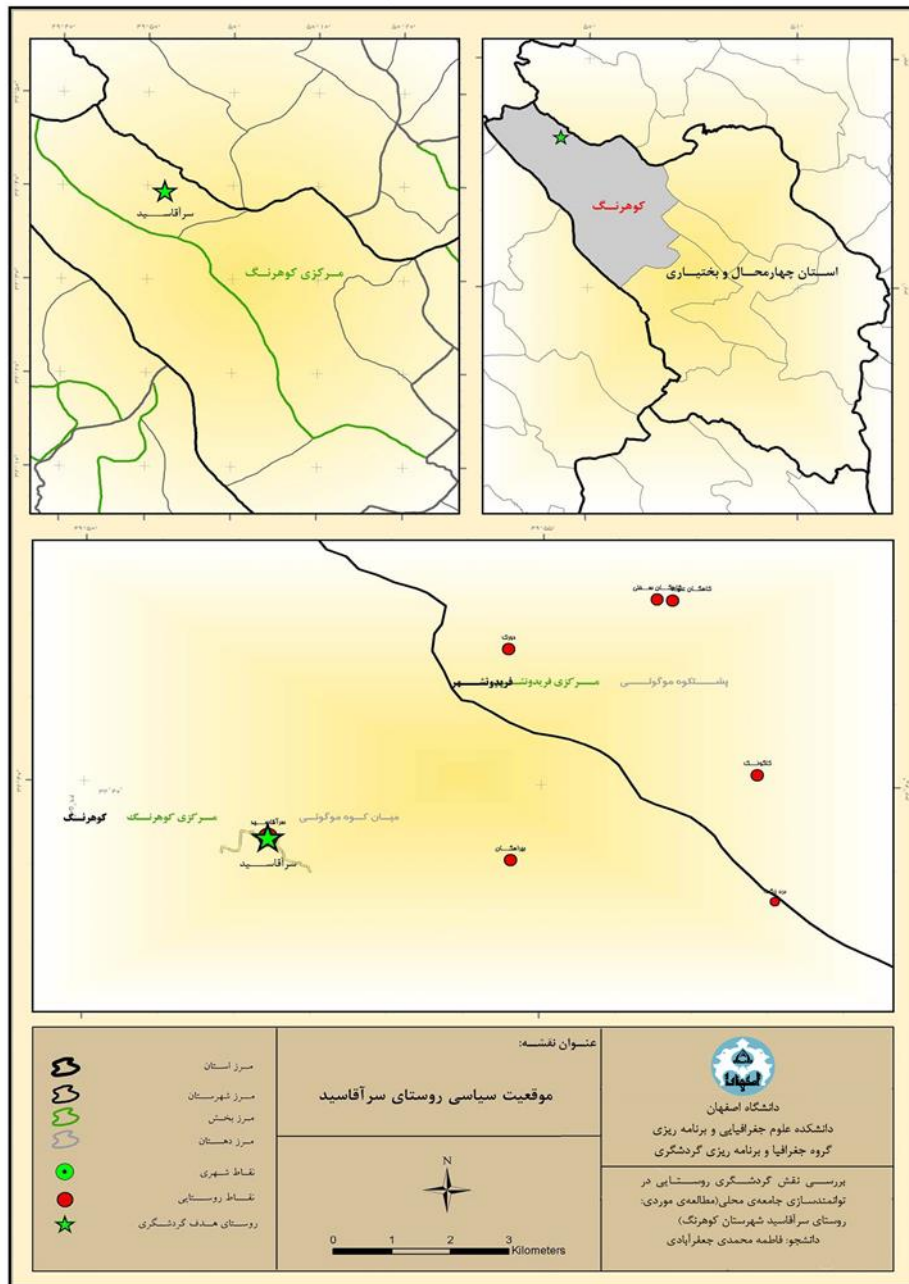
بر اساس تقسیمات جدید، شهرستان کوه‌رنگ از دو بخش به نام‌های «بخش مرکزی و بخش بازفت» تشکیل شده است. بخش مرکزی شامل دهستان‌های (شوراب تنگزی)، (دشت زرین) و (میانکوه موگویی) می‌باشد. بخش بازفت نیز از دهستان‌های (بازفت و دوآب) تشکیل شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۶).

۳-۴-۳- جغرافیای سیاسی روستای سرآقاسید

بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی کشور در سال ۱۳۹۰، روستای سرآقاسید در استان چهارمحال و بختیاری، شهرستان کوه‌رنگ، بخش مرکزی و دهستان میانکوه موگویی واقع شده است. روستای سرآقاسید در یک موقعیت کوهستانی واقع شده و شکل استقرار آن به صورت متراکم و پلکانی می‌باشد، به گونه‌ای که روستا از اطراف، به واسطه‌ی صخره‌های کوهستانی و دره-باغات محصور گردیده و از بیرون، دسترسی آن از طریق جاده‌ی خاکی به شهر چلگرد (کوه‌رنگ) میسر گردیده است. شهرستان کوه‌رنگ به لحاظ گسترش قابل توجه ارتفاعات زاگرس به عنوان مرتفع‌ترین شهرستان ناحیه آمده است و شامل دو منظومه به نام‌های چمن‌گلی و چلگرد می‌باشد. منظومه‌ی چلگرد واقع در شهرستان کوه‌رنگ، از سه مجموعه به نام‌های خویه، چلگرد و نصیرآباد تشکیل شده است. مجموعه‌ی خویه به مرکزیت روستای خویه، شامل سه حوزه‌ی روستایی به نام‌های سرآقاسید، خویه و سرصالح کوتاه بوده است. حوزه‌ی سرآقاسید به مرکزیت روستای سرآقاسید شامل سه روستا بوده و در دهستان میانکوه موگویی از بخش مرکزی استقرار یافته است. جمعیت کل حوزه، بالغ بر ۱۶۸۰ نفر طبق آمار سال ۱۳۹۵ است.

روستای زیبای سرآقاسید، با مختصات جغرافیایی ۴۹ درجه و ۵۲ دقیقه‌ی طول شرقی و ۳۲ درجه و ۳۹ دقیقه‌ی عرض شمالی قرار دارد. روستای سرآقاسید، در حدود ۴۵ کیلومتری شمال غرب شهر چلگرد (مرکز شهرستان کوه‌رنگ) در دره‌ی شمالی بخش شمال غرب زردکوه و در مرز استان لرستان در سراب رودخانه «زرک» یکی از شاخه‌های رودخانه‌ی «آب زالکی» از زیرحوضه‌های رودخانه‌ی «دز» واقع شده است. این روستا در منتهی‌الیه جاده‌ی کوه‌رنگ به شیخ علیخان و در دامنه‌ای مشرف به کوه هفت‌تنان واقع شده است و مهم‌ترین دسترسی روستا، محور عسل‌کشان به سمت چلگرد می‌باشد. روستای سرآقاسید در دامنه‌ی کوه نرم شکل گرفته است. به طور کلی این روستا در محیط کوهستانی و در میان یک دره و به صورت پلکانی در شیبی آن گسترده شده است. این روستا در اختلاف ارتفاع ۸۱ متری شکل گرفته و شیب آن بیش از ۲۳ درصد و از شمال به جنوب می‌باشد. بر اساس مشاهدات میدانی، ۳ مسیل از شرق، میانه و غرب روستا و در جهت شمال به جنوب امتداد داشته که به رودخانه‌ی ارچنه و بی‌آبه متصل می‌گردند. این مسیل‌ها هدایت آب‌های سطحی باران و آب چشمه‌ها را به سمت جنوب روستا به عهده دارند. روستای سرآقاسید به دلیل استقرار در دامنه‌ی کوهستان و برخورداری از اقلیم معتدل، در بهار و تابستان دارای چشم‌اندازهای زیبا و آب‌وهوای مطلوب است.

شکل (۳-۳) موقعیت سیاسی روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

۳-۵- جغرافیای طبیعی محدوده‌ی مورد مطالعه

۳-۵-۱- پارامترهای اقلیمی منطقه

هدف اصلی از بررسی پارامترهای هواشناسی در این مطالعه، شناخت شرایط آب‌وهوایی و عوامل اقلیمی و پارامترهای مربوط، جهت بررسی وضعیت موجود محدوده‌ی مورد مطالعه می‌باشد. برای رسیدن به این هدف داده‌های آماری هواشناسی از ایستگاه‌های مدنظر جمع‌آوری شدند.

استان چهارمحال و بختیاری در بخش مرکزی فلات ایران واقع است. تنوع آب‌وهوایی در نواحی همجوار این منطقه، وسعت و تغییرات بسیار شدید ارتفاع در پهنه‌ی آن (از ۱۰۰۰ تا ۴۰۰۰ متر) سبب گوناگونی و تنوع اقلیمی آن شده است.

اقلیم شهرستان کوهرنگ، تحت تأثیر توده‌ی هوای مدیترانه‌ای است که از غرب وارد این منطقه می‌شود و دارای اقلیم سرد و نیمه‌مرطوب است. توده‌ی هوای مرطوب مدیترانه‌ای، با فشار کم از طرف غرب و شمال غرب به شرق جریان دارد و معمولاً به علت عبور از مسیرهای بحری، رطوبت زیادی کسب می‌کند و سبب ریزش‌های فراوان در این نواحی می‌گردد. البته جریان پرفشار آזור واقع در اطلس شمالی نیز این ناحیه را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ورود این توده‌ی هوا به منطقه با برف‌های سنگینی همراه است. علاوه بر توده‌های هوا، عوامل محلی نظیر ناهمواری‌ها، پوشش گیاهی، دوری و نزدیکی به دریا از دیگر عوامل مؤثر در اقلیم منطقه به‌شمار می‌رود.

جدول (۳-۳) ایستگاه‌های موجود در محدوده‌ی کوهرنگ

ایستگاه	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی	ارتفاع
کوهرنگ	۳۲ ۲۶	۵۰ ۷	۲۲ ۲۸
دوزک	۳۲ ۰۴	۵۱ ۰۳	۲۲ ۸۰
شهرکرد	۳۲ ۳۰	۵۴ ۵۱	۲۰ ۶۱
پل زمانخان	۲۹ ۳۲	۵۴ ۵۰	۱۸ ۱۰

منبع: اداره‌ی کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۵)

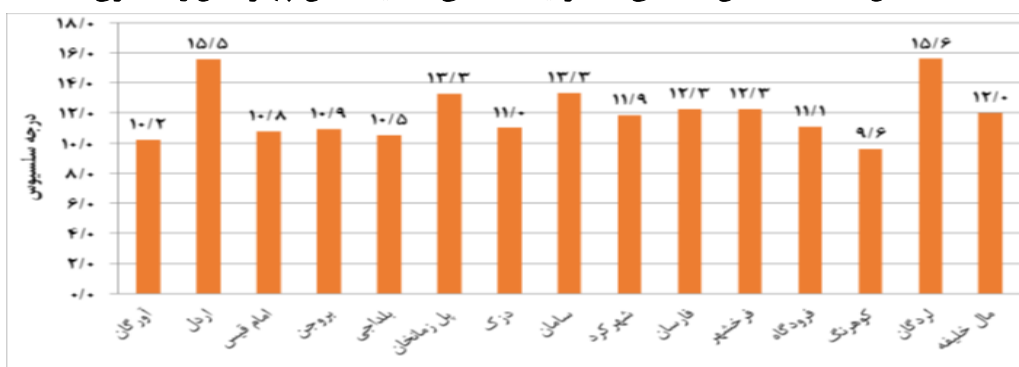
۳-۵-۱-۱- دما (درجه‌ی حرارت)

استان چهارمحال و بختیاری

یکی از مهم‌ترین عناصر اقلیمی، دما است که در تشکیل آب‌وهوای یک ناحیه تأثیر به‌سزایی دارد. با بررسی وضع دما در یک ناحیه، با توجه به ارتباط مستقیمی که با میزان بارش دارد خصوصیات اقلیمی یک ناحیه مشخص می‌شود.

میانگین دمای استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۱۲ درجه‌ی سلسیوس است. میانگین سالانه‌ی دما در ارتفاعات شمال غربی منطقه به ۳/۵ و در منطقه‌ی پست جنوبی به ۱۸/۵ درجه‌ی سانتیگراد می‌رسد.

شکل (۳-۴) میانگین سالانه‌ی دما در ایستگاه‌های همدید استان چهارمحال و بختیاری

منبع: اداره‌ی کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۵)

شهرستان کوهرنگ

بر اساس بررسی‌های انجام شده، میانگین دمای منطقه‌ی کوهرنگ متغیر بوده و از حدود ۱۶ درجه‌ی سانتیگراد تا کمتر از ۴ درجه متغیر است که در جدول زیر آورده شده‌اند:

جدول (۳-۴) میانگین درجه حرارت ایستگاه‌های شهرستان

ایستگاه	مهر	شهریور	مرداد	تیر	خرداد	اردیبهشت	فروردین	اسفند	تهن	دی
کوهرنگ	۱۲/۳	۱۸/۷	۲۲/۹	۲۳/۲	۲۰/۱	۱۴/۷	۸/۲	۱/۱	-۲/۹	-۵/۲
دوزک	۱۱/۷	۱۷/۱	۲۱/۳	۲۲/۲	۱۹/۱	۱۴/۶	۱۰/۵	۵/۱	۰/۶	-۲

شهرکرد	۲/۱	۷/۳	۱۴/۳	۱۸/۸	۲۳/۱	۲۴	۲۰/۷	۱۵/۹	۱۱/۳	۶	۱/۲	-۱/۸
زمنجان	۶/۲	۹/۵	۱۶/۴	۱۹/۵	۲۲/۵	۲۳/۳	۲۱/۴	۱۷/۰ ۲	۱۲/۵	۶/۴۷	۳/۲۹	۱/۰۷

منبع: اداره‌ی کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۵)

روستای سرآقاسید

در کوه‌رنگ یک ایستگاه هواشناسی در حال فعالیت می‌باشد که نزدیک‌ترین ایستگاه به روستای سرآقاسید می‌باشد. ایستگاه سینوپتیک کوه‌رنگ در طول جغرافیایی ۵۰ درجه به ۷ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی ۳۲ درجه و ۲۶ دقیقه شمالی قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریا ۲۲۲۸ متر می‌باشد. این ایستگاه از نظر تقسیم‌بندی اقلیمی کوپن جزو اقلیم‌های معتدل سرد با تابستان‌های خشک و نیمه-خشک (DCAS) به‌شمار می‌رود. عوامل مؤثر در آب‌وهوای منطقه (ماکروکلیم و میکروکلیم) شامل عرض جغرافیایی، ارتفاع و موقعیت جغرافیایی می‌باشد. آب‌وهوای روستای سرآقاسید در بهار و تابستان، معتدل و در زمستان، سرد است.

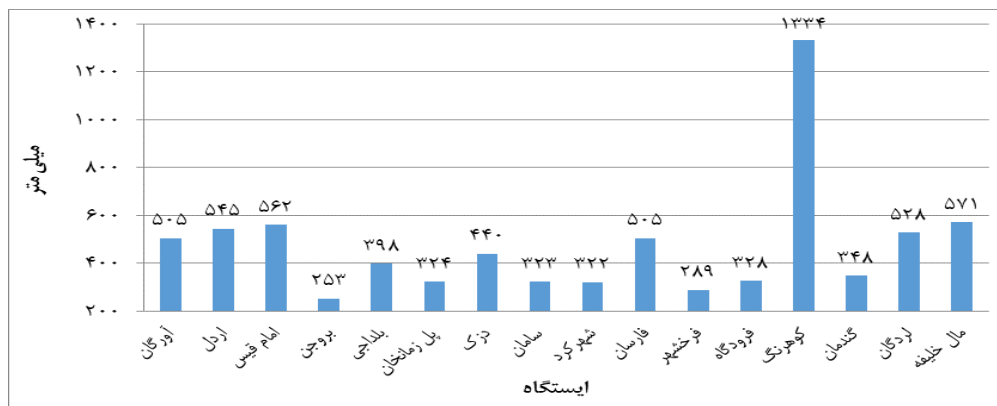
۳-۱-۵-۲- بارش

استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری به دلیل قرار گرفتن دومین هسته‌ی پربارش ایران، در پهنه‌ی جغرافیایی آن در مبحث بارش از اهمیت خاصی برخوردار است، که در ایستگاه کوه‌رنگ با میانگین بارش ۱۳۳۴ میلی‌متر ثبت شده است.

مطابق با آمار شرکت آب منطقه‌ای چهارمحال و بختیاری، بیشترین بارش استان در ایستگاه چلگرد و برابر با ۱۴۰۱/۵ میلی‌متر است. بارش به شکل مشخص از ماه اکتبر در ابتدای پاییز شروع و به شکلی پیوسته به سوی فصل سرد بر میزان آن افزوده می‌شود. اوج بارش ماهانه‌ی استان منطبق بر ماه مارس (اسفند) است. ارتفاع برف در دامنه‌های زردکوه ۱۲ متر، در چلگرد به ۷ متر، در بروجن به ۴ متر و در لردگان به کمتر از یک متر می‌رسد.

شکل (۳-۵) میانگین بارش ماهانه ایستگاه‌های استان چهارمحال و بختیاری

منبع: اداره‌ی کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۵)

بر اساس اطلاعات موجود چندین سالانه‌ی ایستگاه زمانخان، مجموع بارندگی سالانه‌ی این ایستگاه ۳۴۳/۳۸ میلی‌متر محاسبه شده است که بیشترین بارندگی مربوط به ماه دسامبر ۶۶/۹ و کمترین مقدار بارندگی مربوط به ماه‌های ژوئن، اوت و سپتامبر می‌باشد.

شهرستان کوهرنی

به علت مرتفع بودن شهرستان کوهرنی و برخورد توده‌های باران‌زا با این ارتفاعات، توده‌های هوا خاصیت سیکلونی پیدا می‌کنند و موجب بارش سنگین در این ارتفاعات می‌گردند، البته آمار و ارقام حاکی از آن است که متوسط بارندگی ۳۲ ساله در ایستگاه چلگرد و ۲۵ ساله در ایستگاه مرغک به ترتیب ۱۲۳۳/۴ و ۵۲۵/۷ میلی‌متر است. بیشترین بارندگی ثبت شده در طول دوره‌ی آمارگیری ۲۱۸۸ میلی‌متر است، در حالی که کمترین مقدار ۶۰۸ میلی‌متر گزارش شده است.

جدول (۳-۵) مقایسه‌ی بارندگی ایستگاه‌های کوهرنی

ایستگاه	ماه	شهریور	مرداد	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	مرداد	شهریور
کوهرنی	۱۲	۱۳	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲	۱۲

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گرشگری منطقه‌ی ۷ کشور (۱۳۹۳)

منطقه‌ی مورد مطالعه دارای آب‌وهوای نیمه‌خشک و سرد می‌باشد. در این ناحیه، اکثر نزولات جوی به صورت بارندگی است. ولی در مواقعی از سال (فصل زمستان) علاوه بر باران، برف نیز در منطقه ریزش

می‌کند ولی میزان برف و مدت زمان باقی ماندن آن بر روی زمین زیاد است. به طوری که در ایستگاه کوه‌رنگ حدود ۵۰ درصد بارش‌های سالانه در فصل زمستان صورت می‌گیرد.

روستای سرآقاسید

روستای سرآقاسید در یکی از مناطق پرآب ایران با متوسط بارندگی ۱۳۰۳ میلی‌متر در سال استقرار یافته‌است و در طول سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۴ حداکثر میزان بارش در فصل زمستان (به‌ویژه در بهمن ماه) رخ داده‌است.

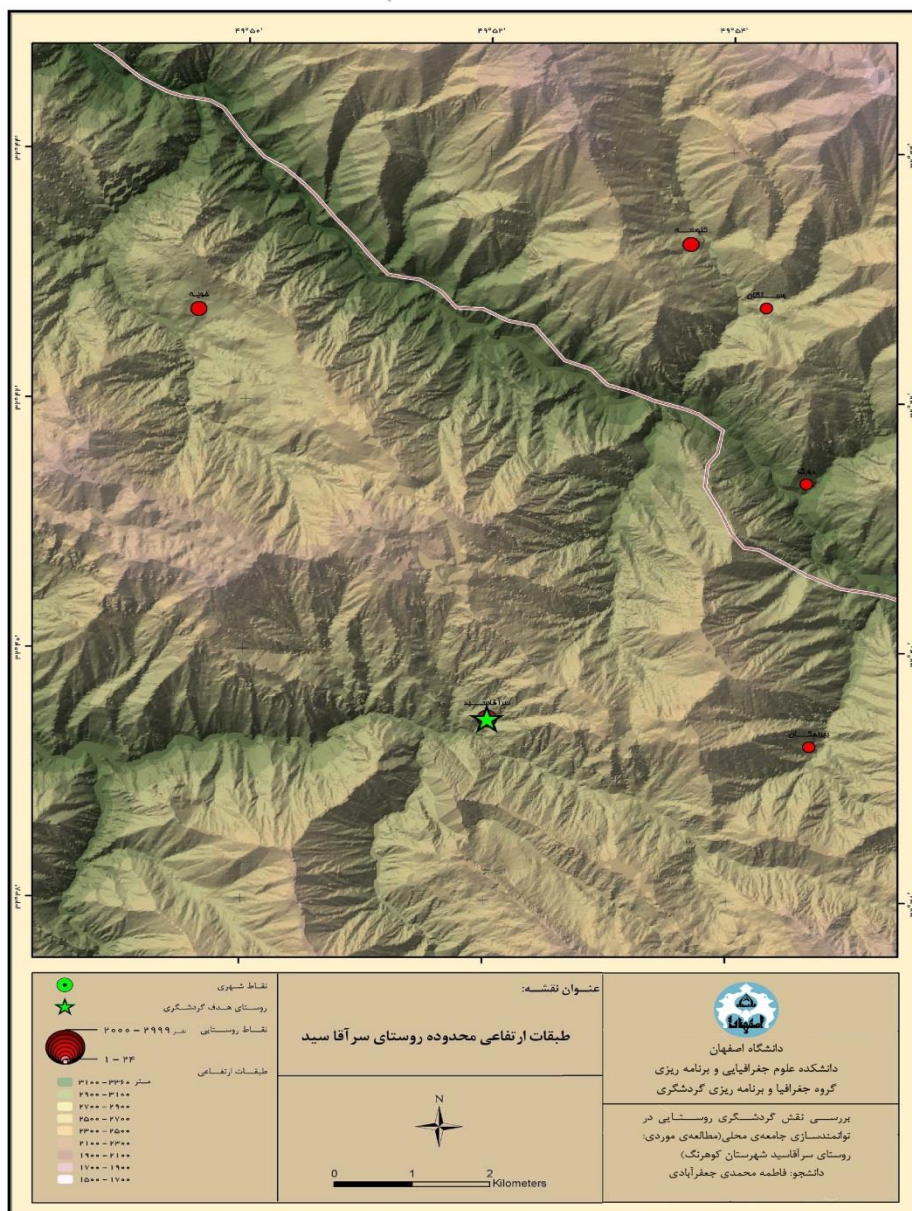
در جدول زیر توزیع فصلی بارش سالانه در ایستگاه کوه‌رنگ آورده شده‌است:

جدول (۳-۶) توزیع فصلی بارندگی در ایستگاه‌های سطح شهرستان

ایستگاه	زمستان	بهار	پاییز	تابستان
کوه‌رنگ	۱۳۷٫۵	۳۴	۷۱٫۸	۱٫۲

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گرشگری منطقه‌ی ۷ کشور (۱۳۹۳)

شکل (۳-۶) طبقات ارتفاعی محدوده‌ی روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

۳-۱-۵-۳- باد

شهرستان کوهرنگ

به طور کلی منطقه‌ی کوهرنگ به لحاظ کوهستانی بودن از بادهای غربی، جنوب شرقی، شمال غربی و بلاخره از باد شمال شرقی برخوردار است در فصول پاییز، زمستان و بهار اغلب بادهای سیر جنوبی، جنوب غربی، غربی و جنوب غربی در مرز تحول سرد و گرم قرار می‌گیرد. ماه فروردین را باید ماه نفوذ پی- بادهای مرطوب غربی و گاه جنوب به حساب آورد.

جدول (۷-۳) مقایسه‌ی سرعت باد در ایستگاه‌های شهرستان کوهرنگ

ایستگاه	مه	آذر	آبان	مهر	شهریور	مرداد	تیر	مرداد	اردیبهشت	فروردین	اسفند	بهمن	دی
کوهرنگ	۳	۲٫۸	۲٫۸	۲٫۸	۳	۲٫۶	۲٫۵	۳٫۱	۳٫۸	۴٫۴	۳٫۹	۳٫۲	۲٫۴

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گرشگری منطقه‌ی ۷ کشور (۱۳۹۳)

۳-۱-۵-۴- رطوبت

طبق اطلاعات موجود سازمان آب‌وهواشناسی، اکثر سال‌ها رطوبت هوا در منطقه پایین است که میزان آن در ماه‌های مختلف و در ساعات مختلف متفاوت می‌باشد. اما به طور متوسط، رطوبت هوا طی دوره‌ی ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۸ برابر با بین ۴۳ تا ۵۳ درصد می‌باشد. بیش‌ترین میزان رطوبت در ساعات اولیه‌ی روز و در ماه‌های سرد سال اتفاق می‌افتد که میزان آن در ماه‌های دی، بهمن و اسفند به طور معمول به بیش از ۷۰ درصد می‌رسد.

۳-۱-۵-۵- سرما و کولاک

منطقه‌ی مورد مطالعه بنا بر موقعیت جغرافیایی خود، زمستان‌های سردی دارد. در بیشتر زمستان‌ها توده‌ی هواهای سرد و مرطوب این استان را فرا می‌گیرد و موجب سرمای شدید و بارش برف‌های سنگین می‌شود، در نتیجه به محصولات کشاورزی و دامداری منطقه خسارت‌هایی وارد می‌آید، راه‌ها مسدود می‌شود و در اثر سقوط بهمن، صدمات جانی و مالی زیادی به مردم وارد می‌آید. یکی از حوادثی که متأسفانه هر ساله در منطقه‌ی مورد مطالعه به وقوع می‌پیوندد، بارش سنگین برف و کولاک می‌باشد، که هر ساله برای ساکنین منطقه مشکلاتی را ایجاد می‌نماید. به طوری که طبق آمار و اطلاعات ستاد حوادث و سوانح شهرستان، ارتفاع برف در برخی موارد به ۶۰ سانتی متر می‌رسد و باعث منحرف شدن تعداد زیادی از خودروهای دولتی و شخصی در راه‌های صعب‌العبور این شهرستان می‌شود و این امر،

بارها منجر به قطع برق در روستای سرآقاسید و روستاهای دیگر شده و زندگی روزمره‌ی آن‌ها را دچار مشکلات عدیده‌ای کرده است.

۳-۵-۱-۶- سیل

سیل در بخش مرکزی شهرستان کوه‌رنگ در استان چهارمحال و بختیاری، محل اسکان حدود ۱۰ خانوار عشایر کوچ‌رو را ویران کرد و این سیلاب در اثر باران ۳۰ دقیقه‌ای حاصل شد که منجر به از بین رفتن ۴۰ رأس از احشام و تخریب محل اسکان عشایر گردید. سیلاب در منطقه‌ی چما یکی از مناطق بیلاقی که در فاصله‌ی ۲۰ کیلومتری چلگرد مرکز شهرستان کوه‌رنگ قرار داشت (طرح راهبردی- ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور).

۳-۵-۱-۷- زمین‌شناسی

استان چهارمحال و بختیاری از جمله بلندترین نواحی فلات ایران است که تحت تأثیر زمین‌ساختی حاکم بر منطقه، تکوین یافته و همراه با عمل شبکه‌ی هیدروگرافی حوزه با توپوگرافی پیچیده شکل گرفته است.

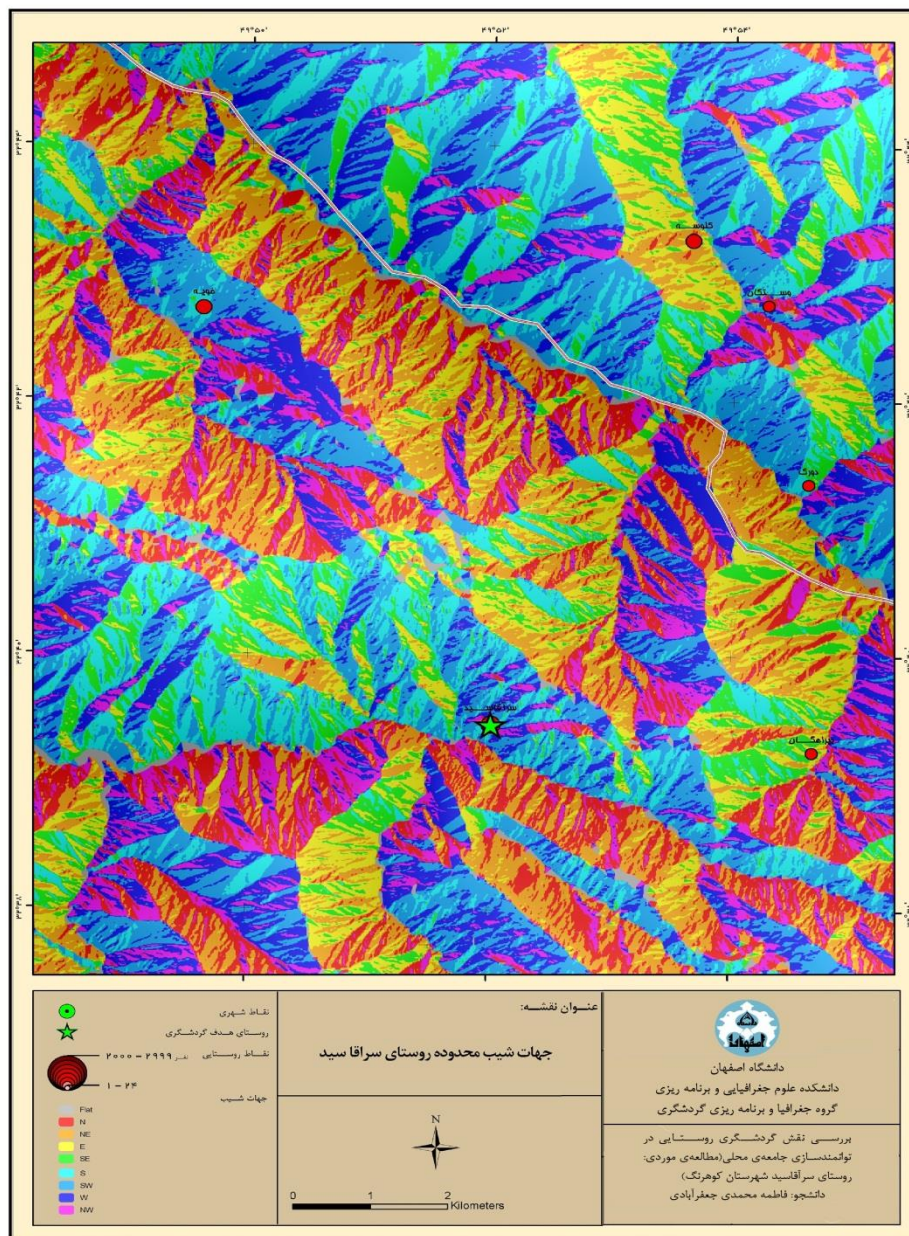
از نظر ساختار زمین‌شناسی قسمتی از اراضی روستای سرآقاسید (اراضی غرب روستا) در سازند بختیاری و شهبازان واقع شده و اراضی جنوب و شرق روستا (ساحل رودخانه‌ی بازفت) در رسوبات دوران چهارم شامل سازندهای رسوبات آبرفتی با بافت سست و درجه‌ی سخت‌شدگی کم مستقر شده، به- نحوی که به راحتی فرسایش یافته و تخریب می‌گردند. به‌گونه‌ای که واریزهای تخریبی این سازند به‌وسیله- ی جریان‌های سیلابی از ارتفاعات به حوزه‌های مسطح کم‌ارتفاع منتقل شده و دارای خاک حاصل خیز هستند. رسوبات رودخانه‌ای به شکل شن، ریگ، قلوه‌سنگ در بستر مسیل و اطراف رودخانه‌های موجود در منطقه از این قبیل می‌باشند (سازمان زمین‌شناسی کشور، ۱۳۸۶).

۳-۵-۱-۸- ریزش

سقوط و ریزش بلوک‌های سنگی را در اثر نیروی ثقل شیب و تکتونیک، ریزش سنگی می‌گویند. وضعیت خاص منطقه از لحاظ توپوگرافی یعنی وجود ارتفاعات بلند همراه با شیب زیاد و نیز سنگلاخ بودن منطقه در کنار عامل اقلیم (وجود شرایط لازم برای هوازدگی مکانیکی) و وجود سازندهایی از جمله مارن که در تماس با آب خاصیت لغزنده پیدا می‌کند و نیز پتانسیل و استعداد لرزه‌خیزی منطقه، دست- به‌دست هم می‌دهند و شرایط بروز پدیده‌ی ریزش کوه و پرتاب سنگ را فراهم می‌نمایند؛ ضمن این که کم بودن سطوح هموار و وجود شرایط مناسب در دسترسی به آب و مراتع باعث می‌شوند که مراکز اسکان و فعالیت در دامنه‌ها و نقاط در معرض خطر سنگ قرار گیرند؛ لذا احتمال و امکان بروز این پدیده در نقاط مزبور قابل تردید است. در کوه‌رنگ به علت تغییر متوالی و نوسانات دما در فصول زمستان و تابستان، وجود درز و شکاف‌های مزدوج تکتونیک از پارامترهای مؤثر در پدیده‌ی ریزش در

منطقه می‌باشد البته اندازه‌ی بلوک‌های آواری که به‌صورت تخته‌سنگ دیده می‌شود، بسیار متغیر و حجیم است؛ به‌طوری‌که با بروز زلزله‌های با شدت متوسط و کمتر نیز احتمال خطر، غیرقابل انکار است. در کنار عامل ریزش کوه، پدیده‌ی خزش خاک نیز از پدیده‌هایی است که در بسیاری از نقاط منطقه مشاهده می‌شود (طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور).

شکل (۳-۷) جهات شیب محدوده روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

۳-۵-۱-۹- خاک‌شناسی

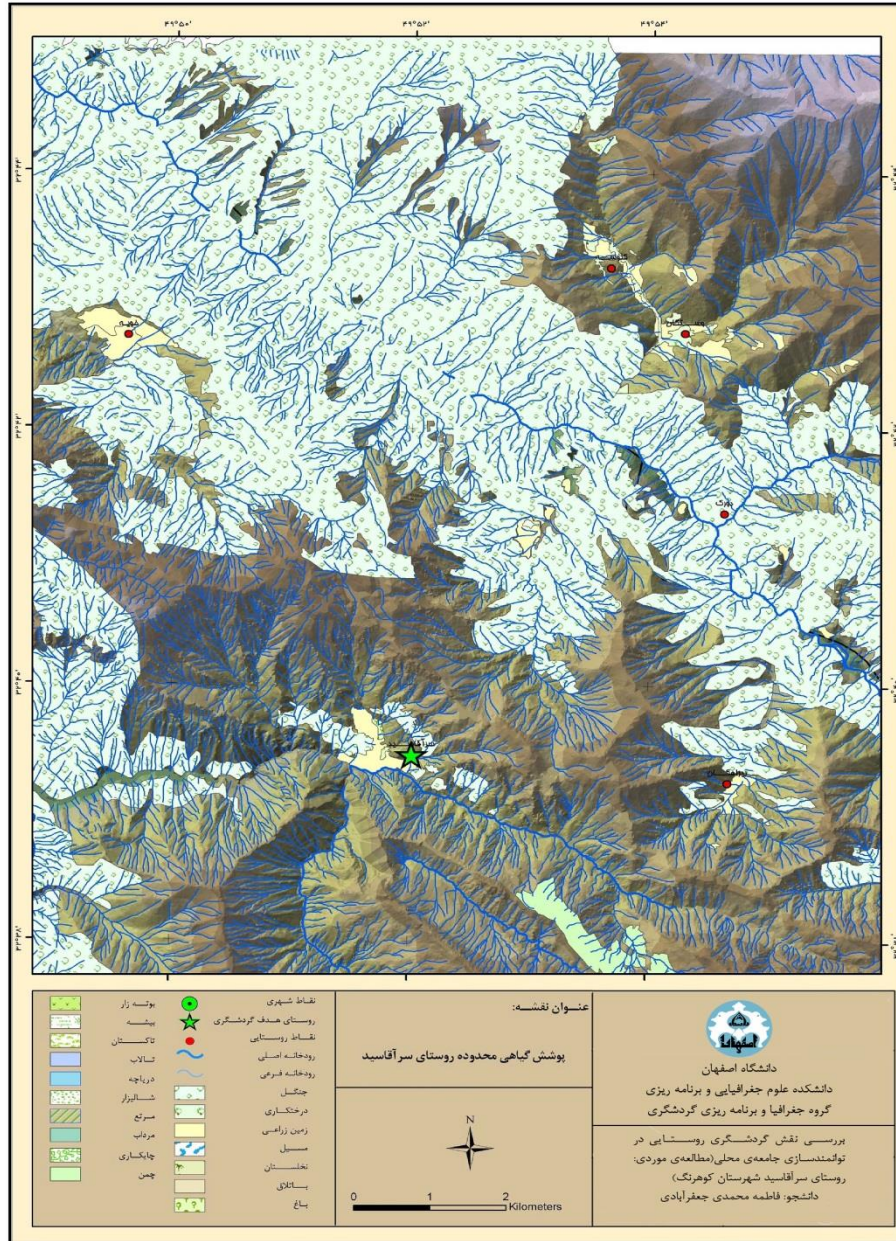
محدوده‌ی مورد مطالعه به دلیل تنوع سازندهای زمین‌شناسی و هم‌چنین تنوع آب‌وهوایی دارای خاک‌های متفاوتی می‌باشد که در قسمت‌های مختلف محدوده‌ی مورد مطالعه گسترش یافته‌اند. به‌طور کلی خاک سایت مورد مطالعه کم‌عمق تا نسبتاً عمیق محسوب می‌شود.

۳-۵-۱-۱۰- اقلیم و پوشش گیاهی و گونه‌های جانوری (فون و فلور)

✓ پوشش گیاهی

با توجه به آب و هوای چهارم‌حال و بختیاری، نوع پوشش گیاهی آن مشخص بوده که که معرف آب، خاک و اقلیم منطقه می‌باشد. در این استان بالغ بر ۹۲۳ گونه‌ی گیاهی با ارزش از ۴۵۰ جنس و وابسته به ۸۹ خانواده شناسایی شده است. اطلاعات موجود حاکی از آن است که به طور کلی عمده‌ی پوشش گیاهی اصلی منطقه را جنگل‌های بلوط تشکیل می‌دهد؛ از گونه‌های مرتعی نیز می‌توان به گون‌گری، گون کنیرایی، خوشک، دافنه، شیرین‌بیان، تلخ‌بیان، بل‌گوشی، خارکوتاه، قیاق، نرمه، انواع گرامینه‌های یک‌ساله و چند ساله، شیر سگ و لاکتوکا اشاره کرد.

شکل (۳-۸) پوشش گیاهی محدوده‌ی روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

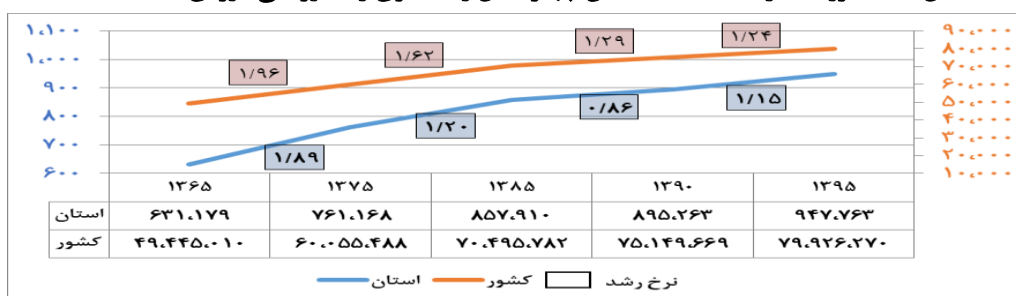
✓ حیات جانوری

به مجموعه مهره‌داران موجود در یک منطقه‌ی طبیعی-زیستی، عنوان «حیات وحش» اطلاق می‌گردد. از حیات وحش هر منطقه به عنوان منابع باارزش ژن بومی آن منطقه می‌توان نام برد. مناطق کوهستانی کوه‌رنگ، زیست‌گاه بسیاری از جانوران از جمله خرس، پلنگ، کفتار، گرگ و سایر جانوران و پرندگان وحشی است.

۳-۶- جغرافیای انسانی محدوده‌ی مورد مطالعه

۳-۶-۱- جمعیت

شکل (۳-۹) روند تحولات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور طی دوره‌ی ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰

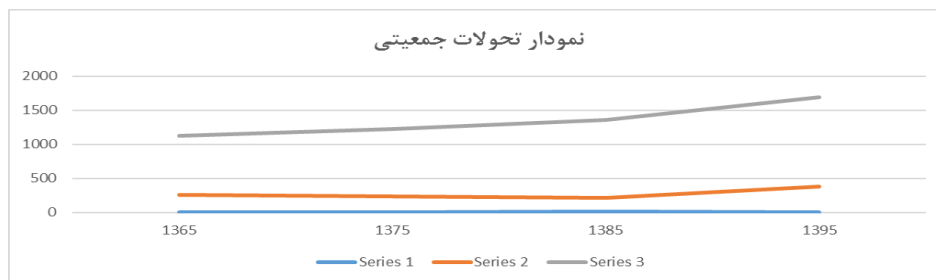

منبع: سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)

جمعیت روستای سراقاسید متغیر است و در پایین با کوچ تعدادی از ساکنین روستا به سمت خوزستان و مستقر شدن در دزفول، جمعیت روستا بسیار کمتر از تابستان می‌شود. تعدادی از ساکنین روستا نیز به علت بیکاری، در طول پاییز و زمستان به شهرکرد و محله‌ی جوی‌آباد اصفهان مهاجرت می‌کنند. در روستا زنانی مشاهده می‌شوند که همسران آن‌ها برای کسب درآمد در شهر ساکن هستند و گاهی ممکن است تا چند ماه به روستا برنگردند.

مطابق گزارش مرکز آمار، روستای سراقاسید در سال ۱۳۵۵ دارای ۷۰۲ نفر جمعیت در قالب ۱۵۳ خانوار بوده است. در طی ده سال تا سال ۱۳۶۵ این جمعیت با افزایش چشم‌گیر ۴۲۸ نفری به ۱۱۳۰ نفر می‌رسد. همین جمعیت باز با افزایشی ۹۰ نفری در سال ۱۳۷۵ به ۱۲۲۰ نفر می‌رسد. در راستای همین افزایش جمعیت، در سال ۱۳۸۵ نیز (طی یک دهه از سال ۱۳۷۵ تا ۱۳۸۵) ۱۴۰ نفر بر جمعیت روستا افزوده می‌شود. پس از آن در سال ۱۳۹۵ جمعیت ۱۶۹۸ نفر با تعداد ۳۸۰ خانوار برای روستا ثبت شده است.

شکل (۳-۱۰) تحولات جمعیتی روستای سرآقاسید طی سال‌های ۱۳۵۵ تا ۱۳۹۵

منبع: سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۸)

جدول (۳-۸) سرشماری جمعیت عمومی نفوس و مسکن

سال	جمعیت	تعداد خانوار	بعد خانوار
۱۳۵۵	۷۰۲	۱۵۳	۴/۵
۱۳۶۵	۱۱۳۰	۲۵۵	۴/۴
۱۳۷۵	۱۲۳۰	۲۳۲	۵/۲
۱۳۸۵	۱۳۶۰	۲۰۸	۶/۵
۱۳۹۵	۱۶۹۸	۳۸۰	۴/۴

مرکز آمار ایران

منبع: مرکز آمار ایران (۹۵-۵۵)

۳-۶-۲- ساختار سنی و جنسی

ساختار سنی روستای سرآقاسید از بافتی تقریباً جوان سال برخوردار است. به طوری که بر اساس آمارهای ارائه شده توسط خانه بهداشت روستا، تعداد سکنه‌ی روستای سرآقاسید ۷۵۹ نفر در سال ۱۳۹۰ بوده که از این تعداد ۴۱۴ نفر معادل ۵۴/۴ درصد در گروه‌های سنی کمتر از ۲۵ سال، ۲۰۷ نفر معادل ۲۷/۲ درصد در گروه‌های سنی ۲۵-۵۰ سال و ۱۳۸ نفر معادل ۱۸/۴ درصد در گروه‌های سنی ۵۰ و بالاتر قرار داشته‌اند (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۴). در جدول زیر نشان داده شده است که به لحاظ ساخت سنی داده‌های به وضوح جوانی جمعیت روستا را تأیید می‌کند، مقایسه‌ی جمعیت زیر ۳۰ سال با جمعیت بالای ۳۰ سال می‌تواند دلیلی بسیار محکم بر این ادعا باشد.

جدول (۳-۹) ساختار جمعیتی و پراکندگی جمعیت روستا در گروه‌های سنی مختلف در سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰

کل	جمعیت ۳۰-۶۴ ساله	جمعیت ۱۵-۲۹ ساله	جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر	جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر	جمعیت ۶ ساله و بیشتر	جمعیت	
						تعداد	درصد
۱۳۶۰	۲۹۲	۴۱۹	۸۲	۹۷۸	۱۱۳۵	تعداد	۱۳۸۵
						درصد	
۱۰۰	۲۱	۳۱	۶	۷۱	۸۳	تعداد	۱۳۹۰
						درصد	

منبع: مرکز آمار ایران (۱۳۸۵ و ۱۳۹۰)

۳-۶-۳- نسبت جنسی

نسبت جنسی جمعیت از تقسیم مردان به زنان حاصل می‌شود که این نسبت به طور طبیعی ۱۰۴ می‌باشد. یعنی به‌طور معمول به ازای هر ۱۰۰ زن، ۱۰۴ مرد وجود دارد که البته این نسبت در جوامع مختلف متأثر از عوامل متعدد، ممکن است متفاوت باشد. بررسی نسبت جنسی در کل کشور بر تغییر قابل ملاحظه‌ای آن در سال ۱۳۹۰ نسبت به ادوار گذشته دلالت دارد. در سرشماری سال ۱۳۹۰ به ازای هر ۱۰۰ زن، ۱۰۳ مرد در کشور وجود داشت که این نسبت در نقاط مختلف به‌ویژه در نقاط شهری و روستایی از نوسان برخوردار است.

بر اساس آمار و اطلاعات به دست آمده در سال ۱۳۸۵ در مقابل هر ۱۰۰ زن، ۹۵ مرد در این روستا ساکن بودند که نشان‌دهنده‌ی بالا بودن تعداد زنان روستا، نسبت به مردان می‌باشد و حکایت از مهاجرت فصلی مردان روستا برای کار و فعالیت به نقاط دیگر دارد. در سال ۱۳۹۰ این نسبت به ۹۲/۸۲ کاهش یافته است که حاکی از ادامه‌ی روند قبلی دارد. این نسبت در سال ۱۳۹۵ به ۱۰۱/۴۲ افزایش یافته است.

جدول (۳-۱۰) نسبت سنی جمعیت روستای سراقاسید

نسبت جنسی	جمعیت زنان	جمعیت مردان	جمعیت کل
۹۲/۸۲	۶۴۱	۵۹۵	۱۲۳۶
۱۰۱/۴۲	۸۴۳	۸۵۵	۱۶۹۸

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، مرکز آمار ایران (۱۳۹۰ و ۱۳۹۵)

۳-۶-۴- نرخ باسوادی

طبق آمار سال ۱۳۹۰ در مرکز آمار ایران، تعداد افراد لازم‌التعلیم (بالای ۶ سال) روستا برابر با ۱۰۱۰ نفر بوده و نرخ باسوادی روستای سرآقاسید به شرح زیر است:

جدول (۳-۱۱) تعداد افراد لازم‌التعلیم (بالای ۶ سال) روستای سرآقاسید

شرح	تعداد	نرخ به درصد
باسواد	۴۴۳	۴۳/۸۶
بی‌سواد	۵۶۲	۵۵/۶۴

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)

ارقام فوق نشان می‌دهد نرخ باسوادی در این روستا به نسبت بی‌سوادی کمتر است و این امر حکایت از نقش کمرنگ سازمان آموزش و پرورش در از بین بردن بی‌سوادی و همچنین تمایل اندک مردم روستا به سوادآموزی دارد.

۳-۶-۵- نرخ اشتغال و بیکاری

جدول (۳-۱۲) نرخ اشتغال و بیکاری در روستای سرآقاسید

وضعیت	شاغلان ۱۰ ساله و بیشتر	بیکاران ۱۰ ساله و بیشتر	جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر
تعداد	۲۷۸	۵۴	۸۸۴
نرخ	۳۱/۵	۶	۱۰۰

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن، مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)

۳-۷-۲- بررسی زیرساخت‌های موجود (منابع اراضی، آب، انرژی و ... روستا)

۳-۷-۱- اراضی کشاورزی

اراضی کشاورزی روستای سرآقاسید شامل اراضی مزروعی آبی، دیم و باغات میوه به صورت محدود می‌باشد. که محصولات مزروعی روستا شامل گندم، جو، لوبیا و عدس می‌باشد. محصولات باغی روستای مذکور شامل باغات انبوه و گسترده و درختان انگور، بادام، گردو و انواع دیگر میوه‌ها نیز جلوه‌ی خاصی به روستای سرآقاسید بخشیده‌اند.

شکل (۱۱-۳) اراضی کشاورزی روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۷-۲- آب کشاورزی

ناحیه‌ی روستای سرآقاسید در پهنه‌ی حفاظت منابع آبی قرار گرفته که نشان دهنده‌ی وجود ذخایر و منابع آب در این منطقه می‌باشد. در حال حاضر منابع آب کشاورزی منطقه عبارتند از: استفاده از ریزش‌های جوی و چشمه‌های موجود در منطقه که به نام چشمه مراد نمکی معروف است.

۳-۷-۳- آب شرب

عموماً در اکثر روستاها برای اهالی روستا توسط جهاد سازندگی وقت و همچنین بعد از تشکیل آب و فاضلاب روستایی در اداره‌های آب و فاضلاب، لوله‌کشی آب شرب روستاییان توسط آب و فاضلاب روستایی انجام شده است. ولی موضوع دیگری که برای گردشگران اهمیت دارد، آب شرب بهداشتی- معدنی (آب معدنی کارخانه‌ای) می‌باشد که باید توسط مغازه‌های روستا قابل عرضه باشد. عمدتاً گردشگران از آب لوله‌کشی روستا جهت شستشو و نظافت استفاده می‌نمایند. البته ناگفته پیداست که در روستاهای ایران به علت نزدیکی منبع آب روستا به چشمه‌ها، از مطلوب‌ترین آب‌ها جهت مصارف شرب می‌باشد که این روستا نیز از این امر مستثنی نمی‌باشد. به دلیل عرض کم معابر، ساختار پلکانی روستا و عدم امکان دفع فاضلاب در درون منازل، انشعابات مستقل آب در درون منازل مشاهده نمی‌شود. به دلیل بر خورداری منطقه از یک ساختار زمین‌شناسی مناسب، آب‌های این منطقه از کیفیت و کمیت مناسبی برخوردار می‌باشند و آزمایشات انجام گرفته گویای آن است که آب این روستا عاری از

هرگونه آلودگی فیزیکی، شیمیایی و میکروبی است و جهت شرب بسیار مناسب می باشد. آب آشامیدنی آن‌ها از «چشمه‌ی مراد» تأمین می شود که ساکنان، خود برای آوردن آب اقدام می نمایند.

۳-۷-۴- فاضلاب

در نحوه‌ی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی، صخره‌ای بودن و جنس زمین در محدوده‌ی روستای سرآقاسید باعث شده که امکان احداث چاه جذبی در درون روستا وجود نداشته باشد و آب‌های سطحی و فاضلاب به درون مسیل‌ها هدایت شود و شیب تند روستا باعث دفع سریع این آب‌ها از محدوده‌ی روستا می شود. در فصل زمستان و به هنگام بارش شدید باران و با ذوب شدن برف، حجم آب‌های سطحی افزایش یافته و مسیل‌ها و معابر شمالی-جنوبی روستا هدایت آب‌های سطحی را به سمت رودخانه‌ی ارچنه و بی‌آبه به عهده دارند. با وجود این که آب‌های سطحی عموماً از طریق شیار کف معابر با توجه به جهت شیب آن‌ها هدایت می شوند ولی با ایجاد گل‌ولای، محیط را نامساعد می کنند و آب حاصل از شستشوی البسه و ظروف منازل نیز در مسیر معابر، متناسب با شیب زمین رها شده و بهداشت محیط را تهدید می کند. فاضلاب توالت‌ها (سنگین واحدهای مسکونی) از طریق سیستم لوله‌کشی که به صورت ناقص و غیراستاندارد می باشد به درون چاه‌های حفر شده در داخل حیاط روستاها هدایت می شود.

شکل (۳-۱۲) فاضلاب در مسیل‌های روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۷-۵- انرژی

در حال حاضر، نوع منبع انرژی برای مصارف خانگی و گردشگری توسط ملاحظات اقتصادی تعیین می‌شود و بایستی منبعی که بهترین صرفه‌ی اقتصادی را دارا باشد در اولویت قرار گیرد. سوخت فسیلی به ویژه نفت و گاز مهمترین منبع انرژی می‌باشد ولی به نظر می‌رسد که با توجه به موج افزایش گردشگران داخلی و همچنین سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در روستاهای هدف گردشگری باید علاوه بر موضوع صرفه‌ی اقتصادی در تأمین سوخت به مسائل زیست‌محیطی و بهداشت توجه شود.

جدول ذیل انواع انرژی‌های مورد استفاده در روستاهای مورد مطالعه و پتانسیل استفاده از انرژی‌های جایگزین را نشان می‌دهد. این روستا به شبکه‌ی برق سراسری متصل بوده به طوری که کل واحدهای مسکونی روستا دارای برق می‌باشند.

جدول (۳-۱۳) انواع انرژی‌های مورد استفاده در روستای سرآقاسید

انرژی‌های مورد استفاده در حال حاضر				انرژی‌های جایگزین و پیشنهادی در آینده			
نفت	گاز	نفت‌گاز	برق	باد	زمین- گرمایی	زیست‌توده	خورشید
*			*	*		*	*

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور (۱۳۹۳)

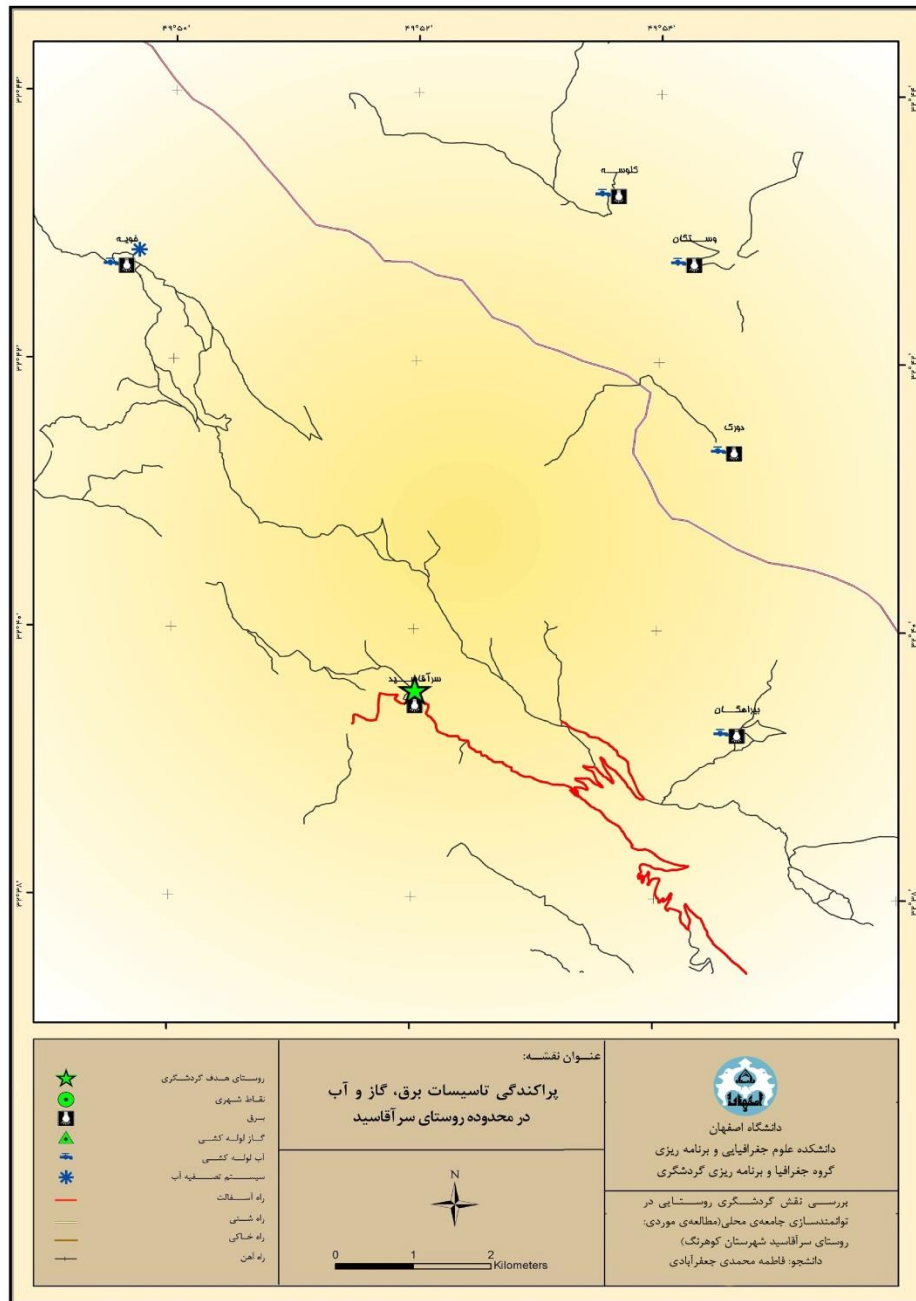
۳-۷-۶- مخابرات

جدول (۳-۱۴) ارتباطات مخابراتی روستای سرآقاسید

جدول ارتباطات مخابراتی روستا					
تلفن ثابت	ارتباطات سیار		اینترنت	کافی نت	مخابرات روستایی
	تلفن شخصی	روستایی			
			-	-	*

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور (۱۳۹۳)

شکل (۳-۱۳) پراکندگی تأسیسات برق، آب و گاز در محدوده روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

۳-۷-۷- پسماندهای خانگی

یکی از مسائل مهم و معضل روستاهای کشور، نبود مکانی برای دفع و دفن بهداشتی زباله می‌باشد. البته نبود سیستم مشخص برای جمع‌آوری زباله در سطح روستاهای کشور و به تبع آن در روستای سرآقاسید، همواره علاوه بر ایجاد مخاطرات بهداشتی، چشم‌انداز ظاهری روستا و محیط‌های پیرامونی را ناهنجار و بهداشت عمومی روستا را به خطر می‌اندازد.

۳-۷-۸- پسماندهای گردشگران

یکی از مسائل مهم و معضل محیط‌های گردشگری طبیعی که متولی ندارند، موضوع پسماندهای گردشگران می‌باشد. گردشگران معمولاً با خودشان مواد غذایی و خوراکی با خود به مناطق گردشگری برده و در زمان مناسب از آن‌ها استفاده می‌کنند ولی متأسفانه به علت نبود امکانات و اهمال و سستی بعضی از گردشگران، پسماندهای خود را در محیط رها کرده و باعث آلودگی محیط‌های بکر و طبیعی می‌شوند. در این خصوص مشاهده‌ی انواع کیسه‌های پلاستیکی و نایلکس و همچنین ظروف نوشابه‌ی یک‌بار مصرف (پت) در کنار رودخانه‌ها و دره‌ها موضوع پسماندهای گردشگری را تداعی می‌کند.

شکل (۳-۱۴) پسماندها در روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۷-۹- فضولات حیوانی

که در اکثر روستاها و به خصوص در داخل بافت روستا به جهت نگهداری دام در منازل روستایی و تفکیک نشدن محل زندگی روستاییان با مکان‌های نگهداری دام‌ها (بزرگ و کوچک) تبدیل به معضلی بهداشتی شده است که لازم است با برنامه‌ریزی‌های اصولی، دام‌ها از سطح روستا خارج و در مکان پیرامون روستا نگهداری شوند.

جدول (۳-۱۵) انواع پسماندهای روستای سرآقاسید

پسماندهای گردشگران		پسماندهای روستا			
قابل بازیافت	شبه خانگی	صنعتی	باغی-زراعی	خانگی	حیوانی
	*		*	*	*

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور (۱۳۹۳)

جدول (۳-۱۶) نحوه‌ی برخورد با انواع پسماندهای روستا

پسماندهای گردشگران		پسماندهای روستا												
شبه خانگی		حیوانی					باغی-زراعی				خانگی			
بازگشت	توسط گردشگران	جمع‌آوری در	جمع‌آوری	استفاده مجدد	سوزاندن	جمع‌آوری در	جمع‌آوری	استفاده مجدد	سوزاندن	جمع‌آوری در	جمع‌آوری	سوزاندن	جمع‌آوری در	جمع‌آوری
		*		*		*		*		*		*		*

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور (۱۳۹۳)

۳-۷-۱۰- آموزش و پرورش

مهد کودک یا کودکستان و مدارس ابتدایی دخترانه و پسرانه از جمله تسهیلاتی است که روستا فاقد آن- هاست. مدرسه‌ی ابتدایی مختلط با ۹۰ دانش‌آموز پسر و ۵۰ دانش‌آموز دختر و مدارس جداگانه‌ی راهنمایی دخترانه و پسرانه به ترتیب با ۶۰ و ۴۰ دانش‌آموز تنها تسهیلات آموزشی روستاست. دانش-آموزان دبیرستانی نیز معمولاً برای تحصیل به کوه‌رنگ رفت‌وآمد می‌کنند (طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور).

۳-۷-۱۱- بهداشت

از لحاظ امکانات بهداشتی، روستا دارای یک باب خانه‌ی بهداشت است که دو به‌ورز در کل ایام هفته در آن به فعالیت مشغولند. ارائه‌ی خدماتی نظیر واکسیناسیون اطفال، برنامه‌های تنظیم خانواده و مراقبت از زنان باردار از جمله وظایف اصلی این مرکز به‌شمار می‌رود. روستای درزگه، بیراهگان و بی‌آبه بالا و پایین از خدمات خانه‌ی بهداشت این روستا استفاده می‌کنند.

روستا فاقد درمانگاه، پزشک، دامپزشک و داروخانه و پزشک‌یار می‌باشد. تقریباً تمام زنان روستا برای وضع حمل به شهرستان کوه‌رنگ اعزام می‌شوند.

آب لوله‌کشی، غسلخانه، سیستم جمع‌آوری زباله از دیگر امکاناتی است که روستا فاقد آن‌هاست. البته حمام و دستشویی عمومی در روستا وجود دارد. ضمن این‌که هیچ‌یک از خانه‌های روستایی دارای حمام خصوصی نیست.

شکل (۳-۱۵) چادرهای عشایری در مسیر کوهستانی روستای سرآقاسید

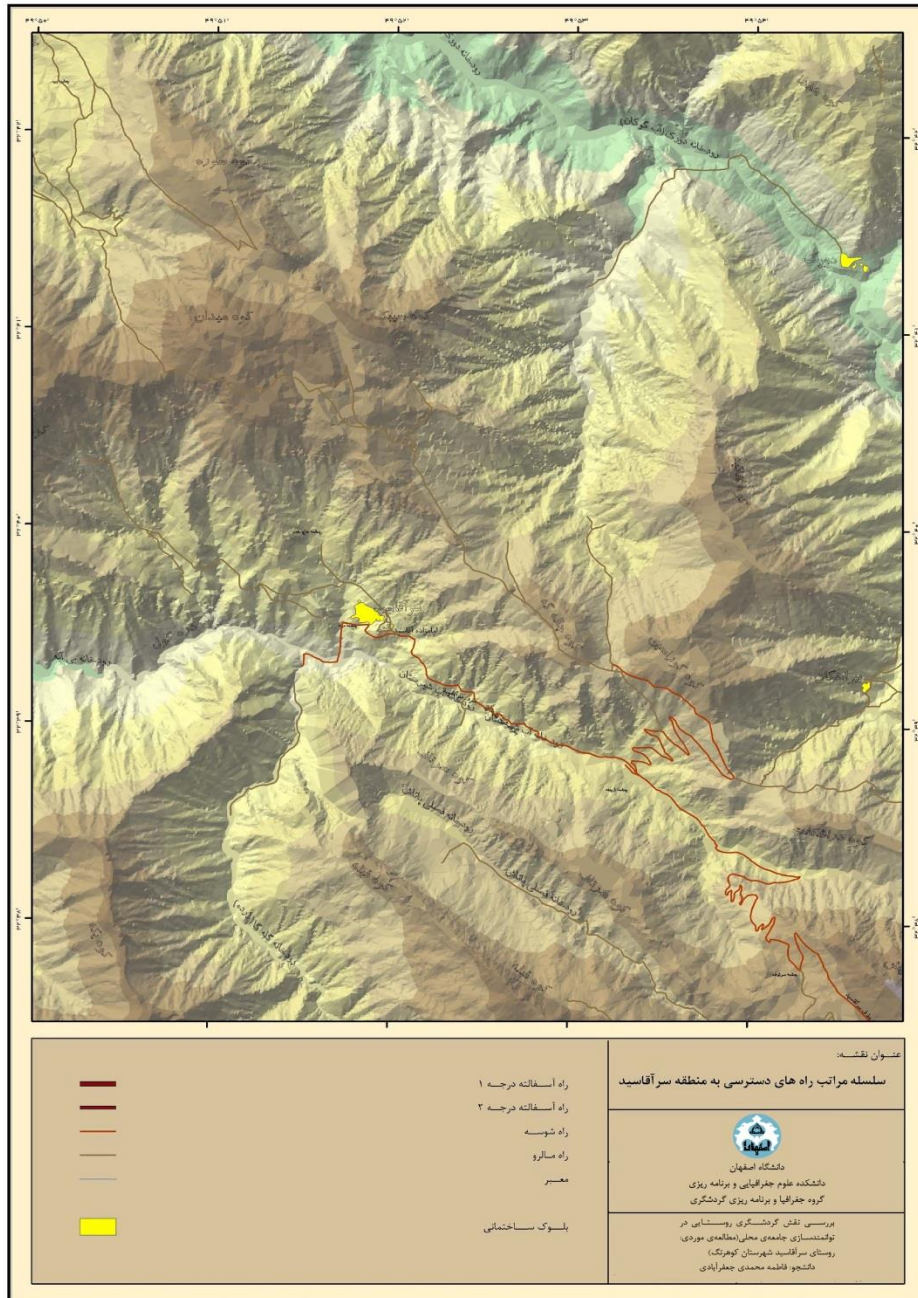
عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۷-۱۲- دسترسی

تنها مسیر دسترسی ماشین‌رو به روستای سرآقاسید از طریق جاده‌ی کوه‌رنگ به شیخ علیخان است. پس از گذشتن از روستا و آبشار شیخ علیخان و گذر از غاریخی چما که در دل کوه عسل‌کشان قرار دارد، جاده‌ی آسفالته جای خود را به جاده‌ی خاکی شن‌اندود و ناهموار و صعب‌العبوری می‌دهد. با گذر از گردنه‌ی عسل‌کشان (برف‌گیرترین گردنه‌ی استان) و طی مسافت پیچ‌درپیچ در دره‌های صخره‌ای زاگرس، جاده‌ای دو طرفه با تابلویی که مسیر سرآقاسید را از خویه-صالح کوتاه جدا می‌کند، به چشم می‌آید. پس از طی مسافتی در عمق دره و گذر از روی پل، درختان بلوط و سپس روستای سرآقاسید نمایان می‌شود.

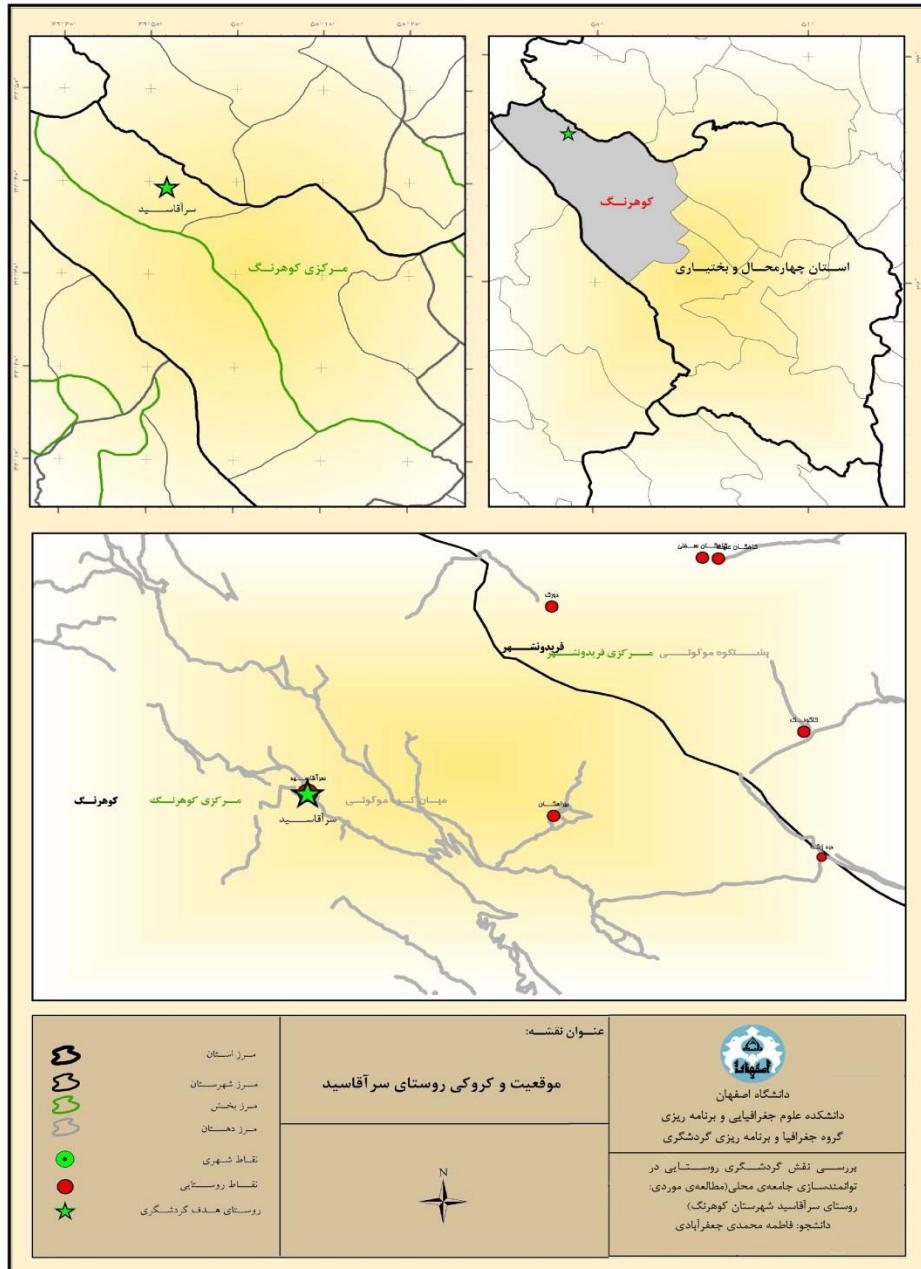
مسیر دیگر دسترسی به روستا، همان مسیر مال‌رو یا مسیر کوچ‌عشایر است. این مسیر از طریق استان خوزستان قابل دسترسی است. به این صورت که از شهر دزفول آغاز شده و به ترتیب با گذر از سردشت، دشت لالی و ورود به استان چهارمحال و بختیاری پس از گذر از قلعه مدرسه، بازفت، لپ، گرازگان، قلعه فنجان، بی‌آبه زیر، لیرآور و سپس بی‌آبه از طرف غرب به روستای سرآقاسید می‌رسد.

شکل (۳-۱۶) سلسله مراتب راه‌های دسترسی به منطقه‌ی سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

شکل (۳-۱۷) موقعیت و کروکی روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

۳-۸- ویژگی‌های طبیعی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی محدوده‌ی مورد مطالعه

۳-۸-۱- پیشینه و وجه تسمیه‌ی روستای سرآقاسید

روستای سرآقاسید یکی از روستاهای تاریخی ایران است. اطلاعات باستان‌شناس در این روستا، حکایت از فعالیت و زندگی انسانی در عصر پارینه سنگی دارد. برخی منابع، قدمت این روستا را به هزاران سال پیش می‌دانند و در شجره‌نامه‌ی امامزاده، حداقل ۶۰۰ سال سابقه‌ی تاریخی روستا اثبات شده است. وجه تسمیه‌ی این روستا، امامزاده‌ای است که مقبره‌اش در پایین روستا قرار دارد و چون روستا به صورت پلکانی در بالای این امامزاده شکل گرفته است به آن سرآقاسید می‌گویند. مردم اعتقاد عجیب و فراوانی به این امامزاده دارند و نمونه‌های شگفت‌انگیزی از معجزات ایشان را نقل می‌کنند. در داخل امامزاده، علمی وجود دارد که معتقدند آقا سید عیسی، هنگام جنگیدن و دعوت مردم به اسلام همواره این علم را در دست داشته است. مردم این روستا و روستاهای اطراف به این علم، اعتقاد زیادی دارند و مخصوصاً هنگام شروع بیماری، خشکسالی و طلب باران به این علم توسل کرده و با گرداندن آن در نقاط مختلف، حل مشکل خود را استدعا می‌کنند.

درباره‌ی استقرار و روند تحول آن می‌توان گفت که ارتباط مستقیمی بین استقرار یک سکونتگاه و عوامل طبیعی، اقتصادی و اجتماعی وجود دارد؛ عواملی که به بهبود اوضاع اقتصادی روستاییان کمک می‌نماید، نظیر وجود آب، اراضی کشاورزی حاصلخیز، مساعد بودن وضعیت مالکیت برای اراضی کشاورزی و همچنین امکان بهره‌برداری از آن‌ها از عوامل مهم در پیدایش یک سکونتگاه محسوب می‌شوند. مضافاً این که وجود عواملی چون روابط خویشاوندی و قدرت نفوذ قوانین و مالکین، موقعیت طبیعی منطقه به لحاظ پستی و بلندی، رودخانه‌ها و ... در پیدایش سکونتگاه‌ها مؤثر هستند. در پیدایش روستای سرآقاسید نخست به وجود دو عنصر آب و خاک مناسب کشت و زرع و پس از آن به روابط قوی خویشاوندی اشاره کرد. روستای سرآقاسید در یک محیط کوهستانی، در مسیر رشته‌کوه‌های زاگرس و در نزدیکی زردکوه و در میان یم دره، رو به آفتاب و به صورت پلکانی در دامنه‌ی جنوبی کوه گسترده شده است. بافت روستا از بدنه‌ی کوه، آغاز شده و در انتها به رودخانه‌ی ارچنه واقع در جنوب روستا ختم می‌گردد. شیب این روستا با حرکت به سمت ارتفاعات اطراف افزایش می‌یابد. در دامنه‌ی این کوه چشمه‌ی بسیار زیبا از دل کوه می‌جوشد که به آن «چشمه مراد» می‌گویند. در غرب روستا منطقه‌ای به نام بی‌آبه وجود دارد که می‌گویند قبل از حضور آقاسید، روستا در آن ناحیه بوده است. «چشمه‌ی نمکی» نیز در این منطقه است که یکی از راه‌های امرار معاش مردم روستا است و از چشمه‌های دیگر این منطقه می‌توان به «چشمه‌ی خدر» اشاره کرد، که مردم معتقدند این چشمه متعلق به حضرت خضر است. همان‌طور که مشاهده می‌گردد، وفور چشمه‌های آب و رودخانه‌ها در شکل‌گیری این روستا مؤثر بوده است.

۳-۸-۲- ویژگی های طبیعی روستای سرآقاسید

از مهمترین شاخص های طبیعی (اکوسیستم های) آبی و خشکی این روستا می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- شکل پلکانی و زیبای روستا
- همسان بودن مصالح روستا با بافت طبیعی محدوده ی مورد مطالعه
- قرار گیری باغات وسیع در پیرامون روستا
- استقرار در دامنه ی پرشیب
- کوهستان و برخورداری از اقلیم معتدل

شکل (۳-۱۸) نمایی از روستای سرآقاسید

منبع: نگارنده (۱۴۰۰)

جدول (۳-۱۷) شاخص های طبیعی (اکوسیستم های) آبی و خشکی روستای سرآقاسید

فون و فلور		اقلیم شناسی و هیدرولوژی		زمین شناسی	
باغات میوه	برخی پرندگان کمیاب	آسایش اقلیمی	رودخانه ها	دشت سرها	دامنه های کوهی

منبع: طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه ۷ کشور (۱۳۹۳)

۳-۸-۳- ویژگی‌های اجتماعی روستای سرآقاسید

تنها طایفه‌ی مطرح در روستا نیز طایفه‌ی دادفر می‌باشد؛ از این رو صحبت از اختلافات یا درگیری‌های طایفه‌ای نیز در روستا بی‌مورد به نظر می‌رسد.

✓ نظام تصمیم‌گیری و سلسله مراتب قدرت

با توجه به چارچوب تئوریک اقتدار حاکم در روستا را می‌توان کاملاً اقتدار سنتی ارزیابی کرد. این روستا خصوصاً به لحاظ دست‌نخورده بودن فرهنگ حاکم بر آن، به جرأت می‌توان گفت اقتدار بزرگان و ریش-سفیدان در آن بسیار زیاد است. وجود این حد از اقتدار که جهان فعلی در آن در حال یک‌دست شدن است در یک روستا بسیار شگفت‌آور است و اوج قدرت این چنین نمایندگان سنت را می‌توان در مراسمات مذهبی (مخصوصاً در ایام محرم و رمضان که معمولاً سردسته‌ی هیأت‌های عزاداری هستند)، در مراسمات ازدواج و مخصوصاً حل اختلافات روستایی به‌وضوح مشاهده کرد.

✓ نهادها و تشکل‌های غیردولتی

نهادها و تشکلات غیردولتی را مشخصه‌ی جوامع توسعه‌یافته‌ی مدرن می‌دانند. علیرغم این امر، در بطن جامعه‌ی سنتی نیز می‌توان تشکلاتی را یافت که شاید حتی بیشتر از نهادهای امروزه کارکرد داشته باشند. از جمله این انجمن‌ها یا نهادها می‌توان به هیأت‌های عزاداری روستایی اشاره کرد. در روستای سرآقاسید تنها انجمنی که روستاییان یا حداقل بخشی از روستاییان در آن گرد هم می‌آیند، همین هیأت‌های روستایی است. این هیأت‌ها که علیرغم کارایی بسیار زیاد آن، محدود به حوزه‌ی بسیار کوچکی هستند، فقط در برهه‌ای از سال به صورت خودجوش فعال شده و سپس رو به خاموشی می‌گیرند. تسری فعالیت این هیأت‌ها به سایر فعالیت‌ها نظیر فعالیت در زمینه‌ی گسترش گردشگری یا حتی در زمینه‌ی حل سایر مشکلات روستا چندان برای اهالی ملموس به نظر نمی‌رسد. لذا سخن گفتن از تشکلات و انجمن‌های غیردولتی در روستا کاملاً دور از انتظار است.

✓ نهادها و تشکل‌های دولتی

در کل می‌توان از دو نهاد دولتی در روستا سخن گفت: اول دهیاری، دوم شورای روستایی.

مطابق اطلاعات اخذ شده از مطلعین روستا، دهیاری و شورای روستایی در طی چند سالی که از تأسیسشان می‌گذرد به‌رغم خدمات بسیار ارزنده‌ای که در اداره‌ی امور روستا انجام داده‌اند، در توسعه‌ی گردشگری به‌صورت مستقیم چندان مؤثر نبوده‌اند. البته این امر را اهالی بیشتر به محدودیت‌های خاص این دو نهاد، مخصوصاً نداشتن بودجه‌ی کافی در این بین نسبت می‌دهند.

۳-۸-۴- ویژگی‌های فرهنگی روستای سرآقاسید

✓ گویش، مذهب

مردم روستای سرآقاسید به زبان لری بختیاری سخن می‌گویند. به لحاظ مذهبی نیز مسلمانان و پیرو شیعه‌ی جعفری می‌باشند.

✓ پوشش

زنان و مردان روستای سرآقاسید به سنت دیرین، از پوشاک محلی استفاده می‌کنند. پوشش مردان در این روستا عبارت است از زیر شلوار، شلوار دبیت، پیراهن، چوقا، شال کمر و گیوه. پوشش زنان روستا نیز شامل لباس‌های محلی است که با پارچه‌های گران‌قیمت و خوش‌رنگ تهیه می‌شود. پیراهن، شلوار، می‌نا، لچک، جلیقه، کلنجه و انواع کت از جمله لباس‌های مورد استفاده‌ی زنان روستاست.

شکل (۳-۱۹) پوشش مردان بختیاری

شکل (۲۰-۳) پوشش زنان بختیاری

منبع: نگارنده (۱۴۰۰)

شکل (۲۱-۳) پوشش زنان سرآقاسید

عکاس: قارایی (۱۳۹۵)

✓ غذاهای محلی

روستاییان از انواع مواد موجود در روستا غذاهای لذیذ و خوشمزه‌ای تهیه می‌کنند. مهم‌ترین غذاهای محلی این روستا عبارتند از:

آش کاردین (آش کارده): این آش را با گیاهی کوهی که در اطراف روستا به وفور یافت می‌شود تهیه می‌کنند. آش کاردین ترکیبی از دوغ، سبزی کاردین و افزودنی‌های دیگر از قبیل برنج است.

آش برگ: برای تهیه‌ی این آش، خمیر را به صورت رشته‌های باریک درآورده و با نخود، عدس و روغن حیوانی می‌پزند. پس از آن سبزی آش و لوبیا را به آن افزوده و به صورت آش مصرف می‌کنند.

کباب‌بختیاری: بختیاری‌ها از انواع گوشت قرمز و گوشت پرندگان کباب تهیه می‌کنند. این کباب‌ها اغلب از گوشت تازه و در اندازه‌های بزرگ تهیه می‌شوند. روستاییان این غذا را با نان پتیر (تیری) و دوغ مصرف می‌کنند.

شکل (۳-۲۲) آش کاردین

عکاس: نگارنده

✓ موسیقی و رقص

موسیقی و شعر با زندگی عمومی مردم روستای سرآقاسید پیوند دیرینه دارد. مقام های موسیقی گله‌داری، برزگری ابوالقاسم خان و مقام شیرعلی مردون توسط تشمال‌ها (نوازنده‌های سرنا، کرنا، نی و دهل) به اجرا درمی‌آید و توسط مردم خوانده می‌شوند. تشمال‌ها در مراسم عروسی، جشن‌ها و مراسم عزاداری نیز مشارکت می‌کنند. آلات موسیقی بختیاری‌ها ساده و شامل سرنا، کرنا، نی و دهل است. آوازهای محلی روستا با گویش بختیاری، به‌خصوص در هنگام کار و در مراسم عروسی خوانده می‌شود. رقص‌های محلی مانند رقص عروسی، رقص دستمال، رقص آرام، رقص تند، رقص سرناز، رقص چوپنی و چوب بازی از زیباترین رقص‌های عشایر بختیاری است که در میان مردم این روستا نیز رواج دارد.

شکل (۲۳-۳) چوب بازی بختیاری

منبع: وبسایت wisgoon.com

✓ آداب و رسوم خاص

حفظ و اشاعه‌ی هنرهای سنتی و آداب و رسوم یک منطقه‌ی خاص، احتمالاً شناسنامه‌ی فرهنگی آن منطقه خواهد بود و در تعامل دوسویه با گردشگری منطقه نقش ایفا می‌نماید. از یک طرف توسعه‌ی گردشگری موجب احیای هنرهای دستی و آداب و سنن کهن و باستانی منطقه‌ی موردنظر می‌شود و از طرف دیگر وجود سنن و رسوم غنی و پرمفهوم در یک مکان، دلیلی برای توسعه و گردش صنعت گردشگری خواهد بود.

ساکنین روستای سرآقاسید اعیاد بزرگ مذهبی مانند عید فطر، عید غدیر و عید قربان و همچنین عید نوروز را به جشن سرور و در ایام سوگواری ائمه به ویژه در ماه محرم و عزاداری و سوگواری می‌پردازند. از مهم‌ترین ویژگی‌های فرهنگی مردم روستای سرآقاسید، برگزاری مراسم شبیه خوانی و تعزیه خوانی در روز عاشورا است.

✓ مراسم سوگواری

مراسم سوگواری در میان بختیاری‌ها اهمیت خاصی دارد و پرسوز و گداز برگزار می‌شود، که نشانه‌ی انس و الفت و همبستگی عمیقی است که میان آن‌ها وجود دارد. این اهمیت هم در عزاداری‌های مذهبی و هم در عزاداری‌های خصوصی به بارزترین شکل مشهود است. برگزاری مراسم عزاداری خانوادگی نیز جالب توجه است. در روستای سرآقاسید وقتی کسی فوت کند اهالی یکپارچه غرق غم و ماتم می‌شوند و لحظه‌ای صاحب‌عزا را رها نمی‌کند. «چوقا» از تن بیرون می‌کنند و لباس سیاه می‌پوشند. بعد از غسل متوفی در امامزاده، بر مرده نماز میت می‌گذارند و سپس مرده را به خاک می‌سپارند. خاک که گودی گور را پر کرد، مردها در فاصله‌ی دور می‌ایستند و زن‌ها به دور گور حلقه می‌زنند، گریه سر می‌دهند و همراه با مرثیه و شروه‌ای که «گاگریو» گفته می‌شود به شرح حال زندگی مرده می‌پردازند. در این هنگام تشمال‌ها آهنگ غم‌انگیزی به نام «چیپی» می‌نوازند. بعد از این مراسم «خیرات» شروع می‌شود. مردم برای دل‌داری صاحب‌عزا می‌آیند و «سرباره» می‌آورند؛ سرباره (مبلغی است که برای کمک به صاحب‌عزا به او هدیه می‌دهند)، مخارج عزاداری صاحب‌عزا را کاهش می‌دهد. عزاداری برای ائمه به‌ویژه در ماه محرم مثل تمام نقاط ایران با دسته‌های زنجیرزنی، سینه‌زنی و حضور در مراسم مساجد و تکایا انجام می‌شود.

شکل (۳-۲۴) کتل‌بندی در مراسم سوگواری بختیاری

منبع: وبسایت FB.com

✓ مراسم عروسی

در مراسم خواستگاری ابتدا پدر و مادر پسر به منزل خانواده‌ی دختر رفته و سپس برای بار دوم پسر را با خود می‌برند. در مراسم بله‌برون، علاوه بر حضور بزرگان آبادی، هدایایی از قبیل یک انگشتر، یک کله-قند و مقداری میوه و پارچه برای عروس هدیه می‌برند. آزمایش خون در این روستا مرسوم نیست و مراسم عقد در امامزاده برگزار می‌شود. داماد به اتفاق تعدادی از بزرگان روستا و همراه خانواده‌ها برای خرید عروسی به شهر می‌روند و دوران نامزدی در روستا متداول است و عمدتاً بیش از یک‌سال به طول می‌انجامد. در مناسبت‌ها و اعیاد، داماد به عروس هدیه می‌دهد.

مردم این روستا، دختر خود را به ازدواج غیرسادات در نمی‌آورند و به‌ندرت، پسران روستا از دختران دیگر طوایف زن می‌گیرند.

باید خاطرنشان کرد زنان روستا از آرایش صورت پرهیز نموده و اهالی روستا آن را نمی‌پسندند و تنها مشخصه‌ی زنان ازدواج‌کرده از دختران، تک‌پارچه‌ای منجق‌دوزی شده است که به عنوان «لچک» بر سر می‌بندند.

شکل (۳-۲۵) مراسم عروسی در روستای سرآقاسید

عکاس: دادور

✓ نمونه‌ای از سنت‌های خاص

در روستای سرآقاسید، شب اول تولد نوزاد پسر، اسم او را حسین و نوزاد دختر را فاطمه می‌نهند و بعد از گذشت سه روز، نام‌گذاری طفل صورت می‌گیرد.

در روستای سرآقاسید معتقدند بدنای نوزاد را پس از افتادن، باید در جای خوبی بیندازند تا آینده‌ی او خوب شود. فرضاً اگر آن را در داخل مغازه بیندازند او کاسب می‌شود. همچنین جفت او را زیر خاک پنهان می‌کنند، زیرا وجود آن را موجب کراهت می‌دانستند.

✓ نمونه‌ای از اعتقادات مذهبی خاص

مردم روستای سرآقاسید اعتقاد عجیب و فراوانی به امامزاده‌ی روستا دارند و نمونه‌های شگفت‌انگیزی از معجزات ایشان را نقل می‌کنند. در داخل امامزاده علمی وجود دارد که معتقدند آقاسیدعیسی هنگام جنگیدن و دعوت مردم به اسلام، همواره این علم را در دست داشته است. مردم این روستا و روستاهای اطراف به این علم اعتقاد زیادی دارند و مخصوصاً هنگام شیوع بیماری، خشکسالی و طلب باران به این علم توسل پیدا کرده و با گرداندن آن در نقاط مختلف، حل مشکل خود را استدعا دارند.

شکل (۳-۲۶) امامزاده آقاسید در روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

۳-۸-۵- ویژگی های اقتصادی روستای سرآقاسید

• درآمد

درآمد اهالی این روستا عمدتاً وابسته به زراعت و باغداری است. مشاغل دیگری نظیر مغازه داری، کارگری و رانندگی که در بخش مربوطه از آن ها نام برده شد، نسبت به این مشاغل اصلی بسیار اندکند. وابستگی شدید اهالی به کشاورزی را می توان نقطه ضعف اصلی روستاییان دانست.

• گروه های عمده ی شغلی

آمار مربوط به این بخش از گزارش بازنگری طرح هادی روستای سرآقاسید با رویکرد گردشگری (۱۳۹۴) گرفته شده است.

• بخش کشاورزی (زراعت و باغداری)

مطابق اظهارات مطلعین روستا از ۳۰ هکتار کل اراضی روستا، ۱۰ هکتار آن را زمین های کشاورزی اشغال کرده اند. این زمین ها که بیشتر در آن ها گندم، جو، شبدر و یونجه کشت می شود، منبع قوت بسیاری از خانواده های روستایی می باشد. باغ های روستا نیز که به نسبت، سهم اندکی از زمین های روستا را به خود اختصاص داده اند (حدود ۳ هکتار) در اقتصاد معیشتی اهالی بی تأثیر نیستند.

آمارهای ارائه شده توسط شورای اسلامی (۱۳۹۱) روستای سرآقاسید حکایت از آن دارد که بخش کشاورزی (زراعت و باغداری) با ۲۰۰ نفر شاغل (۵۷/۸ درصد از شاغلین) و همچنین درآمدزایی بالا برای روستاییان به عنوان اقتصاد اول و پایه ی روستا شناخته می شود.

جدول (۳-۱۸) نوع محصولات و میزان تولید بخش کشاورزی در روستای سرآقاسید

نوع محصولات	سطح زیرکشت	عملکرد در تن / هکتار	درصد
گندم	۱۲	۲/۵	۱/۹
جو	۷	۱/۵	۱۱/۲
یونجه	۱۶	۴	۲۵/۸
گردو	۲۷	۲	۴۳/۵
جمع	۶۲	۱۰	۱۰۰

منبع: مرکز خدمات کشاورزی، سازمان دامپزشکی، صورتجلسه با شورا و دهیاری (۱۳۹۱)

• بخش دامداری

اهالی روستا دامداری را در کنار مشاغل دیگری نظیر کشاورزی یا باغداری انجام می‌دهند و معمولاً این کار منبع درآمد اهالی روستا نمی‌باشد. دامداری در روستای سرآقاسید به صورت سنتی و بومی در جریان است و حدود ۴۰۰ الی ۵۰۰ رأس گوسفند و حدود ۵۰۰۰ رأس بز و بزغاله و حدود ۱۰۰ الی ۱۵۰ رأس گوسفند و گوساله در روستا وجود دارد. تعدا گوسفندان به دلیل کوهستانی بودن منطقه و هزینه‌ی بالای علوفه، کمتر است. این دام‌ها به طور معمول مصرف داخلی دارند و به‌طور تقریبی تمامی اهالی روستا، چند رأس دام در اختیار دارند که با ورود گله‌های مربوط به عشایر دچار مشکل می‌شوند. محل نگهداری این حیوانات به‌طور معمول در بخش پایینی منازل روستا است.

• بخش صنعت

صنعت در روستای سرآقاسید و حتی پیرامون آن فعال نیست و فقط به‌طور پراکنده و بومی، اهالی چوغا می‌بافند که در حد مصرف داخلی و عشایر عبوری است و در برخی موارد نیز گردشگران اقدام به خرید از این محصولات می‌کنند. به همین ترتیب در روستای سرآقاسید، تعداد ۸ نفر معادل با ۲/۳ درصد در بخش صنعت فعالیت می‌کنند.

• بخش خدمات و سایر مشاغل

غیر از زراعت، باغداری و دامداری که منابع اصلی درآمد روستاییان را تشکیل می‌دهد، پاره‌ای مشاغل خدماتی نظیر مغازه‌داری، بنایی یا کارگری نیز در روستا یافت می‌شود. در گذشته منابع درآمد متفرقه در محیط‌های روستایی بسیار محدود و اندک بوده است. ولی در سال‌های اخیر به علت توسعه‌ی خدمات در روستاها، تعداد این‌گونه منابع افزایش یافته است. البته ذکر این نکته نیز ضروری است که در این روستا کمک زنان خانه به چرخش چرخ‌های اقتصادی منزل از اهمیت زیادی برخوردار است. عمده‌ترین صنایع دستی این روستا قالی، جاجیم، سیاه چادر و گلیم است. قالی‌های بافته شده‌ی این روستا لچک و ترنج و طرح‌های طبیعی است. بیشتر این قالی‌ها با استفاده از پشم‌هایی با رنگ طبیعی (خودرنگ) بافته می‌شوند. بافت سیاه چادر نیز در میان زنان عشایر روستا رواج دارد. سیاه چادر معمولاً نقش خودمصرفی دارد و از موی بز بافته می‌شود.

در روستای سرآقاسید، تعداد ۱۳۸ نفر معادل با ۳۹/۹ درصد در بخش خدمات فعالیت می‌کنند. این گروه شامل مغازه‌داران، کارگران، تأسیساتی‌ها و... را می‌شوند که در قبال خدماتی که ارائه می‌کنند به صورت روزمزد حق الزحمه‌ی خود را دریافت می‌کنند.

جدول (۳-۱۹) تعداد شاغلین بخش‌های مختلف در روستای سرآقاسید

عنوان شغل	کارگری و بنایی	آرایشگری	خیاطی	خاروبارفروشی	راننده	خانه بهداشت	جمع
تعداد	۹۸	۵	۸	۱۸	۷	۲	۱۳۸
درصد	۷۱	۳٫۶	۵٫۷	۱۳	۵	۱٫۴	۱۰۰

روستای سرآقاسید		بخش‌های اصلی اقتصاد
۱۳۹۰	۱۳۸۵	
۲۰۰	۱۸۵	کشاورزی
۸	۰	صنعت
۱۳۸	۲۰	خدمات
۳۴۹	۲۰۵	جمع

منبع: مرکز خدمات کشاورزی، سازمان دامپزشکی، صورتجلسه با شورا و دهیاری (۱۳۹۱)

جدول (۳-۲۰) محاسبه‌ی میزان کل درآمد روستا از بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۹۰

گروه‌های شغلی	درآمد سرانه‌ی ماهانه خانوار - تومان
کشاورزی	۱۰۰۰۰۰۰-۱۲۰۰۰۰۰
صنعت	۸۰۰۰۰۰-۱۰۰۰۰۰۰
خدمات	۱۰۰۰۰۰۰-۱۲۰۰۰۰۰
میانگین	۱۰۰۰۰۰۰

منبع: شورای اسلامی روستای سرآقاسید (۱۳۹۰)

• اقتصاد گردشگری

به لحاظ عدم برقراری رابطه‌ی اقتصادی بین اهالی و گردشگران، صحبت از گردشگری علمی در این روستا چندان معقول به نظر نمی‌رسد. نبود امکاناتی نظیر مراکز خرید، رستوران، مهمان‌پذیر یا در

ابتدایی ترین سطح آن تعمیرگاه و سرویس بهداشتی نیز هرچه بیشتر در راستای تضعیف این رابطه عمل کرده است. البته در این رابطه، یک طرفه نباید قضاوت کرد. نبود امکانات و خدمات لازم برای گردشگران تا حدودی می تواند در عدم شکل گیری این صنعت تأثیرگذار باشند ولی عدم شکل گیری فرهنگ گردشگری در میان گردشگران ورودی به این روستا نیز در این میان بی تأثیر نخواهد بود. وابستگی شدید اهالی به کشاورزی را می توان نقطه ضعف اصلی روستاییان دانست. چون کشاورز پس انداز چندانی ندارد و با از بین رفتن محصول یک ساله یا عدم فروش مناسب، با انواع مشکلات مالی روبه رو می شود. از این روست که گفته می شود توسعه ی صنعت گردشگری می تواند با ایجاد اشتغال در روستا تا حد زیادی این آسیب پذیری را کاهش دهد.

۳-۸-۶- ویژگی های کالبدی روستای سرآقاسید

• سیما و چشم انداز

در داخل روستا، پیچش مسیر آب های جاری و ایجاد فضایی ارگانیک در ترکیب با مصالح بومی، نقاط مناسبی را از نظر چشم انداز بصری به وجود آورده اند و رنگ یکنواخت بافت نیز در این زمینه بی تأثیر نبوده است. هم چنین اراضی سبز روستا و ترکیب فضاهای پر و خالی بافت در ایام آفتابی، در ایجاد کنتراست تاریک و روشن نقش مهمی دارند.

به نظر می رسد در برخورد با بافت کالبدی روستا، مهم ترین عامل فیزیکی خاطره انگیز امامزاده باشد. در درجات پایین تر این وظیفه بر دوش چشمه ها و فضاهای جمعی نظیر خرمن گاه باشد.

هم چنین یکی از نشانه های منحصر به فرد در روستای سرآقاسید، المان های سنگی (خشک چینی ها) است که در بدو ورودی روستا استقرار یافته اند. سنگ چین هایی که توسط اهالی روستا شکل گرفته اند اولین سکانس ورود به روستا به عنوان یک مکان را تداعی می کنند.

در ورود به روستا، بهترین منظر را می توان در ورودی شرقی روستا دید (نمایش ناگهانی روستا) و نقاط دیگری مانند کنار ساختمان مخابرات، سرحدات شرقی و غربی محور افقی، محوطه ی امامزاده و ... نقاط مناسب چشم اندازی برای ناظر می باشند.

شکل (۳-۲۷) خشکه چینی‌های سنگی در ورودی روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

در بررسی سیمای روستا از مفاهیم مطرح شده توسط کوین لینچ استفاده خواهیم کرد. لینچ اعتقاد دارد عوامل تشکیل دهنده‌ی سیمای شهر عبارتند از: راه، لبه، گره، نشانه و محله. قبل از بررسی موارد فوق در روستا، توضیح مختصری درباره‌ی هر یک از این مفاهیم ارائه می‌شود:

راه: راه عاملی است که معمولاً با استفاده از آن، حرکت بالفعل یا بالقوه مسیر می‌گردد. از این رو «راه» ممکن است خیابان باشد، پیاده‌رو باشد، جاده، خطوط زیرزمینی، تراموا و یا خطوط راه‌آهن باشد.

لبه: لبه عاملی خطی است که به دیده‌ی ناظر، با راه تفاوت دارد. مرز بین دو قسمت، شکافی در امتداد طول و بین دو قسمت پیوسته مکان، بریدگی که خطوط راه‌آهن در مکان به وجود می‌آورد، حد مجموعه-ای ساختمانی و یا دیوار را می‌توان به عنوان مثال‌هایی از «لبه» در سیمای ذکر کرد.

محله: محله‌ها قسمت‌هایی از مکان هستند که دست کم میان اندازه یا بزرگ باشند. باید واجد دو بعد باشند تا ناظر احساس کند وارد آن شده است. اجزای آن به سبب خصوصیات مشترکی که دارند کاملاً شناختنی هستند و همواره می‌توان سیمای «محله‌ها» را از درون آن‌ها تمیز داد و اگر از خارج مرئی می‌باشند، دریافتن نقاط مختلف از خارج نیز مورد استفاده قرار می‌گیرند.

گره: گره‌ها نقاطی حساس در مکان هستند که ناظر می‌تواند به درون آن‌ها وارد شود و کانون‌هایی که مبدأ و مقصد حرکت او را به وجود می‌آورند. گره‌ها ممکن است محل تقاطع دو راه یا جاده باشد و یا محل تمرکز و تراکم و پاره‌ای از فعالیت‌ها باشند. گره‌هایی هم ممکن است واجد هر دو خصوصیت فوق باشند.

نشانه: نشانه‌ها عواملی در تشخیص قسمت‌های مختلف مکان هستند، با این تفاوت که ناظر به درون آن‌ها راه نمی‌یابد. معمولاً اشیایی که ظاهری مشخص دارند مانند ساختمان‌ها، علایم، فروشگاه‌ها و یا حتی کوه می‌تواند «نشانه» باشد. خصوصیات نشانه باید چنان باشد که بتوان آن را از میان عوامل بسیار بازشناخت.

محله: روستای سرآقاسید دارای ۳ محله می‌باشد که عبارتند از: محله‌ی اولاد نظر، محله‌ی اولاد مختار و محله اولاد عباس.

نشانه: مهم‌ترین نشانه‌ی روستا امامزاده عیسی می‌باشد که این روستا به شکل مجتمع پلکانی در بالای این امامزاده شکل گرفته است.

راه و گره: راه ارتباطی بین روستایی از جنوب شرقی روستا وارد شده و پس از رسیدن به روستا دوشاخه می‌شود به سمت شمال غربی امتداد می‌یابد. یک شاخه به سمت امامزاده عیسی می‌رود و در آن جا گره‌ای تشکیل می‌دهد، شاخه‌ی بعدی به سمت کاربری‌های عمده‌ی روستا مانند دبستان و مرکز تعاونی می‌رود.

شکل (۳-۲۸) چشم انداز روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

• واحدهای مسکونی، مالکیت اراضی و کاربری اراضی

تمامی واحدهای مسکونی روستای سرآقاسید از سازمان فضایی یکسان برخوردار نمی باشند. با این حال فضاهای اصلی یک واحد مسکونی عبارتند از: اتاق که به گویش محلی به آن «هونه» گفته می شود. سایر عناصر عبارتند از: انبار هیزم، کوچه ایوان، فضاهای کندی و نگهداری دام به همراه بام (که در بخش -هایی به عنوان معبر عمومی نیز استفاده می شوند).

جدول (۲۱-۳) کیفیت ابنیه

تخریبی		قابل نگهداری		نوساز		در حال ساخت	
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۲/۶	۵	۸۰/۶	۱۵۴	۱۴/۷	۲۸	۲/۱	۴

منبع: شورای اسلامی روستای سرآقاسید (۱۳۹۰)

جدول (۲۲-۳) نوع مصالح به کاررفته در بناها

خشت و چوب		آجر و چوب و یا سنگ و آجر		آهن و آجر یا سنگ و آهن	
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۲/۶	۵	۸۰/۶	۱۵۴	۱۶/۸	۳۲

منبع: شورای اسلامی روستای سرآقاسید (۱۳۹۰)

جدول (۲۳-۳) مالکیت اراضی داخل و خارج از محدوده‌ی روستا

مالکیت اراضی داخل بافت روستا (غیرباغی و زراعی)			
درصد	مساحت (مترمربع)	مالکیت عمومی	
۵۴/۷	۳۸۸۱۳		
۴۲/۲	۲۹۹۵۱	اراضی غیرباغی (محیط‌های ساخته- شده)	خصوصی
۱/۹	۱۳۱۷	دولتی	
۱/۱	۸۲۵	وقفی	

۱۰۰	۷۰۹۰۶	مساحت روستا	
مالکیت اراضی بلافصل روستا			
۶۲ هکتار	خصوصی	باغی	
		کشت و زرع	

منبع: شورای اسلامی روستای سرآقاسید (۱۳۹۰)

جدول (۳-۲۴) کاربری اراضی (وضع موجود)

وضعیت موجود			کاربری	
درصد	سرانه	مساحت		
۶,۳۴	۸,۱۹	۲۴۵۱۶	مسکونی	
۱,۰	۱,۰	۷۸	خرده فروشی	تجاری
۷,۰	۴,۰	۵۰۱	تجاری-مسکونی	
۱,۰	۰,۰	۵۱	فروشگاه شرکت تعاونی	
۷,۰	۴,۰	۴۷۸	دبستان	آموزشی
۰,۰	۰,۰	۰	راهنمایی	
۲,۰	۱,۰	۱۴۸	مسجد و حسینیه	مذهبی
۳,۰	۲,۰	۲۲۶	امامزاده	
۰,۰	۰,۰	۰	اداری چندمنظوره	اداری
۵,۰	۳,۰	۳۵۶	غسالخانه، ایستگاه گاز و ...	تأسیسات و تجهیزات
۰,۰	۰,۰	۰	حمام عمومی	درمانی
۱,۰	۰,۰	۵۲	خانه بهداشت	
۰,۰	۰,۰	۰	فرهنگی	فرهنگی و هنری
۰,۰	۰,۰	۰	خانه‌ی فرهنگ و هنر	

۰/۰	۰/۰	۰	مسافر-کاشانه	اقامتی
	۰/۰	۰/۰	۰	گردشگری، پذیرایی
۹/۰	۵/۰	۶۵۵	حمام، خرمنگاه، آرامستان	اثر تاریخی
۷/۲۹	۰/۱۷	۲۱۰۴۹	شبکه‌ی معابر	معابر
۰/۰	۰/۰	۰	سنگ فرش	
۰/۰	۰/۰	۰	مسیر ویژه‌ی بافت بازارش	
۵/۰	۳/۰	۳۴۶	سابات	
۰/۰	۰/۰	۰	پارکینگ	
۶/۱	۹/۰	۱۱۴۶	آرامستان	
۹/۱۶	۷/۹	۱۱۹۵۰	صخره	
۰/۱۲	۹/۶	۸۵۴۴	اراضی بایر	
۰/۰	۰/۰	۰	پارک کوهستان	فضای سبز
۰/۰	۰/۰	۰	فضای سبز عمومی	
۱/۱	۷/۰	۸۱۰	بستر مسیل	
۰/۰	۰/۰	۰	حریم مسیل	
۰/۰	۰/۰	۰	اراضی الحاقی به کاربری مجاور	
۰/۰	۰/۰	۰	توسعه‌ی آتی	
۰/۱۰۰	۴/۵۷	۷۰۹۰۶	جمع کاربری‌ها	

منبع: بازنگری طرح هادی روستای سرآقاسید با رویکرد گردشگری (۱۳۹۴)

۳-۹- پتانسیل‌ها و جاذبه‌های گردشگری محدوده‌ی مورد مطالعه

یکی از مهم‌ترین مشکلات در روستای سرآقاسید، بخش اقتصاد روستایی به دلیل کمبود شغل و پایین بودن سطح درآمد روستاییان است که به همین دلیل نمی‌توانند به صورت مستقیم در بخش گردشگری سرمایه‌گذاری کنند. شناسایی ظرفیت‌های گردشگری روستا به عنوان راهکاری برای کاهش بیکاری و افزایش سطح درآمد روستاییان می‌تواند به کاهش مشکلات اقتصادی این روستا کمک شایانی کند.

مهم‌ترین یا قوی‌ترین عنصر در بعد عرضه‌ی گردشگری، جاذبه‌های مقصد است. جاذبه‌ها منبع انرژی و قدرت‌دهنده به سیستم گردشگری‌اند. به بیان دیگر، جاذبه‌ها با انگیزشی که در میان مسافران به وجود می‌آورند، موجب جذب آنان به سمت مراکز گردشگری می‌شوند. در این میان، جاذبه‌های طبیعی موجود در مقاصد، غالباً اولین موضوعی است که توجه گردشگر را جلب می‌کند. به طوری که هر منطقه با شرایط آب‌وهوا، توپوگرافی، فضاهای سبز بکر طبیعی خاصی که عرضه می‌دارند، موجبات رونق و توسعه‌ی صنعت گردشگری آن ناحیه را فراهم می‌سازند.

متأسفانه اطلاعات موثق و ثبت شده از ورود گردشگران به روستای سرآقاسید وجود ندارد. اما مطابق بررسی‌های به عمل آمده، چنین استنباط می‌شود که متوسط تعداد گردشگران این منطقه در طول سال، بالغ بر ۸ الی ۹ هزار نفر می‌باشد. اکثر این گردشگران در گروه سنی ۲۱ الی ۴۵ سال قرار دارند و اغلب به صورت خانوادگی به این روستا مراجعه می‌کنند (بازنگری طرح هادی روستایی با رویکرد گردشگری، ۱۳۹۴).

روستای سرآقاسید با قدمت ۶۰۰ سال از منظر معماری یکی از بی‌نظیرترین روستاهای فلات مرکزی ایران به‌ویژه در منطقه‌ی زاگرس مرکزی است. این روستا با توجه به بافت تاریخی‌اش به ماسوله‌ی دوم معروف است و دارای معماری پلکانی بسیار ارزشمندی است. خانه‌های ساده و گلین این روستا با خشت و چوب ساخته شده و معماری به صورت پلکانی فشرده می‌باشد. معماری این روستا به گونه‌ای است که حیاط هر خانه، پشت بام خانه‌ی زیرین بوده و خانه‌ها به صورت زنجیر به هم متصل و پیوستگی ویژه‌ای بر آن‌ها حاکم است. این روستا علاوه بر معماری زیبا دارای چشمه سارها، باغات میوه و طبیعت سرشار از زیبایی منحصر به فرد است. همچنین پیرامون این روستا چند درخت گردو با قدمتی نزدیک به ۳۰۰ سال مشاهده می‌شود و از سمت شرقی روستا، یک آبراهه‌ی بزرگ می‌گذرد که دارای دو چشمه است. این روستا از شمال به کوه «کنگله» و از جنوب به کوه «وند و خیمه» با شیب نسبتاً تندی منتهی می‌شود.

انگار زمان در سرآقاسید متوقف شده، چرا که روستا به شدت به اصل خود نزدیک است و معماری آن تاکنون بکر مانده و ساختار پلکانی بناهای این روستا، معماری آن را از دیگر زیست‌بوم‌های بختیاری متمایز کرده است. اتاق‌های این خانه‌ها کوچک و تودرتو با دیوارهای پهن و درب‌های کوچک است. در

فصل بهار از زاویه‌ی بالا که به این روستا می‌نگری روی بام هر خانه، پشته‌های علوفه‌ی تازه برای آذوقه‌ی زمستانی دام‌ها پهن شده است.

مردمانی با گویشی ناب و پوشاکی اصیل و دست‌نخورده، مردمانی که صدها سال به دور از دغدغه‌های زندگی شهری در این روستا زندگی می‌کنند. مردم روستا از ایل چهارلنگ و زبان آن‌ها لری بختیاری بوده و فرهنگ حاکم بر روستا، فرهنگ سنتی و بومی است. این روستا از معدود روستاهایی است که مردم آن به‌ویژه زنان و دختران، از پوشاک کاملاً محلی استفاده می‌کنند. هنوز زن و دختر عزم کوه و صحرا کرده و پشت‌های سنگین هیزوم را بر دوش گرفته و به روستا می‌آورند تا گرمابخش خانه‌ها و کمک به پخت‌وپز آنان باشد. این روستا دارای بیش از دو هزار نفر جمعیت در تابستان و کمتر از هزار نفر در زمستان است. حفظ آداب و رسوم محلی، گویش و پوشاک مردم روستای سرآقاسید بیان‌گر پیشینه‌ی غنی فرهنگی و دینی مردم این روستا است که صددرصد ساکنان آن را سادات تشکیل می‌دهند. مردم سرآقاسید تنها شش ماه از سال می‌توانند با دیگر روستاها و شهرهای اطراف ارتباط داشته باشند و بقیه‌ی سال در پشت حصار بزرگی از برف که تمامی راه‌های ارتباطی این روستا را قطع می‌کند، در انتظار می‌مانند تا بهار شود و دستان طبیعت و راهداران با یکدیگر راه بر روستای سرآقاسید بگشاید.

شکل (۳-۲۹) سیمای بیرونی خانه‌های روستای سرآقاسید

عکاس: مجاهدی

با توجه به شرایط اقلیمی و توپوگرافی منطقه و نیز پتانسیل‌های موجود، طبق بررسی‌های میدانی صورت گرفته در روستا و مسیر رسیدن به آن و محدوده‌ی اطراف روستا، می‌توان تقسیم‌بندی زیر را انجام داد:

۳-۹-۱- پتانسیل‌های گردشگری طبیعی

✓ چشمه‌ها

- **چشمه یا دره‌ی نمک:** در فاصله‌ی ۲ تا ۳ کیلومتری روستا، چشمه‌ای وجود دارد که چون آب آن کم است، به صورت نوبتی زنان روستا به نسبت سهم از کرت (حوضچه) حفر شده، آب را از چشمه به درون کرت می‌ریزند و سپس نمک تولید می‌گردد. چشمه‌ی نمک در روستای سرآقاسید مناظر بی‌بدیلی را خلق نموده است که هم از منظر طبیعی و هم از منظر چشم‌اندازهای انسان‌ساخت، بسیار زیبا و قابل تأمل می‌باشد.

- **چشمه‌ی سرآقاسید:** این چشمه در فاصله‌ی ۳۰۰ متری شمال بافت روستای سرآقاسید قرار گرفته است و با عبور آن به طرف دره و باغات جنوب روستا، مناظر زیبایی را خلق نموده است. در مجاورت چشمه، درختان کهنسال و سایه‌گستری وجود دارد که فضای مفرح و دلنشینی را جهت استفاده‌ی گردشگران فراهم نموده است.

- **چشمه‌ی مراد:** در دامنه‌ی کوه مشرف به روستا چشمه‌ی مراد قرار دارد.

- **چشمه‌ی خدر:** چشمه‌ای که مردم معتقدند متعلق به حضرت خضر می‌باشد و مقدس می‌باشد.

- **چشمه‌ی کوه‌رنگ:** سرچشمه‌ی کوه‌رنگ با جریان آب بسیار زیاد از دامنه‌های زردکوه سرچشمه می‌گیرد و پس از گذر از پیچ‌وخم‌های فراوان به دریاچه‌ی سد کوه‌رنگ می‌ریزد و از تونل اول کوه‌رنگ وارد زاینده‌رود می‌شود. مناظر بسیار زیبای طبیعی اطراف چشمه و حضور عشایر در منطقه، زیبایی آن را دوچندان کرده است. این چشمه در ۲۵ کیلومتری روستای سرآقاسید قرار دارد.

- **رود ارچنه (در غرب روستا)**

شکل (۳-۳۰) چشمه‌های نمک روستای سراقاسید

عکاس: قادری

آبشار شیخ‌علیخان

این آبشار در ۲۰ کیلومتری روستای سراقاسید قرار دارد و برخلاف زیبایی‌های بی‌نظیر، هنوز برای گردشگرانی که برای اولین بار از جاذبه‌های کوه‌رنگ بازدید می‌کنند ناشناخته مانده است. آبشار شیخ‌علیخان و دشت و تپه‌های اطراف آن یکی از جاذبه‌های زیبا است. لطافت و شادابی وصف‌ناپذیر هوا و قدم زدن در این هوای پاک، روح و جان آدمی را جلا می‌دهد.

شکل (۳-۳۱) آبشار شیخ‌علیخان

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

غار یخی چما

در فاصله‌ی ۲۰ کیلومتری چلگرد در نزدیکی روستای شیخ‌علیخان، یکی از نادرترین و اعجاب‌انگیزترین غارهای منطقه، به نام «غار یخی چما» با قندیل‌های فراوان یخی واقع شده است. از زیر یخ‌های این غار، چشمه‌ای با آب سرد در جریان است که نهایتاً به سد کوه‌رنگ می‌ریزد. قرارگرفتن در دره‌های عمیق و

انباشت حجم برف‌های چندین سال در این مکان سبب شده قندیل‌های یخ و توده‌های عظیم برف به صورت دائمی و در تمام فصول سال باقی بمانند.

شکل (۳-۳۲) غاریخی چما

منبع: نگارنده (۱۴۰۰)

کوهستان‌ها

کوهستان‌های موجود در محدوده‌ی روستا عبارتند از:

-قله‌ی هفت‌تنان

-قله‌ی زردکوه

-کوه کلنگه (درشمال روستا)

-کوه نرمه (در شمال شرق روستا)

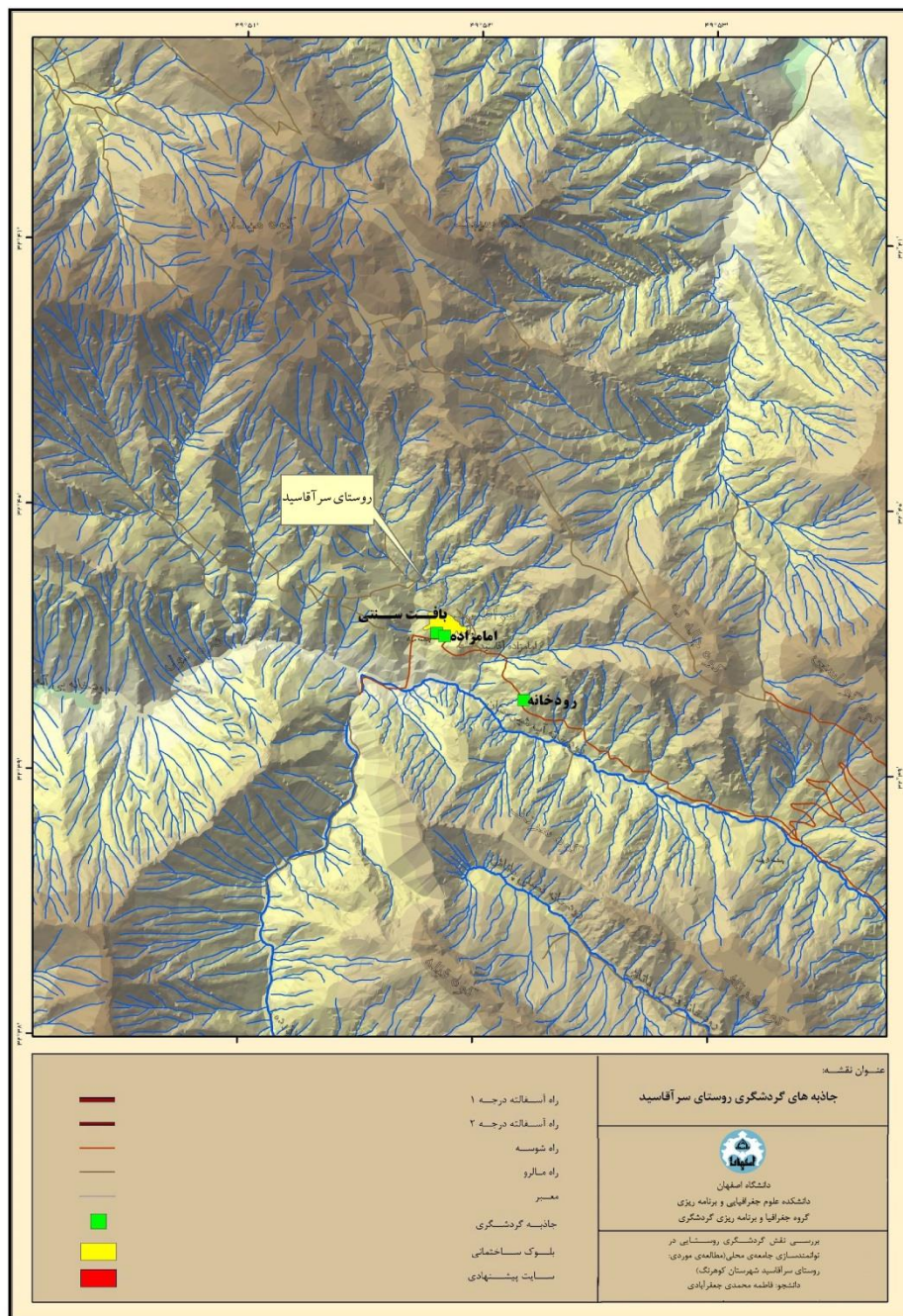
-کوه وند و خیمه (در جنوب روستا)

شکل (۳-۳۳) نمایی از کوه‌های روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

شکل (۳-۳۴) جاذبه‌های گردشگری روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

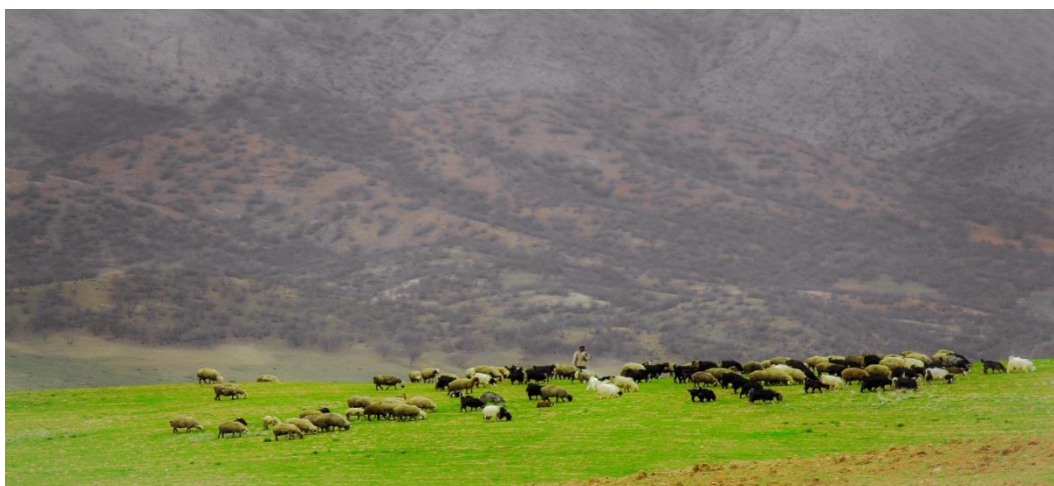
۳-۹-۲- مناطق تحت حفاظت سازمان محیط‌زیست در محدوده‌ی روستای سرآقاسید

استان چهارمحال و بختیاری به دلیل دارا بودن اکوسیستم کوهستانی و وجود گونه‌های گیاهی و جانوری متعدد که در واقع اصل و اساس تنوع ژنتیکی و زیستی را تشکیل می‌دهند، از نظر تنوع زیستی دارای اهمیت بسیار بالایی است. بر اساس استعلام از اداره‌ی کل حفاظت محیط‌زیست استان چهارمحال و بختیاری، در محدوده‌ی روستای سرآقاسید، دو منطقه‌ی تحت حفاظت شده‌ای به نام‌های قیصری و لاله-ی واژگون وجود دارد.

-منطقه‌ی حفاظت شده‌ی قیصری: منطقه‌ی قیصری در استان چهارمحال و بختیاری و با مساحتی بالغ بر ۱۰ هزار هکتار در دو شهرستان کوهرنگ و اردل قرار گرفته که حدود ۸۰ درصد آن در شهرستان کوهرنگ و حدود ۲۰ درصد آن در شهرستان اردل قرار دارد و مختصات جغرافیایی آن ۳۲ درجه، ۸ دقیقه و ۵۲ ثانیه و ۳۲ درجه، ۱۴ دقیقه و ۴۸ ثانیه عرض شمالی و ۵۰ درجه، ۲۶ دقیقه و ۳۰ ثانیه و ۵۰ درجه، ۱۶ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی واقع شده است.

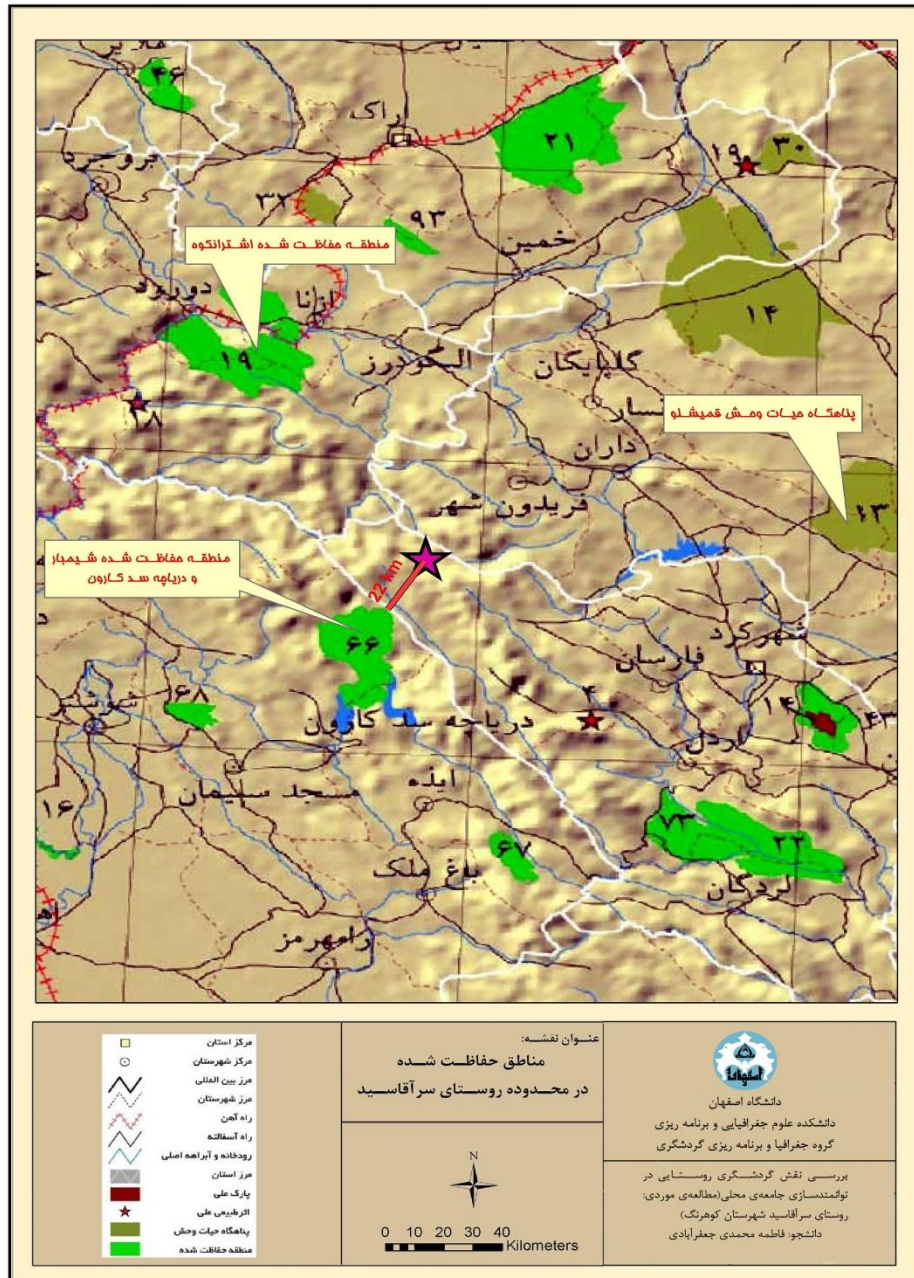
-اثر طبیعی ملی لاله‌ی واژگون: این منطقه با مساحت ۳۸۰ هکتار که رویشگاه اصلی گونه‌ی گیاهی لاله‌ی واژگون است در سال ۱۳۵۷ به عنوان اثر طبیعی ملی شناخته شد. این منطقه‌ی کوهستانی و تپه‌ماهوری با دامنه‌ی ارتفاعی ۲۵۴۰ تا ۳۲۴۰ متر در نزدیکی رودخانه‌ی کارون در شهرستان فارسان واقع شده است. لاله‌ی واژگون، گیاهی چند ساله با گل‌های بسیار زیبا از خانواده‌ی سوسن است. این منطقه با متوسط دما و بارندگی سالیانه ۱۰ درجه سانتیگراد و ۳۷۰ میلی‌متر، دارای تابستان‌های خشک و معتدل و زمستان‌های بسیار سرد است. مهم‌ترین گونه همراه لاله‌ی واژگون، گونه‌ی گیاهی کرفس کوهی است.

شکل (۳-۳۵) منطقه‌ی حفاظت شده‌ی قیصری

عکاس: نیک‌نژاد

شکل (۳-۳۶) مناطق حفاظت شده در محدوده‌ی روستای سرآقاسید

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۱)، بازترسیم: نگارنده

۳-۹-۳- ایل راه‌ها

طوایف مختلف بختیاری دارای سه ایل راه می باشند، که طولانی ترین آن‌ها متعلق به طایفه‌ی چهارلنگ-ها می باشد. طول ایل راه حدود ۴۴۴ کیلومتر است که از چنارود در سرحد، آغاز شده و به سردشت گرمسیری می رسد. مدتی که چهارلنگ‌ها این فاصله را می پیمایند بین ۲۷ تا ۴۰ روز است. طایفه‌ی هفت لنگ‌ها دارای دو ایل راه هستند. «ایل راه بازفت» در دامنه‌ی کوه‌رنگ امتداد دارد، ایل راه دیگر به نام «دژپارت» معروف است که از حوالی شهرکرد آغاز گشته و به حدود ایزده در گرمسیر به طول حدود ۲۱۷ کیلومتر منتهی می گردد.

عده‌ی قابل توجهی از اهالی روستای سرآقاسید، ایل نشین بوده و در فصل‌های گرم در این منطقه سکونت می‌گزینند، لذا منطقه‌ی مورد مطالعه نه تنها از وجود ایل راه‌ها بهره‌مند است بلکه با حضور در این روستا، می توان نمود کامل یک زندگی ایلیاتی را مشاهده نمود.

۳-۹-۴- فضاهای عشایری و کوچ

کوچ در نزد عشایر بختیاری زمان و آداب خود را دارد. به طور متوسط ۱۵ تا ۲۰ روز طول می کشد تا عشایر بختیاری از قشلاق به بیلاق و بالعکس برسند. در بین راه در ایل راه‌ها عشایر تور کوچ برگزار می کنند. در فصل بهار و تابستان، زمان بیلاق آیین‌ها و مراسم کوچ به طور کامل برگزار می گردد. عشایر در بین راه هر جا به آب و علفزاری برخورد کنند ساعتی را در آن جا سپری می کنند و مجدداً آهنگ سفر می کنند. کوچ با همه‌ی دلتنگی‌ها و غروب‌های غم‌بارش به امید رسیدن به چراگاهی مناسب ادامه می یابد.

روستای سرآقاسید از طریق محورهای مال رو و مسیرهای عشایری به استان خوزستان متصل می گردد که همواره مورد توجه گردشگران بوده است. اطراف روستای سرآقاسید، سیاه چادرهای عشایری زیادی به چشم می خورد که عمدتاً از اهالی روستای سرآقاسید می باشند که به علت پر شدن بافت سکونتی روستا و کمبود فضا در فصل بهار و تابستان در اطراف روستا چادر زده اند. در اوایل فصل پاییز، بسیاری از اهالی روستا قبل از شروع فصل بارش برف، به مناطق گرمسیری کوچ می کنند، از این رو در فصل زمستان، جمعیت روستا نصف می گردد. آن‌ها هر ساله در روزهای ابتدایی مهرماه کوچ را آغاز می کنند و از طریق مسیری که به «چارلنگ زه» معروف است به سمت خوزستان و شهر دزفول ره می سپارند. مسیر کوچ تا بازفت، در طی هفت روز طی می شود و پس از گذران زمستان در گرمسیر، عشایر بختیاری در روز شصتم عید از همان مسیر به طرف روستا راهی می شوند. مناطقی که در طول مسیر کوچ، توسط عشایر طی می شود شامل روستاها و دشت‌های سرآقاسید- بی آبه - لیرآو- بی آبه زیر- قلعه فنجان- گرازگان- لپ- بازفت- قلعه مدرسه- سردشت- دزفول است و در طول این مسیر تنها جایی که مردم آن با روستای

سراقاسید تبادلات اقتصادی دارند روستای «بی آبه زیر» است. آن‌ها پس از کوچ به خوزستان، هربار جایی را کرایه می‌کنند و مالگه ثابتی ندارند.

پس از بازگشت کوچ‌نشینان به روستای سراقاسید، آن‌ها با برافراشتن سیاه چادرهای خود در مراتع اطراف روستا، تابستان خود را می‌گذرانند و در کنار پرورش دام‌های خود، گاهی به کشت‌وکار مشغول می‌شوند. میزان کشاورزی در روستا، محدود است و بیشتر ساکنان روستا به آن مشغول هستند، درحالی‌که شغل اصلی کوچ‌نشینان همان دامداری است.

شکل (۳-۳۷) کوچ ایل بختیاری

منبع: وبسایت lali.com

از دیگر پتانسیل‌های جاذب روستای سراقاسید برای گردشگران می‌توان از موارد زیر نام برد:

۳-۹-۵- صنایع دستی و سوغات

صنایع دستی به مجموعه‌ای از هنرها و صنایع اطلاق می‌شود که به‌طور عمده با استفاده از مواد اولیه‌ی بومی و انجام فسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزار دستی، محصولاتی ساخته می‌شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر سازنده به‌نحوی تجلی یافته و همین عامل، وجه تمایز اصلی این‌گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه‌ای می‌باشد. از نظر صنایع دستی تولیدات این روستا و روستاهای اطراف در سطح محدود می‌باشد و صنایع دستی این روستا فرش بافی و گلیم بافی در سطح محدود و خانگی می‌باشد. از دیگر صنایع دستی روستا می‌توان به خورجین، چننه،

سیاه چادر، چوغا و جاجیم اشاره کرد. با وجود تنوع پایین صنایع دستی در این روستا، به سبب انگیزه و علاقه‌ی خاصی که روستاییان به این بخش دارند، توجه به آن می‌تواند در توسعه‌ی اقتصاد روستا سهم به‌سزایی داشته باشد.

اساساً گردشگران تمایل زیادی دارند تا از مقاصد مورد بازدید، ره‌آوردی ویژه و مختص به آن مقصد را برای خود یا اقوام و دوستان تهیه کنند. سوغات یک منطقه می‌تواند جاذبه‌ی مهمی برای گردشگران باشد و از این طریق جامعه‌ی میزبان نیز منتفع می‌گردد و منبع درآمدی برای آن‌ها می‌شود. صنایع دستی از مهم‌ترین ره‌آوردهای سفر است که با توجه به پتانسیل‌های خوب این روستا می‌توان با توانمندسازی روستاییان آن‌ها را از این امر منتفع نمود.

شکل (۳-۳۸) وریس نمونه‌ای از صنایع دستی روستای سرآقاسید

عکاس: نگارنده (۱۴۰۰)

از موارد دیگر برای درآمدزایی و اشتغال‌زایی از طریق گردشگری می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۳-۹-۶- گیاهان و محصولات کوهی

گیاهانی چون کرفس کوهی (کلوس)، تره کوهی، چویل، بن سرخ، پونه و آویشن کوهی، بابونه و ... از گیاهان کوهی این منطقه هستند و از دم‌کرده‌ی آن‌ها می‌توان به عنوان دمنوش به‌جای چای از گردشگران پذیرایی کرد. همچنین می‌توان از گیاهان دارویی روستا برای فروش به گردشگران استفاده کرد.

از دیگر محصولات روستا، عسل است که می‌تواند جهت عرضه به گردشگران مورد توجه قرارگیرد.

۳-۹-۷- محصولات باغی و دامی

رویش گیاهان و درختان زیست‌پذیر در اقلیم سرد این منطقه به اقتصاد مبتنی بر باغداری و دامداری اهالی یاری رسانده است که می‌توان این محصولات را به گردشگران نیز عرضه داشت. گردو، بادام و سیب از محصولات سردرختی این روستا است. همچنین بخش قابل توجهی از تولیدات روستایی را فرآورده‌های لبنی تشکیل می‌دهد. این بخش به دلیل داشتن رونق و رغبت نگهداری دام در روستا از میزان تولید بالایی برخوردار است. لذا به نظر می‌رسد عرضه محصولات لبنی ارگانیک به گردشگران، در درآمدزایی اهالی از طریق صنعت گردشگری نقش به‌سزایی داشته باشد. عرضه و فروش محصولات باغی (نظیر گردو) توسط روستاییان بخش عمده‌ای از درآمد اهالی روستا را تشکیل می‌دهد و به عنوان یکی از سوغاتی‌های اصلی این روستا برای گردشگران شناخته می‌شود. صنایع تبدیلی و یا بسته‌بندی می‌تواند ضمن ایجاد فرصت‌های شغلی برای ساکنین، استقبال بیشتر گردشگران را برای خرید این محصولات در پی داشته باشد.

۳-۹-۸- خشکبار

خشکبار روستا شامل برگه زردآلو، شفتالو، آلبالو خشک، گردو و بادام و ... می‌باشد که می‌تواند مورد استقبال واقع شود.

۳-۱۰- پتانسیل‌های گردشگری تاریخی روستای سرآقاسید

این روستا با قدمت ۶۰۰ سال از نظر معماری یکی از بی‌نظیرترین رویتاهای فلات مرکزی ایران به‌ویژه در زاگرس مرکزی است. این موضوع خود پتانسیل بسیار زیاد این روستا را در گردشگری تاریخی نشان می‌دهد.

۳-۱۰-۱- فضاهای تاریخی و ارزشمند موجود در روستای سرآقاسید

۱- خرمنگاه

۲- خانه‌های قاجاری و پهلوی روستا

۳- امامزاده عیسی

۴- محوطه‌ی گورستان‌های تاریخی

۳-۱۰-۲- پتانسیل‌های گردشگری فرهنگی روستای سرآقاسید

با توجه به فرهنگ خاص بختیاری‌ها و آداب و رسوم و سبک زندگی ویژه‌ی آن‌ها و با توجه به منطقه‌ی ویژه‌ای که روستای سرآقاسید در آن قرار دارد به‌ویژه حضور عشایر بختیاری در روستا و محدوده‌ی اطراف آن، همچنین با توجه به ویژگی‌های فرهنگی خاصی که قبلاً به آن‌ها اشاره شد، این روستا قابلیت بسیار

بالایی برای گردشگری فرهنگی دارد که می‌توان از پتانسیل‌های بالقوه‌ی آن در این زمینه بهره‌ی بسیار برد.

۳-۱۰-۳- بررسی فصول مراجعه‌ی گردشگران به روستای سرآقاسید

دیدارکنندگان از روستا با انگیزه‌های متفاوتی به روستا سفر می‌کنند، اما مهم‌ترین مسئله‌ای که بر سفر تأثیر مستقیم می‌گذارد فصل و زمان سفر است. گردشگران غالباً زمان‌ها و فصولی را برای سفر انتخاب می‌کنند که ضمن داشتن اوقات فراغت کافی، از شرایط اقلیمی مناسب نیز برخوردار باشد.

محدوده‌ی آسایش بیوکلیما در روستای سرآقاسید از اوایل بهار تا اواسط پاییز می‌باشد و در این فصول آسایش اقلیمی در روستا، امکان استفاده از فضا و گردشگری را فراهم می‌نماید. از اواسط پاییز و با شروع فصل سرما و بارش برف، محور دسترسی روستا مسدود می‌گردد و امکان مراجعه به روستا مقدور نمی‌باشد. از این رو در این فصل، بسیاری از اهالی روستا را ترک می‌کنند و به سمت قشلاق عشایری خود در استان خوزستان حرکت می‌کنند.

جدول (۲۵-۳) وضعیت آسایش اقلیمی ماه‌های مختلف سال بر اساس روش بیکر

ماه‌ها	شرایط بیوکلیمای انسانی	شرایط محیطی
دی	تحریک زیاد	سرد و فشار دهنده
بهمن	تحریک زیاد	سرد و فشار دهنده
اسفند	تحریک زیاد	سرد و فشار دهنده
فروردین	تحریک ملایم	خنک
اردیبهشت	محدوده آسایش بیوکلیمایی	ملایم و مطبوع
خرداد	محدوده آسایش بیوکلیمایی	ملایم و مطبوع
تیر	محدوده آسایش بیوکلیمایی	ملایم و مطبوع
مرداد	محدوده آسایش بیوکلیمایی	ملایم و مطبوع
شهریور	محدوده آسایش بیوکلیمایی	ملایم و مطبوع
مهر	محدوده آسایش بیوکلیمایی	ملایم و مطبوع
آبان	تحریک ملایم	خنک
آذر	تحریک زیاد	سرد و فشار دهنده

منبع: سازمان آب‌وهواشناسی استان چهارمحال و بختیاری

طبق این روش از ماه اردیبهشت تا اواخر مهر (هفت ماه) از نظر آسایش اقلیمی در محدوده‌ی آسایش بیوکلیمایی قرار می‌گیرند. بنابراین ماه‌های یادشده، با شرایط محیطی ملایم و مطبوع به عنوان بهترین ماه‌ها جهت جذب گردشگر در این منطقه شناخته می‌شود.

۳-۱۰-۴- بررسی اقامت گردشگران در روستای سرآقاسید

جدول (۳-۲۶) متوسط ماهیانه‌ی تعداد گردشگران مراجعه‌کننده به روستای سرآقاسید

گردشگر	تعداد	درصد
گردشگر طبیعی	۴۲۷	۵۸٫۴
گردشگر فرهنگی	۱۳۵	۱۸٫۴
گردشگر مذهبی	۱۵۵	۲۱٫۲
گردشگر علمی	۱۳	۱٫۸
جمع	۷۳۰	۱۰۰

منبع: بازنگری طرح هادی روستای سرآقاسید با رویکرد گردشگری (۱۳۹۴)

جدول (۳-۲۷) تنوع گردشگران بر حسب گروه سنی

گروه سنی	تعداد	درصد
۰-۱۴ سال	۳۵	۴٫۸
۱۵-۲۹ سال	۹۲	۱۲٫۶
۳۰-۴۴ سال	۳۰۳	۴۱٫۵
۴۵-۴۹ سال	۲۸۵	۳۹
بالای ۶۰ سال	۱۵	۲
جمع	۷۳۰	۱۰۰

منبع: بازنگری طرح هادی روستای سرآقاسید با رویکرد گردشگری (۱۳۹۴)

متغیرهای بسیاری چون سطح درآمد، پراکنش اماکن اقامتی مختلف، امنیت منطقه و ترکیب همراهان سفر در تعیین محل اقامت گردشگران در مقصد وجود دارد. بررسی به‌عمل آمده از نحوه‌ی اقامت گردشگران در روستای سرآقاسید، نتایج زیر را منتج نموده است:

نتایج داده‌ها حاکی از آن است که اکثریت قریب به اتفاق گردشگران، اقامت شبانه ندارند. این طیف از گردشگران در قالب تفریحی و طبیعت‌گردی چند ساعته یا نهایتاً یک روزه وارد منطقه شده و همان روز نیز به مبادی ورودی خود برمی‌گردند.

سهم خانه‌های اجاره‌ای روستا در زمینه‌ی اسکان شبانه‌ی گردشگران تقریباً ۳/۷ درصد است. این در حالی است که باید با انتخاب خانه‌های هدف گردشگری به ویژه در کوتاه‌مدت، به صورت مستقیم جامعه‌ی محلی را در چرخه‌ی اقتصادی این صنعت دخیل نمود.

همچنین در سطح روستا، وجود خانه‌های ارزشمند از لحاظ تاریخی و معماری، امتیازی است که مالکان می‌توانند با بازسازی آن‌ها و فراهم نمودن محل استقرار گردشگران، برای خود درآمدزایی کنند. جدول زیر تعداد واحدهای مسکونی خالی در روستا را نشان می‌دهد.

جدول (۳-۲۸) تعداد واحدهای مسکونی خالی در روستای سرآقاسید

نوع واحد مسکونی	تعداد	درصد نسبت به کل واحدهای مسکونی روستا (۱۹۱ واحد)
خانه‌ی دوم	۲	۱
خانه‌های خالی قابل استفاده	۷	۳/۷
جمع	۹	۴/۷

منبع: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۴)

مشکل اقامت گردشگران از جمله مسائل مهمی است که با مدیریت خانه‌های خالی از سکنه و یا مناسب برای اجاره و یا خانه‌هایی که توانایی تبدیل به بوم‌گردی را دارند، استقبال چشم‌گیری را از سوی گردشگران به دنبال خواهد داشت.

۳-۱۰-۵- ظرفیت گردشگری روستای سرآقاسید

روستای سرآقاسید با توجه به پتانسیل‌های طبیعی و مصنوعی که دارد به طور متوسط سالانه پذیرای ۸۹۰۰ نفر گردشگر می‌باشد (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۴). این روستا در سال ۱۳۸۶ به‌عنوان روستای نمونه‌ی گردشگری استان از طرف سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری معرفی شده است. درحالی که ظرفیت گردشگری این منطقه بسیار بالاست، ولی عوامل محدودکننده‌ی جذب گردشگر سبب شده است که میزان گردشگر موجود، پایین‌تر از سطح انتظار باشد. عواملی که سبب شده است بین تعداد گردشگر موجود در روستا و ظرفیت گردشگری آن اختلاف زیادی وجود داشته باشد را می‌توان در موارد زیر مطرح نمود:

۱) **ظرفیت‌های کمی واحدهای اقامتی:** در بخش اقامتی این روستا، توان اقامت هیچ گردشگری به غیر بومیان روستا و مهاجران روستا را ندارد.

۲) **ظرفیت واحدهای پذیرایی:** تأمین نیازهای اولیه‌ی گردشگران، سبب افزایش گردشگران خواهد شد. نبود فضاهایی جهت عرضه‌ی مواد غذایی مناسب، رستوران یا غذاخوری‌های سنتی و مدرن و ... تأثیر به‌سزایی در جذب گردشگر دارد. در این بخش نیز با توجه به شرایط یادشده، نباید انتظار جذب گردشگر را داشت چرا که فضاهای موجود، صرفاً جهت تأمین نیازهای اهالی روستا می‌باشد.

۳) **ظرفیت سیستم حمل و نقل:** معبر پریچ‌وخم با پوشش نامناسب سبب شده است که تعدادی از گردشگران از آمدن به روستای سرآقاسید منصرف شوند. در خصوص سایر موارد سیستم حمل و نقل، اعم از پایانه‌های حمل‌ونقل و مواردی از این دست در شرایط موجود، ظرفیتی برابر صفر را دارد.

۴) **ظرفیت سیستم اطلاع‌رسانی و هدایت مسافران:** در این بخش نیز امکانات خاصی وجود ندارد و در بیشتر موارد اهالی روستا نقش هدایت گردشگران را برعهده دارند.

۵) **ظرفیت خدمات رسانی و امداد:** نبود مراکز درمانی سبب شده است که بیشتر گردشگران، ترس امداد و خدمات اولیه‌ی پزشکی را داشته باشند. لذا در این خصوص نیز ظرفیتی نباید انتظار داشت. هم‌چنین در فصل پاییز و زمستان، تمامی راه‌های روستایی به علت بارش شدید برف مسدود گردیده و تمامی ارتباطات قطع می‌گردد و این موضوع سبب ترک روستا توسط اهالی در این فصول گردیده است.

۶) **ظرفیت ایمنی و امنیت گردشگران:** نبود فضاهای انتظامی و امنیتی در منطقه با آن که تاکنون اتفاق خاصی رخ نداده است ولی دل‌نگرانی‌هایی در دل گردشگران ایجاد نموده که سبب کاهش گردشگر شده است.

۷) **ظرفیت خدمات رسانی پست و مخابرات:** با وجود دفتر مخابرات در روستا و عدم پوشش خطوط تلفن همراه، این روستا ظرفیت گردشگرپذیری در این زمینه را نیز ندارد.

۸) **ظرفیت خدمات تعمیر وسایط نقلیه:** در این روستا و روستاهای اطراف تعمیرگاه وسایل نقلیه وجود ندارد. همانگونه که ملاحظه می‌شود ظرفیت گردشگری پذیرایی روستا در وضع موجود در حدود ۹۰۰۰ نفر در بخش عوامل طبیعی و مصنوعی منطقه می‌باشد و در بخش خدمات و امکانات موجود، ظرفیت پذیرش گردشگر ندارد. در صورتی که بتوان نیازهای اولیه‌ی گردشگران و موانع موجود در جذب گردشگر را مرتفع نمود، می‌توان امیدوار بود که تعداد گردشگران به مراتب بالاتر از این تعداد شود.

۳-۱۰-۶- نظام مدیریت گردشگری روستای سرآقاسید

روستای سرآقاسید و آثار تاریخی و بافت باارزش اطراف آن، تحت نظارت وزارت میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان چهارمحال و بختیاری قرار دارند و مدیریت این منابع را این وزارتخانه برعهده دارد و هرگونه اجرای طرح در اطراف این بناها بدون کسب مجوز از این وزارتخانه، ممنوع بوده و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

همچنین اجرای طرح هادی این روستا بر عهده‌ی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می‌باشد به همین علت، ساخت‌وساز بدون مجوز از این ارگان غیرقانونی می‌باشد.

۳-۱۰-۷- دیدگاه کلی ساکنان روستای سرآقاسید نسبت به گردشگری

در بررسی‌های انجام شده در طرح‌های روستایی و مطالعات اجتماعی-فرهنگی در سطح منطقه، مشخص گردید که از نظر ساکنین محلی روستای سرآقاسید، توسعه‌ی فعالیت‌ها و پروژه‌های گردشگری مشکل و تعارض خاصی را برای آنان ایجاد نمی‌کند و مردم محلی نگرشی مثبت به توسعه‌ی گردشگری دارند (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۴).

۳-۱۰-۸- طرح‌های فرادست مرتبط با رویکرد گردشگری در محدوده‌ی مورد مطالعه

این طرح‌ها عبارتند از:

- چشم انداز بلندمدت جمهوری اسلامی ایران
- مطالعات آمایش سرزمین
- نظریه‌ی پایه‌ی توسعه‌ی تعاون
- طرح ملی توسعه‌ی گردشگری
- سند ملی طبیعت‌گردی ایران
- طرح جامع گردشگری استان
- آیین‌نامه‌ی اجرایی قانون برنامه‌ی پنجم توسعه (ماده ۱۹۴)
- طرح بافت باارزش روستای سر آقاسید

جدول (۳-۲۹) طرح‌ها و برنامه‌های فرادست مرتبط با رویکرد گردشگری روستای سرآقاسید

نام سند	رویکرد گردشگری	سیاست‌های پیشنهادی
چشم انداز بلندمدت جمهوری اسلامی ایران	هم افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی که دارای مزیت نسبی هستند از جمله حمل و نقل و گردشگری، دسترسی به بازارهای بین المللی سرمایه	استقرار فعالیت در مناطق حساس به جهت «امنیتی و دفاعی»، حفظ محیط زیست و حراست از میراث فرهنگی، سرمایه گذاری در ایجاد زیربناها و زیرساخت‌های مورد نیاز
مطالعات آمایش سرزمین	جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، افزایش سهم استان در تعاملات ملی و فراملی، توسعه علم و فناوری در فعالیت‌های مختلف از جمله گردشگری	توسعه گردشگری با توجه به ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها، تقویت و تجهیز امکانات و تأسیسات گردشگری در سطح استانداردهای بین المللی، حفظ و ساماندهی بافت‌های تاریخی-فرهنگی
نظریه‌ی پایه‌ی توسعه‌ی تعاون	مأموریت توسعه‌ی استان بر پایه‌ی توسعه‌ی گردشگری به عنوان گزینه‌ی اول ظرفیت توسعه‌ی استان	توسعه‌ی امکانات و تجهیزات پذیرایی و اقامتی، استفاده از ظرفیت‌های گردشگری استان از قبیل: رودخانه‌های پرآب و چشمه‌سارهای متعدد، قله‌های برف‌گیر، جنگل‌ها، مراتع، آبشارهای استان و...
طرح ملی توسعه‌ی گردشگری	توسعه‌ی منابع گردشگری توسعه‌ی نواحی گردشگری	توسعه‌ی روستاهای سنتی و فرهنگ مردمی که در نواحی روستایی منطقه زندگی می‌کنند. تهیه‌ی طرح برای مناطق نمونه‌ی گردشگری
سند ملی طبیعت‌گردی	استفاده‌ی بهینه و پایدار از جاذبه‌های طبیعی کشور مدیریت طبیعت‌گردی	توسعه‌ی فعالیت‌های اکوتوریستی با زمینه‌های کوهنوردی، غارنوردی، توریسم و ورزش‌های زمستانی، دامنه نوردی و مردم‌شناسی، گردشگری توریسم کوچ (عشایری)، توریسم آداب و رسوم، روستاگردی و تحقیق و پژوهش
طرح جامع گردشگری استان	توسعه‌ی طرح‌های گردشگری استان در نواحی دارای اولویت مطالعه و تهیه‌ی طرح‌های اجرایی اماکن و تأسیسات موردنیاز در نواحی گردشگری	ایجاد ورزشگاه‌های تابستانی و زمستانی در نواحی توریستی اتخاذ سیاست‌هایی برای جذب سرمایه‌های سرگردان استان
آیین‌نامه‌ی اجرایی قانون برنامه‌ی پنجم توسعه (ماده)		توسعه‌ی صنایع دستی، خدمات گردشگری و ایجاد بازارچه‌های محلی با اولویت روستاهای

<p>هدف گردشگری، اختصاص تسهیلات ارزان- قیمت به متقاضی، ایجاد خانه‌های روستایی گردشگری (مسافر_کاشانه)</p> <p>حفاظت، احیا و بازسازی روستاهای هدف گردشگری</p>	<p>تعیین سیاست‌های حمایتی توسعه و عمران در روستا بر اساس وظایف دستگاه‌های اجرایی</p>	<p>(۱۹۴)</p>
<p>برنامه‌ریزی، ساماندهی و بازبینی الگوهای کالبدی روستا با رویکرد به‌سازی بافت باارزش</p> <p>تأمین دسترسی مناسب در ارتباط کالبدی و بصری بافت باارزش با سایر نقاط روستا</p> <p>پیشنهاد الگوهای معماری مسکن، تجاری و گنبد امامزاده‌ی روستای سراقاسید</p>	<p>به‌سازی بافت باارزش روستای سراقاسید</p> <p>تعیین الگوهای بومی به‌سازی بافت باارزش روستای سراقاسید</p> <p>تعیین اولویت‌های اجرایی به‌سازی بافت باارزش</p>	<p>طرح بافت باارزش روستای سراقاسید</p>

منبع: بازنگری طرح هادی روستایی با رویکرد گردشگری (۱۳۹۴)

پس از بررسی طرح‌های فرادست مصوب، مشخص گردید که تا کنون اقدامات بسیار کمی در چارچوب هر یک از این طرح‌ها در روستای مورد مطالعه به اجرا درآمده است. هم‌چنین متأسفانه طرح‌های گردشگری نیز به هیچ‌یک از اهداف و برنامه‌های پیش‌بینی شده‌ی خود دست نیافته‌اند. مهم‌تدین دلایل این ناکامی را می‌توان در عدم توجه به طرح‌های فرادست گردشگری (طرح جامع گردشگری استان چهارمحال و بختیاری)، در هنگام تهیه‌ی طرح‌های تفصیلی تر گردشگری روستایی همچون طرح راهبردی گردشگری روستای سراقاسید (۱۳۸۶) عنوان کرد. به طور کلی در هیچ‌یک از طرح‌های فوق، اشاره‌ای مستقیم به چشم‌انداز آتی روستای سراقاسید نشده است (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۴).

فصل چهارم

تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱- مقدمه

تجزیه و تحلیل داده‌ها فرایندی چند مرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که از طریق به‌کارگیری ابزارهای جمع‌آوری در نمونه‌ی (جامعه‌ی) آماری فراهم آمده‌اند، خلاصه، کدبندی، دسته‌بندی و در نهایت پردازش می‌شوند تا زمینه‌ی برقراری انواع تحلیل‌ها و ارتباط‌ها بین این داده‌ها به منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. در واقع تحلیل اطلاعات شامل سه عملیات اصلی می‌باشد: ابتدا شرح و آماده‌سازی داده‌های لازم برای آزمون فرضیه‌ها؛ سپس تحلیل روابط میان متغیرها؛ و در نهایت مقایسه‌ی نتایج مشاهده شده با نتایجی که فرضیه‌ها انتظار داشتند. در این فرایند داده‌ها هم از لحاظ مفهومی و هم از لحاظ تجربی پالایش می‌شوند و تکنیک‌های گوناگون آماری نقش بسزایی در استنتاج‌ها و تعمیم‌ها به عهده دارند (کیوی و کامپنهود، ۱۳۸۷). تجزیه و تحلیل داده‌ها برای صحت و سقم فرضیات برای هر نوع تحقیق از اهمیت خاصی برخوردار است. امروزه در بیشتر تحقیقاتی که متکی بر اطلاعات جمع‌آوری شده از موضوع مورد تحقیق است، تجزیه و تحلیل اطلاعات از اصلی‌ترین و مهم‌ترین بخش‌های تحقیق محسوب می‌شود. داده‌های خام با استفاده از نرم‌افزار آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند و پس از پردازش به شکل اطلاعات در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌گیرند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده آمار تحلیلی به دو صورت آمار توصیفی و استنباطی مطرح می‌گردد.

در این فصل به بررسی نتایج حاصل از ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی پرداخته می‌شود؛ به این صورت که داده‌های گردآوری شده از طریق پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است. بدین گونه که ابتدا با استفاده از آمار توصیفی، شناختی از وضعیت و ویژگی‌های جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان حاصل می‌شود و در ادامه در آمار استنباطی به بررسی وضعیت متغیرها می‌پردازیم. تجزیه و تحلیل داده‌های آماری در این تحقیق به وسیله‌ی نرم افزار های SPSS انجام شده است.

۴-۲- یافته‌های توصیفی پژوهش

۴-۲-۱- توصیف آماری ویژگی‌های دموگرافیکی نمونه (خانوار)

می‌توان آمار توصیفی وضعیت متغیرهای مختلف پرسش‌نامه را در نمونه، به وسیله‌ی جدول و نمودار تشریح کرد. این امر می‌تواند دید مناسبی از نمونه و جامعه‌ی هدف در اختیار قرار دهد. در ادامه، از اطلاعات به دست آمده از داده‌ها، برای تحلیل نتایج بهره گرفته شده است.

جنسیت

بر اساس جدول ۴-۱ در جامعه آماری مورد مطالعه از مجموع ۱۰۰ نفر ۸۰ درصد پاسخگویان مرد یعنی (۸۰ نفر) و ۲۰ درصد آنها یعنی (۲۰ نفر) می‌باشند.

جدول (۱-۴) توزیع فراوانی بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۸۰	۸۰/۰
زن	۲۰	۲۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

تأهل

بر اساس جدول شماره‌ی (۲-۴) در جامعه آماری مورد مطالعه ۳۲ نفر معادل ۳۲ درصد مجرد و ۶۸ نفر معادل ۶۸ درصد متأهل هستند، که بیشترین جمعیت جامعه آماری را افراد متأهل تشکیل می‌دهد.

جدول (۲-۴) توزیع فراوانی بر حسب تأهل

تأهل	فراوانی	درصد
مجرد	۳۲	۳۲/۰
متأهل	۶۸	۶۸/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

سن

بر اساس جدول شماره‌ی (۳-۴)، از کل اعضای جامعه مورد مطالعه، ۶ درصد از کل پاسخگویان کمتر از ۲۰ سال، ۳۸ درصد، بین ۲۱-۳۰ سال و ۲۷ درصد بین ۳۱-۴۰ سال، ۲۱ درصد بین ۴۱-۵۰ سال و ۸ درصد بین ۵۱-۶۰ سال می‌باشند. اطلاعات تکمیلی در جدول ذیل آمده است.

جدول (۳-۴) توزیع فراوانی بر حسب گروه سنی

گروه سنی	فراوانی	درصد
کمتر از ۲۰ سال	۶	۶/۰
۲۱-۳۰	۳۸	۳۸/۰
۳۱-۴۰	۲۷	۲۷/۰

۲۱/۰	۲۱	۴۱-۵۰
۸/۰	۸	۵۱-۶۰
۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

تحصیلات

جدول (۴-۴) نشان می‌دهد از مجموع جامعه نمونه مورد مطالعه، ۱۸ درصد بیسواد و ۸۲ درصد باسواد هستند. از ۸۲ درصد افراد باسواد، ۱۶ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۳۶ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۴ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۵ درصد تحصیلات لیسانس و ۱ درصد فوق لیسانس به بالاتر داشته‌اند. بیسوادی و کم‌سوادی جامعه آماری می‌تواند یکی از موانع توسعه گردشگری باشد.

جدول (۴-۴) توزیع فراوانی بر حسب سطح تحصیلات

درصد	فراوانی	تحصیلات
۱۸/۰	۱۸	بیسواد
۱۶/۰	۱۶	ابتدایی
۳۶/۰	۳۶	راهنمایی
۲۴/۰	۲۴	دیپلم
۵/۰	۵	لیسانس
۱/۰	۱	فوق لیسانس و بالاتر
۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

شغل

جدول (۵-۴) نشان می‌دهد که از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه نمونه که مورد مطالعه قرار گرفتند، ۱۹ درصد افراد بیکار، ۱۲ درصد دامدار، ۱۴ درصد کشاورز، ۸ درصد کارمند دولت، ۴ درصد مغازه‌دار و ۴۳ درصد سایر مشاغل داشته‌اند.

جدول (۴-۵) توزیع فراوانی بر حسب شغل

درصد	فراوانی	شغل
۱۹/۰	۱۹	بیکار
۱۲/۰	۱۲	دامدار
۱۴/۰	۱۴	کشاورز
۸/۰	۸	دولتی
۴/۰	۴	مغازه‌دار
۴۳/۰	۴۳	سایر موارد
۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

نوع سکونت

جدول (۴-۶) نشان می‌دهد که از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه نمونه که مورد مطالعه قرار گرفتند، ۴۹ درصد سکونت دائم، ۴۰ درصد سکونت موقتی، ۱۱ درصد بصورت فصلی ساکن هستند.

جدول (۴-۶) توزیع فراوانی بر حسب نوع سکونت

درصد	فراوانی	نوع سکونت
۴۹/۰	۴۹	دائمی
۴۰/۰	۴۰	موقتی
۱۱/۰	۱۱	فصلی
۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

محل سکونت

از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه آماری مورد مطالعه، ۴۱ درصد یعنی (۴۱ نفر) در شهر ساکن هستند و ۵۹ درصد آنها یعنی (۵۹ نفر) در روستا سکونت دارند.

جدول (۷-۴) توزیع فراوانی بر حسب محل سکونت

محل سکونت	فراوانی	درصد
شهر	۴۱	۴۱/۰
روستا	۵۹	۵۹/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

میزان سکونت

از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه آماری، ۲ درصد افراد اصلا در روستا ساکن نمی‌شوند. ۱۸ درصد افراد ۳ ماه در روستا هستند. ۶ درصد افراد حدود ۴ ماه، ۵ درصد افراد ۵ ماه، ۱۶ درصد افراد ۶ ماه، ۳ درصد افراد ۷ ماه، ۷ درصد افراد ۸ ماه، ۲ درصد افراد ۹ ماه و ۴۱ درصد افراد ۱۲ ماه در روستا سکونت دارند.

وضعیت اقتصادی

از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه مورد مطالعه در روستا، ۱۶ درصد افراد درآمد کمتر از ۳ میلیون دارند، ۷۴ درصد افراد درآمدی بین ۳ الی ۵ میلیون دارند و ۱۰ درصد افراد جامعه بالای ۵ میلیون درآمد در ماه دارند.

جدول (۸-۴) توزیع فراوانی بر حسب وضعیت اقتصادی

وضعیت اقتصادی (تومان)	فراوانی	درصد
کمتر از ۳ میلیون	۱۶	۱۶/۰
۳ الی ۵ میلیون	۷۴	۷۴/۰
بالای ۵ میلیون	۱۰	۱۰/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

تعداد اعضای خانوار

نتایج جدول (۹-۴) نشان می‌دهد که از کل اعضای جامعه آماری مورد مطالعه، ۴۷ درصد از کل پاسخگویان تعداد افراد خانوار آنها کمتر از ۵ نفر، ۳۱ درصد بین ۷-۵ نفر، ۲۱ درصد بین ۱۰-۷ نفر و ۱ درصد کل پاسخگویان بیش از ۱۰ نفر داشته‌اند.

جدول (۴-۹) توزیع فراوانی بر حسب تعداد اعضای خانوار

تعداد اعضای خانوار	فراوانی	درصد
کمتر از ۵ نفر	۴۷	۴۷/۰
۵ الی ۷ نفر	۳۱	۳۱/۰
۷ الی ۱۰ نفر	۲۱	۲۱/۰
بالای ۱۰ نفر	۱	۱/۰
جمع	۱۰۰	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

تعداد اعضای خانوار ساکن در روستا

از کل از اعضای جامعه مورد مطالعه، ۱۲ درصد افراد در حال حاضر در روستا ساکن نیستند. ۵ درصد خانوار فقط ۱ نفر در حال حاضر در روستا هستند. ۲۰ درصد خانوار ۲ نفر، ۱۲ درصد خانوار ۳ نفر، ۱۸ درصد خانوار ۴ نفر، ۱۵ درصد خانوار ۵ نفر، ۷ درصد خانوار ۶ نفر، ۴ درصد خانوار ۷ نفر، ۳ درصد خانوار ۸ نفر، ۲ درصد خانوار ۹ نفر و ۲ درصد خانوار ۱۰ نفر در حال حاضر در روستا ساکن هستند.

تعداد اعضای باسواد خانواده

از مجموع ۱۰۰ جامعه نمونه که در سطح روستا مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، ۵ درصد خانوار فقط ۱ نفر باسواد، ۲۵ درصد خانوار ۲ نفر باسواد، ۳۰ درصد خانوار ۳ نفر باسود، ۱۶ درصد ۴ نفر باسواد، ۱۶ درصد خانوار ۵ نفر، ۵ درصد خانوار ۶ باسواد، ۱ درصد خانوار ۷ نفر باسواد و ۱ درصد خانوار ۱۰ نفر باسواد داشتند.

تعداد اعضای شاغل خانواده

از کل اعضای جامعه مورد مطالعه، ۳ درصد خانواده‌ها فاقد افراد شاغل، ۴۶ درصد خانواده‌ها فقط ۱ نفر شاغل، ۴۲ درصد ۲ نفر شاغل، ۸ درصد ۳ نفر شاغل و ۱ درصد ۵ نفر شاغل داشته‌اند.

۴-۲-۲-۴- توصیف آماری متغیرهای پژوهش

۴-۲-۲-۴-۱- سنجش متغیر تجربه‌ی عینی و عملی فعالیت‌های گردشگری در خانوار

از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه‌ی آماری در محدوده‌ی مورد مطالعه، در بین ۸۴ درصد افراد هیچ ارتباطی بین شغلشان با گردشگری وجود ندارد، نزدیک به ۸۰ درصد افراد از طریق گردشگری هیچ شغلی برای

دیگران ایجاد نکرده‌اند. ۳۹ درصد افراد با ورود جامعه گردشگر خانه‌های خود را تغییر کاربری داده‌اند. ۷۹ درصد جامعه حاضر به پذیرش گردشگری در فصل کاشت و برداشت هستند. ۷۳ درصد افراد ایده جدیدی در راستای شغل گردشگری ندارند. ۶۶ درصد افراد معتقدند با ورود گردشگر بر تعداد سرمایه-گذاران افزوده شده است. ۸۲ درصد افراد بیان کرده‌اند که با ورود گردشگران به روستا هیچ درگیری بین گردشگران و جامعه میزبان بوجود نیامده است. با ورود گردشگران به نقاط روستایی ۶۶ درصد افراد خانه‌های خود را به اقامتگاه گردشگری تبدیل کرده‌اند. ۶۶ درصد افراد مورد مطالعه برنامه‌ای برای آینده در زمینه گردشگری ندارند. ۷۰ درصد جامعه آماری موافق ادامه روند گسترش گردشگری و توسعه گردشگری در روستا هستند و از آن رضایت دارند.

جدول (۴-۱۰) نگرش ساکنین روستا نسبت به فعالیت‌های مرتبط با گردشگری

ردیف	گویه‌ها (متغیرها)	نوع پاسخ	فراوانی	درصد
۱	ارتباط شغل با گردشگری	بلی	۱۶	۱۶/۰
		خیر	۱۸	۱۸/۰
۲	ایجاد شغل از طریق گردشگری برای دیگران	بلی	۲۱	۲۱/۰
		خیر	۷۹	۷۹/۰
۳	تغییر کاربری خانه‌ها به اقامتگاه گردشگری	بلی	۳۹	۳۹/۰
		خیر	۶۱	۶۱/۰
۴	امکان پذیرش گردشگری در فصل کاشت و برداشت	بلی	۷۹	۷۹/۰
		خیر	۲۱	۲۱/۰
۵	ایده جدید در راستای گردشگری	بلی	۲۷	۲۷/۰
		خیر	۷۳	۷۳/۰
۶	گردشگری و افزایش تعداد سرمایه-گذاران	بلی	۶۶	۶۶/۰
		خیر	۳۴	۳۴/۰
۷	درگیری بین اهالی روستا و گردشگران	بلی	۱۸	۱۸/۰
		خیر	۸۲	۸۲/۰
۸	تمایل به تبدیل خانه‌های روستایی به اقامتگاه گردشگری	بلی	۶۴	۶۴/۰
		خیر	۳۶	۳۶/۰

۳۴/۰	۳۴	بلی	برنامه‌ای برای آینده در زمینه گردشگری	۹
۶۶/۰	۶۶	خیر		
۷۰/۰	۷۰	بلی	ادامه‌ی روند گردشگری و تمایل به توسعه‌ی آن	۱۰
۳۰/۰	۳۰	خیر		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

در این بخش گویه‌های مربوط به تجربه‌ی عملی گردشگری توسط خانوار را که در شش گویه‌ی ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و ۹ قرار دارند، طبقه‌بندی کرده و به عنوان متغیری جداگانه به نام «تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری» در نظر گرفتیم. به پاسخ بلی کد ۱ و به پاسخ خیر کد ۰ را دادیم، سپس آن‌ها را با هم جمع کردیم و بنابراین مقداری از ۰ تا ۶ در نظر گرفتیم که در جدول زیر فراوانی، درصد و درصد تجمعی آن‌ها را آورده‌ایم. از میان این شش گویه، آن‌هایی که پاسخ مثبتی به هر ۶ پرسش داده‌اند، نمره‌ی ۶ و آن‌هایی که به هر شش پرسش، پاسخ منفی داده‌اند عدد ۰ را دریافت کرده‌اند.

جدول (۴-۱۱) متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	تعداد پاسخ‌های مثبت
۸	۸/۰	۸	۰
۴۳	۳۵/۰	۳۵	۱
۶۵	۲۲/۰	۲۲	۲
۸۳	۱۸/۰	۱۸	۳
۸۹	۶	۶	۴
۹۶	۷	۷	۵
۱۰۰	۴	۴	۶
	۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

همان‌گونه که ملاحظه می‌کنید ۴ نفر به هر شش سؤال، پاسخ مثبت داده و ۸ نفر نیز به هر شش پرسش، پاسخ منفی داده‌اند. همچنین از این میان، ۳۵ نفر فقط به یکی از این پرسش‌ها پاسخ بلی داده‌اند، ۲۲ نفر فقط به دو پرسش، ۱۸ نفر به سه پرسش، ۶ نفر به چهار پرسش و ۷ نفر به پنج پرسش از این گروه پاسخ مثبت داده‌اند.

همچنین این گویه‌ها را به صورت کیفی نیز سنجیدیم و به سه گروه «کم، متوسط و زیاد» دسته‌بندی نمودیم که در جدول شماره ۴-۱۲ آمده است.

جدول (۴-۱۲) سطوح تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری

درصد	فراوانی	سطوح تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری
۶۵/۰	۶۵	کم
۱۸/۰	۱۸	متوسط
۱۷/۰	۱۷	زیاد
۱۰۰	۱۰۰	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

همان‌طور که مشاهده می‌کنید در این تحلیل، تجربه‌ی آن تعداد از افراد جامعه‌ی محلی که به سه سؤال از متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری پاسخ مثبت داده‌اند و ۱۸ نفر هستند را تجربه‌ی متوسط، آن‌هایی که کمتر از سه پاسخ مثبت داده‌اند یعنی ۶۵ نفر، تجربه‌ی متوسط و ۱۷ نفر باقیمانده را در دسته‌ی تجربه‌ی زیاد از فعالیت‌های گردشگری قرار دادیم. به این معنا که ۶۵ نفر از افراد خانوار تجربه‌ی کم، ۱۸ نفر از جامعه‌ی محلی تجربه‌ی متوسط و ۱۷ نفر از آنان تجربه‌ی زیادی در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری داشته‌اند.

۴-۲-۲-۲- توصیف آماری گویه‌های مرتبط با تأثیر رونق گردشگری بر توانمندسازی اقتصادی روستای

مورد مطالعه

رونق گردشگری از نظر بعد اقتصادی براساس ۱۴ سوال مرتبط به شرح جدول (۴-۱۱) سنجیده شده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود میانگین کل مقیاس برابر ۲/۹۴ یعنی نزدیک به حد متوسط می‌باشد و به علاوه انحراف معیار ۰/۷۳ یعنی بیشتر از ۵ می‌باشد که نشان دهنده پراکندگی زیاد مشاهدات در اطراف میانگین و ناهمگونی یا عدم یکدستی کم مشاهدات را نشان می‌دهد. میزان بیشتر از ۲۰ درصد برای ضریب تغییرات موید همین مطلب می‌باشد. با دقت در جدول زیر مشخص می‌شود که از میان گویه‌های تشکیل مقیاس اقتصادی از رونق گردشگری توجه بیشتر به تهیه خشکبار و غذاها به روش محلی بیشترین میانگین (۳/۵۳) و کمترین آن مربوط به متغیر باعث جذب بودجه‌های دولتی (۱/۸۳) می‌باشد که خیلی از حد متوسط کمتر است. و همچنین بالاترین ضریب تغییرات در بین گویه‌ها مربوط به متغیر باعث جذب بودجه‌های دولتی (۶۳/۳۸ درصد) و پایین‌ترین آن مربوط به متغیر توجه بیشتر به تهیه خشکبار و غذاها به روش محلی (۲۹/۴۶ درصد) می‌باشد.

جدول (۴-۱۳) رونق گردشگری در بعد اقتصادی

ردیف	بعد اقتصادی	توزیع فراوانی					میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
۱	باعث افزایش فرصت‌های جدید شغلی	۲۳	۲۰	۲۳	۲۶	۸	۲/۷۶	۱/۲۸	۴۶/۳۷
۲	باعث کسب درآمد پایدار و مستق	۲۸	۲۸	۲۶	۱۵	۳	۲/۳۷	۱/۱۳	۴۷/۶۷
۳	باعث افزایش درآمد از طریق فروش تولیدات روستایی (صنایع دستی و ...)	۱۵	۲۰	۳۱	۲۵	۹	۲/۹۳	۱/۱۹	۴۰/۶۱
۴	باعث تغییر در کیفیت غذاها و خشکبار به علت تقاضای زیاد گردشگران	۱۴	۱۷	۳۳	۲۵	۱۱	۳/۰۲	۱/۱۹	۳۹/۴۰
۵	باعث افزایش قیمت زمین کشاورزی و مسکن	۱۳	۱۰	۲۰	۳۰	۲۷	۳/۴۸	۱/۳۳	۳۸/۲۱
۶	باعث افزایش قدرت خرید و فرصت‌های پس‌انداز	۱۶	۲۸	۳۳	۲۱	۲	۲/۶۵	۱/۰۴	۳۹/۲۴
۷	توجه بیشتر به تهیه خشکبار و غذاها به روش محلی	۶	۹	۲۶	۴۴	۱۵	۳/۵۳	۱/۰۴	۲۹/۴۶
۸	موجب افزایش تولیدات محصولات کشاورزی و دامی	۱۰	۱۲	۴۱	۲۵	۱۱	۳/۱۷	۱/۱۸	۳۷/۲۲
۹	باعث افزایش تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی	۱۴	۱۳	۳۲	۳۱	۱۰	۳/۱۰	۱/۱۸	۳۸/۰۶
۱۰	باعث افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی	۱۲	۱۱	۲۷	۳۶	۱۴	۳/۳۹	۱/۶۶	۴۸/۹۶
۱۱	باعث رقابت‌های تولید سالم	۲۱	۱۸	۱۶	۲۷	۱۸	۳/۰۳	۱/۴۲	۴۶/۸۶
۱۲	باعث جذب بودجه‌های دولتی	۵۵	۲۴	۹	۷	۵	۱/۸۳	۱/۱۶	۶۳/۳۸

۴۴/۳۲	۱/۲۹	۲/۹۱	۱۱	۲۵	۲۹	۱۴	۲۱	تمایل به کشاورزی کم و میل به کارهای خدماتی	۱۳
۴۲/۰۵	۱/۲۷	۳/۰۲	۱۰	۳۲	۲۸	۱۰	۲۰	رونق شغل‌های خدماتی مربوط به ساخت و ساز مثل بنایی، سنگ‌کاری	۱۴
۲۴/۸۶	۰/۷۳۱	۲/۹۴	میانگین مقیاس						

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

۴-۲-۲-۲- توصیف آماری گویه‌های مرتبط با تأثیر رونق گردشگری بر توانمندسازی اجتماعی روستای

مورد مطالعه

بعد اجتماعی رونق گردشگری براساس ۲۴ سوال مرتبط با این متغیر به شرح جدول شماره (۴-۱۲) سنجیده شده است. همانگونه که ملاحظه می‌شود میانگین کل مقیاس ۲/۹۶ می‌باشد و بعلاوه انحراف معیار مقیاس ۰/۵۵۵ یعنی بیشتر از ۰/۵ می‌باشد که نشان دهنده پراکندگی نسبتاً زیاد مشاهدات در اطراف میانگین و عدم همگونی و یکدستی مشاهدات را نشان می‌دهد. ضریب تغییرات مقیاس نیز برابر ۱۸/۷۵ که تاحدی موید همین مطلب می‌باشد. با دقت در جدول زیر مشخص می‌شود که از میان گویه‌های تشکیل دهنده مقیاس بعد اجتماعی، انگیزه حفاظت از روستا بیشترین میانگین (۳/۷۴) و کمترین آن مربوط به متغیر تشکیل انجمن‌های مردم‌نهاد و غیردولتی (۱/۳۰) می‌باشد. همچنین بالاترین ضریب تغییرات در بین گویه‌ها مربوط به متغیر تنفر و بی‌زاری از افراد غریبه (۶۲/۷۳ درصد) و کمترین آن مربوط به متغیر افزایش آگاهی نسبت به گردشگری (۳۰/۵۹ درصد) می‌باشد. همچنین بالاترین انحراف معیار را متغیر افزایش قیمت مسکن و زمین مشکل ساز شدن برای زوج‌های جوان خانواده (۱/۲۶) و کمترین آن مربوط به متغیر پذیرش مسئولیت‌های جدید (۱/۰۱) دارا می‌باشد. بنابراین در کل می‌توان گفت بعد اجتماعی رونق گردشگری شرایط نسبتاً بهتری دارند.

جدول (۴-۱۴) رونق گردشگری در بعد اجتماعی

ردیف	بعد اجتماعی	توزیع فراوانی					میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
		خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد			
۱	باعث ارتباط مستمر و نزدیک با روستاهای مجاور	۱۲	۱۲	۴۱	۲۵	۱۰	۳/۰۵	۱/۱۲	۳۶/۶۶
۲	باعث افزایش آگاهی نسبت به گردشگری	۶	۱۰	۱۶	۴۱	۲۷	۳/۷۳	۱/۱۴	۳۰/۵۶
۳	حفظ و گسترش هویت بومی و محلی	۱۰	۵	۳۳	۳۳	۱۹	۳/۴۶	۱/۱۵	۳۳/۲۳
۴	افزایش قیمت مسکن و زمین مشکل ساز شدن برای زوج‌های جوان خانواده	۱۱	۲۰	۲۵	۲۶	۱۸	۳/۲۰	۱/۲۶	۳۹/۳۷
۵	باعث انگیزه حفاظت از روستا	۸	۸	۱۸	۳۴	۳۲	۳/۷۴	۱/۲۲	۳۸/۱۲
۶	باعث تغییر در گویش خانواده	۴۱	۲۴	۲۰	۱۱	۴	۲/۱۳	۱/۱۸	۵۵/۳۹
۷	باعث تغییر در نوع پوشش	۱۹	۱۷	۲۶	۳۰	۸	۲/۹۱	۱/۲۴	۴۲/۶۱
۸	جلوگیری از مهاجرت	۳۸	۱۹	۲۶	۱۵	۲	۲/۲۴	۱/۱۷	۵۲/۲۳
۹	باعث معرفی رسم‌های محلی به گردشگر	۹	۹	۱۴	۴۳	۲۵	۳/۶۵	۱/۲۰	۳۲/۸۷
۱۰	افزایش تعلق به روستا	۹	۱۱	۲۶	۳۷	۱۷	۳/۴۲	۱/۱۶	۳۳/۹۱
۱۱	فرصت فعالیت‌های اجتماعی زنان	۳۰	۲۱	۲۶	۱۷	۶	۲/۴۸	۱/۲۵	۵۰/۴۰
۱۲	باعث تغییر در مراسم عزاداری و عروسی	۴۱	۲۴	۲۱	۸	۸	۲/۱۴	۱/۲۱	۵۶/۵۴
۱۳	باعث گسترش و بهبود ارتباطات جمعی	۱۲	۷	۲۹	۳۸	۱۴	۳/۳۵	۱/۱۷	۳۴/۹۲
۱۴	سبب افزایش انگیزه برای کسب سواد و تحصیلات	۱۱	۲۲	۳۴	۲۷	۶	۲/۹۵	۱/۰۸	۳۶/۶۱
۱۵	سبب حس ارزشمندی و احساس	۱۰	۶	۲۶	۳۲	۲۶	۳/۵۸	۱/۲۲	۳۴/۰۷

غرور									
۳۶/۳۶	۱/۲۰	۳/۳۰	۱۱	۴۴	۲۳	۸	۱۴	سبب انجام کارگروهی و مشارکت	۱۶
۶۲/۷۳	۱/۰۱	۱/۶۱	۱	۷	۱۲	۱۲	۶۸	باعث تنفر و بیزاری از افراد غریبه	۱۷
۴۲/۶۵	۱/۲۲	۲/۸۶	۸	۲۶	۲۸	۲۰	۱۸	سبب تمایل به کارهای داوطلبانه	۱۸
۳۱/۹۳	۱/۱۴	۳/۵۷	۱۸	۴۶	۲۱	۵	۱۰	توجه به بهداشت فردی و عمومی	۱۹
۳۰/۷۹	۱/۰۱	۳/۲۸	۱۸	۴۶	۲۱	۵	۱۰	حل مشکلات بصورت کدخدامنشانه	۲۰
۳۱/۲۶	۱/۰۱	۳/۲۳	۷	۳۸	۴۱	۴	۱۰	باعث پذیرش مسئولیت‌های جدید	۲۱
۴۹/۵۶	۱/۱۴	۲/۳۰	۳	۱۳	۲۷	۲۵	۳۲	باعث آسیب فرهنگ محلی و اعتقادات	۲۲
۳۳/۷۰	۱/۲۰	۳/۵۶	۷	۳۵	۴۱	۸	۹	باعث تجدید حیات زبان محلی و کاربرد	۲۳
۵۷/۳۰	۰/۷۴۵	۱/۳۰	۱	۲	۵	۱۰	۸۲	تشکیل انجمن‌های مردم‌نهاد و غیردولتی	۲۴
۱۸/۷۵	۰/۵۵۵	۲/۹۶	میانگین مقیاس						

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

۴-۳- یافته‌ها و نتایج تحلیل‌های استنباطی

۴-۳-۱- تحلیل عاملی و تلخیص ابعاد تأثیرگذاری‌های توسعه‌ی گردشگری روستایی بر توانمندسازی

اقتصادی و اجتماعی در روستای سرآقاسید

در این بخش برای پردازش بیشتر اطلاعات و پی بردن به وجوه اصلی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید، به منظور کاهش حجم متغیرهایی که به نحوی بیان‌گر هرگونه نتیجه و تأثیر این فعالیت در منطقه هستند و تلخیص آن‌ها به تعداد کمتری سازه‌های زیربنایی، به تحلیل عاملی این متغیرها می‌پردازیم. تحلیل عاملی از مجموعه روش‌های آماری است که عمل تقلیل متغیرها به عامل را از طریق گروه‌بندی کردن متغیرهایی که با هم همبستگی متوسط یا نسبتاً بالایی دارند، انجام می‌دهد.

نخست برای اطمینان از معناداری اطلاعات و مناسب بودن داده‌ها برای این تحلیل، با محاسبه‌ی ماتریس ضرایب همبستگی بین متغیرها، به اجرای آزمون کرویت بارتلت (نشان دهنده‌ی همبستگی بین

متغیرها و عامل‌ها) و محاسبه‌ی آماره‌ی KMO (نشان دهنده‌ی امکان تقلیل داده‌ها به یکسری عامل‌های پنهان) اقدام گردید.

-آزمون کرویت بارتلت^{۱۲۸}

آزمون کرویت بارتلت، حاکی از معناداری تفاوت دو ماتریس همبستگی مشاهده شده و ماتریس همبستگی صفر است.

آزمون بارتلت در پاسخ به سؤال اول تحلیل عاملی یعنی "سؤال عامل‌پذیری"^{۱۲۹} مطرح می‌شود. که در پی پاسخ به این سؤال است که: "آیا مجموعه‌ای از معرف‌ها به تعداد کمتری از عامل‌ها قابل تقلیل هستند یا نه؟"

وجود ضرایب همبستگی عمدتاً بالای ۰/۳، حاکی از عامل‌پذیری خوب معرف‌هاست.

همبستگی در واقع همان کوواریانس است که استاندارد شده است و دامنه‌ی آن در فاصله‌ی ۱- تا ۱+ قرار گرفته است. هر چه همبستگی‌ها بیشتر، کوواریانس بین آیتم‌ها بالاتر و در نتیجه عامل‌پذیری معرف‌ها بیشتر.

در جدول به دست آمده، اگر sig مقداری کمتر از ۰/۰۵ را نشان دهد بنابراین سطح معنی داری بالایی را نشان می‌دهد یعنی دو ماتریس با هم تفاوت معنادار دارند و این تفاوت تصادفی نیست و بنابراین فرض صفر ما رد می‌شود و رد فرض صفر به معنای عامل‌پذیری معرف‌ها است. و اگر sig مقداری بیشتر از ۰/۰۵ را نشان دهد معرف‌های ما عامل‌پذیر نیستند و این به این معناست که آن قدر کوواریانس‌های ما کم است که نمی‌توانیم عامل با معنا و مفهومی از درون آن‌ها استخراج کنیم.

با توجه به جدول، سطح معنی داری ما برابر با ۰/۰۰۰ است که عددی کمتر از ۰/۰۵ و نشان دهنده‌ی این است که ارتباط معناداری بین متغیرها وجود دارد و بنابراین معرف‌های ما عامل‌پذیرند.

همچنین در جدول زیر مقدار عددی KMO (شاخص کفایت نمونه‌گیری) برابر با ۰/۸۱۲ می‌باشد که وجود همبستگی لازم بین متغیرها را نشان می‌دهد و بیان‌گر این است که تحلیل عاملی امکان‌پذیر است.

^{۱۲۸} Bartlett's test

^{۱۲۹} Factorability

جدول (۴-۱۵) نتایج روایی متغیرها برای انجام تحلیل عاملی با آزمون بارتلت و کیرزمایر

۰/۸۱۲	شاخص کفایت نمونه‌گیری
۰/۰۰	سطح معنی‌داری

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

در ادامه با وارد نمودن مجموعه متغیرها به مدل، نتایج حاصل از استخراج عامل‌ها بر اساس روش تجزیه به مؤلفه‌های اصلی و چرخش عاملی به روش متعامد واریانس به شرح جدول شماره، به کمک نرم افزار SPSS به دست آمد و با استفاده از ماتریس عاملی، عوامل مشترک و اهمیت نسبی هر یک از متغیرها مشخص گردید.

جدول ۴-۱۶، نتایج حاصل از استخراج عامل‌ها بر اساس روش تجزیه به مؤلفه‌های اصلی، همراه با مقادیر ویژه و سهم هرکدام از آن‌ها در تبیین واریانس مجموعه‌ی اولیه‌ی متغیرها را یک بار بدون چرخش عاملی و یک بار با چرخش عاملی نشان می‌دهد.

لازم به ذکر است که در روش تجزیه به مؤلفه‌های اصلی، تعداد عامل‌های استخراجی به تعداد متغیرهای وارد شده به مدل است که مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس عامل‌های انتهایی عملاً صفر یا نزدیک به صفر است و به همین دلیل معمولاً آن تعداد از عامل‌های نخست که از مقادیر ویژه‌ی بزرگتر از واحد برخوردارند به عنوان سازه‌های زیربنایی لحاظ شده و تحلیل می‌شوند.

جدول (۴-۱۶) عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آن‌ها از مجموعه‌ی متغیرهای اولیه

مجموع ضرایب فاکتور چرخش داده شده (به روش واریانس)			مقادیر ویژه اولیه (بدون چرخش عاملی)			عوامل
% تجمعی	درصد تبیین واریانس	مقدار ویژه	% تجمعی	درصد تبیین واریانس	مقدار ویژه	
۱۳/۴۷۴	۱۳/۴۷۴	۴/۰۴۲	۲۹/۹۴۱	۲۹/۹۴۱	۸/۹۸۲	۱
۲۲/۵۵۷	۹/۰۸۲	۲/۷۲۵	۳۷/۹۳۹	۷/۹۹۸	۲/۳۹۹	۲
۳۱/۵۱۰	۸/۹۵۴	۲/۶۸۶	۴۴/۶۸۰	۶/۷۴۱	۲/۰۲۲	۳
۳۹/۵۹۴	۸/۰۸۳	۲/۴۲۵	۴۹/۶۵۸	۴/۹۷۸	۱/۴۹۳	۴

۴۶,۷۷۷	۷,۱۸۳	۲,۱۵۵	۵۴,۱۹۴	۴,۵۳۶	۱,۳۶۱	۵
۵۳,۶۵۴	۶,۸۷۷	۲,۰۶۳	۵۸,۲۱۲	۴,۰۱۷	۱,۲۰۵	۶
۵۹,۶۹۲	۶,۰۳۸	۱,۸۱۱	۶۲,۰۴۵	۳,۸۳۳	۱,۱۵۰	۷
۶۵,۵۲۷	۵,۸۳۵	۱,۷۵۰	۶۵,۵۲۷	۳,۴۸۳	۱,۰۴۵	۸

روش استخراج: تجزیه به مؤلفه‌های اصلی

همان‌طور که مشاهده می‌شود تجزیه‌ی ۳۸ متغیر اولیه به مؤلفه‌های اصلی، به استخراج ۸ عامل با مقادیر ویژه‌ی بزرگتر از واحد منجر شده که در مجموع نزدیک به ۶۶ درصد واریانس مجموعه متغیرها را، که میزان بالا و قابل قبولی محسوب می‌شود، تبیین می‌کنند. علاوه بر ساختار واضح‌تر عامل‌های چرخیده (با توجه به نتایج جدول بعدی)، تبیین واریانس‌ها نیز نشان می‌دهد که فاصله‌ی زیاد عامل نخست با بقیه‌ی عامل‌ها در اثر چرخش بسیار کمتر شده و عامل‌های استخراجی، ترکیب منطقی‌تری یافته‌اند، به‌گونه‌ای که آخرین عامل استخراجی نیز در اثر چرخش از اهمیت بیشتری در مقایسه با وضعیت اولیه‌ی بدون چرخش برخوردار شده است.

ادامه‌ی تحلیل، ساختار عامل‌های استخراجی را با توجه به همبستگی‌هایی که بین آن‌ها و متغیرهای اولیه وجود دارد، مشخص می‌سازد. این ضرایب همبستگی در واقع نحوه‌ی بارگیری عامل‌ها از متغیرها را نشان می‌دهند و از همین رو بارهای عاملی نیز نامیده می‌شوند. جدول شماره ۴-۱۷ ماتریس بارهای عاملی چرخیده برای ۸ عامل استخراجی را نشان می‌دهد.

در اینجا نیز لازم است اشاره کنیم که اگرچه هر عامل، یک ترکیب خطی از تمامی متغیرهای وارد شده به مدل است و از این رو ضرایب بارهای عاملی بین تمامی متغیرها و عامل‌ها محاسبه و گزارش می‌شوند، اما به منظور نشان دادن واضح‌تر ساختار عامل‌ها و در نتیجه سهولت نام‌گذاری آن‌ها، تنها ضرایب بزرگتر از ۰/۴ در این جدول گزارش شده‌اند و در همین راستا متغیرها نیز نه به ترتیب ورود به مدل، بلکه به نسبت بزرگی ضرایبشان با عامل‌ها مرتب شده‌اند. متغیرهایی هم که ضریب بارگیری هیچ عاملی از آن‌ها از مقدار معیار ۰/۴ بیشتر نبوده، در جدول نیامده‌اند. نامگذاری عامل‌ها نیز در همین جدول و در کنار ضرایب بارهای عاملی صورت گرفته است.

جدول (۴-۱۷) بازگیری عامل‌های استخراجی از متغیرها (ماتریس عوامل چرخیده) و نام‌گذاری آن‌ها

عامل‌های استخراجی					متغیرها (شاخص‌های اولیه)
۴	۳	۲	۱		
				تقویت بینه اقتصادی خانوار	۰,۸۳۱ افزایش فرصت‌های شغلی جدید
					۰,۷۵۱ کسب درآمد پایدار و مستقل
					۰,۶۷۵ افزایش درآمد از طریق فروش تولیدات روستایی به گردشگران
					۰,۶۳۴ تغییر در کیفیت غذاها و خشکبار در خانوار
					۰,۶۳۱ افزایش قدرت خرید و فرصت‌های اندازه
		تجاری و کالایی شدن مشاغل فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)	۰,۶۶۲		توجه بیشتر به تهیه خشکبار و غذاها به روش محلی
			۰,۶۵۵		افزایش تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی
			۰,۵۴۷		معرفی رسم‌های محلی به گردشگران
			۰,۴۳۹		افزایش انگیزه برای کسب سواد و تحصیلات
	تقویت روستاگرایی	۰,۷۵۸			افزایش آگاهی نسبت به بحث گردشگری و گردشگران
		۰,۶۷۴			افزایش انگیزه حفاظت از روستا و منابع آن
		۰,۵۶۸			حل مشکلات با دیگر روستاییان به صورت کدخدامشانه
جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی					افزایش توانایی و تمایل برای انجام کار گروهی و مشارکت با دیگران
	۰,۶۷۹				تمایل برای انجام کارهای داوطلبانه
	۰,۶۳۱				توجه به بهداشت فردی و عمومی
	۰,۶۲۰				توانایی برای پذیرش مسئولیت‌های جدید
					۰,۴۹۲

ادامه‌ی جدول (۴-۱۷) بارگیری عامل‌های استخراجی از متغیرهای اولیه و نام‌گذاری آن‌ها

عامل‌های استخراجی					متغیرها (شاخص‌های اولیه)	
۸	۷	۶	۵			
				اجرای هویت فرهنگی و بومی	۰/۵۱۸	افزایش تعلق خاطر به روستا و روستاییان
					۰/۷۵۵	گسترش و بهبود ارتباطات اجتماعی
					۰/۵۶۴	حس ارزشمندی و احساس غرور و افتخار
					۰/۵۷۷	ایجاد علاقه به تجدید حیات زبان محلی و کاربرد بیشتر آن
		افزایش تولید و تقویت اقتصاد محلی	۰/۵۲۰			افزایش تولید محصولات کشاورزی و دامی
			۰/۶۸۷			افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی
			۰/۶۰۲			حفظ و گسترش هویت بومی و محلی
	ارتباطات و تعاملات اجتماعی	۰/۷۴۲				رقابت‌های تولیدی سالم با دیگر روستاییان
		۰/۵۸۶				ارتباطات مستمر با روستاهای مجاور
		۰/۵۴۷				آسیب به فرهنگ محلی و اعتقادات
تقویت جایگاه خانواده	۰/۸۰۹					جذب بودجه‌های دولتی
	۰/۵۶۴					جلوگیری از مهاجرت
	۰/۵۵۴					فرصت فعالیت‌های اجتماعی برای زنان خانوار

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

بر اساس محتوای ماتریس عوامل چرخیده که نحوه‌ی بارگیری عامل‌های استخراجی از متغیرهای ورودی و نقش هر یک از این متغیرها را در شکل‌گیری عامل‌ها نشان می‌دهد، شرح مختصر عامل‌ها را که در واقع همان نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی روستاییان در روستای سرآقاسید است، می‌توان چنین برشمرد:

- نخستین و مهم‌ترین عامل با نام «تقویت بنیه اقتصادی خانوار» با مقدار ویژه‌ی ۴/۰۴ به تنهایی ۱۳/۴۷ درصد از واریانس متغیرها را تبیین می‌کند، که در واقع نمایان‌گر تأثیر گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصادی جامعه‌ی محلی می‌باشد. این عامل از متغیرهای (گویه‌های) افزایش فرصت‌های شغلی جدید، کسب درآمد پایدار و مستقل، افزایش در آمد از طریق فروش تولیدات روستایی به گردشگران، افزایش قدرت خرید و فرصت پس انداز و تغییر در کیفیت غذاها و خشکبار در خانوار بارگیری کرده است.

جدول (۴-۱۸) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل اول از دیدگاه جامعه‌ی محلی

کد متغیر	متغیر	مقدار همبستگی
V1	افزایش فرصت‌های شغلی جدید	۰/۸۳۱
V2	کسب درآمد پایدار و مستقل	۰/۷۵۱
V3	افزایش در آمد از طریق فروش تولیدات روستایی به گردشگران	۰/۶۷۵
V4	تغییر در کیفیت غذاها و خشکبار در خانوار	۰/۶۳۴
V6	افزایش قدرت خرید و فرصت پس انداز	۰/۶۳۱

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

- عامل دوم با مقدار ویژه‌ی ۲/۷۲ و درصد تبیین واریانس ۹/۰۸، با بارگیری از متغیرهای مربوط به توجه بیشتر به تهیه‌ی خشکبار و غذاها به روش محلی، افزایش تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی، معرفی رسم‌های محلی به گردشگران و افزایش انگیزه برای کسب سواد و تحصیلات بیان‌گر نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جامعه‌ی محلی است و با عنوان «تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)» نام‌گذاری شده است.

جدول (۴-۱۹) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل دوم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

کد متغیر	متغیر	مقدار همبستگی
V7	توجه بیشتر به تهیه‌ی خشکبار و غذاها به روش محلی	۰/۶۶۲
V9	افزایش تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی	۰/۶۵۵
V23	معرفی رسم‌های محلی به گردشگران	۰/۵۴۷
V28	افزایش انگیزه برای کسب سواد و تحصیلات	۰/۴۳۹

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

- عامل سوم با سه متغیر افزایش آگاهی نسبت به بحث گردشگری و گردشگران، افزایش انگیزه‌ی حفاظت از روستا و منابع آن و حل مشکلات با دیگر روستاییان به صورت کدخدا منشا نه مقدار ویژه‌ی ۲/۶۸ و درصد تبیین واریانس ۸/۹۵ را به خود اختصاص داده است و با نام «تقویت روستاگرایی»، تأثیر گردشگری روستایی را در توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی نشان می‌دهد.

جدول (۴-۲۰) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل سوم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

کد متغیر	متغیر	مقدار همبستگی
V16	افزایش آگاهی نسبت به بحث گردشگری و گردشگران	۰/۷۵۸
V19	افزایش انگیزه حفاظت از روستا و منابع آن	۰/۶۷۴
V34	حل مشکلات با دیگر روستاییان به صورت کدخدا منشا نه	۰/۵۶۸

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

- چهارمین عامل با نام «جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی» با مقدار ویژه‌ی ۲/۴۲ در کل ۸/۰۸ واریانس داده‌ها را به خود اختصاص داده است و با توجه به شاخص‌های بارگذاری شده‌ی افزایش توانایی و تمایل برای انجام کار گروهی و مشارکت با دیگران، تمایل برای انجام کارهای داوطلبانه، توجه به بهداشت فردی و عمومی و توانایی برای پذیرش مسئولیت‌های جدید بیان‌گر تأثیر گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستاییان می‌باشد.

جدول (۴-۲۱) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل چهارم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

کد متغیر	متغیر	مقدار همبستگی
V30	افزایش توانایی و تمایل برای انجام کار گروهی و مشارکت با دیگران	۰/۶۷۹
V32	تمایل برای انجام کارهای داوطلبانه	۰/۶۳۱
V33	توجه به بهداشت فردی و عمومی	۰/۶۲۰
V35	توانایی برای پذیرش مسئولیت‌های جدید	۰/۴۹۲

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

- عامل پنجم با مقدار ویژه‌ی ۲/۱۵، مقدار ۷/۱۸ درصد از واریانس داده‌ها را تشکیل می‌دهد که از گویه‌های افزایش تعلق خاطر به روستا و روستاییان، گسترش و بهبود ارتباطات اجتماعی، حس ارزشمندی و احساس غرور و افتخار و همچنین ایجاد علاقه به تجدید حیات زبان محلی و کاربرد بیشتر آن بارگیری نموده‌اند که با عنوان «احیای هویت فرهنگی و بومی» نام‌گذاری شده است. این عامل نقش گردشگری روستایی را در توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی نمایش می‌دهد.

جدول (۴-۲۲) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل پنجم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

مقدار همبستگی	متغیر	کد متغیر
۰/۵۱۸	افزایش تعلق خاطر به روستا و روستاییان	V24
۰/۷۵۵	گسترش و بهبود ارتباطات اجتماعی	V27
۰/۵۶۴	حس ارزشمندی و احساس غرور و افتخار	V29
۰/۵۷۷	ایجاد علاقه به تجدید حیات زبان محلی و کاربرد بیشتر آن	V37

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

- عامل ششم با عنوان «افزایش تولید و تقویت اقتصاد محلی» نام‌گذاری شده که با مقدار ویژه‌ی ۲/۰۶ و درصد تبیین واریانس ۶/۸۷ از سه متغیر رقابت‌های تولیدی سالم، ارتباطات مستمر با روستاهای مجاور و آسیب به فرهنگ محلی و اعتقادات بارگیری کرده است که بیان‌گر نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اقتصادی روستاییان می‌باشد.

جدول (۴-۲۳) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل ششم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

مقدار همبستگی	متغیر	کد متغیر
۰/۵۲۰	افزایش تولید محصولات کشاورزی و دامی	V8
۰/۶۸۷	افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی	V10
۰/۶۰۲	حفظ و گسترش هویت بومی و محلی	V17

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

- به عنوان تأثیر اجتماعی دیگری با مقدار ویژه‌ی ۱/۸۱ و ۶/۰۳ درصد تبیین واریانس، عامل هفتم نیز با توجه به همبستگی بالا با متغیرهای افزایش تولید محصولات کشاورزی و دامی، افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی و حفظ و گسترش هویت بومی و محلی با نام «ارتباطات و تعاملات اجتماعی» نام‌گذاری شده است.

جدول (۴-۲۴) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل هفتم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

مقدار همبستگی	متغیر	کد متغیر
۰/۵۲۰	رقابت‌های تولیدی سالم با دیگر روستاییان	V11
۰/۶۸۷	ارتباطات مستمر با روستاهای مجاور	V15
۰/۶۰۲	آسیب به فرهنگ محلی و اعتقادات	V36

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

-نهایتاً عامل هشتم نیز با بارگیری از متغیرهای جذب بودجه‌های دولتی، جلوگیری از مهاجرت و فرصت‌فعالیت‌های اجتماعی برای زنان خانوار با نام «تقویت جایگاه خانواده»، نقش گردشگری روستایی را در توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی در روستای مورد مطالعه نشان می‌دهد. این عامل با مقدار ویژه-ی ۱/۷۵، ۵/۸۳ درصد از واریانس را تبیین می‌کند.

جدول (۴-۲۵) شاخص‌های بارگذاری شده در عامل هشتم از دیدگاه جامعه‌ی محلی

مقدار همبستگی	متغیر	کد متغیر
۰/۸۰۹	جذب بودجه‌های دولتی	V12
۰/۵۶۴	جلوگیری از مهاجرت	V22
۰/۵۵۴	فرصت فعالیت‌های اجتماعی برای زنان خانوار	V25

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

به این ترتیب ملاحظه می‌شود مهم‌ترین تأثیر گردشگری روستایی، تقویت بنیه‌ی اقتصادی خانوار است که نوعی توانمندسازی اقتصادی به‌شمار می‌رود. پس از آن تأثیر گردشگری بر بعد اجتماعی توانمندسازی را مشاهده می‌کنیم.

با توجه به جهت متغیرها یا گویه‌های مؤثر در شکل‌گیری عامل‌های استخراجی و همچنین نحوه‌ی نام-گذاری آن‌ها، مثبت با منفی بودن تأثیرات گردشگری روستایی بر توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جامعه‌ی محلی قابل تشخیص است. برای این که بتوان تأثیر مثبت یا منفی گردشگری را بر توانمندسازی جامعه‌ی محلی ارزیابی نمود، بار دیگر عامل‌های استخراجی را همراه با میانگین گویه-هایی که بیشترین بارگیری را از آن‌ها داشته‌اند در جدول زیر مرور می‌نماییم.

جدول (۴-۲۶) عامل‌های استخراجی و مجموعه تأثیرات توسعه‌ی گردشگری روستایی در توانمندسازی

روستاییان روستای سرآقاسید و میانگین مقیاس متغیرهای اصلی مربوطه

شدت تأثیر (میانگین مقیاس)	تبیین واریانس		مقدار ویژه	نام عامل	نوع تأثیر بر توانمندسازی	عامل
	مجموع	درصد				
۲/۷۴	۱۳/۵	۱۳/۴۷	۴/۰۴۲	تقویت بنیه اقتصادی خانوار	اقتصادی	۱
۳/۳۱	۹	۹/۰۸	۲/۷۲۵	تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)	اقتصادی و اجتماعی	۲
۳/۵۸	۲۴	۸/۹۵	۲/۶۸۶	تقویت روستاگرایی	اجتماعی	۳
۳/۲۴		۸/۰۸	۲/۴۲۵	جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی	اجتماعی	۴
۳/۴۸		۷/۱۸	۲/۱۵۵	احیای هویت فرهنگی و بومی	اجتماعی	۵
۳/۲۹	۷	۶/۸۷	۲/۰۶۳	افزایش تولید و تقویت اقتصاد محلی	اقتصادی	۶
۲/۸۰	۱۲	۶/۰۳	۱/۸۱۱	ارتباطات و تعاملات اجتماعی	اجتماعی	۷
۲/۱۸		۵/۸۳	۱/۷۵۰	تقویت جایگاه خانواده	اجتماعی	۸

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

چنان‌چه ملاحظه می‌شود بیشترین میانگین مربوط به متغیرهای تشکیل دهنده‌ی عامل تقویت روستاگرایی (با میانگین بالای ۳/۵) و کمترین آن نیز مربوط به متغیرهای عامل تقویت جایگاه خانواده در منطقه‌ی مورد مطالعه (با میانگین کمتر از ۲/۵) می‌باشد.

بنابراین همان‌طور که ملاحظه می‌کنید گستره‌ی تأثیر گردشگری روستایی بر توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی بیشتر بوده است و تأثیرات بیشتری را در ابعاد و جوانب توانمندسازی اجتماعی شامل شده است. به‌گونه‌ای که علاوه بر مجموع تبیین واریانس عامل‌های مربوط به هر کدام از این تأثیرات، متوسط میانگین متغیرهای مربوطه نیز این امر را تأیید می‌کند.

جدول زیر بار دیگر بیان خلاصه‌تری از تأثیر گردشگری بر ابعاد اقتصادی و اجتماعی توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول (۴-۲۷) نحوه و میزان اثرپذیری جامعه‌ی محلی از ابعاد اجتماعی و اقتصادی گردشگری روستایی

نوع تأثیر	درصد تبیین واریانس	میانگین کلی متغیرها
اقتصادی	۲۹/۵	۹/۰۷
اجتماعی	۴۲	۱۸/۵۹

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

۴-۳-۲- همبستگی بین تجربه‌ی عینی و عملی فعالیت‌های گردشگری با ابعاد تأثیرگذاری‌های آن بر توانمندسازی‌های اقتصادی و اجتماعی

در این قسمت به بررسی رابطه‌ی بین «عامل‌های استخراجی» و متغیر «تجربه‌ی فعالیت گردشگری» پرداخته شده است. به‌طور خلاصه نتایج این تحلیل نشان داد که بیشترین همبستگی مثبت و معنی‌دار بین عامل اول با متغیر تجربه‌ی فعالیت گردشگری با ۴۱/۲ درصد و با ۹۹ درصد معنی‌داری بین تجربه-ی گردشگری و تقویت بنیه‌ی اقتصادی خانوار (توانمندسازی اقتصادی خانوار) رابطه وجود دارد. این بدان معنی است که هرچه جامعه‌ی محلی در فعالیت‌های گردشگری، تجربه‌ی مستقیم‌تری داشته است، در زمینه‌ی اقتصادی نیز از گردشگری روستایی بهره‌مندتر شده است.

جدول (۴-۲۸) همبستگی عامل‌های استخراجی با متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری

ترتیب عامل‌ها	عامل‌ها	متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری
۱	تقویت بنیه اقتصادی خانوار	همبستگی پیرسون ۰/۴۱**
		سطح معنی‌داری ۰/۰۰
۲	تجاری و کالایی شدن شئون و فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)	همبستگی پیرسون ۰/۱۵
		سطح معنی‌داری ۰/۱۳
۳	تقویت روستاگرایی	همبستگی پیرسون ۰/۲۲
		سطح معنی‌داری ۰/۰۳
۵	احیای هویت فرهنگی و بومی	همبستگی پیرسون ۰/۲۶**
		سطح معنی‌داری ۰/۰۰

(** معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد)

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

همچنین با عامل دوم یعنی تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)، ۱۵ درصد رابطه‌ی مثبت وجود داشته اما معنی‌دار نیست. با عامل سوم به نام تقویت روستاگرایی نزدیک به ۲۲ درصد و در سطح ۹۵ درصد، رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد و با عامل پنجم یعنی احیای هویت فرهنگی و بومی نیز ۲۷ درصد و در سطح ۹۹ درصد رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین در سطحی دیگر، با استفاده از تحلیل واریانس یک طرفه (One way ANOVA) همبستگی بین متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری و عوامل استخراجی را مورد بررسی قرار دادیم که در جدول زیر آورده شده است.

جدول (۴-۲۹) همبستگی از روش تحلیل واریانس یک طرفه

متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری		عامل‌ها	ترتیب عامل‌ها
۰/۰۴	سطح معنی‌داری	تقویت بنیه اقتصادی خانوار	۱
۰/۰۲	سطح معنی‌داری	جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی	۴

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

با توجه به این که آن عاملی که سطح معنی‌داری آن کمتر از ۰/۰۵ شده است، نشان‌دهنده‌ی این است که تفاوت بین گروه‌ها در رابطه با آن عامل معنی‌دار است؛ بنابراین ملاحظه می‌کنید که تفاوت بین گروه‌ها در رابطه با عامل اول معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد است. عامل دوم که در جدول قبلی با متغیر تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری رابطه‌ی معنی‌داری نداشت، در این جا نیز تفاوت معنی‌داری با گروه موردنظر ندارد. همچنین عامل چهارم با سطح معنی‌داری ۰/۰۲، در سطح ۹۸ درصد تفاوت معنی‌داری را نشان می‌دهد. در عامل سوم و پنجم نیز در سطح ۹۳ درصد تفاوت معنی‌دار وجود دارد. که ما تنها تفاوت‌های معنی‌دار بالای ۹۵ درصد را در جدول به نمایش گذاشتیم.

حال در مرحله‌ی بعد با استفاده از تحلیل دانکن^{۱۳۰} دو عامل یک و چهار را نیز با سطوح تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری بررسی می‌کنیم. این تحلیل به ما نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین کم و زیاد است. بنابراین به استناد این تحلیل، بین این گروه و دو عامل شماری یک و چهار، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

^{۱۳۰} Duncan

جدول (۴-۳۰) تحلیل دانکن

تجربه‌ی فعالیت‌های گردشگری	سطح	عامل‌ها	ترتیب عامل‌ها
۰/۲۲	کم	تقویت بنیه اقتصادی خانوار	۱
۰/۲۱	متوسط		
۰/۶۲	زیاد		
۰/۴۴	کم	جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی	۲
۰/۰۰	متوسط		
۰/۴۵	زیاد		

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

فصل پنجم

پاسخ به سؤالات، نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادات

۵-۱- یافته های پژوهش

۵-۱-۱- نتایج آمار توصیفی

ویژگی های دموگرافیک (جمعیت شناختی) نمونه ی آماری (جامعه ی محلی روستای سرآقاسید) که در فصل چهارم ارائه گردید نشان می دهد که از بین ۱۰۰ نفر پاسخ دهنده به پرسشنامه، ۸۰ درصد پاسخ-گویان مرد و ۲۰ درصد آنان خانم بوده اند و از آن عده ۳۲ درصد مجرد و ۶۸ درصد آنان نیز متأهل می-باشند. توزیع سنی آن ها بین سن کمتر از بیست سال با ۶ درصد، تا سن بین ۵۱ تا ۶۰ سال با ۸ درصد از فراوانی بوده است. از لحاظ تحصیلات، ۱۸ درصد پاسخ گویان بی سواد و بقیه باسواد با توزیع ۷۶ درصد تا دیپلم را تشکیل می دهند. از لحاظ اشتغال از مجموع ۱۰۰ نفر جامعه ی نمونه، ۱۹ درصد افراد بیکار و بقیه در کارهای دامداری، کشاورزی، دولتی، مغازه داری و سایر به کار مشغول بوده اند. از بین پاسخ دهندگان ۴۹ درصد آن ها سکونتشان در روستا دائمی، ۴۰ درصد موقتی و ۱۱ درصد فصلی بوده است؛ که از آن تعداد که محل سکونتشان دائمی نبوده، مقداری از فصل سال را در شهر و اکثراً در شهر اصفهان زندگی می کنند؛ به این صورت که ۱۸ درصد آنان سه ماه در روستا هستند، ۶ درصد آن ها حدود چهار ماه، ۵ درصد آن ها پنج ماه، ۱۶ درصد آن ها شش ماه، ۳ درصد آن ها هفت ماه، ۷ درصد آن ها هشت ماه، ۲ درصد آن ها نه ماه و ۴۱ درصد افراد دو ماه در روستا سکونت دارند. در مجموع از ۱۰۰ نفر جامعه ی آماری ۴۱ درصد در شهر و ۵۹ درصد آن ها در روستا سکونت دارند. از این میان ۱۶ درصد افراد درآمد کمتر از ۳ میلیون، ۷۴ درصد درآمد بین ۳ الی ۵ میلیون و ۱۰ درصد افراد جامعه درآمد بالای ۵ میلیون تومان دارند. از کل اعضای جامعه ی مورد مطالعه ۳ درصد خانواده ها فاقد افراد شاغل، ۴۶ درصد خانواده ها فقط یک نفر شاغل، ۴۲ درصد دو نفر شاغل، ۸ درصد سه نفر شاغل و یک درصد ۵ نفر شاغل داشته اند.

همچنین نتایج توصیف آماری متغیرهای پژوهش مربوط به تجربه ی عینی و عملی فعالیت های گردشگری با عنوان متغیر «تجربه ی فعالیت های گردشگری» و همچنین گویه های مرتبط با تأثیر رونق گردشگری بر توانمندسازی اقتصادی با ۱۴ گویه و گویه های مرتبط با تأثیر رونق گردشگری بر توانمندسازی اجتماعی با ۲۴ گویه به تفصیل در فصل چهارم مورد بررسی قرار گرفته اند.

۵-۱-۲- نتایج آمار استنباطی

هدف اصلی ما در این پژوهش بررسی نقش توسعه ی گردشگری روستایی در ابعاد و جوانب مختلف توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جامعه ی محلی در روستای سرآقاسید بوده است. بنابراین برای پاسخگویی به سؤالات طرح پیشنهادی لازم بود که بررسی کنیم توسعه ی گردشگری چه تأثیری در توانمندسازی جامعه ی محلی در روستای سرآقاسید داشته است؛ بر این اساس پرسشنامه ای طرح کردیم شامل ۱۴ متغیر دموگرافیکی و مشتمل بر ۴۸ گویه و برای تجزیه و تحلیل پرسشنامه از روش

تحلیل عاملی اکتشافی استفاده کرده و به تفسیر روابط بین ۳۸ متغیر در دو بعد اقتصادی و اجتماعی و تبیین آن‌ها در ۸ عامل پرداختیم که به شرح جدول عامل‌ها به دست آمد.

عامل اول با عنوان «تقویت بنیه اقتصادی خانوار» به عنوان مهم‌ترین عامل، حاصل متغیرهای افزایش فرصت‌های شغلی جدید، کسب درآمد پایدار و مستقل، افزایش در آمد از طریق فروش تولیدات روستایی به گردشگران، افزایش قدرت خرید و فرصت پس انداز و تغییر در کیفیت غذاها و خشکبار در خانوار بود که با مقدار ویژه ی ۴/۰۴ به تنهایی ۱۳/۴۷ درصد از واریانس را تبیین می‌کند.

عامل دوم با عنوان «تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)»، حاصل متغیرهای توجه بیشتر به تهیه خشکبار و غذاها به روش محلی، افزایش تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی، معرفی رسم‌های محلی به گردشگران و افزایش انگیزه برای کسب سواد و تحصیلات با مقدار ویژه ی ۲/۷۲ و درصد تبیین واریانس ۹/۰۸ بود.

عامل سوم با عنوان «تقویت روستاگرایی» برگرفته از متغیرهای افزایش آگاهی نسبت به بحث گردشگری و گردشگران، افزایش انگیزه‌ی حفاظت از روستا و منابع آن و حل مشکلات با دیگر روستاییان به صورت کدخدامنشانه مقدار ویژه ی ۲/۶۸ و درصد تبیین واریانس ۸/۹۵ را به خود اختصاص داد.

چهارمین عامل با نام «جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی» از متغیرهای افزایش توانایی و تمایل برای انجام کار گروهی و مشارکت با دیگران، تمایل برای انجام کارهای داوطلبانه، توجه به بهداشت فردی و عمومی و توانایی برای پذیرش مسئولیت‌های جدید با مقدار ویژه ی ۲/۴۲ در کل ۸/۰۸ واریانس داده‌ها را به خود اختصاص داد.

عامل پنجم با نام «احیای هویت فرهنگی و بومی» از متغیرهای افزایش تعلق خاطر به روستا و روستاییان، گسترش و بهبود ارتباطات اجتماعی، حس ارزشمندی و احساس غرور و افتخار و همچنین ایجاد علاقه به تجدید حیات زبان محلی و کاربرد بیشتر آن منتج شد که با مقدار ویژه ی ۲/۱۵، مقدار ۷/۱۸ درصد از واریانس داده‌ها را تشکیل داد.

عامل ششم با عنوان «افزایش تولید و تقویت اقتصاد محلی» منتج از متغیرهای رقابت‌های تولیدی سالم، ارتباطات مستمر با روستاهای مجاور و آسیب به فرهنگ محلی و اعتقادات مقدار ویژه ی ۲/۰۶ و درصد تبیین واریانس ۶/۸۷ را به خود اختصاص داد.

عامل هفتم با نام «ارتباطات و تعاملات اجتماعی» نتیجه‌ی بارگیری از متغیرهای افزایش تولید محصولات کشاورزی و دامی، افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی و حفظ و گسترش هویت بومی و محلی بود که مقدار ویژه ی ۱/۸۱ و ۶/۰۳ درصد تبیین واریانس را به خود اختصاص داد.

عامل هشتم نیز با نام «تقویت جایگاه خانواده» حاصل متغیرهای جذب بودجه‌های دولتی، جلوگیری از مهاجرت و فرصت فعالیت‌های اجتماعی برای زنان خانوار مقدار ویژه‌ی ۱/۷۵ و ۵/۸۳ درصد از واریانس را تبیین نمود.

به این ترتیب ملاحظه می‌شود مهم‌ترین تأثیر گردشگری روستایی، تقویت بنیه اقتصادی خانوار است که نوعی توانمندسازی اقتصادی به‌شمار می‌رود. پس از آن تأثیر گردشگری بر بعد اجتماعی توانمندسازی را مشاهده می‌کنیم.

جدول (۱-۵) عامل‌های استخراجی و مجموعه تأثیرات توسعه‌ی گردشگری روستایی در توانمندسازی روستاییان روستای سرآقاسید و میانگین مقیاس متغیرهای اصلی مربوطه

شدت تأثیر (میانگین مقیاس)	تبیین واریانس		مقدار ویژه	نام عامل	نوع تأثیر بر توانمندسازی	عامل
	مجموع	درصد				
۲/۷۴	۱۳/۵	۱۳/۴۷	۴/۰۴۲	تقویت بنیه اقتصادی خانوار	اقتصادی	۱
۳/۳۱	۹	۹/۰۸	۲/۷۲۵	تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)	اقتصادی و اجتماعی	۲
۳/۵۸	۲۴	۸/۹۵	۲/۶۸۶	تقویت روستاگرایی	اجتماعی	۳
۳/۲۴		۸/۰۸	۲/۴۲۵	جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی	اجتماعی	۴
۳/۴۸		۷/۱۸	۲/۱۵۵	احیای هویت فرهنگی و بومی	اجتماعی	۵
۳/۲۹	۷	۶/۸۷	۲/۰۶۳	افزایش تولید و تقویت اقتصاد محلی	اقتصادی	۶
۲/۸۰	۱۲	۶/۰۳	۱/۸۱۱	ارتباطات و تعاملات اجتماعی	اجتماعی	۷
۲/۱۸		۵/۸۳	۱/۷۵۰	تقویت جایگاه خانواده	اجتماعی	۸

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

همان‌گونه که در جدول بالا ملاحظه می‌کنید نتایج این تحلیل نشان می‌دهد که با وجود این که گردشگری روستایی بیشترین تأثیر را بر توانمندسازی اقتصادی خانوارها در این روستا گذاشته است اما گستره‌ی تأثیر گردشگری روستایی بر توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی بیشتر بوده است و تأثیرات بیشتری را در ابعاد و جوانب توانمندسازی اجتماعی شامل شده است. به‌گونه‌ای که علاوه بر مجموع تبیین واریانس عامل‌های مربوط به هر کدام از این تأثیرات، متوسط میانگین متغیرهای مربوطه نیز این امر را تأیید می‌کند.

جدول (۲-۵) نحوه و میزان اثرپذیری جامعه‌ی محلی از ابعاد اجتماعی و اقتصادی گردشگری روستایی

نوع تأثیر	درصد تبیین واریانس	میانگین کلی متغیرها
اقتصادی	۲۹/۵	۹/۰۷
اجتماعی	۴۲	۱۸/۵۹

منبع: یافته‌های تحقیق (۱۴۰۰)

۲-۵- پاسخ به سوالات پژوهش

با توجه به نتایج پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش توسعه‌ی گردشگری روستایی در ابعاد و جوانب مختلف توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید می‌توان به سوالات مطرح شده پاسخ داد.

سوال اول: نقش توسعه‌ی گردشگری در توانمندسازی اقتصادی جامعه‌ی محلی روستای سرآقاسید چگونه است؟

در بعد اقتصادی که طبق نتایج تحلیل، نخستین و مهم‌ترین عامل تأثیرپذیر از گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی در روستای مورد مطالعه عنوان شد، گردشگری باعث توانمندسازی اقتصادی جامعه‌ی محلی در قالب عواملی چون تقویت بنیه اقتصادی خانوار، تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی) و افزایش تولید و تقویت اقتصاد محلی گردید.

سوال دوم: نقش توسعه‌ی گردشگری در توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی روستای سرآقاسید چگونه است؟

در زمینه‌ی توانمندسازی اجتماعی به تأثیرپذیری جامعه‌ی محلی از گردشگری روستایی منجر شده است که خود را در قالب تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)، تقویت روستاگرایی، جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی، احیای هویت فرهنگی و بومی، ارتباطات و تعاملات اجتماعی و تقویت جایگاه خانواده نشان داده است.

۳-۵- نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادات

۳-۵-۱- نتیجه‌گیری

در فصول گذشته ویژگی‌های طبیعی و انسانی روستای سرآقاسید و همچنین پتانسیل‌های گردشگری این روستا به تفصیل مورد بررسی قرار گرفت.

در فصل اول کلیات طرح تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. این فصل شامل مقدمه، بیان مسأله، ضرورت و اهمیت پژوهش، اهداف پژوهش، سوال‌های پژوهش، روش تحقیق و مراحل آن، ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات و کاربرد نتایج تحلیل بود. در این فصل بیان شد که با مطرح شدن رویکرد توسعه‌ی پایدار در

دنیا توجه به توسعه‌ی پایدار روستایی نیز به‌عنوان بخشی مهم از توسعه، مورد توجه بسیاری قرار گرفت. توسعه‌ی پایدار گردشگری روستایی نیز در سال‌های اخیر به‌عنوان راهکاری برای توسعه‌ی پایدار نواحی روستایی در نظر گرفته شده است. توجه به جوامع محلی (ساکنان روستا) و توانمندسازی آنان، به‌عنوان گردانندگان و ذی‌نفعان اصلی این نوع گردشگری، برای دستیابی به اهداف توسعه‌ی پایدار از اهمیت بالایی برخوردار است و بررسی این موضوع که چقدر این پروژه‌ها در این مسیر موفق بوده‌اند از مسائل مهمی است که توجه پژوهشگران این حوزه را می‌طلبد.

روستای زیبای سرآقاسید، با مختصات جغرافیایی ۴۹ درجه و ۵۲ دقیقه‌ی طول شرقی و ۳۲ درجه و ۳۹ دقیقه‌ی عرض شمالی قرار دارد. روستای سرآقاسید، در حدود ۴۵ کیلومتری شمال غرب شهر چلگرد (مرکز شهرستان کوه‌رنگ) در دره‌ی شمالی بخش شمال غرب زردکوه و در مرز استان لرستان در سراب رودخانه «زرک» یکی از شاخه‌های رودخانه‌ی «آب زالکی» از زیرحوضه‌های رودخانه‌ی «دز» واقع شده است. این روستا در منتهی‌الیه جاده‌ی کوه‌رنگ به شیخ علیخان و در دامنه‌ای مشرف به کوه هفت‌تنان واقع شده است و مهم‌ترین دسترسی روستا، محور عسل‌کشان به سمت چلگرد می‌باشد. روستای سرآقاسید در دامنه‌ی کوه نرم شکل گرفته است. به‌طور کلی این روستا در محیط کوهستانی و در میان یک دره و به‌صورت پلکانی در شیبی آن گسترده شده است. این روستا در اختلاف ارتفاع ۸۱ متری شکل گرفته و شیب آن بیش از ۲۳ درصد و از شمال به جنوب می‌باشد. بر اساس مشاهدات میدانی، ۳ مسیل از شرق، میانه و غرب روستا و در جهت شمال به جنوب امتداد داشته که به رودخانه‌ی ارچنه و بی‌آبه متصل می‌گردند. این مسیل‌ها هدایت آب‌های سطحی باران و آب چشمه‌ها را به سمت جنوب روستا به عهده دارند. روستای سرآقاسید به دلیل استقرار در دامنه‌ی کوهستان و برخورداری از اقلیم معتدل، در بهار و تابستان دارای چشم‌اندازهای زیبا و آب‌وهوای مطلوب است.

بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی کشور در سال ۱۳۹۰، روستای سرآقاسید در استان چهارمحال و بختیاری، شهرستان کوه‌رنگ، بخش مرکزی و دهستان میانکوه موگویی واقع شده است. روستای سرآقاسید در یک موقعیت کوهستانی واقع شده و شکل استقرار آن به‌صورت متراکم و پلکانی می‌باشد، به‌گونه‌ای که روستا از اطراف، به واسطه‌ی صخره‌های کوهستانی و دره-باغات محصور گردیده و از بیرون، دسترسی آن از طریق جاده‌ی خاکی به شهر چلگرد (کوه‌رنگ) میسر گردیده است. شهرستان کوه‌رنگ به لحاظ گسترش قابل توجه ارتفاعات زاگرس به‌عنوان مرتفع‌ترین شهرستان ناحیه آمده است و شامل دو منظومه به‌نام‌های چمن‌گلی و چلگرد می‌باشد. منظومه‌ی چلگرد واقع در شهرستان کوه‌رنگ، از سه مجموعه به‌نام‌های خویه، چلگرد و نصیرآباد تشکیل شده است. مجموعه‌ی خویه به مرکزیت روستای خویه، شامل سه حوزه‌ی روستایی به‌نام‌های سرآقاسید، خویه و سرصالح کوتاه بوده است. حوزه‌ی سرآقاسید به مرکزیت روستای سرآقاسید شامل سه روستا بوده و در دهستان میانکوه

موگویی از بخش مرکزی استقرار یافته است. جمعیت کل حوزه، بالغ بر ۱۶۸۰ نفر طبق آمار سال ۱۳۹۵ است.

در فصل سوم به تفصیل به محیط‌شناسی روستای مورد مطالعه پرداخته شد و محیط طبیعی و انسانی و پتانسیل‌های گردشگری آن منطقه مورد بررسی قرار گرفت.

بدون شک ظرفیت‌ها و توانمندی‌های درون یک منطقه می‌تواند نقش مؤثری در توسعه‌ی آن ایفا نماید؛ چرا که ضمن کاستن از وابستگی بیرونی، فرصت‌های اقتصادی نوینی از جمله افزایش نرخ اشتغال، میزان درآمد و... را برای ساکنان خود فراهم می‌سازد. محیط‌های روستایی نیز دارای ظرفیت‌های متنوع اما نسبتاً محدودی است که توجه و تدوین سیاست‌های مناسب، برای به‌فعلیت‌رساندن این پتانسیل‌ها، می‌تواند سکونتگاه‌های روستایی را از وضعیت نابسامان کنونی خارج سازد و در مسیر مناسب توسعه قرار دهد. بررسی‌های به عمل آمده در ارتباط با ظرفیت روستای سرآقاسید گویای آن است که این روستا ظرفیت‌های متنوعی دارد که در امر سیاست‌گذاری‌های توسعه‌ی روستایی بایستی مورد توجه قرار گیرد. از اهم ظرفیت‌های توسعه‌ی روستای سرآقاسید می‌توان موارد زیر را بیان کرد:

*** توان توسعه‌ی گردشگری**

بر اساس اظهارات اهالی روستا، دهیار و اعضای شورا، سالیانه نزدیک به ۸ تا ۹ هزار نفر به روستای سرآقاسید مراجعه می‌کنند که این موضوع نشان دهنده‌ی جذابیت و پتانسیل بالای این منطقه برای جذب گردشگر است.

*** توان تولید انبوه محصولات باغی (گردو، جو، گندم، یونجه)**

بررسی‌های صورت‌گرفته نشان می‌دهد روستای سرآقاسید در حال حاضر دارای ۵۲ هکتار از اراضی زراعی و باغی است که محصولات متنوعی از جمله بادام، گردو، جو، گندم و یونجه تولید می‌کند و بخش عمده‌ای از درآمد روستاییان از این طریق به دست می‌آید.

*** توان بالای دامداری**

بر اساس آمارهای ارائه شده توسط اداره‌ی جهاد کشاورزی استان، تعداد ۷ هزار و ۵۰۰ رأس بز و گوسفند و ۴۲۰ رأس گاو در حال حاضر در روستای سرآقاسید توسط اهالی نگهداری می‌شود. با توجه به این شرایط، این بخش به عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصاد روستای سرآقاسید شناخته می‌شود. ویژگی‌های طبیعی و انسانی منطقه و روستا نشان‌دهنده‌ی پتانسیل بالای این نوع فعالیت‌ها می‌باشد و تنوع اقلیمی، بارش‌های فراوان، وجود دمای مناسب مراتع و مناطق مناسب جهت چرای دام‌ها، وجود

منابع فراوان آب، چشمه‌های با دبی بالا، پوشش مناسب گیاهی با گل‌های معطر و دمای مناسب از مهم‌ترین عوامل رشد این بخش (تولید و عرضه‌ی محصولات لبنی، عسل طبیعی) می‌باشد.

* پرورش آبزیان

وجود انواع مختلف ماهی‌ها در استخرها و برخی از قنات‌های روستای سرآقاسید نشان از علاقه‌ی روستاییان به پرورش آبزیان دارد که توجه به این بخش نیز می‌تواند ضمن متنوع‌تر ساختن اقتصاد روستا، امکان افزایش درآمد روستاییان را فراهم نماید. شرایط طبیعی منطقه می‌تواند عامل رشد و توسعه‌ی استخرهای پرورش ماهی‌های سردابی باشد.

* صنایع دستی

اهالی روستای سرآقاسید، بخش قابل‌توجهی از درآمد خود را از طریق عرضه‌ی محصولات کشاورزی و صنایع دستی کسب می‌نمایند. یکی از مهم‌ترین صنایع دستی این روستا قالی و قالیچه‌های دست‌باف است که تنها با هدف عرضه در بازارهای شهرهای چلگرد و شهرکرد تولید می‌شود. بافندگی با توجه به مواد اولیه‌ی آن مثل پشم، در مناطق روستایی عشایر استان چهارمحال و بختیاری تمرکز یافته است و صنعت قالی‌بافی با توجه به ارزش اقتصادی آن بیشتر در شهرستان‌های شهرکرد و بروجن تمرکز داشته است. هم‌چنین صنایع دستی مثل نمدمالی، کلاه‌مالی و ... نیز با توجه به نیاز عشایر بیشتر در مناطق عشایری یا مناطقی که بازار آن‌ها وجود دارد گسترده می‌شود. از این لحاظ روستاهای منطقه‌ی کوه‌رنگ که شامل روستای سرآقاسید نیز می‌شود، می‌تواند محل مناسبی برای تولید و عرضه‌ی این صنایع باشد.

با توجه به ویژگی‌های توسعه در مناطق روستایی که شامل موارد زیر می‌باشد:

- ۱- توسعه باید تغییری در جهت بهبود شرایط برای اکثریت مردم روستا باشد.
- ۲- مردمی که از توسعه سود می‌برند باید بیش از مردمی می‌باشند که از آن متضرر می‌شوند.
- ۳- توسعه باید دست کم مردم را نسبت به حداقل نیازهای زندگی‌شان مطمئن سازد.
- ۴- توسعه باید با نیازهای مردم هماهنگی و مطابقت داشته باشد.
- ۵- توسعه باید باعث تشویق خوداتکایی گردد.
- ۶- توسعه باید بهبود طولانی و مستمر را به ارمغان آورد.
- ۷- توسعه نباید باعث تخریب محیط‌زیست طبیعی گردد.
- ۸- توسعه نباید اصالت فرهنگی روستا را دستخوش تغییر قرار دهد.

۹- توسعه باید میراث گذشته‌ی مردم روستا را احیا و به‌صورت پایدار برای بهره‌گیری اقتصادی فراهم سازد.

اما متأسفانه در گذر شتاب‌زده‌ی توسعه، اکثر روستاهای ما هویت و اصالت خود را از دست داده‌اند و جریان‌ی که زمانی به‌عکس بوده و روستا که زمانی سرچشمه‌ی تولیدات و محصولات با کیفیت بوده است، جای خود را به وابستگی به شهر و مهاجرت معکوس داده‌است و این روند دست ما را به عنوان برنامه‌ریزان گردشگری روستایی به مقدار قابل توجهی بسته است.

به موازات این جریان شتاب‌زده، نقطه‌ی مثبت و قابل‌اتکا در گردشگری روستایی یعنی «اصالت روستایی» به شدت دست‌خوش تغییر قرار گرفته‌است و بنابراین در گردشگری روستایی عملاً ماندگاری چندانی وجود ندارد و به همین دلیل هزینه‌کرد گردشگری نیز در این مناطق و پیرو این روند پاسخ‌گوی پایداری در مناطق روستایی نبوده و بنابراین عملاً توسعه‌ی پایدار گردشگری روستایی به معنای واقعی خود انجام نمی‌گیرد.

علیرغم این که سالیان سال است که دستگاه‌ها، وزارت‌خانه‌ها و مراکز مختلف با محوریت توسعه‌ی روستایی در حال فعالیت هستند اما این توسعه بیشتر در زیرساخت‌های منازل روستایی باقی مانده است که آن هم به درستی انجام نگرفت و تغییر ساختار خانه‌های اصیل روستایی که متناسب با فرهنگ و زیست‌بوم آن مناطق شکل گرفته بودند با ناهمگون ساختن محیط روستایی، صدمات جبران‌ناپذیری را بر پیکر روستاهای کشور و معماری متناسب با زیست‌بوم و مصالح بوم‌آورد مناطق روستایی وارد ساخت و این‌ها تنها گوشه‌ای از چالش‌هایی است که ما با آن مواجه هستیم.

یافته‌های پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش توسعه‌ی گردشگری روستایی در ابعاد و جوانب مختلف توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جامعه‌ی محلی در روستای سرآقاسید نشان داد که این فعالیت در هر دو بعد اجتماعی و اقتصادی توانمندسازی، تأثیر قابل توجهی داشته‌است.

همچنین در نتیجه‌ی مقایسه‌ی همبستگی بین تجربه‌ی عینی و عملی فعالیت‌های گردشگری با ابعاد تأثیرگذاری‌های آن بر توانمندسازی‌های اقتصادی و اجتماعی به‌طور خلاصه این تحلیل نشان داد که بیشترین همبستگی مثبت و معنی‌دار با ۴۱/۲ درصد و با ۹۹ درصد معنی‌داری بین تجربه‌ی فعالیت گردشگری و تقویت بنیه‌ی اقتصادی خانوار (توانمندسازی اقتصادی خانوار) وجود دارد. این بدان معنی است که هرچه جامعه‌ی محلی در فعالیت‌های گردشگری، تجربه‌ی مستقیم‌تری داشته است، در زمینه‌ی اقتصادی نیز از گردشگری روستایی بهره‌مندتر شده است.

با این وجود گستره‌ی تأثیر گردشگری روستایی بر توانمندسازی اجتماعی جامعه‌ی محلی بیشتر بوده است و تأثیرات بیشتری را در ابعاد و جوانب توانمندسازی اجتماعی شامل شده است. به‌گونه‌ای که

علاوه بر مجموع تبیین واریانس عامل‌های مربوط به هر کدام از این تأثیرات، متوسط میانگین متغیرهای مربوطه نیز این امر را تأیید می‌کند.

و این نشان می‌دهد که اقبال جامعه‌ی محلی در گردشگری در این روستا نه تنها به خاطر بعد اقتصادی و ایجاد شغل و درآمد است بلکه بعد اجتماعی این فعالیت نیز در این جامعه بسیار مهم است و نوعی رضایت را در جامعه‌ی محلی نشان می‌دهد و نشان می‌دهد که هویت فرهنگی و بومی و ارتباطات اجتماعی آن‌ها بیشتر شده است و با توجه به این که این روستا از لحاظ جغرافیایی در انزوا و بن بست جغرافیایی قرار دارد، توسعه‌ی گردشگری روستایی تا اندازه‌ای این انزوا را شکسته و ورود گردشگر باعث شده است که نگرش جامعه در مورد جامعه‌ی بسته بودن به سوی جامعه‌ی باز که در جامعه‌شناسی توسط کارل پوپر^{۱۳۱} (۱۳۸۴) مطرح گردید سوق یابد. جامعه‌ای که از نظر پوپر در آن:

(۱) تحرک طبقاتی آزاد باشد و انسان‌ها از طبقات پایین بتوانند بدون مانعی، با کوشش و استعدادهای خودشان به طبقات بالا برسند.

(۲) گردش آزاد اطلاعات وجود داشته باشد.

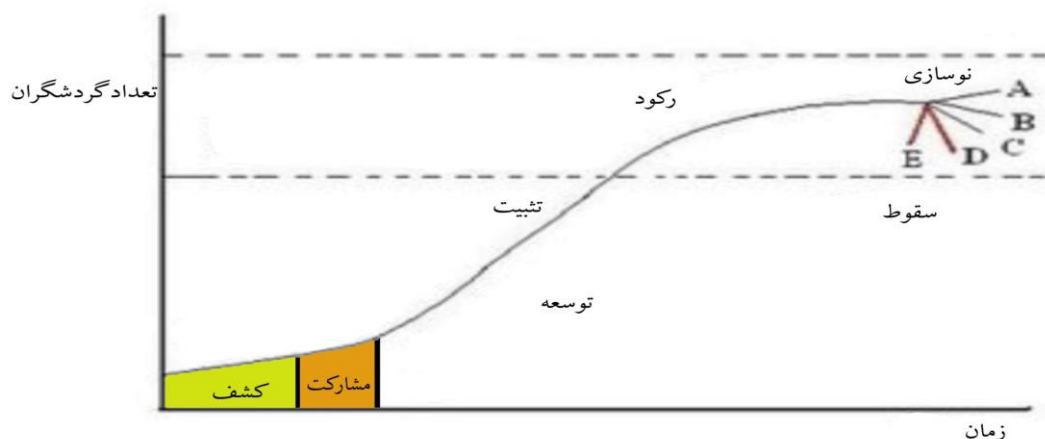
(۳) تجارت و فعالیت‌های اقتصادی، مستقل از دولت است.

(۴) وجود جامعه‌ی مدنی فعال، گسترده و قوی

که نمود این‌ها را می‌توانیم در عوامل منتج از تحلیل داده‌ها شامل تجاری و کالایی شدن شئون فرهنگی (آداب و رسوم و محصولات بومی)، تقویت روستاگرایی، جامعه‌گرایی و تقویت هویت جمعی، احیای هویت فرهنگی و بومی، ارتباطات و تعاملات اجتماعی و تقویت جایگاه خانواده مشاهده کنیم. این توانمندسازی‌ها در درون جامعه اتفاق افتاده است و جامعه‌ی محلی به واسطه‌ی گردشگر و گردشگری وارد این تعامل شده و به لحاظ اجتماعی توانمند شده است.

همچنین با توجه به بررسی اسناد فرادست در این روستا در مدل چرخه‌ی حیات مقصد (محصول) گردشگری باتلر، این روستا در مرحله‌ی دوم یعنی در مرحله‌ی مشارکت و سرمایه‌گذاری قرار دارد و تمایل به سرمایه‌گذاری در این روستا وجود دارد و مردم به صورت خودجوش وارد گردشگری می‌شوند و برایشان فعالیت‌های جذاب به شمار می‌رود که اگر به مرور زمان، سازمان مدیریت مقصد و انجمن‌های مردم‌نهاد شکل بگیرند که بتوانند گردشگری را مدیریت کنند و جامعه‌ی محلی نیز خود را برای مدیریت بهینه‌ی گردشگری توانمندتر نسازد، این چرخه به سرعت به سمت مرحله‌ی زوال و سقوط پیش خواهد رفت.

^{۱۳۱} Karl Popper

شکل (۱-۵) مدل چرخه‌ی حیات محصول گردشگری باتلر

علاوه بر این‌ها بر اساس یافته‌های ضمنی که نتیجه‌ی ملموس حضور مستقیم در میدان و مصاحبه با کارشناسان گردشگری بوده است که در قالب تنگ پرشش‌نامه نمی‌گنجد نیز به نتایجی رسیدیم که از آن جمله می‌توان به کمرنگ شدن پوشش محلی زنان روستای سرآقاسید اشاره کرد. همچنین تأثیرات زیست‌محیطی مخربی که آلودگی‌های ناشی از پسماندهای گردشگران در این روستا ایجاد کرده نیز از اثرات منفی ورود گردشگر به این روستاست که باید با مدیریت صحیح این مشکل را نیز برطرف نمایند.

همچنین طبق مصاحبه با تنی چند از کارشناسان محلی گردشگری در این منطقه دریافتیم که اولویت‌ها، اهداف و مطلوبیت‌های کنشگران مختلف گردشگری نه تنها متفاوت، بلکه در برخی موارد نیز با هم تضاد دارند. به عنوان مثال تورگردانان به دنبال تعداد بیشتر گردشگران هستند در حالی که جامعه‌ی محلی بیشتر به هویت‌های بومی خود وابسته است و بنابراین باید ارتباط بین جامعه‌ی هدف، جامعه‌ی مقصد و تسهیل‌گران و عاملین گردشگری به نحو بهینه‌تری مدیریت گردد تا از مشکلات احتمالی در آینده جلوگیری به عمل بیاید.

ما به عنوان برنامه ریزان گردشگری روستایی باید نگاهی جامع به تمام جوانب توسعه‌ی روستایی داشته باشیم و طرح‌هایی که ارائه می‌دهیم خواسته‌های همه‌ی ذینفعان شامل: جامعه‌ی محلی، بخش خصوصی گردشگری روستایی، گردشگران و بخش دولتی را تأمین کند و به این مبحث مهم، یک‌جانبه پرداخته نشود.

گردشگری که وارد زیست‌بوم روستایی می‌شود باید جریان زندگی روستایی را لمس کند، با مردم روستا ارتباط برقرار کند، سبک زندگی و تولیدات سنتی و هنرهای سنتی روستا را از نزدیک ببیند و حتی بتواند در تولیدات روستا و کارهای کشاورزی کمک‌رسانی و مشارکت کند، در مراسمات روستایی شامل برخی جشن‌ها بتواند شرکت کند و در یک کلام زندگی روستایی را تجربه کند؛ تجربه‌ای متفاوت که نه‌تنها

باعث ماندگاری و هزینه کرد بیشتر گردشگر شود بلکه گردشگر را تشویق کند که دوباره به مقصد بیاید و بتواند گردشگران دیگر را نیز به رفتن به آن روستا ترغیب کند.

تلاش ما به عنوان برنامه‌ریزان توسعه‌ی گردشگری روستایی باید بر آن باشد تا با آگاهی‌رسانی به جوامع محلی بتوانیم با پررنگ کردن اصالت‌ها و فرهنگ ناب روستایی که بزرگ‌ترین میراث معنوی در این مناطق است، علاوه بر زنده نگهداشتن این میراث ناملموس پربها و ارزش، به میزان ماندگاری گردشگران به این مناطق بکر و ویژه، کمک شایانی کرده و دغدغه‌مند به احیای زندگی روستایی پرداخته و بدین گونه گامی در خور در جهت توسعه‌ی پایدار گردشگری روستایی برداریم.

فرهنگ روستایی فرهنگی شکننده است. باید روستاییان را نسبت به مباحث گردشگری آگاه سازیم تا بتوانند خدمات بهتری به گردشگران ارائه دهند و بتوانند از پتانسیل‌های خود برای گردشگری بهره‌مند گردند؛ به عنوان مثال یک کشاورز می‌تواند در کنار کشاورزی خود، از این پتانسیل استفاده کرده و گردشگری کشاورزی ایجاد کند.

باید به روستاییان در جامعه‌ی محلی آموزش دهیم که اگر در جریان گردشگری می‌خواهید ماندگار شوید باید اصالت‌های فرهنگی خود را حفظ کرده و آن‌ها را کدگذاری کنید و به این کدها احترام بگذارید و همچنین به گردشگران کدهای اخلاقی و رفتاریتان را محترمانه ابلاغ کنید و از آن‌ها بخواهید که به آن‌ها احترام بگذارند. باید به جوامع محلی آگاهی‌رسانی کنیم که گردشگران به دلیل اصالت‌های روستای شما به این روستا می‌آیند و هر چه بیشتر و بهتر بتوانیم این اصالت‌ها را حفظ نماییم گردشگر بیشتر و در نتیجه نتیجه درآمد و رفاه بیشتر و همچنین پیامدهای ارتباطی و اجتماعی بهتری نیز بین شما و گردشگران رقم خواهد خورد؛ چرا که رابطه‌ی گردشگری و روستا یک رابطه‌ی مکمل است و در این جریان هم گردشگر باید در پایداری به جامعه‌ی محلی کمک کند و هم جامعه‌ی محلی به خود و گردشگران کمک کند.

در مجموع بزرگ‌ترین خدمتی که ما به عنوان برنامه‌ریزان گردشگری روستایی می‌توانیم در حق این مناطق بکنیم شاید این باشد که به جوامع محلی کمک کنیم تا در بستر اصالت‌های کالبدی، اجتماعی و فرهنگی خود به توان‌افزایی خود در مسیر توسعه‌ی پایدار روستایی گام بردارند.

۵-۳-۲- پیشنهادات

با توجه به بافت باارزش روستای سراقاسید و همچنین پتانسیل بالای آن در زمینه‌ی گردشگری فرهنگی و گردشگری با علائق خاص، هم‌چنین با توجه به بررسی‌های انجام‌شده که اکثر گردشگران این روستا را به دلیل نبود زیرساخت‌های لازم گردشگری، به صورت گذرا به این روستا می‌کشاند پیشنهاداتی برای بهبود توسعه‌ی گردشگری در روستا عنوان می‌شود:

۱) تجهیز اقامت‌گاه‌های محلی

اقامت‌گاه‌های محلی معمولاً به‌منظور اسکان موقت گردشگران در طبیعت، روستاها، مناطق کوهستانی و کویری در نظر گرفته می‌شوند که نه تنها به اقتصاد محلی کمک می‌کنند بلکه به دلیل کاهش هزینه‌های سفر و همچنین شرایط خاص هم‌سفره شدن با جامعه‌ی محلی، مورد استقبال گردشگران نیز می‌باشد که انواع مختلفی دارند از جمله: خانه‌های محلی، کلبه‌ی روستایی، کمپ‌ها، اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی یا اکولوژها و

پیشنهاد می‌گردد که در راستای کمک به اقامت شبانه‌ی گردشگران در روستا و تقویت صنعت گردشگری، با تشویق اهالی روستا و توانمندسازی مساکن موجود و روستاییان، جامعه‌ی محلی را به ایجاد یا تجهیز این نوع اقامت‌گاه‌ها تشویق کرده تا به عنوان مدیر خانه‌ی بوم‌گردی یا هر کدام از انواع اقامت‌گاه‌ها، به صورت اجاره‌ای خانه را در اختیار گردشگران قرار دهند. بدین طریق گردشگران علاوه بر لذت بردن از آرامش و فضای روستایی، امکان بهره‌مندی از غذاهای محلی و سنتی و دیگر محصولات روستایی از جمله صنایع دستی را نیز خواهند داشت. همچنین این کار باعث ایجاد اشتغال و جلوگیری از مهاجرت روستاییان نیز خواهد شد.

۲) برپایی چادرهای عشایری

کوچ عشایر یکی از خاص‌ترین جاذبه‌های گردشگری است و در صورتی که این جاذبه بیش‌تر مورد توجه قرار گیرد، می‌تواند نقش مهمی در توسعه و درآمدزایی گردشگری ایفا کند. نوع زندگی عشایر، موسیقی، غذاهای محلی، صنایع دستی و لباس‌های محلی آن‌ها مهم‌ترین جاذبه‌هایی است که هر گردشگر داخلی و خارجی را به سوی خود می‌کشاند. امروزه گردشگران زیادی تمایل دارند تا از نزدیک با سبک زندگی عشایری آشنا شوند و از محصولات طبیعی آن‌ها استفاده کنند.

با توجه به این که اهالی روستا بختیاری و تعداد قابل توجهی از آن‌ها عشایر بختیاری هستند، می‌توان با برنامه‌ریزی‌های لازم، زمینه را برای ارتقای گردشگری عشایری در محدوده‌ی مورد مطالعه فراهم آورد و یکی از بهترین انواع استقرار گردشگران در روستای سرآقاسید در فصل بهار و تابستان که شاهد چشم‌اندازهای فوق‌العاده‌ای در این محدوده هستیم، برپایی چادرهای عشایری می‌باشد.

۳) برپایی بازارچه‌های فروش صنایع دستی و سوغات در سطح روستا

این بازارچه‌ها نیز برای توسعه‌ی گردشگری در روستا با توجه به صنایع دستی و محصولات زراعی و دامی روستا، گزینه‌های مناسبی می‌باشند تا گردشگران اقدام به خرید محصولات و یا سوغاتی و هنرهای بومی آن منطقه بنمایند و از این طریق برای اهالی روستا نیز درآمدزایی و اشتغال‌زایی داشته باشند.

منابع و مأخذ

- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۳). دانش بومی، جزوه‌ی درسی در رشته‌ی توسعه‌ی روستایی، دانشگاه تهران (پلی کپی).
- اکبرپور، تقی (۱۳۹۷). توانمندسازی زنان از طریق گردشگری. تهران: انتشارات مهکامه.
- اکبرزاده، پیمان، کابلی، سیدحسن، رجبی، محمدرضا (۱۳۹۸). نقش توانمندسازی جوامع محلی در مدیریت پایدار منابع طبیعی (مطالعه موردی: حوزه‌ی رامه شهرستان آرادان). فصلنامه‌ی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال دوازدهم، شماره اول
- اکبری، علی، قرخلو، مهدی (۱۳۸۹). اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری. تهران: انتشارات انتخاب.
- الوانی، سیدمهدی، پیروزبخت، معصومه (۱۳۸۵). فرآیند مدیریت جهانگردی. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- ایراندوست، حسین (۱۳۹۵). تأثیر توسعه‌ی گردشگری روستایی بر توانمندسازی جامعه‌ی محلی (مطالعه موردی: دهستان لفور در استان مازندران). پایان‌نامه‌ی کارشناس ارشد، استاد راهنما: اسماعیل قادری، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده‌ی مدیریت و حسابداری، تهران.
- اداره‌ی کل هواشناسی (۱۳۹۵). استان چهارمحال و بختیاری.
- بیبی، ارل (۱۳۹۸). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی. ترجمه‌ی رضا فاضل (جلد اول). تهران: انتشارات سمت.
- بدری علی، محمد سلمانی، ناهید اکبری سامانی (۱۳۹۲). ارزیابی گردشگری پایدار روستایی (موردشناسی: بخش سامان شهرستان شهر کرد). جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، شماره ۹.
- بیات، ن.، بدری، ع.، رضوانی، م. و فرجی سبکبار، ح. (۱۳۹۲). گردشگری روستایی در ایران: ارائه‌ی تحلیلی اسنادی از مقالات انتشار یافته‌ی فارسی. مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری، شماره ۲، ۱۲۸-۱۰۹.
- بازنگری طرح هادی روستای سراقاسید با رویکرد گردشگری (۱۳۹۴). بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، استان چهارمحال و بختیاری.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و سقایی، مهدی (۱۳۹۰). گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، چاپ ششم، تهران: انتشارات سمت.
- پاپلی یزدی، محمد حسین و ابراهیمی، محمدحسین (۱۳۸۵). نظریه‌های توسعه‌ی روستایی، تهران: انتشارات سمت.

- پوپر، کارل ریموند (۱۳۸۴). جامعه‌ی باز و دشمنان آن. ترجمه‌ی عزت‌الله فولادوند، چاپ سوم. تهران: خوارزمی.
- تقوایی، مسعود و قائدرحمتی، صفر (۱۳۸۵). تحلیل شاخص‌های توسعه‌ی فرهنگی استان‌های کشور، مجله‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره ۷، ۱۳۲-۱۱۸.
- چراغی، معصومه (۱۳۹۶). توانمندی اجتماعی زنان. تهران: نشر جامعه‌شناسان.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۹). مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، چاپ اول. تهران: انتشارات سمت.
- حسن پور، حسن (۱۳۸۷). وضعیت و جایگاه مشارکت و عوامل مؤثر بر آن در برنامه‌ریزی روستایی (مطالعه موردی: جمعیت روستایی شهرستان بوکان). مجله‌ی سپهر، شماره ۸۱، ۸۵-۸۰.
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۲). نقش توانمندسازی روانشناختی بر تقویت کارآفرینی روستایی (مطالعه موردی: استان اردبیل)، جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره ۲۰، ۲۳۷-۲۱۷.
- حیدری ساربان، وکیل، ملکی، ابودر (۱۳۹۳). ارزیابی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی (مورد مطالعه: روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس)، توسعه‌ی روستایی، دوره‌ی ششم، شماره ۲، ۲۹۸-۲۷۹.
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر توانمندسازی کشاورزان در مناطق روستایی شهرستان اهر. فصلنامه‌ی فضای جغرافیایی، شماره ۴۱، ۱۵۷.
- حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر توانمندسازی کشاورزان در مناطق روستایی شهرستان اهر، فصلنامه‌ی فضای جغرافیایی اهر، سال سیزدهم، شماره ۳۱، ۱۷۰-۱۵۵.
- حیدری سورشجانی، رسول، شاطریان، محسن (۱۳۹۶). درآمدی بر توانمندسازی اجتماعات محلی شهری، چاپ اول. انتشارات دانشگاه کاشان.
- خانی، فضیله (۱۳۸۵). جنسیت و توسعه. پژوهشکده‌ی مطالعات فرهنگی و اجتماعی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- خواجه شاهکویی، علیرضا، خوش فر، غلامرضا و کریمی، لیلا (۱۳۹۱). نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان). مجله‌ی برنامه‌ریزی و توسعه‌ی گردشگری، شماره ۳، ۱۲۵-۹۵.
- داس ویل، راجر (۱۳۸۸). مدیریت جهانگردی. ترجمه‌ی سید محمد اعرابی و داود ایزدی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

-رحیمی، داریوش و رنجبردستانی، محمود (۱۳۹۱). ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم (روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال بختیاری)، مطالعات و پژوه‌های شهری و منطقه‌ای، دوره ۴، شماره ۱۴، ۱۵۱-۱۳۱.

-رستمی، یسار (۱۳۸۸)، امکان‌سنجی توسعه‌ی گردشگری روستایی به منظور دستیابی به توسعه‌ی پایدار اقتصادی (مطالعه موردی: روستای اورامان تخت). پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، استاد راهنما: بهروز محمدی یگانه، گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان.

-رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۶). توانمندسازی روستایی (اصول بنیادین، رهیافت‌ها، نظریه‌ها و تجارب). تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.

-رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۹). مدیریت توسعه‌ی روستایی (بنیان‌های نظری). تهران: انتشارات سمت.

-رضوانی، علی‌اصغر (۱۳۷۹). جغرافیا و صنعت توریسم، تهران: دانشگاه پیام‌نور.

-رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۴). توسعه‌ی گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، چاپ سوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

-زنگی آبادی، علی (۱۳۷۸). تحلیل ساماندهی ساختار فضایی شاخص‌های توسعه‌ی شهری در شهرهای بالای ۱۰۰ هزار نفر، رساله‌ی دکتری، دانشگاه تهران.

-سعیدی، عباس (۱۳۹۱). مبانی جغرافیای روستایی، چاپ چهاردهم. تهران: انتشارات سمت.

-شاریلی، ریچارد (۱۳۸۰). گردشگری روستایی. ترجمه‌ی رحمت‌الله منشی زاده و فاطمه نصیری. تهران: انتشارات منشی.

-شاطریان، محسن و کیانی سلمی، صدیقه (۱۳۹۵). بررسی و مقایسه‌ی ابعاد توانمندسازی در بین محلات شهری (مطالعه موردی: محله پشت مشهد بالا و محله طاهر و منصور شهر کاشان)، نشریه‌ی مطالعات نواحی شهری، سال سوم، شماره ۴، ۸۶-۶۳.

-شریف‌زاده، ابوالقاسم و مرادنزادی، همایون (۱۳۸۱). توسعه‌ی پایدار و توریسم روستایی، ماهنامه‌ی جهاد، وزارت جهاد کشاورزی، سال ۲۲، شماره ۲۵۱-۲۵۰، ۶۲-۵۲.

-صالحی فرد، محمد (۱۳۹۰). گردشگری روستایی (مبانی برنامه‌ریزی و طرح ساختاری). تهران: نشر مرنديز.

-طرح راهبردی-ساختاری روستاهای هدف گردشگری منطقه‌ی ۷ کشور (۱۳۹۳)

-قنبری موحد، رضوان، وادی، حوریه (۱۳۹۸). بررسی نقش اکوتوریسم اجتماع محور بر توانمندسازی جامعه‌ی محلی، کنفرانس ملی اکوتوریسم، فرهنگ و توسعه گردشگری، مشهد.

- کاظمی، مهدی (۱۳۸۵). مدیریت گردشگری، چاپ اول. تهران: انتشارات سمت.
- کرمی دهکردی، مهدی، کوهستانی، عین الدین حسین و کرباسیون، مصطفی (۱۳۹۴). واکاوی کیفی مشکلات گردشگری روستایی با استفاده از نظریه‌ی مبنایی (مورد مطالعه: روستای شگفت سرآقاسید- شهرستان کوهرنگ). نشریه‌ی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، شماره ۱۸، ۱۵۶-۱۴۱.
- کرلینجر، فردریک نیکلز (۱۳۹۵). مترجمان: جعفر نجفی‌زند، حسن پاشا شریفی، چاپ نهم. تهران: انتشارات آوای نور.
- کیانی سلمی، صدیقه، عباسیان، سعید (۱۳۹۹). تحلیل پیامدهای توسعه‌ی گردشگری بر توانمندسازی مناطق روستایی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی نطنز). نشریه‌ی جغرافیا و برنامه‌ریزی. شماره ۷۱، ۳۶۷-۳۳۹.
- محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰). درآمدی بر جهانگردی. تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدی، محمد (۱۳۸۵). توانمندسازی نیروی انسانی، فصلنامه مطالعات مدیریت.
- مهدوی حاجیلویی، مسعود، قدیری معصوم، مجتبی و قهرمانی، نسرين (۱۳۸۷). اثرات گردشگری بر توسعه‌ی روستایی با نظرسنجی از روستائیان دره‌ی کن و سولقان. فصلنامه‌ی روستا و توسعه، شماره ۱۱، ۶۰-۳۹.
- مرکز آمار ایران (۱۳۵۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن (روستای سرآقاسید).
- مرکز آمار ایران (۱۳۶۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن (روستای سرآقاسید).
- مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن (روستای سرآقاسید).
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن (روستای سرآقاسید).
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن (روستای سرآقاسید).
- مرکز خدمات کشاورزی، سازمان دامپزشکی، صورتجلسه با شورا و دهیاری (۱۳۹۱)
- نظری شهرکی، نسرين (۱۳۹۴). طرح پیشنهادی اکوموزه‌ی روستای سرآقاسید و تأثیر آن بر گردشگری منطقه، همایش ملی معماری و شهرسازی بومی ایران. یزد.
- وای‌گی، چاک (۱۳۸۲). جهانگردی در چشم اندازی جامع. ترجمه‌ی علی پارسائیان و سید محمد اعرابی، چاپ دوم. تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی
- وتن، د. ای و کمرون، ک، اس (۱۳۸۵)، تواناسازی و تفویض اختیار، ترجمه‌ی بدالدین اورعی یزدانی، مؤسسه-ی تحقیقات و آموزش مدیریت.
- وثوقی، منصور (۱۳۹۱). جامعه‌شناسی روستایی (چاپ پانزدهم). تهران: انتشارات کیهان.

-یاوری، احمدرضا (۱۳۸۵). توسعه‌ی پایدار: اقتصاد و ساز و کارها، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

- Beneveniste, G. (1989). *Mastering in Politics of Planning, crafting credible plans and policies that make a difference*, San Francisco : Jossey-bass.
- Boyne, S. (2005). *New Directions in Rural Tourism Impact Research, New Directions in Rural Tourism*, Ashgate.
- Briedenhann, J (2004). *Tourism routes as a tool for the economic development of rural areas- vibrant hope or impossible dream? Tourism Management*, 12 :1 .
- Byrd, E. Bosley, Bronberger, M. (2009). *Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural Eastern North Carolina, Tourism Management*, 30 :693-696.
- Chris Choi, H-S., Syrakaya, E. (2015). *Measuring Residents' Attitude toward Sustainable Tourism : Development of Sustainable Tourism Attitude Scale. Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.
- Dawyer, I., Edwards, D., Mistillis, N., Scott, N. (2009). *Destination and Enterprise Management for a Tourism Future, Tourism Management*, 30(1) :63-74.
- Emami, N., Ahmadpour, A., Abedi Sarvestani, A., Shahraki, M. R., (2016). *Investigating the - carbon sequestration on the ability of local communities (Case study of Til Abad effect of Golestan province), Quarterly Journal of Agricultural Promotion and Education watershed in No. 4, pp. 23-36. Research, Vol. 10,*
- Herawati, A., Purwaningsih, A., Pudianti, A., Vita Surya, R. (2014). *Rural Tourism Community Empowerment based on local resources for improving community welfare : Case on Pentingsari Village, Yogyakarta, Indonesia. Review of Integrative Business and Economics Research*, 3 (2), 88-100.
- Khalid, Sh., Ahmad, M.Sh., Ramayah, T., Hwang, J. and Kim, I. (2019). *Community Empowerment and Sustainable Tourism Development : The Mediating Role of Community Support for Tourism. Sustainability*, 11 (22), 1-14.
- Kyem, P.A.K. (2004). *Power, Participation, and Inflexible Institutions : An Exomination of the Challenges to Community Empowerment in Participatory GIS Applications, Cartographica*, 38 :5-17.

- Lee, T. H., and Jan, F. H. (2019). Can community-based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability, *Tourism Management*, 70, 368-380.
- Logar, I., (2010). Sustainable tourism management in Crikvenica. Croatia; An assessment of policy instrument, *Tourism Management* 31 (2010).125-135.
- Marie-Helen, Adrien, & Perstinger, Mark. (1999). Capacity Development: Lusthaus, Charles,- Definitions. Issues and Implications for Planning Monitoring and Evaluation. University Occasional Paper, 35.
- Nordin, A., Lonik, K., Jaafar, M. (2014). Empowering Local Communities through Tourism Entrepreneurship: The Case of Micro Tourism Entrepreneurs in Langkawi Island, DOI: 10.1051/C©Owned by the authors, published by EDP Sciences.
- Prato, B.,& Longo, R. (2012). Empowerment of Poor Rural People through Initiatives in - and Natural Resource Management. Poverty Reduction and Pro-Poor Growth: The Agriculture Empowerment: <https://www.oecd.org/dac/povertyreduction/50157503.pdf> Role of
- Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the empowerment of local communities. *Tourism management*, 20 (2), 245-249.
- Slee, B. (1997). The economic impact of alternative types of Rural Tourism, *Journal of Agricultural Economics*, 10: 226-239.
- Sofia Karina, t Stephan, k, Ortrud, L, (2013). Determinants of Empowerment in a Capability - Based Poverty Approach: Evidence from the Gambia, Courant Research Centre: Poverty, Equity .and Growth - Discussion Papers, No. 147.
- United Nations. (1995). Inter National Report on Women in the World. Measuring Women's Empowerment as a Variable in International Development.
- United Nations World Tourism Organization. Glossary of Tourism Terms.
- Valtonen, Marika (2013). Ecotourism and Sustainability: Social Impacts on Rural Communities.
- Willims, S (1998). *Tourism Geography*, London, Rautledge: 30: 151-158.

پیوست‌ها

پیوست ۱

پرسشنامه

با درود و تقدیم ادب:

پاسخگوی گرامی

پرسشنامه‌ی پیش رو به منظور پژوهش و یک تحقیق دانشگاهی با موضوع « بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی جامعه‌ی محلی؛ مورد مطالعه : روستای سرآفاسید شهرستان کوه‌رنگ » تهیه و تدوین گردیده است. لطفاً با پاسخ‌های دقیق، ما را در رسیدن به نتایج کارشناسی و برنامه‌ریزی واقع‌بینانه در راستای توسعه‌ی گردشگری روستایی یاری نمایید.

با علم به ارزشمندی وقت شما، قول می‌دهیم پاسخ دادن به این پرسشنامه بیشتر از حدود ده تا پانزده دقیقه از وقت شما را به خود اختصاص ندهد. همکاری شما در پاسخ به این پرسشنامه برای ما و نتایج حاصل از آن بسیار ارزشمند خواهد بود.

پیشاپیش از همکاری و همراهی شما سپاسگزارم.

فاطمه محمدی جعفرآبادی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری - دانشگاه اصفهان

ویژگی‌های دموگرافیک

جنسیت: مرد زن

وضعیت تأهل: مجرد متأهل

سال تولد: ۱۳

میزان تحصیلات: بی‌سواد ابتدایی راهنمایی دیپلم لیسانس فوق

لیسانس و بالاتر

شغل: بیکار دامدار کشاورز کارمند مغازه‌دار سایر

نوع سکونت شما: دائمی موقتی فصلی

محل زندگی دائمی شما: شهر روستا

چند ماه از سال را در این روستا سکونت دارید؟ ماه

به وضعیت اقتصادی خود بین ۱ تا ۱۰ چه نمره‌ای می‌دهید؟

تعداد افراد خانوار شما: نفر

چند نفر از اعضای خانواده‌ی شما هنوز در روستا زندگی می‌کنند؟ ... نفر

چند نفر از اعضای خانواده‌ی شما باسواد هستند؟ ... نفر

چند نفر از اعضای خانواده‌ی شما شاغل هستند؟ ... نفر

ردیف	سئوالات زیر پاسخ بلی یا خیر بدهید	بلی	خیر
۱	آیا شغل شما با گردشگری مرتبط است؟ اگر پاسخ شما بلی است، لطفاً عنوان شغل خود را بفرمایید؟		
۲	آیا برای دیگران در رابطه با حرفه‌ی خود و گردشگری شغلی ایجاد کرده‌اید؟ اگر پاسخ شما بلی است، بفرمایید چند شغل؟		
۳	آیا ورود گردشگر به خانه باعث شده شما خانه‌ی خود یا بخشی از آن را به اقامتگاه گردشگری یا فروشگاه تغییر کاربری دهید؟		
۴	آیا در فصل کاشت و برداشت محصول، امکان پذیرش گردشگر را در روستای خود دارید؟		
۵	آیا تا کنون ایده‌ی جدیدی در روستا در راستای گردشگری اجرا کرده‌اید؟ اگر پاسخ شما بلی است، در صورت تمایل لطفاً ایده‌ی خود را نام ببرید؟		
۶	آیا گردشگری باعث افزایش تعداد سرمایه‌گذاران در روستای شما شده است؟		
۷	آیا تا کنون بین شما و گردشگرانی که به روستای شما می‌آیند درگیری ایجاد شده است؟		
۸	آیا شما با تبدیل خانه‌های روستایی به اقامتگاه‌های گردشگری موافق هستید؟		
۹	آیا برنامه‌ای برای آینده در زمینه‌ی گردشگری دارید؟ اگر پاسخ شما بلی است، در صورت تمایل بفرمایید چه برنامه‌ای دارید؟		
۱۰	آیا شما به توسعه‌ی گردشگری در روستای خود تمایل و از ادامه‌ی روند آن رضایت دارید؟		

ردیف	رونق گردشگری در روستا یا اشتغال شما به گردشگری چقدر:	بسیار زیاد	زیاد	کم	بسیار کم	اصلاً
۱	باعث افزایش فرصت‌های شغلی جدید برای شما و خانواده‌تان شده است؟					
۲	منجر به کسب درآمد پایدار و مستقل برای شما و خانواده‌تان شده است؟					
۳	باعث افزایش درآمد شما و خانواده‌تان از طریق فروش تولیدات روستایی (صنایع دستی، لبنیات محلی و...) به گردشگران شده است؟					
۴	باعث تغییر در کیفیت غذاها و خشکبار در خانوار شما به علت تقاضای زیاد گردشگران شده است؟					
۵	باعث افزایش قیمت زمین کشاورزی و مسکن شما شده است؟					
۶	باعث افزایش قدرت خرید و فرصت‌های پس‌انداز برای خانواده‌ی شما شده است؟					

					باعث توجه بیشتر شما به تهیه‌ی خشکبار و غذاها به روش محلی شده است؟	۷
					موجب افزایش تولید محصولات کشاورزی و دامی شما شده است؟	۸
					باعث افزایش تولید صنایع دستی و هنرهای سنتی در خانواده‌ی شما شده است؟	۹
					باعث افزایش قیمت کالاها و تولیدات محلی شما شده است؟	۱۰
					باعث رقابت‌های تولیدی سالم بین شما و دیگر روستاییان شده است؟	۱۱
					باعث جذب بودجه‌های دولتی برای خانواده‌ی شما شده است؟	۱۲
					از تمایل جوانان شما به کار کشاورزی و دامداری کاسته و به کار خدماتی افزوده است؟	۱۳
					باعث رونق شغل‌های خدماتی مربوط به ساخت و ساز مثل بنایی، نجاری، سنگ کاری و ... در خانواده‌ی شما شده است؟	۱۴
					باعث ارتباطات مستمر و نزدیک شما با روستاهای مجاور شده است؟	۱۵
					باعث افزایش آگاهی شما نسبت به بحث گردشگری و گردشگران شده است؟	۱۶
					به حفظ و گسترش هویت بومی و محلی شما کمک کرده است؟	۱۷
					با افزایش قیمت مسکن و زمین، برای زوج‌های جوان خانواده مشکل‌ساز شده است؟	۱۸
					به افزایش انگیزه‌ی شما و خانواده‌تان در حفاظت از روستا و منابع آن کمک کرده است؟	۱۹
					باعث تغییر در گویش خانواده‌ی شما شده است؟	۲۰
					باعث تغییر در نوع پوشش خانواده‌ی شما شده است؟	۲۱
					از مهاجرت شما و خانواده‌تان به شهر جلوگیری کرده است؟	۲۲
					باعث معرفی رسم‌های محلی شما به گردشگران شده است؟	۲۳
					باعث افزایش تعلق خاطر شما و خانواده‌تان به روستا و روستاییان شده است؟	۲۴
					برای زنان خانواده‌ی شما فرصت فعالیت‌های اجتماعی فراهم کرده است؟	۲۵
					سبب تغییر در اجرای مراسم (عزاداری، عروسی و ...) شما شده است؟	۲۶
					به گسترش و بهبود ارتباطات اجتماعی شما کمک کرده است؟	۲۷
					سبب ایجاد یا افزایش انگیزه‌ی شما و خانواده‌تان برای سواد و تحصیلات شده است؟	۲۸
					سبب حس ارزشمندی و احساس غرور و افتخار در خانواده‌ی شما شده است؟	۲۹
					به افزایش توانایی و تمایل شما برای انجام کار گروهی و مشارکت با دیگران کمک کرده است؟	۳۰
					باعث بیزاری و تنفر شما و خانواده‌تان از افراد غریبه شده است؟	۳۱
					به تمایل شما برای انجام کارهای داوطلبانه کمک کرده است؟	۳۲
					به توجه شما به بهداشت فردی و عمومی کمک کرده است؟	۳۳
					به حل مشکلات شما با دیگر روستاییان به صورت کدخدامنشانه و مراجعه به ریش-سفیدان روستا کمک کرده است؟	۳۴

					به توانایی شما و خانواده‌تان برای پذیرش مسئولیت‌های جدید کمک کرده است؟	۳۵
					باعث آسیب به فرهنگ محلی و اعتقادات شما شده است؟	۳۶
					باعث علاقه‌ی شما به تجدید حیات زبان محلی و کاربرد بیشتر آن شده است؟	۳۷
					باعث تشکیل انجمن‌های مردم‌نهاد و غیردولتی در روستای شما شده است؟	۳۸

Abstract

The expansion of tourism, without considering the indicators of economic, social, cultural and environmental sustainability, has created new challenges for the sustainable development in various types of tourism, especially rural tourism. The important point in sustainability of this type of tourism is that rural tourism should be community based and can contribute to the empowerment of the local community as the main operators and stakeholders. Therefore, the present research studies on the role of rural tourism in economic and social empowerment of local Community; case of Sar-Agha Seyed Village in Kouhrang County as one of tourism target villages in Chaharmahal and Bakhtiari province in order to get command of the existing issues and to be aware of existing problems so that we can start planning in this regard and reduce the negative effects raised by the host community and strengthen the positive aspects of this activity.

The present study is a descriptive-analytical survey in terms of method. It is also an applied survey in terms of purpose, an in-depth study in terms of extent, a micro study in terms of range and a periodical study in terms of time. The statistical population in this study is 380 households living in Sar-Agha Seyed Village. 100 households were selected by simple random sampling method. The required information and data were collected by library and field researches. The data collection tool in this study was a researcher-made questionnaire. Questionnaires were completed through interviews with sample people. The validity test of the questionnaire in this study was figurative and content and expert opinions were used to validate it. Also the reliability of the questionnaire was measured by Cronbach's Alpha model in which the value of alpha was calculated to be 0.872. SPSS statistical software was used to describe and explain the data. Data analysis was performed in two sections: descriptive and inferential. In the descriptive statistics section, the data were analyzed by setting one-dimensional tables of frequency distribution, charting, and using central tendencies such as Average. In inferential statistics section the obtained information was analyzed by using exploratory factor and correlation analysis. Findings of factor analysis extracted 8 effective factors and the most important factor called "strengthening the economic ability of the household". This important factor showed that rural tourism has the greatest impact, first on economic empowerment and then on social empowerment of the residents of Sar-Agha Seyed Village. However, the impact of rural tourism on the social empowerment of the local community has been greater in terms of extent. Moreover, as a result of comparing the correlation between the objective and practical experience of tourism activities with the dimensions of its effects on economic and social empowerment, this analysis showed that the most positive and significant correlation with 41.2% and 99% significance was between tourism experience and strengthening the economic ability of the household (the household economic empowerment).

Keywords: Rural Tourism, Empowerment, Local Community, Sar-Agha Seyed Village

University of Isfahan
Faculty of Geography Science and Planning
Department of Geography and Rural Planning

M.A Thesis

**A Study on the Role of Rural Tourism in Empowering of Local Community;
Case of Sar-Agha Seyed Village in Kouhrang County.**

Supervisors:

Dr. Abbas Amini

Dr. Narges Vazin

By:

Fateme Mohammadi Jafarabadi

February 202

